ВИБРАНІ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ – 2009

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2014

УДК 343.11(4):342.7(477)”2009”
ББК 67.408(4)+67.400.7(4Укр)
В41

Художник-оформлювач
Борис Захаров

Ця публікація здійснена за фінансової підтримки
Open Society Foundation (Будапешт)

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини
В41 **щодо України — 2009** / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА». — Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2014. — 580 с.

ISBN 978-617-7266-09-8

У книзі друкуються переклади 27 рішень зі 126, прийнятих Європейським судом з прав людини у 2009 році за заявами проти України.

УДК 343.11(4):342.7(477)”2009”
ББК 67.408(4)+67.400.7(4Укр)

© Є. Ю. Захаров, упорядкування, 2014
© Б. Є. Захаров, художнє оформлення, 2014
© ГО «Харківська правозахисна група», 2014

ISBN 978-617-7266-09-8

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ДУДНИК ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 17985/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Дудник проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова*, п. К. Юнґвірт,
пані Р. Ягер, п. Р. Марусте,
п. М. Віллігер,
пані М. Лазарова-Трайковська,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 17985/04), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України Катериною Василівною Дудник (далі — заявниця) 8 травня 2004 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений заступником Міністра юстиції — пані В. Лутковською.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що розслідування обставин смерті її сина було неефективним.

4. 10 листопада 2008 року Голова п'ятої секції вирішив направити Уряду подану заяву. Також Суд вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1. РОЗСЛІДУВАННЯ ОБСТАВИН СМЕРТІ СИНА ЗАЯВНИЦІ

5. Заявниця народилася у 1959 році і проживає у с. Чапаєвці.

6. 30 травня 2000 року у коридорі гуртожитку Черкаського державного технологічного університету невстановлена особа заподіяла черепно-мозкову травму І. Д., синові заявниці.

7. 7 червня 2000 року слідчим Придніпровського районного відділу Управління внутрішніх справ у Черкаській області було порушено кримінальну справу за фактом спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

8. 8 червня 2000 року І. Д. помер, не приходячи до свідомості. Після цього кваліфікацію злочину було змінено на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого.

9. 25 липня та 15 серпня 2000 року прокуратура Придніпровського району дала вказівки слідству вжити певних процесуальних заходів.

10. Оскільки до 25 вересня 2000 року не було досягнуто жодних результатів щодо встановлення особи, яка вчинила злочин, слідство у кримінальній справі було зупинене.

11. 1 лютого 2001 року після скарг від родичів потерпілого прокуратура Придніпровського району скасувала постанову про зупинення слідства, встановивши, що міліцією не було дотримано усіх вимог процесуального законодавства, а також вказівок прокурора, наданих 25 липня та 15 серпня 2000 року.

12. 5 квітня 2001 року заявниця була визнана потерпілою та цивільним позивачем у кримінальній справі.

13. 15 червня 2001 року прокуратура Черкаської області повідомила сім'ю заявниці про те, що під час провадження досудового слідства була допущена невиправдана тяганина. Крім того, слідчого, який провадив слідство у справі, на підставі грубого порушення кримінально-процесуального законодавства було притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Прокуратура також повідомила заявницю, що хід досудового слідства у її справі двічі обговорювався на оперативних нарадах та що слідство перебуває на постійному контролі.

14. 20 вересня та 27 листопада 2001 року сім'я заявниці отримала подібні повідомлення від прокуратури Черкаської області та Міністерства внутрішніх справ.

15. Листом від 5 грудня 2001 року Генеральна прокуратура України повідомила сім'ї заявниці, що слідство у справі про смерть І. Д. було поверховим, оскільки вказівки прокуратури не були виконані

повною мірою. Було також повідомлено, що прокуратурі Черкаської області були дані вказівки щодо вжиття певних заходів та про передачу справи іншому, більш досвідченому, слідчому.

16. 14 грудня 2001 року справу було передано до слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України в Черкаській області для провадження досудового слідства.

17. Кілька разів (19 травня та 6 грудня 2002 року, 17 березня 2003 року і 24 жовтня 2004 року) слідство у справі зупинялося з підстав неможливості встановлення особи, яка вчинила злочин.

18. Ці постанови про зупинення досудового слідства скасовувалися прокурорами в порядку нагляду (22 листопада та 20 грудня 2002 року, 18 квітня 2003 року і 12 січня 2009 року відповідно) з підстав невідповідності вжитих заходів.

19. Кілька разів (зокрема 7 травня і 1 липня 2003 року та 20 жовтня 2004 року) прокуратура та Міністерство внутрішніх справ повідомляли сім'ю заявниці про неналежність провадження слідчих дій, спрямованих на встановлення особи, яка заподіяла тяжкі тілесні ушкодження І. Д. У жовтні 2004 року прокуратура Придніпровського району запропонувала провести внутрішню перевірку в Управлінні МВС в Черкаській області з метою встановлення причин неналежного провадження слідства. Сторонами не було надано жодної інформації щодо результатів цієї перевірки.

20. 20 вересня 2005 року і 25 грудня 2008 року слідчим управлінням Управління МВС в Черкаській області після вивчення матеріалів справи було надано додаткові вказівки органам слідства. 12 січня 2009 року прокурор Придніпровського району м. Черкас скасував постанову слідчого про зупинення досудового слідства від 23 жовтня 2004 року, і слідство було відновлене.

21. Загалом у ході досудового слідства органи внутрішніх справ провели 47 допитів, одну очну ставку та двічі — пред'явлення для впізнання. Згодом було також призначено 2 судово-медичні експертизи.

22. Провадження у кримінальній справі наразі триває.

2. ЦИВІЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

23. 25 травня 2003 року заявниця подала до Придніпровського районного суду м. Черкас цивільний позов до Черкаського держав-

ного технологічного університету про відшкодування шкоди, спричиненої неналежним забезпеченням безпеки у гуртожитку, що призвело до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і смерті І. Д.

24. 1 жовтня 2003 року Придніпровський районний суд відмовив у задоволенні позову, встановивши, що тілесні ушкодження І. Д. було заподіяно не з вини університету. 20 листопада 2003 та 17 серпня 2004 року апеляційний суд Черкаської області та Верховний Суд України відповідно залишили це рішення без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

25. Відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України були викладені у рішенні *«Сергій Шевченко проти України»* ((*Sergey Shevchenko v. Ukraine*), заява № 32478/02, пп. 36–39, 4 квітня 2006 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗСЛІДУВАННЯ

26. Заявниця скаржилася, що розслідування обставин заподіяння її синові тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, не було ефективним. Вона посилалася на статтю 2, пункт 1 статті 6, статтю 8 і статтю 13 Конвенції.

27. Суд як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі (див., серед останніх джерел, рішення у справі *«Кастравец проти Молдови» (Castravet v. Moldova)*, заява № 23393/05, п. 23, 13 березня 2007 року) вважає, що зазначені скарги слід розглядати за статтею 2 Конвенції, відповідне положення якої передбачає:

«1. Право кожного на життя охороняється законом…»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

28. Уряд не надав зауважень щодо прийнятності цієї заяви.

29. Суд зазначає, що скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших причин. Таким чином, подана скарга є прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Доводи сторін

30. Заявниця стверджувала, що органи державної влади не вжили заходів, необхідних для встановлення особи, яка вчинила злочин, та притягнення її до відповідальності.

31. Уряд заперечив проти цього аргументу. Він зазначив, що під час провадження досудового слідства було проведено низку слідчих дій, включаючи допит свідків, очні ставки, пред'явлення для впізнання та призначення судово-медичних експертиз. Уряд також зазначив, що слідство наразі триває і що вживається низка заходів.

2. Загальні принципи

32. Суд повторює, що обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції визначається у поєднанні з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, яка зобов'язує «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції», також опосередковано вимагає наявності будь-якої форми ефективного розслідування, коли особу вбито в результаті застосування сили (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Кайя проти Туреччини» (Kaya v. Turkey)*, від 19 лютого 1998 року, п. 86, Reports of Judgments and Decisions 1998-I). Основною метою такого розслідування є забезпечення ефективного застосування національних законів, які захищають право на життя. Форми розслідування, які забезпечать досягнення цих цілей, можуть бути різними. Однак, незалежно від того, яка з цих форм застосовується, органи державної влади повинні діяти за своєю власною ініціативою у кожному випадку, про який їм стало відомо. Органи державної влади не можуть перекласти цей обов'язок на родичів чи чекати подання формальної скарги або взяття кимось на себе відповідальності за проведення слідчої процедури (див., *mutatis mutandis*, рішення

у справі *«Іліан проти Туреччини» (Ilhan v. Turkey)*, заява № 22277/93, п. 63, ЄСПЛ 2000-VII). Результат при цьому є необов'язковим, але обов'язковим є здійснення заходів. Органи державної влади повинні були вжити всіх заходів для збереження доказів, які мають відношення до події. Будь-які прогалини у розслідуванні, які підривають його здатність встановити причину смерті або відповідальних осіб, створюють ризик недодержання такого стандарту (див. рішення у справі *«Гонгадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine)*, № 34056/02, п. 176, ЄСПЛ 2005-XI).

33. Також у цьому контексті опосередковано існує вимога розумної швидкості (див. рішення у справі *«Яша проти Туреччини» (Yasa v. Turkey)*, від 2 вересня 1998 року, пп. 102–104, Reports 1998-VI, і *«Чакіджі проти Туреччини» (Cakici v. Turkey)* [GC], № 23657/94, пп. 80, 87 та 106, ЄСПЛ 1999-IV). Слід визнати, що під час розслідування можуть виникнути складнощі та перепони, які перешкоджають його прогресу. Однак швидка реакція органів державної влади у розслідуванні застосування сили, що спричинила смерть, або зникнення, є важливою для забезпечення громадської впевненості в дотриманні ними принципу верховенства права у попередженні будь-яких ознак змови або поблажливості до незаконних дій (див. рішення у справі *«Маккер проти Сполученого Королівства» (McKerr v. United Kingdom)*, заява № 28883/95, пп. 108–115, ЄСПЛ 2001-III; рішення у справі *«Авсар проти Туреччини» (Avsar v. Turkey)*, заява № 25657/94, пп. 390–395, ЄСПЛ 2001-VII).

3. Застосування цих принципів до цієї справи

34. Суд відмічає, що розслідування у справі, що розглядається, яке розпочалося у червні 2000 року, наразі триває, оскільки не вдалося встановити ані особу, яка вчинила злочин, ані обставини заподіяння синові заявниці тілесних ушкоджень, що спричинили смерть.

35. Обмежившись у своїх зауваженнях інформацією щодо кількості допитів, очних ставок і пред'явлень для впізнання, Уряд не надав жодних документів, що стосуються справи, та іншої деталізованої інформації щодо того, кого саме було допитано, які версії події досліджувалися, яку інформацію було отримано у результаті здійснених заходів. Виходячи з наявних матеріалів Суд не може встановити, чи були вжиті всебічні та повні заходи.

36. У той же час Суд зазначає, що слідчі кілька разів намагалися зупинити слідство, оскільки не могли висунути жодної версії. Відповідні постанови скасовувалися органами, що здійснюють нагляд за провадженням досудового слідства, які вказували на необхідність вжиття додаткових заходів. Як вбачається із матеріалів справи, ці вказівки не завжди виконувалися, і затримки у провадженні слідства суттєво зменшували перспективу досягнення успіху та завершення слідства. Крім того, самі органи державної влади неодноразово визнавали перед сім'єю заявниці, що заходи, вжиті у рамках кримінального провадження, не були повними та що слідство мало суттєві недоліки.

37. У світлі цих обставин Суд доходить висновку, що органи державної влади не вжили усіх заходів, яких розумно було б очікувати у контексті провадження ефективного розслідування обставин заподіяння тілесних ушкоджень і смерті сина заявниці.

38. Таким чином, мало місце порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНА НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

39. Заявниця також скаржилася за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо того, що цивільне провадження за її позовом до Черкаського технологічного університету було несправедливим, оскільки національні органи судової влади неправильно оцінили докази та застосували норми права.

40. Уважно дослідивши зауваження заявниці, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією. Зокрема, Суд нагадує, що заявниця мала право на судовий розгляд справи на засадах змагальності за участю зацікавлених сторін. У рамках провадження вона мала можливість подавати будь-які докази на захист своїх інтересів, а судові органи розглянули їх належним чином.

41. Відповідно ця частина заяви має бути оголошена неприйнятною як явно необґрунтована у розумінні пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

42. Стаття 41 Конвенції зазначає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

43. Заявниця не подала вимог щодо справедливої сатисфакції протягом строку, наданого їй для цього. Відповідно Суд вирішує не присуджувати їй жодних виплат.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу щодо неефективності розслідування обставин заподіяння сину заявниці тілесних ушкоджень, які спричинили його смерть, прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року згідно з пунктами 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«МАЛЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 18660/03)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Маленко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
п. Р. Марусте,
п. М. Віллігер,
п. К. Юнґвірт,
пані З. Калайджиєва,
пані Р. Ягер,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 18660/03), поданою до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Валерієм Володимировичем Маленком (далі — заявник) 22 травня 2003 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на умови тримання його під вартою, що становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження.

4. 22 травня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною і вирішив направити скаргу заявника Уряду. Суд також вирішив розглядати одночасно питання щодо суті та прийнятності заяви (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1961 році. До взяття під варту він проживав у м. Маріуполі. У травні 1997 року його було визнано інвалідом дру-

гої групи (середній рівень) у зв'язку з хворобою хребта. У листопаді 1998 року замість другої групи йому було встановлено третю групу інвалідності (найнижчий рівень).

6. 16 квітня 1999 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні вбивства. Його було поміщено до слідчого ізолятора м. Маріуполя (далі — Маріупольський СІЗО).

7. У період з 16 травня до 5 червня 1999 року заявника тримали в Донецькому слідчому ізоляторі. 5 червня 1999 року заявник повернувся до Маріупольського СІЗО.

8. 17 червня 2000 року, після засудження заявника, його було переведено до Донецької виправної колонії № 124.

9. 22 липня 2000 року його було переведено до Жданівської виправної колонії № 3.

10. 15 грудня 2000 року заявник повернувся до Маріупольського СІЗО.

11. 21 лютого 2003 року, після перегляду справ заявника, за результатами якого його було засуджено до більш тривалого строку позбавлення волі, заявника було переведено до Сокирянської виправної колонії № 67.

12. 6 січня 2005 року заявника було переведено до Диканівської виправної колонії № 12, де він наразі відбуває призначене йому покарання.

А. ПОДАННЯ ЗАЯВНИКА ЩОДО ФАКТІВ

13. Згідно з твердженнями заявника, камера, в якій він тримався в Маріупольському СІЗО, була постійно переповнена, і на трьох ув'язнених припадало одне ліжко, тому вони мусили спати по черзі. У камері не було належної вентиляції, і заявник не мав доступу до денного світла. Харчування було недостатнім. Медична допомога була неадекватною, зокрема з огляду на те, що у квітні 2000 року, на додаток до наявних у заявника проблем зі здоров'ям, він захворів на туберкульоз. Жодного лікування у зв'язку з хворобою хребта заявникові забезпечено не було.

14. Заявник стверджував, що під час перебування під вартою в Сокирянській виправній колонії № 67 він страждав через те, що

медична допомога та харчування були незадовільними з огляду на його проблеми зі здоров'ям. У камері завжди була підвищена вологість, що також мало негативний вплив на його здоров'я.

15. Стосовно Диканівської виправної колонії № 12, де наразі тримається заявник, він стверджує, що камера освітлюється тьмяною електричною лампочкою, а денного світла недостатньо, оскільки воно затримується скляними блоками. Це призвело до погіршення його зору. Однак, незважаючи на його клопотання, він не був оглянутий офтальмологом чи забезпечений необхідним лікуванням. Більш того, незважаючи на туберкульоз, яким він захворів в Маріупольському СІЗО, протягом півтора року йому не надавалось жодного лікування у зв'язку з цією хворобою. Крім того, його прохання забезпечити йому необхідне лікування у зв'язку з хворобою хребта також були проігноровані.

16. Примусової вентиляції в його камері не було, а відчинити вікно було неможливо через прикріплені до нього металеві ґрати. Відсутність належної вентиляції також погіршувалась тим, що куріння як у камерах, так і під час прогулянок на подвір'ї не було заборонено.

17. У Диканівській виправній колонії № 12 заявник працює на підприємстві колонії. Він стверджує, що перед початком і після роботи у присутності інших засуджених і у будь-яку пору року його піддають повному особистому обшуку, під час якого роздягають догола. За його словами, ці обшуки проводяться в приміщеннях, не пристосованих для таких цілей.

18. Заявник скаржився на умови тримання його під вартою до різних державних органів. Зокрема, він звертався до Державного департаменту з питань виконання покарань зі скаргою на неналежні матеріально-побутові умови тримання його під вартою та на те, що через наявність у нього туберкульозу і хвороби хребта йому мала надаватись медична допомога. У листі до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини заявник скаржився, *inter alia,* на те, що його клопотання про надання йому лікування постійно ігнорувалися відповідними органами. Він також стверджував, що через хворобу хребта його права нога усе більше втрачала рухливість.

В. ПОДАННЯ УРЯДУ ЩОДО ФАКТІВ

1. Умови тримання під вартою

19. За твердженнями Уряду, в Маріупольському СІЗО заявник тримався в різних камерах, середня площа яких становила 19 квадратних метрів і в кожній з яких було, як правило, по 10 ліжок. Уряд не надав інформації про кількість ув'язнених, які перебували в цих камерах у відповідний час.

20. За інформацією Уряду, камери в СІЗО і виправних колоніях, у яких тримався заявник, були обладнані достатньою кількістю ліжок, столів і стільців. Вікна камер були досить великі, аби забезпечувати доступ свіжого повітря і денного світла. Заявникові щодня надавалась можливість виходити на прогулянку тривалістю 1 година.

21. Уряд також стверджував, що протягом перебування в колоніях заявникові забезпечувалось щонайменше 3 квадратні метри житлової площі в камері, індивідуальне ліжко і постільна білизна. Харчування було достатнім і відповідало встановленим на національному рівні вимогам.

2. Медична допомога

22. Уряд стверджував, що під час перебування в Маріупольському СІЗО та колоніях заявникові завжди надавалась адекватна медична допомога у зв'язку з його захворюванням на туберкульоз.

23. Зокрема, 9 грудня 1999 року заявникові з профілактичною метою було зроблено рентгенограму. У червні 2000 року заявника було поміщено до лікарні Донецької виправної колонії № 124, де він проходив курс неспецифічної антибактеріальної терапії. Однак, у липні 2000 року заявникові було поставлено діагноз туберкульоз і переведено до спеціалізованої туберкульозної лікарні Жданівської виправної колонії № 3.

24. У грудні 2000 року заявника виписали із зазначеної лікарні з діагнозом туберкульоз і перевели до Маріупольського СІЗО, де йому забезпечувалось подальше протитуберкульозне лікування. Відтоді заявник регулярно проходив флюорографічне обстеження і йому надавалось належне протитуберкульозне лікування.

25. У червні 2007 року заявника було оглянуто офтальмологом та призначено відповідне лікування.

3. Обшуки з роздяганням догола

26. Уряд не надав жодної фактичної інформації щодо тверджень заявника про практику проведення обшуків з роздяганням догола на підприємстві колонії, де він працює.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОНСТИТУЦІЯ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ І ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОПЕРЕДНЄ УВ'ЯЗНЕННЯ» ВІД 30 ЧЕРВНЯ 1993 РОКУ

27. Відповідні положення Конституції України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» наведено в рішенні у справі *«Двойних проти України» (Dvoynykh v. Ukraine)* від 12 жовтня 2006 року, заява № 72277/01, пп. 28–31, 33–35 і 37).

B. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО БОРОТЬБУ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ» ВІД 5 ЛИПНЯ 2001 РОКУ

28. Стаття 17 цього закону передбачає, що хворі на туберкульоз, виявлені у слідчих ізоляторах, повинні отримувати відповідну допомогу в медичних частинах цих слідчих ізоляторів. Особи, які тримаються під вартою в установах виконання покарань, мають забезпечуватися відповідним лікуванням у спеціалізованих лікарнях при колоніях.

C. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Витяги з доповідей 2001 року (перша щорічна доповідь) та 2002 року (друга щорічна доповідь) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

29. У відповідних витягах з розділів 4.4–4.5 першої щорічної доповіді зазначено:

«…Особливо важка ситуація склалася в слідчих ізоляторах, де хронічне переповнення створює ненормальні умови утримання людей. Кількість підслідних у камерах у більшості слідчих ізоляторів набагато перевищує санітарні норми. За наявності у слідчих ізоляторах України за станом на кінець грудня 1999 р. 32,8 тис. місць там перебувало 44,7 тис. осіб.

Найбільш складне становище в Автономній Республіці Крим, де щоденно без належних місць утримувалося 1439 заарештованих; у Донецьку, Харкові — відповідно по 1300 осіб, у Кривому Розі — 1135, у Луганську — 1000, у Києві, Одесі — по 714. Тисячі осіб не мають особистих спальних місць і сплять у декілька змін. На цьому ґрунті між заарештованими виникають конфлікти, які супроводжуються тілесними ушкодженнями, фізичними розправами, насильством та іншими протиправними діями.

…

Антисанітарні умови в СІЗО сприяють поширенню паразитичних та інфекційних захворювань, таких як туберкульоз, педикульоз, дизентерія та ін. Саме ці причини призвели у 1999 р. до смерті у слідчих ізоляторах 326 осіб, або більше ніж удвічі проти 1998 р. Враховуючи незадовільне забезпечення СІЗО продовольством, спостерігаються різкі загострення хронічних шлункових захворювань та явища дистрофії.

Режим утримання підслідних, чия вина ще не доведена, у СІЗО суворіший, ніж в інших пенітенціарних установах. Підслідні здебільшого позбавлені можливості зустрічатися з родичами, працювати й надавати допомогу сім'ям, вони фактично відірвані від зовнішнього світу, від щоденної преси та інших засобів інформації…».

30. У другій щорічній доповіді (2002 року) підтверджувалися висновки першої доповіді стосовно грубих порушень прав осіб, що тримаються під вартою у зв'язку з умовами такого тримання, надзвичайною переповненістю камер, неадекватною медичною допомогою і лікуванням, незадовільним харчуванням і недостатнім фінансуванням потреб установ попереднього ув'язнення. Неналежні гігієнічні та санітарні умови тримання під вартою призвели до поширення інфекційних хвороб, зокрема шкірних захворювань. У доповіді зазначається, зокрема, що в 1999 році харчування засуджених і ув'язнених було профінансоване з державного бюджету лише на 19,7% (у 2000 році — на 12,7%), а придбання медикаментів для їх

лікування — на 6,7% (у 2000 році — на 12,7%). Середній обсяг коштів, витрачених на потреби медичного обслуговування однієї особи на місяць, становив у 2000 році 18,7 грн (тоді як на такі потреби необхідно було виділяти 220 грн) і 20,7 грн у 2001 році (тоді як на такі потреби необхідно було виділяти 245,2 грн).

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

31. Відповідні витяги з доповідей Європейського комітету з питань запобігання тортурам та такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню викладені в рішенні Суду у справі *«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine),* заява № 72286/01, пп. 47–49).

32. Відповідні міжнародні доповіді та інші матеріали щодо лікування туберкульозу в Україні стисло викладено в пунктах 50–53 згаданого вище рішення у справі *«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine).*

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявник скаржився, що умови тримання його під вартою в Маріупольському СІЗО, Сокирянській виправній колонії № 67 і Диканівській виправній колонії № 12 становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження та покарання. Заявник скаржився, зокрема, на переповненість камер і відсутність належних харчування, вентиляції і денного світла. Він також стверджував, що, незважаючи на наявність у нього серйозних захворювань, йому не забезпечувались належне лікування і медична допомога. Заявник також стверджував, що практика проведення на підприємстві Диканівської виправної колонії № 12 регулярних обшуків, під час яких його роздягали догола та які проводились у присутності інших засуджених, принижувала його гідність. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, положення якої передбачають таке:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Подання сторін

34. Уряд стверджував, що до подання заяви до Суду заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, які він мав у своєму розпорядженні згідно із законодавством України, оскільки не порушив питання щодо умов тримання під вартою перед прокурором, який здійснює нагляд за пенітенціарними установами. Уряд також зазначив, що заявник не звертався до національних судів, щоб оскаржити умови тримання під вартою та отримати відшкодування матеріальної і моральної шкоди.

35. Заявник не погодився.

2. Оцінка Суду

36. Щодо заперечення Урядом прийнятності заяви з огляду на те, що заявник не поскаржився на умови тримання під вартою до відповідного прокурора, Суд вважає, що таке звернення не можна вважати ефективним і доступним засобом юридичного захисту у сенсі пункту 1 статті 35 Конвенції (див. ухвалу у справі *«Коваль проти України» (Koval v. Ukraine)* від 30 березня 2004 року, № 65550/01).

37. Стосовно посилання Уряду на той факт, що заявник не звертався до національних судів зі скаргами на умови тримання його під вартою, Суд зауважує, що у кількох попередніх справах він уже відхилив подібні аргументи, визнавши цей засіб юридичного захисту неефективним з огляду на те, що Урядом не було доведено, яким чином звернення з такими скаргами могло привести до поліпшення цих умов (див., наприклад, рішення у справах *«Хохлич проти України» (Khokhlich v. Ukraine),* заява № 41707/98, п. 153, від 29 квітня 2003 року; *«Мельник проти України»,* заява № 72286/01, пп. 70–71, від 28 березня 2006 року; *«Двойних проти України» (Dvoynykh v. Ukraine),* заява № 72277/01, п. 50, від 12 жовтня 2006 року; і *«Яковенко проти України» (Yakovenko v. Ukraine),* заява № 15825/06, п. 76, від 25 жовтня 2007 року). У справі, що розглядається, Суд не вбачає підстав для прийняття іншого рішення.

38. Крім того, Суд зазначає, що той факт, що лікарям та адміністрації Маріупольського СІЗО і колоній було добре відомо про умови, в яких заявника тримали під вартою, не оспорюється. До того ж, заявник звертався до державних органів зі скаргами з цього приводу

(див. пункт 18 вище). Таким чином, відповідні органи були достатньо поінформовані про ситуацію заявника і мали можливість перевірити умови тримання його під вартою та в разі необхідності забезпечити відповідне відшкодування (див. ухвалу у справі *«Калашников проти Росії» (Kalashnikov v. Russia),* заява № 47095/99, від 18 вересня 2001 року, та згадане вище рішення у справі *«Мельник проти України»,* п. 70). Відповідно Суд відхиляє заперечення Уряду.

39. Стосовно скарги на практику обшуків, під час яких заявника роздягали догола, Суд зазначає, що Уряд не надав жодних конкретних заперечень з цього приводу (див. справу *«Йорданов проти Болгарії» (Yordanov v. Bulgaria),* заява № 56856/00, п. 76, від 10 серпня 2006 року, з подальшими посиланнями).

40. Суд також зазначає, що скарга заявника на умови тримання під вартою в Маріупольському СІЗО стосується трьох різних періодів, які переривалися періодами тримання його в інших установах (див. пункти 6–11 вище). З огляду на те, що після перебування заявника під вартою в Маріупольському СІЗО (з 16 квітня до 16 травня 1999 року та з 5 червня 1999 року до 17 червня 2000 року) з 17 червня 2000 року він почав відбувати присуджений йому строк покарання і що на день подання заяви (22 травня 2003 року) минуло понад шість місяців з дати завершення попереднього ув'язнення (17 червня 2000 року), ця частина скарги має бути відхилена у зв'язку з недотриманням вимоги шестимісячного строку, як це передбачено пунктами 1 і 4 статті 35 Конвенції.

41. Суд зазначає, що решта скарг заявника не є явно необґрунтованими в розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

42. Заявник стверджував, що матеріально-побутові умови тримання його під вартою були незадовільними. Він також наполягав на тому, що захворів на туберкульоз під час перебування під вартою в Маріупольському СІЗО і що йому не надавали необхідної медичної допомоги у зв'язку з цим серйозним захворюванням. Крім того, він

стверджував, що, незважаючи на встановлену йому групу інвалідності у зв'язку з хворобою хребта, йому не надавали медичної допомоги з цього приводу. Він також скаржився, що медичні служби колоній ігнорували його проблеми із зором.

43. Уряд стверджував, що умови тримання заявника під вартою не можна вважати нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням і покаранням. Уряд наполягав на тому, що матеріально-побутові умови тримання заявника під вартою були належними і що заявникові регулярно надавалась відповідна медична допомога.

2. Оцінка Суду

a) Попередній розгляд

44. Суд зазначає, що скарга заявника містить три складових, які дають підстави для порушення питання за статтею 3 Конвенції:

i) стверджувана неадекватність матеріально-побутових умов тримання під вартою (переповненість камер, відсутність вентиляції, денного світла та належного харчування);

ii) стверджувана відсутність лікування та медичної допомоги; і

iii) стверджувана практика проведення обшуків з роздяганням догола на підприємстві колонії.

45. Відповідно Суд розглядатиме ці складові по черзі.

b) Матеріально-побутові умови тримання під вартою

i) Загальні принципи

46. Суд зазначає, що згідно з його практикою погане поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі *«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)* від 18 січня 1978 року, п. 162, серія A, № 25). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що «принижує гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і образити відповідну особу і чи позначилися його наслідки несприятливо на її особистості

такою мірою, що є несумісною з вимогами статті 3. Однак відсутність такої мети не може неминуче приводити до висновку про те, що порушення статті 3 не було (див. рішення у справах *«Пірс проти Греції» (Peers v. Greece),* заява № 28524/95, пп. 67–68 і 74, *ECHR* 2001-III, та *«Валашинас проти Литви» (Valasinas v. Lithuania), заява* № 44558/98, п. 101, *ECHR* 2001VIII).

47. Суд постійно наголошував, що коли йдеться про страждання і приниження, їх рівень повинен у будь-якому разі перевищувати той рівень страждань і приниження, який є невід'ємною складовою цієї форми законного поводження чи покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити таку складову. Зазначене положення покладає на державу обов'язок піклуватися про те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб застосування такого заходу не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємною складовою тримання під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її добробут (див. справу *«Калашников проти Росії»,* № 47095/99, п. 95, *ECHR* 2002VI).

ii) Застосування у цій справі

48. Суд вважає, що у справі, яка розглядається, лише Уряд держави-відповідача мав доступ до інформації, яка може спростувати твердження заявника. Те, що Уряд, маючи таку інформацію, не надав її без відповідного прийнятного пояснення, може служити підставою для того, щоб дійти висновку про обґрунтованість тверджень заявника (див., *mutatis mutandis*, *«Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» (Ahmet Ozkan and Others v. Turkey),* заява № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року).

49. Суд зауважує, що Уряд надав інформацію щодо загальної площі камер у Маріупольському СІЗО і кількості ліжок у кожній з них. Уряд також стверджував, що камери в СІЗО і виправних колоніях були обладнані достатньою кількістю ліжок, столів і стільців і що заявникові було забезпечено щонайменше 3 квадратні метри житлової площі в камерах колоній.

50. Стосовно Маріупольського СІЗО Суд зазначає, що Уряд не надав інформації про кількість затриманих, які перебували разом

із заявником у відповідних камерах, тим самим позбавивши Суд можливості підрахувати, яка житлова площа в камері припадала на одну особу.

51. Суд також бере до уваги той факт, що Уряд не надав до Суду жодних доказів на підтвердження свого твердження про те, що камери у колоніях були обладнані достатньою кількістю ліжок і стільців, а заявник насправді мав щонайменше 3 квадратні метри житлової площі. У будь-якому разі така площа є явно недостатньою з огляду на вимоги Європейського комітету з питань запобігання тортурам та такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (див. пункт 31 вище). Так само Уряд жодним чином не довів того, що вентиляція, доступ до денного світла та харчування були належними.

52. Враховуючи таку суттєву нестачу інформації і доказів з боку Уряду за відсутності вагомих причин її ненадання, Суд схильний віддати перевагу версії заявника стосовно матеріально-побутових умов тримання його під вартою в Маріупольському СІЗО, Сокирянській виправній колонії № 67 та Диканівській виправній колонії № 12. Суд також зазначає, що доводи заявника у цьому зв'язку є несуперечливими і загалом відповідають відповідним щорічним доповідям Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (див. пункти 29–30 вище). Відповідно, беручи до уваги доводи заявника загалом, Суд доходить висновку, що матеріально-побутові умови тримання його під вартою були неприйнятними з огляду на переповненість камер, відсутність вентиляції, доступу до денного світла і належного харчування. Суд також вважає, що такі незадовільні матеріально-побутові умови становили поводження, яке принижує гідність, на порушення статті 3 Конвенції.

c) Лікування і медична допомога

i) Загальні принципи

53. Суд зазначає, що стаття 3 покладає на державу обов'язок дбати про фізичний добробут осіб, яких позбавлено свободи. Суд погоджується з тим, що якість медичної допомоги в лікарнях кримінально-виконавчої служби, можливо, не завжди тієї якості, що й допомога, яка надається в найкращих медичних закладах для широкого загалу. Однак держава повинна дбати про належне забезпечення охорони здоров'я та добробуту осіб, узятих під варту, зок-

рема шляхом надання їм необхідної медичної допомоги (див. рішення у справах *«Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland)* [ВП], заява № 30210/96, п. 94, *ECHR* 2000XI, і *«Гуртадо проти Швейцарії» (Hurtado v. Switzerland)* від 28 січня 1994 року, серія A, № 280A). Коли органи влади вирішують помістити та тримати під вартою серйозно хвору особу, вони мають виявити особливу ретельність, гарантуючи такі умови, які відповідають її спеціальним потребам, що зумовлені інвалідністю (див. рішення у справі *«Прайс проти Сполученого Королівства» (Price v. the United Kingdom),* заява № 33394/96, п. 30, *ECHR* 2001VII, та згадане вище рішення у справі «*Фарбтухс проти Латвії» (Farbtuhs v. Latvia),* п. 56).

54. Сам факт, що затриманого оглянув лікар і призначив йому лікування автоматично, не призводить до висновку, що медична допомога була адекватною (див. рішення у справі *«Гумматов проти Азербайджану» (Hummatov v. Azerbaijan),* заяви № 9852/03 і 13413/04, пункт 116, від 29 листопада 2007 року). Органи влади мають забезпечити повну фіксацію стану здоров'я особи, яка тримається під вартою, та лікування, яке ця особа отримувала під час перебування під вартою чи позбавлення свободи (див., наприклад, згадане вище рішення у справі *«Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia),* заява № 59696/00, пункт 83, *ECHR* 2006... (витяги)), оперативність і точність постановки діагнозу і надання допомоги (див. згадані вище рішення у справах *«Гумматов проти Азербайджану»,* пункт 115, і *«Мельник проти України»,* пункти 104–106), а також, у разі необхідності та залежно від характеру захворювання, забезпечити регулярний та систематичний нагляд, який включає в себе всебічний план лікування, що має бути направлений на лікування захворювань ув'язненого та попередження їх погіршення, а не на усунення симптомів (див. згадане вище рішення у справі *«Гумматов проти Азербайджану»,* пункти 109, 114; рішення у справах *«Сарбан проти Молдови» (Sarban v. Moldova),* заява № 3456/05, пункт 79, рішення від 4 жовтня 2005 року, і *«Попов проти Росії» (Popov v. Russia),* заява № 26853/04, пункт 211, рішення від 13 липня 2006 року). Органи державної влади також повинні довести, що були створені умови, необхідні для фактичного проходження призначеного лікування (див. згадані вище рішення у справах *«Гумматов проти Азербайджану»,* пункт 116, та *«Голомйов проти Молдови»,* пункт 117).

ii) Застосування у цій справі

55. Суд зазначає, що поганий стан здоров'я заявника, зокрема, захворювання на туберкульоз і хворобу хребта, потребував спеціальної медичної допомоги на регулярній, систематичній і комплексній основі.

56. Уряд стверджував, що заявник неодноразово проходив медичні огляди і отримував належну допомогу стосовно свого захворювання на туберкульоз і хворобу очей. Однак, Уряд не надав документів на підтвердження своїх доводів і не пояснив, як стверджуване лікування покращило стан здоров'я заявника.

57. Суд також зауважує, що Уряд не надав інформації про те, чи отримував заявник фактично якесь лікування у зв'язку з хворобою хребта, про яку адміністраціям СІЗО і колоній було добре відомо, оскільки до ув'язнення заявникові у зв'язку з цим було встановлено групу інвалідності.

58. У світлі цих міркувань, Суд вважає, що медична допомога, яку надавали заявникові під час його перебування в Маріупольському СІЗО і колоніях, була явно недостатньою, що само по собі становило порушення статті 3 Конвенції.

d) Обшуки з роздяганням догола

59. Щодо цієї частини скарги Суд, за відсутності пояснень з боку Уряду з цього приводу, погоджується з версією заявника та вважає встановленим той факт, що заявника піддавали обшукам з роздяганням догола при вході і виході з території підприємства Диканівської виправної колонії № 12.

60. У своїх попередніх рішеннях Суд уже визнав, що, хоча обшук з роздяганням догола може бути заходом, необхідним для дотримання безпеки колонії чи запобігання заворушенням або злочинам, такий захід має здійснюватися належним чином (див. справи *«Валашинас проти Литви» (Valasinas v. Lithuania),* заява № 44558/98, п. 117, *ECHR* 2001VIII, та *«Іванчук проти Польщі» (Iwanczuk v. Poland),* заява № 25196/94, п. 59, від 15 листопада 2001 року).

61. У справі, що розглядається, засуджених, включаючи заявника, обшукували з роздяганням догола при вході і виході з території підприємства колонії. При цьому Суду не було надано інформацію про особливості виробничого процесу на підприємстві або якусь іншу інформацію, яка могла б пояснити доцільність такої

практики. Крім того, як видається, обшуки з роздяганням догола проводились у присутності інших засуджених і жодних засобів, необхідних для проведення такого заходу, не було. Зважаючи на ці обставини, Суд доходить висновку, що проведення обшуків, під час яких заявника роздягали догола, принижували його людську гідність і становили поводження, що принижує гідність, на порушення статті 3 Конвенції.

е) Висновок Суду

62. Суд доходить висновку, що матеріально-побутові умови тримання заявника під вартою (переповненість камер, відсутність вентиляції, денного світла та харчування), неналежна медична допомога під час тримання його під вартою, а також регулярна практика обшуків з роздяганням догола на підприємстві колонії становили таке поводження, що принижує гідність заявника. Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

63. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

64. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди, але не уточнив розміру вимоги, залишивши вирішення цього питання на розсуд Суду.

65. Уряд вважав недоцільним присуджувати відшкодування, оскільки заявник не надав жодних документів на підтвердження своєї вимоги.

66. Суд вважає, що заявник безперечно зазнав моральної шкоди внаслідок встановленого порушення. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

67. Заявник не надав жодних вимог щодо судових витрат. Відповідно Суд нічого не присуджує йому у цьому відношенні.

C. ПЕНЯ

68. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу за статтею 3 Конвенції стосовно умов тримання заявника під вартою в Маріупольському СІЗО з 16 квітня до 16 травня 1999 року та з 5 червня 1999 року до 17 червня 2000 року неприйнятною, а решту скарг за статтею 3 Конвенції — прийнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, який може нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«СУПТЕЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 39188/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Суптель проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, пані Р. Ягер,

пані І. Берро-Лефевр, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 39188/04), яку подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України Олександр Леонардович Суптель (далі — заявник) 14 жовтня 2004 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. 14 травня 2007 року Суд вирішив повідомити Уряд про заяву. Суд також вирішив одночасно розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник, 1963 року народження, проживає у м. Києві.

5. 22 грудня 1998 року заявник разом з С. Н. і В. Б. підпалив смолоскипом автомобіль, який належав О. С., помстившись йому у такий спосіб за стверджувану нечесність у ділових стосунках між ними. Салон автомобіля було пошкоджено. Міліція вирішила не порушувати кримінальну справу за фактом підпалу за відсутністю складу злочину.

6. 8 травня 1999 року О. С. отримав смертельне ножове поранення.

7. Того ж дня за фактом смерті О. С. було порушено кримінальну справу.

8. За твердженнями заявника, 8 травня 1999 року, приблизно о 20 годині, його було затримано за підозрою в підбурюванні до вбивства і доправлено до Ватутінського районного відділу міліції в м. Києві, де 10 травня 1999 року він зазнав поганого поводження з боку близько десяти працівників міліції, доки не зізнався у вчиненні злочину. Він стверджував, зокрема, що працівники міліції, одягнувши на нього наручники, били його ногами і роздробили йому ломом щиколотку. Він знепритомнів, а коли прийшов до тями, зрозумів, що його підвісили на ломі, заклавши закуті в наручники руки за зігнуті в колінах ноги. Після того як заявник підписав явку з повинною, працівники міліції зателефонували його дружині і сказали принести змінний одяг і пальто, на якому потім заявника перенесли до камери для затриманих. Побоюючись, що працівники ізолятора тимчасового тримання (далі — ІТТ) відмовляться прийняти заявника через наявні у нього тілесні ушкодження, працівники міліції залишили заявника, який не міг ходити, в камері для затриманих у райвідділі міліції без будь-якої первинної медичної допомоги.

9. Згідно з офіційним протоколом, заявника було затримано 10 травня 1999 року о 15 годині у приміщенні Ватутінського районного відділу міліції.

10. 10 травня 1999 року було порушено кримінальну справу щодо заявника і ще двох осіб — М. В., який підозрювався у завданні ножового поранення О. С., та С. Н., який підозрювався в тому, що найняв М. В. з цією метою.

11. 19 травня 1999 року заявника було поміщено до ІТТ. Черговий зафіксував наявність у заявника ушкодження ноги.

12. 20 травня 1999 року лікар ІТТ викликав швидку медичну допомогу. Фельдшер швидкої допомоги встановив, що у заявника сильне забиття грудної клітки та вжив заходів для поміщення заявника до лікарні швидкої допомоги, в якій він перебував на лікуванні до 17 червня 1999 року. Як свідчить медична довідка, видана лікарнею, у заявника була закрита травма грудної клітки, закритий множинний перелом правої щиколотки і гематома в ділянці гомілковостопного суглоба. Заявникові було зроблено операцію для дренування абсцесів на щиколотках, у ході якої з суглобів було видалено 15 мл гною з одного і 5 мл з другого.

13. 22 травня 1999 року заявникові було пред'явлено обвинувачення в підбурюванні до вбивства.

14. 29 жовтня 1999 року за результатами розгляду заяви заявника про погане поводження прокуратура Ватутінського району прийняла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи проти працівників міліції, визнавши його скаргу необґрунтованою.

15. 24 квітня 2000 року матеріали справи щодо обвинувачення у вбивстві разом з обвинувальним висновком було направлено до Київського міського суду для розгляду по суті.

16. 10 травня 2000 року було проведено перше судове засідання.

17. У період з травня до жовтня 2000 року судом було проведено близько одинадцяти судових засідань. Під час судових засідань усі підсудні відмовилися від своїх первісних зізнавальних показань. Двоє свідків також поскаржилися, що зазнали поганого поводження з боку працівників міліції, які в такий спосіб примушували їх дати показання проти підсудних, які були їхніми друзями. Заявник також стверджував, що текст зізнавальних показань був підготовлений працівниками міліції і вони примусили заявника підписати його.

18. 31 жовтня 2000 року Київський міський суд визнав підсудних винними у вчиненні інкримінованих їм злочинів і призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років. Суд відхилив твердження підсудних про погане поводження, спираючись головним чином на показання восьми працівників міліції, які заперечували ці твердження, хоча визнали, що під час затримання підсудних було застосовано силу. Суд також послався на постанову прокуратури від 29 жовтня 1999 року про відмову в порушенні кримінальної справи за заявою заявника.

19. 14 січня 2001 року заявник знову звернувся до прокуратури із заявою про порушення кримінальної справи у зв'язку із поганим поводженням. 9 лютого 2001 року було прийнято постанову про відмову у порушенні кримінальної справи.

20. 19 лютого 2001 року у зв'язку зі скаргами на погане поводження, що надійшли від підсудних і кількох свідків, заступник голови Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією пан Р. надіслав листа до Генерального прокурора, в якому вимагав провести перевірку.

21. У листі до Київського міського суду від 2 березня 2001 року заступник Генерального прокурора просив суд долучити його лист до матеріалів справи та повідомив пану Р. про неможливість на той

момент провести розслідування, оскільки справа перебувала на розгляді в суді, що позбавляло органи прокуратури можливості доступу до відповідних документів, долучених до матеріалів справи.

22. 27 березня 2001 року поліклініка Ватутінського району видала заявникові довідку, в якій зазначалось, що, окрім тілесних ушкоджень, які було задокументовано в лікарні, у травні 1999 року він також зазнав ушкоджень зап'ястка та куприка.

23. 17 травня 2001 року Верховний Суд скасував вирок Київського міського суду від 31 жовтня 2000 року і повернув справу на додаткове розслідування. Суд звернув увагу на те, що явка з повинною, надана заявником, була датована 8 травня 1999 року, тоді як згідно з офіційним протоколом його вперше було допитано і затримано 10 травня 1999 року. Суд зазначив, що суд першої інстанції повинен був витребувати медичний висновок щодо заявника, щоб отримати об'єктивну інформацію про його тілесні ушкодження, а також висновок графологічної експертизи, щоб перевірити твердження заявника про те, що заява про явку з повинною не була написана ним самим.

24. 23 липня 2001 року органи слідства вирішили знову порушити кримінальну справу щодо заявника, С. Н. і В. Б. за підозрою в підпалі автомобіля О. С. у 1998 році. Згодом заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні підпалу.

25. 26 липня 2001 року кримінальні справи стосовно підпалу і вбивства було об'єднано в одне провадження.

26. 31 серпня 2001 року медичні документи щодо тілесних ушкоджень заявника були досліджені судово-медичним експертом, який підтвердив, що у травні 1999 року у заявника була гематома в ділянці правого гомілковостопного суглоба. Водночас він встановив, що діагноз забиття грудної клітки був недостатньо обґрунтований. Експерт не надав висновків стосовно інших тілесних ушкоджень, зазначених у медичних документах заявника.

27. 7 вересня 2001 року міліція порушила кримінальну справу щодо Н. Н., дружини заявника, на тій підставі, що працюючи медсестрою, вона підробила, зокрема, довідку, яка, нібито, була видана поліклінікою Ватутінського району 27 березня 2001 року. 16 жовтня 2001 року її було звільнено від кримінальної відповідальності.

28. 30 вересня 2001 року прокуратура Ватутінського району знову відмовила в порушенні кримінальної справи за скаргами заявни-

ка на погане поводження. Прокуратура зазначила, зокрема, що заявника було затримано 8 травня 1999 року, а оскільки працівникам міліції було відомо про те, що заявник, колишній спортсмен, має міцну статуру та, можливо, є озброєним, а також про його причетність до вчинення тяжкого злочину, при його затриманні вони були вимушені застосувати силу. При цьому вони збили заявника з ніг, штовхнули на капот автомобіля і наділи наручники. Прокуратура вважала, що саме це було причиною виникнення гематоми у заявника. Щодо інших тілесних ушкоджень, про які зазначалось в медичних документах заявника, то відповідно до висновку останньої медичної експертизи вони підтверджені не були.

29. 29 листопада 2001 року Київський науково-дослідний інститут судових експертиз визнав ймовірним те, що текст явки з повинною, наданої заявником, був продиктований фахівцем, досвідченим у підготовці процесуальних документів, особі, яка писала цей текст в стані стресу, можливо, у зв'язку з сильним фізичним болем. Експертизи для визначення того, чи справді заява про явку з повинною була написана заявником, проведено не було.

30. У лютому 2002 року кримінальну справу щодо вбивства і підпалу було направлено на розгляд до апеляційного суду м. Києва (колишній Київський міський суд).

31. 10 квітня 2002 року суд вирішив, що у справі необхідно провести додаткове розслідування. Суд встановив, зокрема, що під час досудового слідства вказівки Верховного Суду було виконано не повною мірою. Так, не було встановлено, чому зізнання заявника було датовано 8 травня 1999 року, адже жодних інших процесуальних документів цього дня складено не було; жодних документів щодо того, де заявник тримався з 8 до 18 травня 1999 року та чому він прибув до ІТТ лише 19 травня 1999 року також не було. Суд також вказав на необхідність допиту посадових осіб, відповідальних за приміщення, в яких до 19 травня 1999 року тримали заявника, щодо стану його здоров'я в зазначений період. Також слідчі органи повинні були встановити імовірність того, чи могли тілесні ушкодження заявника бути завданими у спосіб, про який він стверджує.

32. 13 червня 2002 року Верховний Суд України залишив без змін рішення про направлення справи на додаткове розслідування.

33. 31 жовтня 2002 року справу було направлено на розгляд апеляційного суду м. Києва. У період з грудня 2002 року до листопада 2003 року суд провів близько сорока засідань.

34. 6 листопада 2003 року апеляційний суд м. Києва повернув справу в частині обвинувачень у вчиненні вбивства на додаткове розслідування. Зокрема, суд визнав, що документи щодо першого допиту заявника, під час якого той зізнався у вчиненні вбивства, є недопустимими доказами, оскільки заявника допитували за відсутності захисника, тоді як його участь у справі була обов'язковою з огляду на тяжкість інкримінованого заявникові злочину. Суд вказав і на те, що слідчі органи не встановили фактів, пов'язаних з наданням заявником явки з повинною та іншими обставинами його затримання і першого допиту, включаючи дату цих подій. Суд зазначив, що згідно з твердженням слідчого, йому не було відомо про затримання заявника 8 травня 1999 року і, за його словами, заявник зробив зізнання 10 травня 1999 року. Водночас, згідно з поясненнями кількох працівників міліції, слідчим органам і прокуратурі було добре відомо про те, що заявника затримали 8 травня 1999 року. Суд також зауважив, що експерт, який проводив медичну експертизу травм заявника, не надав висновків щодо деяких тілесних ушкоджень заявника, зокрема травми зап'ястка і двох абсцесів, які згадувалися в багатьох медичних документах заявника. Більш того, експертизу проводила не група експертів, як це вимагалось відповідними документами, а експертом одноособово.

35. 14 листопада 2003 року апеляційний суд м. Києва визнав заявника, С. Н. і В. Б. винними у підпалі і призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на сім років.

36. 15 квітня 2004 року Верховний Суд залишив ухвалу апеляційного суду м. Києва від 6 листопада 2003 року та вирок від 14 листопада 2003 року без змін.

37. 26 липня 2004 року слідчі прийняли постанову про проведення стосовно заявника комісійної судово-медичної експертизи.

38. 24 грудня 2004 року Київський науково-дослідний інститут судових експертиз визнав необґрунтованим діагноз закритої травми грудної клітки. Однак, було підтверджено, що 20 травня 1999 року заявник мав такі ушкодження: крововилив у лівому гомілковостопному суглобі та забиття м'яких тканин лівої руки, що належали до легких тілесних ушкоджень, а також крововилив у правому

гомілковостопному суглобі і закритий перелом правої щиколотки, що належали до тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Хоча наявні документи не давали змоги встановити точну дату завдання цих ушкоджень, ймовірність їх виникнення у період з 8 до 11 травня 1999 року не виключалась.

39. Станом на 28 грудня 2006 року кримінальну справу щодо М. В., ймовірного виконавця вбивства, було закрито за недоведеністю його участі у вчиненні цього злочину. Станом на квітень 2008 року провадження у справі щодо заявника і С. Н. тривало.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

40. Відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу викладено в рішенні Суду у справі *«Козинець проти України» (Kozinets v. Ukraine),* заява № 75520/01, пп. 39–42, від 6 грудня 2007 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

41. Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявник скаржився, що зазнав поганого поводження з боку працівників міліції, які примусили його зізнатися в підбурюванні до вбивства. Відповідне положення Конвенції передбачає таке:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

42. Уряд не надав коментарів щодо прийнятності цієї скарги.

43. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будьяких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

44. Заявник стверджував, що не чинив опору при затриманні і що в будь-якому разі тілесні ушкодження йому завдали під час тримання під вартою з метою домогтися від нього зізнання. Йдеться, зокрема, про забиття грудної клітини, ушкодження зап'ястка і куприка, а також переломи щиколотки і виличної кістки. Тримаючи заявника в камері для затриманих у відділі міліції більше тижня після першого допиту, працівники міліції позбавили його доступу до медичної допомоги, що призвело до погіршення стану його здоров'я. Його дружина лише записала те, що їй сказав лікар, розглянувши медичні документи заявника. У будь-якому разі той факт, що вона склала одну довідку, не має суттєвого значення, оскільки матеріали справи містять багато інших незалежних доказів завдання заявникові численних тілесних ушкоджень.

45. Уряд зазначив, що в медичних документах щодо ушкоджень заявника існують розбіжності, які були результатом, зокрема, підробки, здійсненої дружиною заявника. Втім, згідно з експертним висновком від 31 серпня 2001 року у заявника була гематома в ділянці правого гомілковостопного суглоба. Уряд вважав, що така травма може бути кваліфікована лише як легке тілесне ушкодження, яке могло бути спричинене діями працівників міліції при його затриманні. Враховуючи обґрунтовану підозру працівників міліції щодо причетності заявника до вчинення вбивства, ризик чинення ним опору при затриманні, ймовірність наявності у нього зброї, а також те, що він був спортсменом і мав міцну статуру, сила, застосована з метою його затримання, не була непропорційною.

2. Оцінка Суду

46. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції забороняє без будь-яких виключень катування і нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Погане поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Застосування до особи, позбавле-

ної волі, заходів фізичного впливу, які не були спричинені її власним поводженням, є приниженням її гідності та є в принципі порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі *«Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy) [ВП],* заява № 26772/95, від 6 квітня 2000 року, пп. 119–120, *ECHR* 2000IV).

47. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може випливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі *«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)).* Коли вся чи значна частина інформації стосовно подій, про які йдеться, відома винятково органам влади — як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади,— і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення від 4 грудня 1995 року у справі *«Рібіч проти Австрії» (Ribitsch v. Austria),* Series A № 336, пункт 34, і рішення у справі *«Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey)* [ВП], заява № 21986/93, пункт 100, *ECHR* 2000VII).

48. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зазначає, що 20 травня 1999 року, під час медичного огляду при переведенні заявника з відділу міліції до ІТТ, було встановлено наявність у нього різних тілесних ушкоджень, у зв'язку з чим його було госпіталізовано та прооперовано, і до 17 червня 1999 року він перебував на стаціонарному лікуванні. Суд також бере до уваги наявність в різних документах певних розбіжностей щодо тяжкості тілесних ушкоджень заявника. Однак, Суд зазначає, що результати медичної експертизи від 24 грудня 2004 року на національному рівні не оспорювались і Уряд не навів жодних аргументів на спростування їхньої достовірності. За цих обставин Суд вважає за належне спиратися у своєму аналізі на результати зазначеної експертизи, згідно з якими заявник зазнав кількох тілесних ушкоджень, кваліфікованих у сукупності як ушкодження середньої тяжкості. На думку Суду, ці ушкодження були досить серйозними, аби становити погане поводження у значенні статті 3 Конвенції.

49. Щодо твердження Уряду про те, що заявник зазнав ушкоджень внаслідок застосування пропорційної сили під час його за-

тримання, Суд зазначає, що на підтвердження цього доводу не було надано докладної інформації про хід затримання (включаючи дату і місце проведення, кількість працівників міліції, які брали участь у затриманні, характер опору заявника). Більш того, запропонована версія пояснює лише виникнення гематоми, тоді як обставин, за яких заявник зазнав інших тілесних ушкоджень, так і не були чітко встановлені майже за дев'ять років розслідування. Зокрема, як зазначено в рішенні апеляційного суду м. Києва від 6 листопада 2003 року, розслідуванням не було чітко встановлено, коли саме — 8 чи 10 травня 1999 року було вперше допитано заявника, чому його не перевели до ІТТ одразу після прийняття рішення про взяття його під варту, в яких умовах він тримався до того, як його перевели до ІТТ, і чи надавали йому в той період належну медичну допомогу.

50. Відповідно, хоча матеріали справи не містять переконливих доказів того, за яких обставин заявник зазнав тілесних ушкоджень, Суд вважає, що медичні докази, докладна версія заявника, те, що органи влади не надали чіткого і несуперечливого пояснення щодо місцеперебування заявника з 8 до 19 травня 1999 року, отримання від заявника зізнавальних показань за обставин, коли йому, як видається, не забезпечувались відповідні процесуальні гарантії, а також відсутність правдоподібного альтернативного пояснення походження його тілесних ушкоджень у сукупності породжують обґрунтовану підозру щодо ймовірності завдання цих ушкоджень працівниками міліції.

51. Суд повторює, що відповідальність за умови тримання осіб під вартою несе держава, і що обов'язок забезпечення захисту таких осіб покладено на органи влади. Беручи до уваги обов'язок органів влади пояснити причини виникнення тілесних ушкоджень у осіб, які перебувають під їхнім контролем, Суд вважає, що сам той факт, що нікого не було визнано винним у вчиненні насильницького злочину щодо затриманого, як відбулося в цій справі, не може звільняти державу від відповідальності за Конвенцією (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах *«Есен проти Туреччини» (Esen v. Turkey),* заява № 29484/95, п. 28, *«Яз проти Туреччини» (Yaz v. Turkey),* заява № 29485/95, п. 30, і *«Айше Тепе проти Туреччини» (Ayse Tepe v. Turkey),* заява № 29422/95, від 22 липня 2003 року).

52. Отже, Суд доходить висновку, що у зв'язку з цим мало місце порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

53. Заявник також скаржився, що тривалість провадження в його кримінальній справі не відповідала вимозі «розумного строку», встановленій пунктом 1 статті 6 Конвенції, який передбачає таке:

> «Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

54. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

1. Період, який має братися до уваги

55. Суд зазначає, що при розгляді кримінальних справ відлік «розумного строку», зазначеного у пункті 1 статті 6 Конвенції, розпочинається з моменту пред'явлення особі обвинувачення — іншими словами, коли їй компетентним органом надається офіційне повідомлення про те, що вона вчинила злочин. Це визначення також відповідає аналізу того, чи «мав місце значний вплив на становище підозрюваного». Що стосується закінчення «строку», то при розгляді кримінальних справ строк, що регулюється пунктом 1 статті 6 Конвенції, охоплює все провадження, про яке йдеться, включаючи апеляційне провадження (див. рішення у справі *«Меріт проти України» (Merit v. Ukraine),* заява № 66561/01, п. 70, від 30 березня 2004 року).

56. Що стосується фактів у справі, що розглядається, Суд, виходячи з наявних у нього матеріалів, зазначає, що незважаючи на те, що кримінальну справу було офіційно порушено 10 травня 1999 року, і незважаючи на наявність певних розбіжностей в документах щодо дати першого допиту заявника, матеріали справи свідчать про те, що заявник надав явку з повинною та був допитаний 8 травня 1999 ро-

ку щодо його причетності до вбивства. Станом на квітень 2008 року кримінальне провадження стосовно обвинувачень у вчиненні вбивства залишалось на стадії досудового слідства. На той момент його тривалість уже становила приблизно дев'ять років.

2. Розумність тривалості провадження

57. Суд зазначає, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись з урахуванням обставин справи та таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість спору для заявника (див., серед багатьох інших прикладів, рішення у справі *«Пелісьє і Сассі проті Франції» (Pelissier and Sassi v. France)* [ВП], заява № 25444/94, п. 67, *ECHR* 1999II). Суд також зазначає, що в кримінальному провадженні обвинувачений повинен мати право на розгляд його справи з особливою ретельністю, особливо, якщо він тримається під вартою (див., серед інших джерел, рішення у справах *«Юртаєв проти України» (Yurtayev v. Ukraine),* заява № 11336/02, пункт 37, від 1 січня 2006 року, *«Нахманович проти Росії» (Nakhmanovich v. Russia),* заява № 55669/00, пункт 89, від 2 березня 2006 року, та *«Іванов проти України» (Ivanov v. Ukraine),* заява № 15007/02, пункт 71, від 7 грудня 2006 року).

58. Суд бере до уваги те, що кримінальне провадження, про яке йдеться, стосувалося групи обвинувачених, причетних до вчинення двох злочинів — вбивства і підпалу, а певні доказові і процесуальні аспекти були досить складними. Суд також враховує зусилля суду першої інстанції щодо призначення слухань справи з достатньою частотою.

59. З іншого боку, Суд зауважує, що затримки з вирішенням справи виникали головним чином через численні повернення справи на додаткове розслідування та виправлення процесуальних помилок. Станом на квітень 2008 року після майже дев'яти років розслідувань досудове слідство стосовно вбивства ще тривало. Немає жодних свідчень того, що з грудня 2004 року, коли було закінчено судово-медичну експертизу травм заявника у його справі, було вчинено будь-які слідчі дії.

60. Розглянувши всі надані матеріали у світлі відповідної практики (див., серед інших джерел, рішення у справі *«Іванов проти України»,* заява № 15007/02, п. 74, від 7 грудня 2006 року, і *«Беньяміnсон проти України» (Benyaminson v. Ukraine),* заява № 31585/02, пункти 104,

106, від 26 липня 2007 року), Суд вважає, що Уряд не надав переконливого пояснення такої затримки. Отже, тривалість провадження в кримінальній справі заявника є надмірною і не відповідає вимозі «розумного строку».

61. Відповідно мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

62. Посилаючись на підпункт «c» пункту 1 статті 5 і на пункти 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції, заявник також скаржився на незаконність застосованого до нього запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, на тривалість тримання під вартою та на ненадання відшкодування. Насамкінець, він також посилався на підпункт «a» пункту 1 статті 5 і пункт 2 статті 6 Конвенції, не уточнюючи своїх скарг за цими положеннями.

63. Уважно дослідивши зауваження заявника, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією.

64. Відповідно ця частина заяви повинна бути оголошена неприйнятною згідно з пунктом 1, підпунктом «a» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції як така, що є явно необґрунтованою.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

65. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

66. Заявник вимагав 46 292 євро відшкодування матеріальної шкоди, завданої з різних підстав, і 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

67. Уряд заперечив проти цих вимог.

68. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між констатованими порушеннями та стверджуваною матеріальною шкодою. Щодо вимоги про відшкодування моральної шкоди, то оскільки у цій справі було встановлено порушення статті 3 та пункту 1 статті 6 Конвенції, Суд вважає, що внаслідок цих порушень заявник дійсно зазнав страждань і відчаю. Враховуючи вищевикладене та з огляду на свою практику (див., наприклад, рішення у справах *«Афанасьєв проти України»,* заява № 38722/02, п. 84, від 5 квітня 2005 року, і *«Луговий проти України» (Lugovoy v. Ukraine),* заява № 25821/02, п. 46, від 12 червня 2008 року), а також здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 11 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

69. Заявник також вимагав 4000 євро компенсації судових витрати, але не надав відповідних документів на підтвердження.

70. Уряд заперечив проти цих вимог.

71. Відповідно до практики Суду, заявник має право на компенсацію судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та виходячи із зазначених вище критеріїв, відхиляє вимогу заявника.

C. ПЕНЯ

72. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 і пунктом 1 статті 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

4. *Постановляє,* що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 11 000 (одинадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ВЕРГЕЛЬСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 19312/06)

Рішення

СТРАСБУРГ
12 березня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
12 червня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Вергельський проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, п. М. Віллігер,

пані М. Лазарова-Трайковська,
пані З. Калайджиєва,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 лютого 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 19312/06) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Миколою Андрійовичем Вергельським (далі — заявник) 3 травня 2006 року.

2. Заявника представляв Д. Д. Менько, адвокат, що практикує в м. Ромни. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, що під час перебування під вартою у Роменському міськрайонному відділі міліції він зазнав поганого поводження, несумісного з гарантіями статті 3 Конвенції, і що національні органи влади не провели, на порушення статей 3 та 13 Конвенції, ефективного розслідування його скарги. Посилаючись на статті 3 і 13 Конвенції, заявник також стверджував, що протягом тримання під вартою на стадії досудового слідства із серпня 2005 до травня 2006 року йому не надавали відповідної медичної допомоги і тримали в камері разом із затриманими, які курили. Заявник також скаржився, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, що провадження в кримінальній справі проти нього було непомірно тривалим і що він не мав національного засобу юридичного захисту стосовно надмірної тривалості зазначеного провадження, у зв'язку з чим було порушено статтю 13 Конвенції.

4. 17 вересня 2007 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Було також вирішено проводити розгляд заяви по суті одночасно з розглядом питання щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1936 року народження, живе в Ромнах.

A. ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЗА ОБВИНУВАЧЕННЯМ ЗАЯВНИКА

6. Після того, як пана О. С., з яким заявник був знайомий, востаннє бачили в домі заявника

7 червня 2003 року, О. С. зник. У період з червня 2003 року до березня 2004 року заявник неодноразово давав міліції пояснення, стверджуючи, що йому невідоме місцеперебування О. С. після того, як той залишив його дім.

7. 11 червня 2003 року міліція вилучила з дому заявника ніж і кілька предметів з бурими плямами. Згідно з висновком експертизи, отриманим у березні 2004 року, то були плями людської крові, які могли належати О. С.

8. 27 березня 2004 року заявник зізнався, що випадково вбив О. С. під час застілля, після чого розчленував тіло, склав його частини в мішки і кинув у річку Роменку. Того самого дня проти нього було порушено кримінальну справу за обвинуваченням в убивстві. Заявника привели на берег річки і попросили показати місце, де він скинув мішки. Однак частин тіла так і не знайшли.

9. 30 березня 2004 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні злочину.

10. 6 квітня 2004 року слідчий пред'явив заявникові обвинувачення у вчиненні вбивства.

11. 9 квітня 2004 року заявника було звільнено з-під варти та обрано щодо нього запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд.

12. 16 квітня 2004 року заявник повідомив міського і обласного прокурора про те, що зізнання у вбивстві О. С. із нього вибили шляхом застосування тортур. Він також заявив, що насправді О. С. убили двоє грабіжників у масках, які під час згаданого застілля 7 червня 2003 року ввірвалися в його дім, побили його, і від їхніх ударів він знепритомнів. Він вирішив нікому не розповідати про цей інцидент, побоюючись грабіжників.

13. У період з квітня до грудня 2004 року досудове слідство у кримінальній справі проти заявника було зупинено приблизно чотири рази (від кількох днів до майже трьох місяців) у зв'язку з проблемами заявника зі здоров'ям та з інших причин, які не пояснювались. Але, незважаючи на зупинення слідства у справі, деякі слідчі дії, такі як допит свідків, проводилися.

14. 21 січня 2005 року кримінальну справу направлено до суду.

15. У період з лютого до липня 2005 року за клопотанням прокурора справу чотири рази повертали для усунення виявлених порушень. 1 серпня 2005 року справу заявника вп'яте направлено до суду.

16. 8 серпня 2005 року в річці Роменці виявили кістки людини. Того самого дня прокуратура відкликала справу із суду у зв'язку з необхідністю перевірки, чи належали ті кістки О. С.

17. 12 серпня 2005 року міський суд постановив застосувати до заявника запобіжний захід у вигляді взяття під варту строком на десять днів.

18. 19 серпня 2005 року у ході судового засідання за участю заявника та його захисника міський суд постановив обрати щодо заявника запобіжний захід у вигляді взяття під варту на час досудового слідства строком до двох місяців у зв'язку із тяжкістю злочину, за яким йому було пред'явлено обвинувачення, та з огляду на той факт, що під час досудового слідства він змінив місце проживання і намагався вплинути на свідка.

19. 2 вересня 2005 року міський прокурор відхилив клопотання заявника про звільнення з-під варти під заставу. Того самого дня міський суд поінформував заявника, що не в його компетенції розглядати клопотання заявника про зміну запобіжного заходу, коли справа перебуває на стадії досудового слідства.

20. 23 вересня 2005 року справу разом із новим обвинувальним висновком було направлено до міського суду.

21. 3 жовтня 2005 року прокурор відкликав справу із суду для виправлення недоліків. 4 жовтня 2005 року справу було повернуто до міського суду.

22. 13 жовтня 2005 року міський суд призначив справу до розгляду, розглянув питання про подальше тримання заявника під вартою і вирішив, що немає підстав для його звільнення. У листопаді 2005 року міський суд провів п'ять судових засідань.

23. 24 листопада 2005 року міський суд повернув справу до прокуратури на додаткове розслідування. Того самого дня суд залишив без задоволення клопотання заявника про звільнення з-під варти під заставу і продовжив строк тримання його під вартою на час проведення додаткового розслідування.

24. Заявник оскаржив постанову про подовження строку тримання його під вартою. 7 грудня 2005 року апеляційний суд Сумської області (далі — апеляційний суд) встановив, що апеляційна скарга не може бути прийнята до розгляду, оскільки оскаржуване питання не підлягає окремому оскарженню в апеляційному порядку.

25. 18 січня 2006 року справу було повернуто до міського суду.

26. У період з березня до червня 2006 року міським судом було призначено десять судових засідань. Три з них були відкладені через неявку прокурора в судове засідання. Одне слухання було відкладено у зв'язку з неявкою прокурора та захисника заявника.

27. 17 травня 2006 року міський суд змінив заявнику міру запобіжного заходу з тримання під вартою на заставу.

28. 5 червня 2006 року міським судом призначено додаткову генотипоскопічну експертизу.

29. 31 жовтня 2006 року міський суд попросив експерта прискорити проведення експертизи.

30. 16 листопада 2006 року проведення експертизи було завершено, і 12 грудня 2006 року суд отримав експертний висновок.

31. 29 грудня 2006 року судове засідання було перенесено на 25 січня 2006 року для виклику експертів. У призначений день експерти в судове засідання не з'явилися.

32. 26 січня 2007 року міський суд направив лист про зобов'язання експертів з'явитися в судове засідання.

33. 19 лютого 2007 року міський суд допитав двох експертів та свідка і призначив додаткову комісійну експертизу.

34. 22 лютого 2007 року міський суд надіслав прокуророві листа з вимогою надати речові докази для експертного дослідження. 5 березня 2007 року міський суд повторно направив аналогічного листа.

35. 17 квітня 2007 року міський суд звернувся до експертів із запитом про перебіг експертного дослідження.

36. 5 травня 2007 року проведення експертизи було закінчено.

37. У період із червня до жовтня 2007 року міський суд призначив шість судових засідань. Два з них були відкладені через неяв-

ку в судове засідання прокурора. Листами від 28 серпня і 4 жовтня 2007 року міський суд нагадував прокуророві про його обов'язок бути присутнім у судовому засіданні.

38. 12 жовтня 2007 року міський суд направив справу на додаткове розслідування. Міський суд послався, зокрема, на те, що слідчі органи не здійснили всебічну перевірку скарг заявника про те, що він зізнався в убивстві О. С. начебто під тиском.

39. 20 грудня 2007 року апеляційний суд скасував цю постанову, визнавши, що неправильність слідства може бути усунена в судовому засіданні в суді першої інстанції шляхом допиту свідків та дослідження судом інших доказів.

40. 10 червня 2008 року міський суд направив справу на додаткове розслідування, пославшись на численні процесуальні недоліки, допущені під час слідства, зокрема у зібранні доказів та складанні процесуальних документів. Суд, зокрема, зазначив, що слідство неодноразово зупинялося без відповідної причини або через проблеми заявника зі здоров'ям, хоча підтверджувальних медичних документів надано не було. Крім того, незважаючи на зупинення слідства, слідчі органи продовжували здійснювати слідчі дії.

41. Як свідчать матеріали справи, провадження у справі триває досі.

В. СКАРГА НА ПОГАНЕ ПОВОДЖЕННЯ

1. Версія заявника про події 19–27 березня 2004 року і медичні докази стосовно його тілесних ушкоджень

42. За твердженням заявника, 19 березня 2004 року він разом зі своїми родичами, В. Б. і В. С., ходив у лазню.

43. Невдовзі після 10 години ранку, щойно заявник повернувся додому, його затримали двоє працівників міліції і доправили до Роменського міськрайонного відділу УМВС України в Сумській області (далі — райвідділ міліції). Домагаючись зізнання в убивстві О. С., працівники міліції били заявника кулаками і кийками, віддавлювали йому ступні ногами. Приблизно о 3 годині ночі 20 березня 2004 року, коли заявник знепритомнів від цілковитого виснаження, його помістили в камеру для затриманих.

44. Невдовзі після 3 години ночі прибула швидка медична допомога. Заявник поскаржився на біль у серці та головний біль; йому призначили препарати від гіпотонії. Заявника залишили під вартою.

45. 22 березня 2004 року слідчий І. С. запропонував заявникові підписати підтвердження того, що 20 березня 2004 року його було правомірно затримано за нецензурну лайку в громадському місці і що він не має претензій до міліції. Заявник погодився, оскільки, як він стверджує, сподівався, що на цьому його страждання припиняться.

46. 22 березня 2004 року заявника допровадили до міського суду, який призначив йому стягнення у вигляді адміністративного арешту строком на сім діб в ізоляторі тимчасового тримання (далі — ІТТ) за дрібне хуліганство, вчинене 20 березня 2004 року.

47. За твердженням заявника, його щодня забирали до райвідділу міліції і там били, погрожували і домагалися зізнання в убивстві. 24 березня 2004 року заявник повідомив, що О. С. Напевно вбили двоє грабіжників у масках. Але працівники міліції й далі домагалися від заявника зізнання в тому, що саме він учинив це вбивство. З наближенням останнього дня арешту тиск із боку міліції посилювався. 27 березня 2004 року заявник визнав себе винним у вчиненні вбивства О. С.

48. Увечері 27 березня 2004 року заявника формально було звільнено з-під варти. Однак його й надалі тримали в незайнятих приміщеннях райвідділу міліції, а 30 березня 2004 року офіційно затримали за підозрою у вчиненні злочину.

49. 6 квітня 2004 року заявника обстежив медичний експерт Роменського бюро судово-медичних експертиз. При обстеженні на різних ділянках тіла заявника (в паху, на стегнах і плечах) було виявлено вісім великих синців розміром приблизно 15 Ч 10 см кожен. Згідно з висновком експерта ці синці могли бути спричинені як побиттям, так і падінням. Також зазначалася неможливість встановити ймовірну дату їх виникнення, оскільки синці можуть залишатися на тілі до півтора місяця.

50. 9 квітня 2004 року заявника госпіталізували у зв'язку з астенією, спричиненою стресом (психопатологічний стан, що характеризується, зокрема, безсонням, тривогою, головним болем і фізичною слабкістю). 19 квітня 2004 року заявник повернувся додому.

51. 31 січня 2008 року комісія експертів дослідила медичні документи стосовно тілесних ушкоджень заявника. Комісія підтвердила висновок експерта і зазначила, що, враховуючи кількість та різну локалізацію синців, їх виникнення внаслідок самого лише падіння було малоймовірним.

2. Розслідування скарг на погане поводження

52. 16 квітня 2004 року заявник звернувся до прокуратури із заявою про порушення кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку із поганим поводженням. Заяви було адресовано прокуророві м. Ромни і прокуророві Сумської області.

53. 13 липня 2004 року з огляду на показання чотирьох працівників міліції, які заперечували факти поганого поводження із заявником, а також з огляду на те, що 1 квітня 2004 року під час допиту заявника як підозрюваного той не скаржився на насильство з боку міліції, було винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргою заявника, оскільки не було достатніх доказів такого поводження.

54. 14 грудня 2004 року заявника було ознайомлено зі згаданою вище постановою. 20 грудня 2004 року він оскаржив її до міського суду.

55. 24 січня 2005 року міський суд скасував постанову від 13 липня 2004 року та постановив повернути матеріали скарги для додаткової перевірки. Зокрема, суд взяв до уваги той факт, що допит працівників міліції було проведено до надходження скарги заявника до прокуратури. До того ж слідчий не допитав осіб, на яких заявник посилався у своїй скарзі і які, за його словами, могли підтвердити факт жорстокого поводження із заявником, не дослідив обставин перебування заявника в райвідділі міліції до моменту його офіційного затримання і не з'ясував, яким чином заявник зазнав тілесних ушкоджень.

56. 14 лютого 2005 року слідчий виніс постанову про відмову у порушенні кримінальної справи з огляду на відсутність достатньо вагомих доказів жорстокого поводження.

57. 26 квітня 2005 року міський суд скасував зазначену постанову слідчого на тій підставі, що слідчі органи не усунули недоліки, на які було вказано у постанові суду від 24 січня 2005 року.

58. Під час додаткової перевірки прокуратура допитала працівників міліції, які 20 березня 2004 року викликали для заявника швидку медичну допомогу, але вони не змогли пригадати жодних подробиць; інспекторів ГФ «Громадський порядок», які підтвердили, що затримали заявника о 16 годині; лікаря швидкої медичної допомоги, який повідомив, що не обстежував заявника з приводу тілесних ушкоджень; та медичного експерта, який підтвердив свій висновок від 6 квітня 2004 року. 15 травня 2005 року на підставі цих доказів та на підставах, викладених у постанові від 13 липня 2004 року, було ухвалено нову постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

59. 8 серпня 2005 року міський суд скасував цю постанову. Він встановив, що перевірку було проведено неповно. Зокрема, суд зобов'язав слідчі органи допитати осіб, які бачили заявника 19 березня 2004 року в лазні, співкамерників заявника в ІТТ і його сусідів.

60. 9 вересня 2005 року було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, по суті, на тих самих підставах, що й раніше.

61. Постановою суду від 28 жовтня 2005 року міський суд встановив, що прокуратура не виконала попередніх вказівок суду. Посилаючись на рішення у справі *«Кметті проти Угорщини»* (*Kmetty v. Hungary*, № 57967/00, від 16 грудня 2003 року), Суд зазначив, що прокуратура повинна була перевірити, чи були ушкодження заявника результатом жорстокого з ним поводження у міліції.

62. Міська прокуратура оскаржила цю постанову суду.

63. 27 грудня 2005 року апеляційний суд відхилив скаргу прокурора і залишив постанову від 28 жовтня 2005 року без змін.

64. Пізніше прокуратура знову виносила постанови (від 16 січня, 12 березня, 15 травня, 13 серпня і 19 грудня 2006 року) про відмову в порушенні кримінальної справи.

65. Постановами від 24 лютого, 20 квітня, 31 липня, 24 листопада 2006 року і 16 січня 2007 року відповідно міський суд скасовував ці постанови прокуратури, посилаючись на неповний аналіз різних джерел доказів і на те, що слідчі органи не встановили ймовірної причини тілесних ушкоджень заявника.

66. 7 березня 2007 року було винесено чергову постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Вона ґрунтувалася на тих самих доводах, що й раніше. Крім того, вона містила пояснення

слідчого про причини, з яких, на його думку, додаткові заходи, проведення яких вимагав суд, були або нездійсненними, або недоцільними. Наприклад, відсутність можливості знайти предмети, якими начебто били заявника.

67. 12 квітня 2007 року міський суд скасував зазначену постанову слідчого.

68. Пізніше прокуратура знову винесла постанови (від 10 травня 2007 року і 23 серпня 2007 року) про відмову в порушенні кримінальної справи.

69. Ці постанови прокуратури були скасовані міським судом — постановою від 21 червня 2007 року (залишеною без змін апеляційним судом 31 липня 2007 року) та постановою від 25 вересня 2007 року (залишеною без змін апеляційним судом 16 жовтня 2007 року) відповідно.

70. 18 лютого 2008 року прокуратура винесла ще одну постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. На додаток до підстав, якими прокуратура мотивувала свої попередні постанови, у цій постанові вказувалося, зокрема, на показання В. Б. і В. С., які стверджували, що не бачили жодних тілесних ушкоджень на тілі заявника, коли були з ним у лазні. Прокуратура визнала їхні показання такими, що не заслуговують на довіру, оскільки зазначені свідки були родичами заявника. Крім того, працівниця лазні стверджувала, що не пам'ятає, чи бачила коли-небудь заявника в лазні. Щодо сусідів заявника, то вони у своїх показаннях стверджували, що чітко пам'ятають, що бачили заявника 19 квітня 2004 року, коли він повернувся додому. Їхні згадки про перебування заявника вдома у період з 19 березня до 19 квітня 2004 року були розпливчастими.

71. Прокуратура далі зазначала, що згідно із записами в журналі відвідувань райвідділу міліції заявник прибув до міліції о 10 год. 35 хв. ранку 19 березня 2004 року. Позначки про його вибуття в журналі зафіксовано не було, і це, очевидно, пояснюється тим, що охоронець на вході до райвідділу забув зробити відповідний запис. Того дня слідчий І. С. допитав заявника про зникнення О. С. Після допиту заявник захворів, і йому запропонували залишитися в камері для затриманих, щоб відновити сили. 20 березня 2004 року о 3 годині ранку у зв'язку зі скаргами заявника на артеріальний тиск прибула швидка медична допомога. Після цього його стан поліпшився, і до 8 години ранку 20 березня 2004 року він покинув камеру. Приблизно

о 16 годині 20 березня 2004 року дружинники (члени добровільного громадського формування «Громадський правопорядок») помітили заявника, який вочевидь під впливом алкоголю висловлювався нецензурною лайкою на залюдненій вулиці. Оскільки у відповідь на їхню вимогу заявник відмовився припинити негідне поводження, дружинники допровадили його до райвідділу міліції. Було складено протокол про адміністративне правопорушення, і заявника помістили в ІТТ. Згідно з відповідними нормативними документами перед поміщенням в ІТТ працівники цієї установи повинні були забезпечити медичне обстеження заявника на наявність у нього тілесних ушкоджень і захворювань. Жодних тілесних ушкоджень задокументовано не було. Однак, оскільки заявник не подавав скарг, пов'язаних зі станом здоров'я, обстеження, очевидно, було поверховим. У цьому зв'язку не можна було виключати ймовірність того, що синці з'явилися у заявника внаслідок падіння 20 березня 2004 року незадовго перед тим, як його забрали в міліцію, бо на той момент він явно був під впливом алкоголю. З іншого боку, рівень наявності алкоголю в крові заявника перевірено не було, оскільки його не звинувачували у тому, що він перебував у громадському місці в стані сп'яніння. Із 22 до 27 березня 2004 року працівник міліції І. С. щоденно забирав заявника з камери на кілька годин, залучаючи його до громадських робіт або проводячи з ним суспільно-моральні співбесіди. 27 березня 2004 року заявник добровільно зізнався у вчиненні вбивства О. С. Того самого дня о 19 годині заявника було звільнено з-під варти. 72. 13 червня 2008 року міський суд скасував постанову про відмову, посилаючись на те, що слідчі органи так і не виконали всіх його вказівок, а також на необхідність встановити, чи була держава відповідальною за виявлені у заявника тілесні ушкодження.

73. Крім того, під час розслідування міський суд тричі (у жовтні 2005 року, квітні 2006 року та квітні 2007 року) окремими ухвалами вказував прокуратурі на необхідність вжиття заходів у зв'язку з подальшим невиконанням вказівок суду слідчими органами. Посилаючись на згадане вище рішення у справі *«Кметті проти Угорщини»* та у справі *«Афанасьєв проти України»* (*Afanasyev v. Ukraine*, № 38722/02, від 5 квітня 2005 року), Суд визнав, що проведена перевірка факту вчинення злочину не була достатньо ретельною.

74. 3 липня 2008 року апеляційний суд Сумської області скасував постанову від 13 червня 2008 року і повернув справу до проку-

ратури для проведення додаткової перевірки. Як свідчать матеріали справи, провадження у справі триває досі.

С. УМОВИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

75. З 19 серпня 2005 року до 17 травня 2006 року заявник знаходився під вартою. Протягом деяких періодів заявник перебував у Сумському слідчому ізоляторі (далі — Сумський СІЗО), а саме: з 26 вересня до 3 жовтня 2005 року; із 17 до 24 жовтня 2005 року; із 7 до 21 листопада 2005 року, із 6 грудня 2005 року до 5 січня 2006 року; з 14 до 20 лютого 2006 року; із 6 до 13 березня 2006 року; з 15 березня до 3 квітня 2006 року та з 25 квітня до 15 травня 2006 року. Решту часу заявник перебував у Роменському ІТТ.

76. У серпні 2005 року відповідним органам стало відомо про наявність у заявника кількох хронічних захворювань, зокрема остеохондрозу, вторинного корінцевого синдрому, короткозорості, церебрального атеросклерозу, підвищеного кров'яного тиску та аденоми простати.

77. За твердженням заявника, перебування під вартою негативно позначилося на його здоров'ї. Зокрема, те, що він був змушений вдихати тютюновий дим курців у камері (пасивне куріння), призвело до виникнення у нього астми. Крім того, йому не завжди своєчасно надавали якісну медичну допомогу, незважаючи на численні хронічні захворювання. Нарешті, ліки, з огляду на відсутність їх в ІТТ, заявникові здебільшого передавала його сестра. Іноді сестру не повідомляли вчасно про необхідність принести додаткові ліки.

78. У листопаді 2005 року заявник звернувся до лікаря з приводу алергічного дерматиту, і йому було призначено лікування.

79. У березні 2005 року заявник звернувся до лікаря з приводу циститу і отримав відповідне лікування.

80. За весь час перебування під вартою заявник пройшов сім обстежень, що проводилися з метою виявлення туберкульозу та інших інфекційних захворювань.

81. Після звільнення з-під варти і до кінця 2006 року заявник двічі перебував на стаціонарному лікуванні: з 26 червня до 7 липня (у зв'язку з дерматофітією) та з 10 до 21 жовтня 2006 року (у зв'язку з аденомою).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

82. Відповідні положення Конституції та Кримінально-процесуального кодексу можна знайти в рішенні Суду у справі *«Козинець проти України»* (*Kozinets v. Ukraine*), № 75520/01, пп. 39–42, від 6 грудня 2007 року).

ПРАВО

I. СКАРГИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник скаржився, що умови тримання його під вартою не відповідали вимогам статті 3 з огляду на відсутність заборони куріння в камерах, нестачу лікарських засобів та недоступність для нього якісної медичної допомоги. Посилаючись на зазначену статтю, він також скаржився, що в березні 2004 року зазнав поганого поводження з боку працівників міліції і що розслідування його відповідної скарги було неефективним. У цьому зв'язку він також посилався на статтю 13 Конвенції. Відповідне положення статті 3 передбачає:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Стосовно умов тримання під вартою

84. Уряд вважав, що перед поданням заяви до Суду заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту. Уряд також стверджував, що умови, у яких тримали заявника, жодним чином не суперечили вимогам статті 3. Що стосується негативних наслідків куріння в камерах та недостатності медичної допомоги, доводи заявника мали досить загальний характер і не підтверджувалися доказами. Згідно з документами Уряду заявник регулярно проходив контрольні обстеження на туберкульоз та інші інфекційні захворювання. Він двічі був на прийомі у лікаря і в кожному з цих випадків отримав негайну та адекватну медичну допомогу. Той факт, що сестрі заявника було дозволено приносити передачі з ліками для заяв-

ника, свідчив лише про те, що він не відчував браку ні в чому, чого потребував у той чи інший момент для підтримки свого здоров'я.

85. Заявник оспорював ці аргументи. Він доводив, що в його справі не було ефективних засобів, якими він міг би скористатися. Крім того, тримання його під вартою суперечило вимогам статті 3 з огляду на те, що йому було 69 років, на наявність у нього різних хронічних захворювань, а також на непричетність його до вбивства, в якому його обвинувачували.

86. Суд не бачить потреби розглядати заперечення Уряду стосовно невичерпання засобів юридичного захисту, оскільки скарги стосовно умов тримання заявника під вартою, у будь-якому випадку, неприйнятні з причин, викладених нижче.

87. Суд вважає, що основну скаргу заявник пов'язує із самим фактом застосування до нього запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. У цьому зв'язку Суд повторює, що згідно з його усталеною практикою тримання під вартою під час досудового слідства само по собі не є підставою для порушення питання про дотримання статті 3 Конвенції (див. рішення у справі *«Трепашкін проти Росії»* (*Trepashkin v. Russia*), № 36898/03, п. 91, від 19 липня 2007 року). Зазначене положення покладає на державу обов'язок піклуватися про те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод застосування такого заходу не завдавали їй душевного страждання і мук, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємним складником тримання під вартою, і щоб, з урахуванням практичних

вимог ув'язнення, належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її фізичний і психічний стан здоров'я (див. справу *«Валашинас проти Литви»* (*Valašinas v. Lithuania*), № 44558/98, п. 102, *ECHR* 2001-VIII).

88. Твердження про те, що певне поводження дає підстави для застосування статті 3, потребує, як правило, доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі *«Ірландія проти Сполученого Королівства»* (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, серія A, № 25, с. 64–65, п. 161). Однак у справах стосовно умов тримання під вартою Суд не завжди вимагає, щоб кожну свою скаргу заявник підтвердив конкретними документами. Залежно від характеру скарги Суд може дослідити недокументальні джерела, такі як показання інших ув'язнених (див., наприклад, справу *«Горя проти*

Молдови» (*Gorea v. Moldova*), № 21984/05, п. 29, 17 липня 2007 року), або дійти відповідних висновків з огляду на ненадання Урядом переконливих доказів на спростування доводів заявника, тоді як його доводи сформульовані чітко й послідовно (див., наприклад, рішення у справі *Трепашкіна,* п. 85).

89. Повертаючись до скарг заявника у тому вигляді, в якому їх викладено у справі, що розглядається, Суд зазначає, що доводи заявника мають досить загальний характер. Зокрема, він не назвав жодного конкретного випадку, коли він, незважаючи на відповідне звернення, не отримав допомоги з боку компетентного лікаря. Він також не довів, що умови тримання його під вартою призвели до загострення у нього тієї чи іншої проблеми зі здоров'ям. Навпаки, як свідчать відповідні документи, заявникові регулярно призначали медичні обстеження. Він двічі звертався до лікаря, і обидва рази отримав належну допомогу. Після звільнення з-під варти у травні 2006 року і до кінця року заявник двічі звертався по медичну допомогу. Уперше він звернувся до лікаря більше ніж через місяць після звільнення з-під варти у зв'язку з дерматофітією, яка не була пов'язана із доводами щодо умов тримання під вартою. Вдруге медичну допомогу (у зв'язку з аденомою) заявникові надавали приблизно через шість місяців після звільнення з-під варти. Далі, щодо скарги на куріння в камерах, заявник не подав жодних доказів того, що його справді тримали в одній камері з курцями, що він звертався з проханнями перевести його у зв'язку з цим до іншої камери або що він мав якісь проблеми зі здоров'ям, пов'язані з пасивним курінням (див., *a contrario*, справу *«Островар проти Молдови»* (*Ostrovar v. Moldova*), № 35207/03, пп. 15–17, від 13 вересня 2005 року).

90. Щодо скарги на відсутність ліків Суд, як уже було зазначено вище, вважає відповідні доводи заявника розпливчастими. Зокрема, заявник не уточнив, які саме ліки, що були потрібні йому у зв'язку з проблемами зі здоров'ям і зазвичай були доступними поза межами місць попереднього ув'язнення, йому не надавалися під час перебування під вартою; які ліки він отримував від своєї сестри; коли саме сталося так, що сестра не знала про необхідність передати додаткові ліки; та які негативні наслідки для нього мала відсутність цих ліків (див. для порівняння згадане вище рішення у справі *Островара,* п. 16). Отже, за існуючих обставин справи той факт, що сестра заявника приносила йому передачі з невказаними ліками, не є достатнім

для доведення того, що у протилежному випадку заявник виявився б позбавленим необхідних лікарських засобів.

91. З огляду на все зазначене вище, Суд вважає, що заявник не подав небезпідставну скаргу на те, що умови тримання його під вартою не відповідали вимогам статті 3 Конвенції. Таким чином, ця частина заяви відхиляється відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

2. Щодо поганого поводження з боку міліції та неефективності розслідування

92. Уряд доводив, що ця частина заяви є передчасною, оскільки відповідне розслідування, здійснюване національними органами, ще не завершено.

93. Заявник наполягав на тому, що розслідування було неефективним і що ця обставина звільняє його від необхідності чекати на результати розслідування.

94. На думку Суду, заперечення Уряду порушує питання, що мають розглядатися разом з матеріально-правовими аспектами Конвенції, на які посилається заявник. Тому далі Суд розглядатиме їх відповідним чином.

В. ЩОДО СУТІ

1. Щодо ефективності розслідування скарги заявника на жорстоке поводження

95. За твердженням Уряду, органи влади робили все у межах своєї компетенції для розслідування скарги заявника на жорстоке поводження.

96. Заявник це заперечував.

97. Суд нагадує, що в тих справах, коли особа висуває небезпідставну скаргу про те, що вона була піддана поганому поводженню зі сторони суб'єктів владних повноважень в порушення статті 3, це положення, якщо його тлумачити в світлі загального обов'язку держави відповідно до статті 1 Конвенції, вимагає за своїм змістом, щоб було проведено ефективне офіційне розслідування (див. рішення у справі *«Асьонов та інші проти Болгарії»* (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, Reports of Judgments and Decisions

1998-VIII, с. 3290, п. 102, та у згадуваній вище справі *«Лабіта проти Італії»* (*Labita v. Italy*) [GC], п. 131).

98. Щодо обставин справи, яка розглядається, Суд передусім зазначає: попри те, що скаргу заявника на погане поводження було подано упродовж десяти днів після звільнення його з-під варти, розслідування, яке тривало майже п'ять років, не привело до встановлення винних у спричиненні заявнику тілесних ушкоджень. Не було спростовано й версію подій заявника іншим правдоподібним поясненням щодо можливого способу спричинення цих тілесних ушкоджень.

99. Суд бере до уваги й те, що перевірка неодноразово припинялася, оскільки прокуратура не могла виявити докази поганого поводження. Усі постанови про відмову у порушенні кримінальної справи були згодом скасовані судовими органами, оскільки прокуратура не спромоглася використати всі наявні у неї засоби для встановлення причини виникнення тілесних ушкоджень у заявника. У відповідних постановах, а також у кількох окремих ухвалах міський суд чітко вказував на низку заходів, яких можна було б ужити, звертаючи при цьому увагу й на те, що його попередні вказівки не було повністю виконано. Незважаючи на це, прокуратура й далі неодноразово відмовляла у порушенні кримінальної справи на тих самих підставах, що й раніше, і додатково не проводила суттєвих слідчих заходів.

100. Як свідчать останні постанови (від 7 травня 2007 року та 18 лютого 2008 року) про відмову у порушенні кримінальної справи, певні заходи, вжиття яких вимагав суд, уже неможливо було здійснити за спливом часу. Зокрема, свідки вже не могли пригадати подробиць відповідних подій; пошук речових доказів — наприклад, предметів, якими могли бути спричинені тілесні ушкодження заявникові,— вже не міг бути результативним. За цих обставин Суд не бачить підстав сподіватися на те, що при проведенні ще однієї низки перевірок можна буде виправити попередні недоліки і забезпечити ефективність розслідування.

101. Суд вважає, що фактичні обставини, пов'язані з перевіркою скарги заявника на погане поводження в цій справі, схожі на обставини в кількох попередніх справах, у яких Суд встановив наявність порушення Конвенції (див., наприклад, справу *«Михєєв проти Росії»* (*Mikheyev v. Russia*), № 77617/01, пп. 112–113 і 120–121, від

26 січня 2006 року; згадане вище рішення у справі *Козинця,* пп. 61–62 і 65; та справу *«Кобець проти України»* (*Kobets v. Ukraine*), № 16437/04, пп. 53–56, від 14 лютого 2008 року).

102. Беручи до уваги обставини справи, що розглядається, та виходячи зі своєї усталеної практики, Суд доходить висновку, що в цій справі має місце порушення статті 3 Конвенції з огляду на неефективність розслідування скарги заявника на погане поводження під час перебування його під вартою. Таким чином, попереднє заперечення Уряду відхиляється (див. пункт 92 вище).

103. З огляду на свій висновок за статтею 3, Суд вважає, що немає потреби визначати, чи було також порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з ефективністю розслідування.

2. Щодо стверджуваного поганого поводження

104. За твердженням Уряду, оцінити достовірність скарг заявника на погане поводження з ним працівників міліції у березні 2004 року неможливо, оскільки відповідне розслідування, здійснюване національними органами, ще не завершено.

105. За твердженням заявника, матеріали справи містять достатньо доказів того, що тілесні ушкодження були завдані йому працівниками міліції. Зокрема, Уряд не надав ніякого альтернативного пояснення того, яким чином заявник зазнав цих ушкоджень.

106. Суд ще раз повторює: «Якщо в особи, яка під час затримання правоохоронними органами була цілком здорова, при звільненні виявлено тілесні ушкодження, на відповідну державу покладається обов'язок дати правдоподібне пояснення, яким чином були спричинені ці ушкодження, і невиконання такого обов'язку вочевидь свідчитиме про наявність питання щодо дотримання статті 3 Конвенції» (див. рішення у справі *«Томазі проти Франції»* (*Tomasi v. France*) від 27 серпня 1992 року, серія A, № 241-A, с. 40–41, пп. 108–111, та справу *«Сельмуні проти Франції» (Selmouni v. France),* № 25803/94, п. 87, *ECHR* 1999-V). Коли вся чи значна частина інформації стосовно подій, про які йдеться, відома виключно органам влади — як це має місце у справі щодо осіб, які перебувають під вартою та які перебувають під їхнім контролем,— і коли у таких осіб під час їхнього перебування під вартою з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на ор-

гани влади, адже саме вони мають дати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі *«Рибіч проти Австрії»* (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, серія A, № 336, п. 34, і справу *«Салман проти Туреччини»* (*Salman v. Turkey*) [GC], № 21986/93, п. 100, *ECHR* 2000-VII).

107. Повертаючись до фактів справи, яка розглядається, Суд зазначає, що сторони погоджуються з тим фактом, що 6 квітня 2004 року заявник, якого на той час тримали під вартою, мав по всьому тілу численні синці, причиною виникнення яких могло бути падіння або побиття. Твердження заявника про те, що синці з'явилися після того, як його затримали, підтверджується письмовими показаннями двох осіб, які нібито бачили його без тілесних ушкоджень у лазні безпосередньо перед його затриманням. Хоча слідчі органи вирішили, що ці показання не заслуговують на довіру (див. пункт 70 вище), єдине альтернативне пояснення, яке вони запропонували майже після чотирьох років розслідувань, полягало в тому, що ушкодження заявника виникли, можливо, внаслідок падіння 20 березня 2004 року, незадовго перед затриманням. Однак Суд зазначає, що цю версію не підтверджено жодними доказами. 20 березня 2004 року, перш ніж помістити заявника в ІТТ, в цій установі, як було заявлено, повинні були провести його медичне обстеження (див. пункт 71 вище), але відповідної підтверджувальної довідки стосовно згаданих тілесних ушкоджень до Суду не подано. Отже, за відсутності доказів протилежного, Суд погоджується з твердженням заявника про те, що він зазнав цих тілесних ушкоджень під час перебування в райвідділі міліції у зв'язку із затриманням.

108. Щодо відповідальності держави за тілесні ушкодження заявника Суд визнає, що матеріали справи не містять переконливих доказів того, яким чином вони були спричинені. Проте вся сукупність наявних фактів — медичні докази, показання заявника, той факт, що органи влади не надали чіткого і несуперечливого пояснення щодо місцеперебування заявника 19–20 березня 2004 року, той факт, що заявника забирали з його камери для розмов із слідчим, не забезпечуючи при цьому присутності свідків і процесуальних гарантій, той факт, що він зізнався у вчиненні вбивства в останній день строку арешту, а також відсутність правдоподібного альтернативного пояснення стосовно походження його тілесних ушкоджень,— породжує

обґрунтовану підозру щодо ймовірності завдання цих ушкоджень працівниками міліції.

109. Суд повторює, що держава несе відповідальність за здоров'я осіб, які перебувають під вартою, і що на органи влади покладено обов'язок забезпечення захисту таких осіб. Беручи до уваги обов'язок органів влади дати пояснення стосовно тілесних ушкоджень, спричинених особам, які перебувають під їхнім контролем, Суд вважає, що той факт, що жодного суб'єкта владних повноважень не було визнано винним у вчиненні насильницького злочину стосовно затриманого, як мало місце в цій справі, не може звільняти державу від відповідальності за Конвенцією (див., *mutatis mutandis*, справи *«Есен проти Туреччини»* (*Esen v. Turkey*), № 29484/95, п. 28, *«Яз проти Туреччини»* (*Yaz v. Turkey*), № 29485/95, п. 30, і *«Айше Тепе проти Туреччини»* (*Aye Tepe v. Turkey*), № 29422/95, від 22 липня 2003 року).

110. Отже, Суд доходить висновку, що у зв'язку з цим було порушено статтю 3 Конвенції.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

111. Заявник скаржився, що тривалість провадження в порушеній проти нього кримінальній справі не відповідала вимозі «розумного строку», встановленій пунктом 1 статті 6 Конвенції, в якому зазначено:

> «Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...».

112. Уряд надав заперечення.

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

113. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Період, який має братися до уваги

114. Суд зауважує, що в кримінальних справах перебіг «розумного строку», про який ідеться у пункті 1 статті 6 Конвенції, починається з моменту пред'явлення особі «обвинувачення», іншими словами — з моменту, коли компетентний орган офіційно заявляє про вчинення нею злочину. Це визначення також відповідає критерію, за яким визначається, коли «становище [підозрюваного] було суттєво підірвано». Що стосується закінчення «відповідного строку» у кримінальних справах, цей строк, який визначається за пунктом 1 статті 6 Конвенції, охоплює весь час, протягом якого здійснювалося відповідне провадження, включаючи час будь-якого оскарження рішень (див. справу *«Мерітпроти України»* (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, п. 70, від 30 березня 2004 року).

115. Щодо фактів у справі, що розглядається, Суд зазначає: хоча перший допит заявника стосовно зникнення О. С. та вилучення з будинку заявника певних предметів відбулися ще в червні 2003 року, лише в березні 2004 року заявника повідомили, що його підозрюють у вчиненні ним убивства О. С. і порушили проти нього кримінальну справу. У червні 2008 року провадження в тій справі було ще не закінчене і перебувало на стадії досудового слідства. Таким чином, на зазначену дату тривалість цього провадження становила чотири роки і три місяці, тоді як жодного судового рішення ще не було ухвалено.

2. Розумність тривалості провадження

116. Суд зауважує, що розумність тривалості провадження має оцінюватися у світлі конкретних обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника та відповідних органів (див., серед багатьох інших, рішення у справі *«Пелісьє і Сассі проти Франції»* (*Pélissier and Sassi v. France*), [GC], № 25444/94, п. 67, *ECHR* 1999-II). Далі Суд вказує на те, що обвинувачений у кримінальній справі повинен мати право розраховувати на здійснення провадження в його справі з особливою ретельністю і що положення статті 6 покликані не допускати в кримінальних справах надто тривалого перебування обвинувачуваної особи в стані невизначеності щодо своєї долі (див. справи *«Нахманович*

проти Росії» (*Nakhmanovich v. Russia*), № 55669/00, п. 89, від 2 березня 2006 року, та *«Іванов проти України»* (*Ivanov v. Ukraine*), № 15007/02, п. 71, від 7 грудня 2006 року).

117. Суд також нагадує, що у справі, яка розглядається, заявник протягом дев'яти місяців перебував під вартою — з огляду на цей факт органи, які вели цю справу, повинні були з особливою старанністю дбати про те, щоб здійснення правосуддя відбулося без зволікань (див., наприклад, справи *«Смирнова проти Росії»* (*Smirnova v. Russia*), №№ 46133/99 і 48183/99, п. 83, *ECHR* 2003-IX, та *«Юртаєв проти України»* (*Yurtayev v Ukraine*), № 11336/02, п. 37, від 31 січня 2006 року).

118. Суд бере до уваги той факт, що ця кримінальна справа, яка стосувалася зникнення особи, була доволі складною; зокрема, певну складність становили з'ясування фактів і збирання доказів. Суд також враховує показові зусилля суду першої інстанції з прискорення перебігу провадження, зокрема за допомогою забезпечення щільного графіка слухань і направлення нагадувань прокуратурі та експертам стосовно їхніх процесуальних обов'язків.

119. З іншого боку, Суд зазначає, що затримки з вирішенням справи виникали головним чином через численні повернення справи на додаткове розслідування та виправлення процесуальних помилок. Крім того, досудове слідство неодноразово зупинялося без відповідної причини або у зв'язку, як стверджується, з проблемами заявника зі здоров'ям, хоча підтверджувальних медичних документів не було. Станом на липень 2008 року, після чотирьох років проведення слідства, справа й далі перебувала на стадії досудового слідства.

120. Дослідивши всі подані матеріали, Суд вважає, що Уряд не надав переконливого пояснення такої затримки з вирішенням справи. Суд вважає, що у цьому випадку тривалість провадження в кримінальній справі, порушеній проти заявника, є надмірною і не відповідає вимозі «розумного строку».

121. Отже, було порушено пункт 1 статті 6.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

122. Посилаючись на статтю 13 Конвенції, заявник також скаржився на відсутність ефективних засобів юридичного захисту сто-

совно його скарг, поданих на підставі статті 3, про умови тримання під вартою, та скарг на підставі статті 6 Конвенції. Стаття 13 проголошує:

> «Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

123. Уряд надав заперечення.

A. ВІДСУТНІСТЬ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ СТОСОВНО СКАРГИ НА УМОВИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

124. Суд нагадує свій висновок про те, що заявник не подав небезпідставну скаргу на те, що умови тримання його під вартою не відповідали вимогам статті 3 Конвенції. Відповідно на цю скаргу гарантії статті 13 не поширюються. Тому ця частина заяви неприйнятна і має бути відхилена згідно з вимогами пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

B. ВІДСУТНІСТЬ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ СТОСОВНО СКАРГИ НА ТРИВАЛІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

125. Суд вважає, що ця скарга пов'язана зі скаргою на тривалість провадження. На думку Суду, ця скарга не є явно необґрунтованою чи фактично неприйнятною на якихось інших підставах, зазначених у статті 35 Конвенції. Отже, вона оголошується прийнятною.

126. Суд повторює, що стаття 13 гарантує наявність ефективного засобу юридичного захисту у відповідному національному органі у зв'язку зі скаргою на порушення вимоги пункту 1 статті 6 стосовно розгляду справи упродовж розумного строку (див. справу *«Кудла проти Польщі»* (*Kudła v. Poland*), № 30210/96, п. 156, *ECHR* 2000-XI). Далі Суд посилається на свій висновок у справі *Мегіта* про відсутність ефективного і доступного засобу юридичного захисту, передбаченого національним законодавством стосовно скарг, пов'язаних

із тривалістю кримінального провадження (див. Справу *«Мерітпроти України»* (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, пп. 78–79, від 30 березня 2004 року).

127. У справі, що розглядається, Суд не бачить підстав відхилятися від висновків, яких він дійшов у зазначеному вище рішенні.

128. Отже, мало місце порушення статті 13 Конвенції.

IV. ІНШІ СКАРГИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

129. Насамкінець, посилаючись на пункт 1 статті 5, заявник стверджував, що взяття його під варту в березні 2004 року і в серпні 2005 року було незаконним; посилаючись на пункт 4 статті 5 — що міський суд незаконно відмовився 2 вересня 2005 року розглянути його клопотання про звільнення з-під варти; посилаючись на пункт 5 статті 5 — що було неможливим домогтися компенсації за незаконне тримання під вартою; посилаючись на статтю 2 Протоколу № 7 — що 7 грудня 2005 року апеляційний суд незаконно відмовився прийняти до розгляду його апеляцію на рішення суду першої інстанції про продовження строку тримання його під вартою.

130. Уважно дослідивши зауваження заявника, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією.

131. Отже, відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви оголошується неприйнятною як явно необґрунтована.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

132. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

133. Заявник вимагав 70000 євро компенсації за моральну шкоду.

134. Уряд оспорював цю вимогу.

135. Суд зауважує, що в цій справі він констатував порушення статті 3, пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції. Обставини, у зв'язку з якими Суд дійшов висновку про наявність цих порушень, напевно спричинили заявникові страждання і муки. Виходячи з цих міркувань та відповідної практики Суду (див., наприклад, справу *«Афанасьєв проти України»*, № 38722/02, п. 84, від 5 квітня 2005 року; згадані вище рішення у справі *Козинця* (п. 73) і *Кобця* (п. 64); а також справу *«Луговий проти України»* (*Lugovoy v. Ukraine*), № 25821/02, п. 46, від 12 червня 2008 року), а також здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 10000 євро як компенсацію за моральну шкоду.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

136. Заявник також вимагав 28 100 гривень[1] компенсації за судові витрати в національних судах і 5750 гривень[2] компенсації за витрати, пов'язані з провадженням у Суді. На підтвердження зазначених вище сум він подав квитанції, які свідчать про конкретні послуги адвоката та оплату їх заявником.

137. Уряд доводив, що заявлена сума компенсації є надмірною, а також не було достатніх свідчень того, що ці витрати були фактичними і неминучими у зв'язку із зазначеними скаргами на порушення Конвенції.

138. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за доцільне призначити заявникові 1500 євро як компенсацію всіх згаданих витрат.

[1] Приблизно 4000 євро на день висунення цієї вимоги.

[2] Приблизно 800 євро на день висунення цієї вимоги.

С. ПЕНЯ

139. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу, подану на підставі статті 3 Конвенції стосовно поганого поводження в міліції, скарги, подані на підставі статей 3 і 13 Конвенції стосовно неефективності розслідування та скарги за пунктом 1 статті 6 і статтею 13 на надмірну тривалість провадження у кримінальній справі заявника прийнятними, а решту заяви — неприйнятною.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неефективністю розслідування скарги заявника на погане поводження з боку працівників міліції.

3. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу, подану на підставі статті 13 стосовно неефективності розслідування.

4. *Постановляє*, що має місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з поганим поводженням, якого заявник зазнав під час перебування під контролем міліції.

5. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалістю кримінального провадження.

6. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективних засобів юридичного захисту стосовно тривалості кримінального провадження.

7. *Постановляє*, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові в національній валюті України за курсом на день здійснення платежу 10 000 (десять тисяч) євро компенсації за моральну шкоду і 1500 (одну тисячу п'ятсот) євро компенсації за судові та інші витрати з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначених сум;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсо-

ток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

8. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ІСАЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 28827/02)

Рішення

СТРАСБУРГ
28 травня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
28 серпня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Ісаєв проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт, п. М. Віллігер,

пані І. Берро-Лефевр, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 5 травня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Дана справа заснована на заяві (№ 28827/02), поданою проти України до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — «Конвенція») громадянином України, паном Юрієм Володимировичем Ісаєвим (далі — «заявник») 10 липня 2001року.

2. Заявника представляла пані А. Сулейманова, адвокат, що практикує в Україні. Уряд України (далі — «Уряд») представляв його Уповноважений, п. Ю. Зайцев.

3. Рішенням від 13 лютого 2007 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив повідомити Уряд про скарги за статтею 3 (заявлене жорстоке поводження із заявником у листопаді 1997 року і відсутність належної медичної допомоги), статті 5 §3 (тривалість утримання під вартою) і статті 6 §1 (тривалість провадження у справі) Конвенції. Відповідно до положень статті 29 §3 Конвенції, Суд постановив розглянути заяву одночасно з питанням про його прийнятність.

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився в 1972 році і проживає в Харкові, Україна.

А. КРИМІНАЛЬНА СПРАВУ СТОСОВНО ЗАЯВНИКА

5. 18 жовтня 1995 заявник був заарештований і поміщений під варту. Згодом йому було пред'явлено звинувачення в незаконному зберіганні зброї.

6. 21 жовтня 1995 року заявника було звинувачено у крадіжці.

7. 30 травня 1997 року Ленінський районний суд розділив дві кримінальні справи стосовно заявника та направив справу про крадіжку для подальшого розслідування.

8. 2 червня 1997 року суд засудив заявника до трьох з половиною років позбавлення волі за незаконне зберігання зброї. 6 серпня 1997 року Балаклійський районний суд амністував заявника, і після цього він був звільнений. За словами заявника, він був звільнений під підписку про невиїзд.

9. 6 листопада 1997 року заявника знову було заарештовано, імовірно в контексті згаданої вище кримінальної справи про крадіжку, і звинувачено у крадіжці. Згодом це звинувачення було перекваліфіковано у звинувачення в крадіжці і грабежі. У виданому слідчим ордері на арешт, підставою для тримання заявника під вартою були тяжкість злочину, у вчиненні якого обвинувачувався заявник, і небезпека його втечі.

10. Одночасно із заявником, в рамках цієї кримінальної справи звинувачення були пред'явлені також низці інших осіб (наприкінці провадження у справі їх було чотирнадцять осіб), хоча в різні дні і в зв'язку з різними злочинами.

11. 25 грудня 1997 прокурор Харківської області продовжив термін попереднього утримання заявника під вартою до 14 квітня 1998 року. При цьому він послався на тяжкість злочинів, у яких звинувачувалися заявник та інші обвинувачені, і небезпека їх втечі.

12. У період з 1998 по 2001 роки кримінальна справа заявника кілька разів передавалася на розгляд до Харківського обласного суду. Проте, останній повертав справу на дослідування. В останній раз це сталося 8 лютого 2001 року. При цьому суд, зокрема, прийняв рішення про подальше утримання заявника під вартою; суд не вказав ніяких причин для цього утримання під вартою. 15 травня 2001 року Верховний Суд України скасував це рішення і повернув справу до суду.

13. 6 вересня 2001 року Харківський обласний апеляційний суд (раніше Харківський обласний суд) направив справу на розгляд до Харківського районного суду Харківської області у зв'язку з поправками, внесеними до Кримінально-процесуального кодексу 12 липня 2001року, згідно з якими такі справи повинні були розглядатися районними судами.

14. Заявник і його адвокат неодноразово просили суд звільнити заявника, посилаючись, серед іншого, на стан здоров'я заявника, але безрезультатно. Зокрема, 27 березня, 8 липня і 18 серпня 2003 року Харківський районний суд відхилив клопотання заявника та його адвоката про заміну утримання під вартою підпискою про невиїзд. В останній з цих днів суд відхилив посилання заявника на поганий стан здоров'я, стверджуючи, що заявник брав активну участь у кримінальному провадженні проти нього і, отже, його аргумент про поганий стан здоров'я є необґрунтованим. Судячи з усього, клопотання заявника та його адвоката про звільнення, що залишилися або не були розглянуті, або копії відповідних судових рішень не були представлені в Суд.

Заявника було звільнено 1 жовтня 2003 року за станом здоров'я під підписку про невиїзд.

15. Інші обвинувачені та їхні адвокати також подали в суд низку клопотань про заміну їх утримання під вартою підпискою про невиїзд.

16. У ході провадження у кримінальній справі Суд також розглянув численні клопотання, подані обвинуваченими та їх адвокатами, серед яких були клопотання про проведення судово-медичних експертиз (загалом, на досудовій та судовій стадіях було проведено більше двадцяти різних експертиз: судово-медичних, дактилоскопічних тощо), про продовження терміну для ознайомлення з матеріалами справи і про зміну адвоката (на прохання заявника були замінені принаймні три адвоката). Обвинувачені також кілька разів заявляли відвід судді, який розглядав їхню справу.

17. До моменту закінчення провадження у справі, шістнадцять осіб подали цивільні позови проти обвинувачуваних.

18. 29 липня 2004 року Харківський районний суд засудив заявника до п'яти років одинадцяти місяців і 25 днів позбавлення волі за численні грабежі та крадіжки. Суд також визнав винними інших обвинувачених і засудив їх до різних термінів позбавлення волі. Крім того, суд розглянув цивільні позови і задовольнив їх частково.

19. Заявник та прокурор оскаржили це рішення.

20. 20 грудня 2006 року Харківський обласний апеляційний суд залишив у силі вирок щодо заявника і змінив його відносно інших обвинувачених.

21. Заявник подав скаргу в касаційному порядку і, за його твердженням, 12 березня 2007 року Верховний Суд України відхилив його касаційну скаргу.

B. РОЗГЛЯД У ВІДНОШЕННІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З БОКУ МІЛІЦІЇ

22. За твердженням заявника, в листопаді 1997 року він був побитий співробітниками міліції. У листі від 27 січня 1998 року прокурор повідомив заявнику, що 3 грудня 1997 року медичний експерт виявив у нього легкі тілесні ушкодження. Сторони не представили Суду копії цього медичного висновку.

23. 10 квітня 1998 року, розглянувши скаргу заявника, прокурор не знайшов жодних серйозних доказів жорстокого поводження. Відповідно, він відмовив у порушенні кримінальної справи стосовно причетних працівників міліції.

24. Крім того, заявник подав скаргу на жорстоке поводження в Харківський районний суд під час проведення слухання його справи. Однак суд відхилив цю скаргу як необґрунтовану, пославшись на рішення прокуратури.

C. СТАН ЗДОРОВ'Я ЗАЯВНИКА ТА НАДАНА ЙОМУ МЕДИЧНА ДОПОМОГА

25. За твердженням заявника, в період між жовтнем і листопадом 1995 року він був побитий співробітниками міліції, внаслідок чого він, серед іншого, отримав травму хребта.

26. Уряд представив виписки з медичної документації заявника, більшість яких були нерозбірливими. У випсках, які вдалося прочитати, перераховані діагнози заявника, але вони не містять ніякої інформації про характер медичної допомоги, наданої заявникові в слідчому ізоляторі № 27 (далі — «СІЗО № 27»), де він утримувався в той час. Зміст цих матеріалів можна викласти таким чином.

27. У період між 24 грудня 1996 року та 10 січня 1997 року судово-медичною експертизою було встановлено, що заявник страждав на нейропатію малогомілкового нерва з парезом правої стопи. Експерти також дійшли висновку, що ці порушення могли бути викли-

кані остеохондрозом, і що заявник міг проходити лікування в ізоляторі тимчасового утримання, де утримувався в той час. Експерти попередили, що «за відсутності належного лікування хвороба прогресуватиме».

28. Після арешту в листопаді 1997 року (див. пункт 9 вище), заявника було оглянуто лікарями СІЗО № 27, куди він був поміщений. Також 10 грудня 1997 року його оглянув психоневролог. Висновок лікарів не містить жодної інформації про його передбачувані неврологічні проблеми.

29. 14 липня 1998 року начальник санчастини СІЗО № 27 повідомив прокурору, що, оглянувши заявника в той же день, він дійшов висновку, що стан здоров'я заявника був задовільним, і він не потребував медичної допомоги. Він також заявив, що заявник міг утримуватися в СІЗО № 27.

30. 12 жовтня 1999 року заявник був оглянутий неврологом, який діагностував у нього парез правого малогомілкового нерва. У зв'язку з цим лікар направив заявника на рентгенологічне обстеження, яке показало сакралізацію п'ятого поперекового хребця.

31. Пізніше, 6 листопада 1999 року, начальник санчастини СІЗО № 27 повідомив, що заявник звернувся за медичною допомогою з приводу, зокрема, парезу малогомілкової нерва і синдрому пошкодження лівого малогомілкового нерва. Йому було надано амбулаторне лікування. Нарешті, начальник санчастини повідомив, що заявник потребує додаткового обстеження.

32. 31 травня 2000 року заявника було оглянуто неврологом, який діагностував у нього парез обох стоп.

33. Після медичного обстеження заявника 17 жовтня 2000 року було, зокрема, встановлено, що його вищезгадані неврологічні захворювання є результатом травми хребта, отриманої ним в 1995 році. Далі було зазначено, що заявникові потрібно планове хірургічне лікування. Немає ніякої додаткової інформації про те, чи було це лікування надано заявнику.

34. У невідомий день в жовтні 2001 року і 25 січня 2002 лікарі дійшли висновку, що заявник, враховуючи його стан здоров'я, може перебувати в СІЗО № 27. Крім того, 15 березня 2003 року вони вирішили, що заявника може бути поміщено до карцеру.

35. 19 грудня 2002 року лікарі СІЗО № 27, після скарг заявника на біль і слабкість в правій кисті і стопі, оглянули заявника і дійшли

висновку, що він страждає на парез правої кисті та стопи. Вони відзначили, що хвороба прогресує, і що є підозра на сирингомієлію. На їхню думку, для постановки діагнозу і призначення лікування заявник повинен був пройти додаткове медичне обстеження та лікування в спеціалізованому стаціонарі.

36. За даними Уряду, 10 червня 2003 року, після скарги заявника, зокрема, на біль у правій кисті, він був оглянутий невропатологом, який підтвердив наявність вищезазначених неврологічних захворювань. Він зазначив, серед іншого, прогресування захворювання і підозру на сирингомієлію.

37. 11 червня 2003 року лікарі СІЗО № 27, оглянувши заявника, знову підтвердили наявність у нього прогресуючих неврологічних захворювань, згаданих у попередньому пункті. Вони також відзначили, що в СІЗО № 27 немає ані невролога, ані нейрохірурга, ані необхідних медикаментів (зокрема, знеболюючих), ані можливості забезпечити спеціалізоване лікування заявника.

38. 8 липня 2003 року Харківський районний суд Харківської області, відхиливши чергове клопотання адвоката заявника про звільнення заявника, ухвалив, що тримання заявника під вартою є правомірним, і що суд не має компетенції розглядати питання надання медичної допомоги затриманим. Тим не менше, суд зазначив, що він «взяв до уваги» інформацію, згадану в попередньому пункті.

39. Заявник знову просив звільнити його, посилаючись на погіршення його стану здоров'я і відсутність необхідних ліків, через що, за його твердженням, йому було важко ефективно брати участь у кримінальному провадженні. 18 серпня 2003 року Харківський районний суд зазначив, що лікарі СІЗО не просили його звільнити заявника для участі у кримінальному провадженні, і постановив, що заявник, сам і за допомогою свого адвоката, брав активну участь у провадженні. Відповідно, суд відхилив прохання заявника.

40. 1 жовтня 2003 року Харківський районний суд відзначив, спираючись на медичні висновки, що «[заявник] страждає на наслідки травми хребта та перелому правої стопи, невритом серединного і променевого нерва, і парезом правої кисті», і звільнив його.

41. Наступного дня заявник звернувся до місцевої лікарні для надання медичної допомоги і був направлений до міської лікарні

№ 7, де він пройшов спеціалізовані діагностичні процедури і лікування (у тому числі, в стаціонарі).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

42. Відповідні положення Конституції України та Закону про попереднє ув'язнення можна знайти в рішенні від 12 жовтня 2006 року по справі *Dvoynykh v. Ukraine* (no. 72277/01, §§28–31, 33–35 і 37).

43. Відповідні витяги з Третьої Загальної доповіді [CPT/Inf (93) 12] Європейського Комітету з попередження тортур і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання можна знайти в рішенні від 26 жовтня 2006 року у справі *Khudobin v. Russia* (no. 59696/00, §56, ECHR 2006 XII (витяги)).

44. Відповідні витяги з Рекомендації Комітету Міністрів № R (87) 3 про Європейські тюремні правила (прийнятої Комітетом Міністрів 12 лютого 1987 року на 404-му засіданні заступників міністрів) можна знайти в рішенні від 6 вересня 2007 року по справі *Kucheruk v. Ukraine* (no. 2570/04, §102, ECHR 2007...).

ПРАВО

I. МАСШТАБ СПРАВИ

45. Після прийняття Судом рішення про прийнятність, заявник вніс додаткові подання, в яких він повторив, в повному обсязі, свої первинні скарги. Після винесення остаточного вироку, заявник знову оскаржив його законність.

46. У своєму частковому рішенні про прийнятність від 13 лютого 2007 року, Суд відклав розгляд скарги заявника за статтею 3 (заявлене жорстоке поводження із заявником у листопаді 1997 року і відсутність належної медичної допомоги), статті 5 §3 (тривалість утримання під вартою) і статті 6 §1 (тривалість провадження у справі) Конвенції. Решта скарги були визнана неприйнятною. Оскільки заявник повторив скарги, які вже були визнані неприйнятними, ці скарги є «по суті аналогічними» тим, які вже були оголошені неприйнятними, і, отже, вони повинні були бути відхилені

відповідно до статті 35 §§2 (b) і 4 Конвенції. Нова скарга, що стосується законності засудження заявника, буде розглянута в окремій справі 22594/09.

Масштаб справи, що наразі розглядається Судом, обмежується тими скаргами, розгляд яких було відкладено 13 лютого 2007 року.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

47. Заявник скаржився, що він зазнав жорстокого поводження з боку співробітників міліції в листопаді 1997 року. Він також скаржився на відсутність медичної допомоги в СІЗО № 27. Він послався на статтю 3 Конвенції, яка говорить:

> «Ніхто не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Заявлене жорстоке поводження

48. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав внутрішні засоби правового захисту, оскільки він не оскаржив рішення прокурора від 10 квітня 1998року про відмову в порушенні кримінальної справи відносно передбачуваного жорстокого поводження, або у вищестоящу прокуратуру, або в суд належної юрисдикції.

49. Заявник не погодився, заявивши, що він оскаржив це рішення в обох органах, але безрезультатно. Він, однак, не представив жодних документів на підтримку цього твердження.

50. Суд зазначає, що в цій справі заявник не вдався до судової процедури, спеціально призначеної для оскарження результатів розслідування скарг на жорстоке поводження, встановлення відповідальності за побиття і отримання компенсації за порушення статті 3 Конвенції. Натомість заявник подав ці скарги в ході розгляду у кримінальної справі проти нього, метою якої було встановлення його невинуватості або винуватості щодо висунутих проти нього кримінальних звинувачень (*Belevitskiy v. Russia*, no. 72967/01, §§61 and 63, 1 March 2007; *Yakovenko v. Ukraine*, no. 15825/06, §72, 25 October 2007). Оскільки заявник не довів, що він оскаржив рішення прокуро-

ра від 10 квітня 1998 року, він не використав доступних йому ефективних засобів оскарження.

51. Тому Суд вважає, що скарги заявника щодо передбачуваного жорстокого поводження з боку співробітників міліції в листопаді 1997 року повинні бути відхилені через невичерпання національних засобів правового захисту відповідно до статті 35 §1 Конвенції.

2. Заявлена відсутність належної медичної допомоги

52. Суд вважає, що скарга заявника за статтею 3 Конвенції з приводу відсутності належної медичної допомоги не є явно необґрунтованою у розумінні статті 35 §3 Конвенції. Крім того, Суд зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

53. Уряд стверджував, що заявникові була надана необхідна медична допомога, і він отримував належне лікування в плановому порядку або за запитом. Посилаючись на медичні документи, представлені в підтримку цього твердження, вони висловили думку, що порушення статті 3 Конвенції у справі заявника не було.

54. Заявник не погодився. Посилаючись на медичний висновок від 11 червня 2003 року (див. пункт 37 вище), він стверджував, що його утримання під вартою за відсутності належної медичної допомоги — враховуючи прогресуючий характер його захворювання, болі в спині і кінцівках, а також відсутність знеболюючих — завдало йому страждання в порушення статті 3. На його думку, при розгляді його клопотання про звільнення районний суд не взяв до уваги незворотні процеси в його організмі і продовжив його утримання під вартою до 1 жовтня 2003 року.

55. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Вона забороняє тортури і нелюдське або принижуюче гідність поводження або покарання, незалежно від обставин справи і поведінки потерпілого (див. *Labita v. Italy*, 6 April 2000, Reports of Judgments and Decisions 2000-IV, §119).

56. Далі Суд зазначає, що відповідно до його прецедентного права, для того, щоб підпадати під дію статті 3, жорстоке поводо-

ження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму відносна; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., зокрема, *Ireland v. the United Kingdom*, 18 January 1978, Series A no. 25, p. 65, §162). Хоча слід враховувати такий фактор як мета такого поводження, зокрема те, чи було воно спрямоване на те, щоб принизити або образити жертву, відсутність такої мети не обов'язково призводить до висновку, що порушення статті 3 не було (*Peers v. Greece*, no. 28524/95, §74, ECHR 2001-III).

57. У виняткових випадках, коли стан здоров'я затриманого є абсолютно несумісним з триманням під вартою, стаття 3 може вимагати звільнення такої особи за певних умов (див. *Papon v. France* (no. 1) (dec.), No. 64666/01, CEDH 2001-VI; *Priebke v. Italy* (dec.), no. 48799/99, 5 April 2001). При розгляді питання про сумісність здоров'я заявника з його утриманням під вартою, необхідно враховувати три окремих елемента: (a) стан здоров'я ув'язненого, (б) адекватність медичної допомоги та догляду в місцях утримання під вартою; і (c) доцільність утримання під вартою в контексті стану здоров'я заявника (див. *Mouisel v. France*, no. 67263/01, §§40–42, ECHR 2002-IX).

58. Однак стаття 3 не може бути витлумачена як така, що закріплює загальне зобов'язання звільняти затриманих за станом здоров'я. Вона скоріше накладає на держави зобов'язання захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених волі. Суд визнає, що медична допомога в тюремних лікарнях не завжди відповідає тим же стандартам, що і в найкращих медичних установах для широкого загалу. Тим не менш, держава повинна гарантувати, щоб здоров'я і благополуччя затриманих були належним чином захищені, серед іншого, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги (див. *Kudła v. Poland* [GC], no. 30210/96, §94, ECHR 2000-XI; див. також *Hurtado v. Switzerland*, 28 January 1994, Series A no. 280-A, думка Комісії, pp. 15–16, §79; і *Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, §§95 і 100, ECHR 2002-VI). У справі *Farbtuhs v. Latvia* (no. 4672/02, §56, 2 December 2004) Суд зазначив, що якщо влада вирішила позбавити волі і тримати важкохворого під вартою, вона має продемонструвати особливу старанність у забезпеченні таких умов утримання під вартою, які відповідають його особливим потребам у зв'язку з його захво-

рюванням. Влада також повинна гарантувати, якщо цього потребує сам характер захворювання, регулярний медичний контроль, а також систематичне і комплексне лікування, спрямоване на лікування захворювання затриманого або запобігання його загострення, а не на усунення або полегшення симптомів (див. *Hummatov v. Azerbaijan*, nos. 9852/03 and 13413/04, §§109 and 114, 29 November 2007; *Sarban v. Moldova*, no. 3456/05, §79, 4 October 2005; і *Popov v. Russia*, no. 26853/04, §211, 13 July 2006).

59. При оцінці наявних у його розпорядженні доказів, Суд застосовує стандарт доказування «поза розумним сумнівом» (*Ireland v. The United Kingdom*, згадане вище, стор. 65, §161). Такий доказ може випливати з співіснування досить сильних, ясних і погоджених висновків чи аналогічних неспростовних презумпцій факту. Коли події у справі повністю або значною частиною знаходяться у винятковому віданні влади, як у випадку з особами, які перебувають під їх контролем в ув'язненні, сильні презумпції факту будуть виникати щодо тілесних ушкоджень, отриманих під час тримання під вартою. У таких випадках влади зобов'язані представити задовільні і переконливі пояснення з приводу таких тілесних ушкоджень (див. *Salman v. Turkey* [GC], no. 21986/93, §100, ECHR 2000-VII). За відсутності таких пояснень, Суд може дійти висновків, які є несприятливими для уряду-відповідача (див. *Orhan v. Turkey*, no. 25656/94, §274, 18 June 2002).

60. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд хотів би підкреслити обмежений характер (зокрема, відсутність інформації про лікування, рекомендоване відповідними лікарями) і низька якість (зокрема, нерозбірливі копії) медичної документації, представленої Урядом. В першу чергу Суд повинен вирішити питання, чи були захворювання заявника досить серйозними, щоб вимагати спеціального лікування, і чи досягли його страждання мінімального рівня жорстокості для застосування статті 3 Конвенції. Суд зазначає, що неврологічні захворювання заявника були виявлені найпізніше в січні 1997 року. Згодом, у період до 19 грудня 2002 року, медичні діагнози (наскільки їх можливо прочитати), що підтверджують неврологічні захворювання заявника (пункти 30–33 вище), чергувалися з діагнозами, в яких не було встановлено жодних неврологічних захворювань (пункт 28 вище), і діагнозами, які свідчили, що стан здоров'я заявника є задовільним, і що він не потребує будь-якого спеціаль-

ного лікування (пункти 29 і 34 вище). За цих умов, Суду важко дійти яких-небудь фактичних висновків про стан здоров'я заявника та рівень його страждань протягом усього розглянутого періоду.

61. Проте, починаючи з 19 грудня 2002 року було ясно (і визнано адміністрацією СІЗО (пункт 35 вище)), що права кисть і ступні заявника частково паралізовані, що є підозра на сирингомієлію, а також що в СІЗО неможливо забезпечити необхідне обстеження фахівцями та лікування. Хоча Суд не може вирішити, з медичної точки зору, чи заподіяло захворювання саме по собі заявнику страждання, що виходять за рамки неминучого елементу страждання або приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження чи покарання (див. *Kudła v. Poland*, згадане вище, §94), Суд вважає, що в даній справі мінімальний рівень тяжкості був досягнутий. Зокрема, обізнаність про те, що тюремна влада визнала, що заявник страждає на захворювання, що вимагає спеціального лікування, але таке лікування недоступне, повинно було заподіяти йому страждання, рівень яких виходив за рамки простого дискомфорту. Відповідно, стаття 3, на думку Суду, може бути застосована у цій справі.

62. За обставин цієї справи, суд вважає, що тримання заявника в СІЗО № 27 з 19 грудня 2002 року по 1 жовтня 2003 року могло б відповідати вимогам статті 3 Конвенції, тільки якби Уряд надав докази того, що насправді заявник отримував належне лікування. Тим не менш, Уряд обмежився твердженнями, що заявник отримував «належне лікування», не надавши жодних відомостей про вид лікування, того, коли воно надавалося й ким (див., з відповідними змінами, *Ostrovar v. Moldova*, no. 35207/03, §86, 13 September 2005). Відповідно, Суд вважає, що Уряд не надав правдоподібних доказів того, що вони виконали свої зобов'язання з надання заявнику необхідної медичної допомоги під час утримання під вартою (див., з відповідними змінами, *Khudobin v. Russia*, вищезгадане, §88).

63. До того часу, як 1 жовтня 2003 року Харківський районний суд, нарешті, взяв до уваги стан здоров'я заявника і звільнив його, заявник перебував під вартою в незадовільних умовах вже більше десяти місяців (як мінімум з 19 грудня 2002 року). Після звільнення, він одразу ліг в спеціалізовану лікарню для лікування (див. пункт 41 вище). Таким чином, Суд вважає, що тримання заявника під вартою в СІЗО № 27 з 19 грудня 2002 року піддало його стражданням і труд-

нощам, інтенсивність яких перевищила неминучий рівень страждань, притаманний утриманню під вартою (див., з відповідними змінами, *Kudła v. Poland*, вищезгадане, §§94 і далі).

64. За цих обставин, Суд вважає, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги, наданої заявнику під час утримання під вартою, що являє собою принижуюче гідність поводження.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 §3 КОНВЕНЦІЇ

65. Крім того, заявник скаржився, що загальна тривалість його тримання під вартою не була «виправданою» або «розумної». Він послався на статтю 5 §3 Конвенції, яка, зокрема, свідчить:

> «Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту « c» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями явки на судове засідання».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

66. Суд зазначає, що скарга заявника щодо тривалості його досудового утримання під вартою не є явно необґрунтованою у розумінні §3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

67. Уряд стверджував, що утримання під вартою заявника було виправданим, враховуючи тяжкість злочину, у вчиненні якого він обвинувачувався, і небезпеку його втечі. Далі вони стверджували, що, у разі звільнення заявника, існує також небезпека тиску на свідків, повторного вчинення злочинів та знищення доказів.

68. Заявник не погодився, заявивши, що знаходився на волі з серпня по листопад 1997 року (див. пункт 8 вище), але не скористався можливістю сховатися від слідства.

69. Суд зазначає, що в цій справі, для цілей §3 статті 5 Конвенції, слід брати до уваги період, який розпочався 6 листопада 1997року, коли заявник був заарештований, і закінчився 1 жовтня 2003року, коли він був звільнений під підписку про невиїзд (див. пункти 9 і 14, відповідно). Таким чином, цей період тривав п'ять років, десять місяців і 24 дні.

70. Суд повторює, що питання про те, чи є термін утримання під вартою розумним, не може оцінюватися абстрактно. Ця оцінка повинна проводитися з урахуванням особливостей кожної конкретної справи. Тривале утримання під вартою може бути виправдане в конкретній справі, тільки якщо є явні ознаки справжнього суспільного інтересу, який, всупереч презумпції невинуватості, переважує правило поваги індивідуальної свободи, викладене в статті 5 Конвенції (див., Зокрема, *Kudła v. Poland*, згадане вище, §§110 і далі).

Національні судові органи повинні забезпечити, щоб у кожній конкретній справі попереднє ув'язнення обвинуваченого не перевищувало розумного строку. Для цього вони зобов'язані, приділивши належну увагу принципу презумпції невинуватості, вивчити всі фактори за і проти існування вищезгаданого суспільного інтересу, що виправдовує відступ від правила, передбаченого у статті 5, і повинні викласти їх у своїх рішеннях за клопотаннями про звільнення. При вирішенні питання, чи мало місце порушення статті 5 §3, Суд повинен спиратися саме на доводи, наведені в цих рішеннях, а також на документально підтверджені факти, викладені заявником (див. також *Muller v. France* judgment of 17 March 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-II, p. 388, §35).

71. Суд зазначає, що початкова постанова про затримання від 6 листопада 1997 року була заснована на тяжкості звинувачень проти заявника та передбачуваному ризику втечі.

72. У зв'язку з цим Суд повторює, що, хоча розумна підозра є неодмінною умовою для початкового затримання, після спливу певного часу його вже недостатньо (див., *Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, §153, ECHR 2000 -IV). Суд визнає, що обґрунтована підозра щодо заявника могло виправдати його первісне взяття під варту. Суд вказує, однак, що тяжкість обвинувачення не може сама по собі служити

виправданням для тривалого досудового утримання під вартою. Також вона не може передумовою для прогнозування позбавлення волі (див. *Rokhlina v. Russia*, no. 54071/00, §66, 7 April 2005; *Panchenko v. Russia*, no. 45100/98, §102, 8 February 2005). В цьому зв'язку Суд зазначає, що після 6 листопада 1997 року тримання заявника під вартою продовжувалося кілька разів (як мінімум, 25 грудня 1997 року і 8 лютого 2001 року) і тривало майже шість років. Крім того, найпізніше 15 травня 2001 року було оголошено, що розслідування завершено, і справу було передано до суду. На думку Суду, за цих умов місцеві органи влади повинні були навести нові підстави, щоб виправдати продовження тримання заявника під вартою.

73. Що стосується передбачуваного ризику втечі заявника, Суд зазначає, що ні Уряд у своїх зауваженнях, ні місцеві органи влади у своїх рішеннях про арешт і утримання під вартою заявника, не надали підстав для цієї підозри (наприклад, що заявник коли-небудь вчинив конкретні спроби сховатися). Їх посилання на попередню судимість заявника може мати певне значення; проте в контексті цієї справи важливість цього аргументу зменшується, беручи до уваги дотримання заявником його попередньої підписки про невиїзд (див. пункт 8 вище).

74. Що стосується причин, зазначених Урядом у своїх зауваженнях (а саме небезпека тиску на свідків, повторного вчинення злочинів та знищення доказів), Суд повторює, що він повинен вирішувати питання про існування порушення статті 5 §3 на підставі доводів, наведених у рішеннях національних судів, і фактів, викладених заявником у його скаргах (див. *Jablonski v. Poland*, no. 33492/96, §79, 21 December 2000). У справі *Ilijkov v. Bulgaria* (no. 33977/96, §86, 26 July 2001) Суд ухвалив:

> «Незважаючи на те, що факти, які могли б виправдати позбавлення [заявника] свободи, могли існувати, вони не були згадані в рішеннях судів ... Суд не повинен займатися встановленням таких фактів і посідати місце національних органів влади, які прийняли рішення про тримання заявника під вартою ».

75. Причини тримання заявника під вартою, на які посилається Уряд, що не були згадані в національних судових рішеннях, представлених Урядом (насправді, після грудня 1997 року жодних підстав взагалі не було зазначено — див. пункти 12 і 14 вище), і Суд

не вважає, що ці причини випливають з обставин справи. З іншого боку, такі фактори, як проблеми зі здоров'ям заявника, вимагали ретельного розгляду його клопотань про звільнення та їх аналізу в судових рішеннях. Суд дійшов висновку, що тривалість тримання під вартою до закінчення розслідування і судового розгляду у справі заявника не була виправдана «відповідними і достатніми» причинами.

76. Отже, мало місце порушення статті 5 §3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 §1 КОНВЕНЦІЇ

77. Заявник скаржився, що тривалість провадження у його справі була надмірною. У цьому відношенні він послався на статтю 6 §1 Конвенції, яка, зокрема, свідчить:

> «Кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або якщо йому пред'явлено будь-яке кримінальне обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону...»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

78. Суд зазначає, що скарга заявника щодо тривалості провадження не є явно необґрунтованою у розумінні §3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

1. Період, який має бути прийнятий до розгляду

79. Уряд стверджував, що період, який має бути прийнятий до уваги, почався тільки 11 вересня 1997 року, коли Україна визнала право на подачу індивідуальної скарги. Таким чином, скарги заявника, пов'язані з подіями до цієї дати, повинні бути відхилені як несумісні *ratione temporis*.

80. Суд зазначає, що оскаржуване провадження почалося 21 жовтня 1995 року, коли заявник був звинувачений у крадіжці, і закінчилося 12 березня 2007 року. Суд зазначає, що Конвенція набула чинності стосовно України 11 вересня 1997 року; таким чином, період, що відноситься до компетенції *ratione temporis* Суду, тривав дев'ять з половиною років. Тим не менш, при оцінці розумності терміну, що пройшов після 11 вересня 1997 року, необхідно враховувати стан розгляду на той момент (див., з відповідними змінами, *Milošević v. «The former Yugoslav Republic of Macedonia»*, no. 15056/02, §21, 20 April 2006; *Styranowski v. Poland*, no. 28616/95, §46, ECHR 1998-VIII; *Foti and Others v. Italy*, 10 December 1982, Series A no. 56, p. 18, §53).

2. Обгрунтованість тривалості провадження

81. Уряд стверджував, що тривалість провадження у справі заявника була розумною. Зокрема, вони заявили, що справа заявника було складною, враховуючи кількість обвинувачених (15 осіб), цивільних позивачів (16 осіб) та свідків (за їх словами, більше 70 чоловік). Це справа, на їхню думку, також було складною з точки зору права, оскільки вона стосувалася великої кількості злочинів, скоєних групою осіб. У зв'язку з цим, вони стверджували, що національні органи були змушені провести більше 20 різних судових експертиз. Крім того Уряд зазначав, що затримки у розгляді даної справи були викликані обвинуваченими та їх адвокатами, яким потрібно багато часу для ознайомлення з матеріалами справи. Крім того, їх численні скарги та клопотання також внесли свій внесок у тривалість провадження у справі. Загалом, Уряд стверджував, що національні органи влади діяли з належною ретельністю, і що тривалість оспорюваного провадження була розумною.

82. Заявник не погодився.

83. Суд буде оцінювати обґрунтованість тривалості провадження в світлі конкретних обставин справи і з урахуванням критеріїв, встановлених в його прецедентному праві, зокрема, складності справи, поведінки заявника та поведінки відповідних органів влади. Нарешті, необхідно також брати до уваги значення справи для заявника (див., зокрема, *Kudła v. Poland*, згадане вище, §124).

84. Суд також неодноразово підкреслював, в контексті статті 5 §3, що особи, які тримаються під вартою в очікуванні суду, мають право на «особливу старанність» з боку влади. Отже, у випадках,

коли особа утримується під вартою в очікуванні визначення кримінального обвинувачення проти нього, факт його затримання сам по собі є чинником, який слід враховувати при оцінці того, чи було виконано вимогу про винесення рішення по суті протягом розумного часу (див. *Jablonski v. Poland*, вищезгадане, §102).

85. Суд приєднується до твердження Уряду, що значна кількість осіб, які брали участь у справі, деякою мірою збільшила складність справи. Точно так само Суд приймає твердження Уряду, що звинувачення у справі можна назвати складними.

86. Суд також погоджується з тим, що поведінка обвинувачених, самого заявника та їхніх адвокатів (див. пункти 14–16 вище), можливо, викликала деякі затримки у провадженні у справі. Тим не менш, це не може виправдати загальну тривалість провадження у справі.

87. Суд бере до уваги той факт, що період провадження у кримінальній справі стосовно заявника, що відноситься до компетенції *ratione temporis* Суду, тривав більше дев'яти років, з яких заявник провів під вартою майже шість років. Ця ситуація, як вже було зазначено, вимагала від національних органів влади особливої ретельності у розгляді його справи. Суд також бере до уваги той факт, що до початку розглянутого періоду провадження тривало вже майже два роки. Уряд, однак, не надав жодних прийнятних аргументів, що переважують викладені вище міркування. За цих обставин, і оцінюючи всі факти. що стосуються справи в цілому, Суд вважає, що влада порушила право заявника на розгляд його справи в «розумний строк».

88. Отже, мало місце порушення §1 статті 6 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

89. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування порушення, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

90. Заявник не пред'явив жодних вимог відповідно до цього положення. Тому Суд не присуджує ніякої суми в цьому відношенні.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 (адекватність медичної допомоги в ув'язненні), статті 5 §3 (тривалість утримання під вартою) і статтею 6 §1 (тривалість провадження у справі) Конвенції прийнятними, а решту заяви неприйнятною;

2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;

3. *Постановляє*, що було порушено статтю 5 §3 Конвенції;

4. *Постановляє*, що було порушено статтю 6 §1 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 28 травня 2009 відповідно до правила 77 §§2 і 3 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ДРОЗД ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 12174/03)

Рішення

СТРАСБУРГ
30 липня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
30 жовтня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Дрозд проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте,
п. М. Віллігер,

пані М. Лазарова-Трайковська, пані З. Калайджиєва,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також п. С. Філліпс, *заступник секретаря секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 7 липня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 12174/03) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Миколою Павловичем Дроздом (далі — заявник) 18 березня 2003 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, що його побили працівники міліції і що національні органи не провели ефективного розслідування його скарг.

4. 13 квітня 2005 року голова другої секції вирішив направити заяву на комунікацію з Урядом. Було також ухвалено рішення розглядати заяву по суті одночасно з питанням її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник 1963 року народження, живе в селі Великий Листвен Городнянського району Чернігівської області.

6. За твердженням заявника, приблизно об 11 годині ранку 11 вересня 1997 року, коли він був у товаристві О. К. і двох жінок, до будинку ввійшли троє працівників міліції — С. В., В. В. та І. П. Вони заштовхнули його та О. К. в міліційну машину і повезли до контори правління колективного сільськогосподарського підприємства

(далі — КСП). Там до них приєднався мешканець села Я. М. який разом із С. В. і В. В. жорстоко побив заявника і О. К.

7. Із 12 вересня 1997 року до 2 жовтня 1997 року заявник перебував на стаціонарному лікуванні у зв'язку з численними травмами ніг, а також хірургічним видаленням гематоми. Що стосується О. К., то з 12 до 29 вересня 1997 року він також перебував у лікарні у зв'язку з астено-вегетативним синдромом.

8. 10 жовтня 1997 року Городнянська прокуратура відмовила О. К. в порушенні кримінальної справи проти працівників міліції С. В. і В. В., не виявивши ознак складу злочину в їхніх діях. 17 листопада 1997 року Чернігівська прокуратура скасувала цю постанову і повернула справу на додаткове розслідування. 3 грудня 1997 року Городнянська прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи.

9. Після ще однієї скарги заявника та О. К., поданої 9 березня 1998 року, Управління МВС України в Чернігівській області провело внутрішнє розслідування. 19 березня 1998 року воно оголосило, що інформація, повідомлена скаржниками, «визнана такою, що частково відповідає дійсності». Однак не було жодних ознак того, що працівники міліції порушили чинний закон. Зокрема, підтвердився той факт, що 11 вересня 1997 року працівники міліції С. В., В. В. та І. П. покликали заявника та О. К. до контори правління КСП для допиту у зв'язку з підозрою в їхній причетності до пограбування сільської крамниці. Біля контори вони зустріли Я. М., який почав бійку з О. К. Після бійки працівники міліції, залишивши селян, вирушили проводити подальші слідчі дії. За словами ще одного мешканця села, напередодні ввечері Я. Л., О. К. та заявник побилися у нього вдома за випивкою.

10. За твердженням заявника, приблизно о 9 год. 30 хв. 4 листопада 1999 року ті самі працівники міліції, С. В. і В. В., а також працівник міліції А. Б. застали заявника у товаристві О. П. та Я. К. у домі О. П. Тоді С. В. і В. В. жорстоко побили заявника, спричинивши струс мозку. Однак заявник не звернувся до лікаря, побоюючись дій у відповідь з боку міліції, і вирішив самостійно лікуватися вдома. Проте він і далі нездужав (зокрема він страждав від головного болю та запаморочень), тому 27 січня 2000 року звернувся по медичну допомогу. Як свідчать медичні документи, того дня заявникові призначили лікування у зв'язку з наслідками черепно-мозкової травми. Згодом

(із 2 до 18 серпня 2000 року) заявник перебував на стаціонарному лікуванні у зв'язку з пірамідальною недостатністю та вегето-судинною дистонією, зазначеними в медичних документах як наслідки черепно-мозкової травми. Після цієї травми заявник, за його словами, страждає від частих головних болів, запаморочень, відчуває загальну слабкість і напади депресії.

11. Тим часом (дату не зазначено) проти заявника було порушено кримінальну справу у зв'язку з підозрою, що 20 листопада 1999 року або в найближчий до цієї дати день він учинив крадіжку сіна з ангару КСП. 10 грудня 1999 року заявника помістили в Городнянський ізолятор тимчасового тримання і, як видається, протримавши під вартою приблизно два тижні, звільнили. 24 лютого 2000 року щодо заявника було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. 22 травня 2000 року Городнянський районний суд визнав заявника і ще одного мешканця села, О. Г., винними у вчиненні крадіжки 460 кг сіна. Заявникові було призначено покарання у вигляді штрафу і трьох років позбавлення волі умовно з дворічним іспитовим строком. Цей вирок не було оскаржено, і 30 травня 2000 року він набрав законної сили.

12. 30 липня 2002 року, після закінчення іспитового строку, заявник звернувся зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини на погане поводження з боку міліції, яке мало місце 11 вересня 1997 року та 4 листопада 1999 року. 15 серпня 2002 року Уповноважений ВР з прав людини передав скаргу до Городнянської прокуратури.

13. 4 вересня 2002 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи проти працівників міліції, яких заявник звинувачував у поганому поводженні з ним, не виявивши ознак складу злочину в їхніх діях. Постанова ґрунтувалася виключно на показаннях працівників міліції.

14. 13 вересня 2002 року, вирішивши, що перевірка, на підставі якої було винесено постанову, проводилася поверхово, Чернігівська прокуратура доручила провести додаткове розслідування.

15. 7 жовтня 2002 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Вона, зокрема, зазначила, що заявник, його дружина, О. П. та Я. К., які, як стверджувалося, були очевидцями інциденту 4 листопада 1999 року, проігнорували неодноразові виклики на допит. Щодо наявних

у заявника неврологічних розладів, вони могли бути пов'язані з олігофренією та вегето-судинною дистонією, які в нього діагностували ще в 1983 році. Крім того, за інформацією психіатра, хворі на олігофренію схильні неадекватно тлумачити й перекручувати факти.

16. 14 січня 2003 року постанова була затверджена Чернігівською прокуратурою. Заявник оскаржив її до суду. Він стверджував, зокрема, що ані він, ані його колишня дружина не одержували виклику на допит. Наявність у нього олігофренії не мала стосунку до оскаржуваних подій, оскільки його тілесні ушкодження підтверджувалися медичними довідками.

17. 2 червня 2003 року Городнянський районний суд скасував постанову від 7 жовтня 2002 року, визнавши, що розслідування скарги заявника було поверховим. Зокрема, прокуратура повинна була допитати заявника і членів його сім'ї та призначити проведення експертизи здоров'я заявника експертною комісією.

18. 10 листопада 2003 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Як зазначено в цій постанові, кілька мешканців села засвідчили у своїх показаннях, що жодного разу не бачили побиття заявника працівниками міліції. Крім того, пані Л. К., бухгалтер КСП, згадала, що у вересні 1997 року бачила, як він бився зі своїм братом і А. Л.

19. 15 грудня 2003 року Чернігівська прокуратура скасувала постанову від 10 листопада 2003 року. Вона зазначила, зокрема, що вказівку суду про призначення медичної експертизи виконано не було.

20. 10 січня 2004 року Городнянська прокуратура винесла постанову про обстеження заявника медичним експертом.

21. 18 травня 2004 року медичний експерт обстежила заявника і підтвердила, що 11 вересня 1997 року заявник зазнав численних травм ніг. Вона також встановила, що твердження заявника про те, що 4 листопада 1999 року він дістав черепно-мозкову травму, не є неправдоподібним.

22. 20 травня 2004 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Вона вирішила, що заявник зазнав легких тілесних ушкоджень і що він мав можливість звернутися зі скаргою до суду в порядку приватного обвинувачення.

23. 10 вересня 2004 року Городнянський районний суд скасував цю постанову як таку, що ґрунтується на поверховій перевірці. Суд

встановив, зокрема, що прокуратура була зобов'язана з'ясувати, наскільки це було можливим, відповідні факти. Так, згідно із вказівками суду, отриманими раніше, експертизу заявника повинна була проводити комісія експертів, а не один експерт. До того ж не було встановлено й особи працівників КСП, яких можна було б допитати у зв'язку з відповідними інцидентами, а також не перевірено достовірність показань пані Л. К. стосовно бійок заявника з його братом і А. Л.

24. 26 грудня 2004 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. На додаток до наведених раніше підстав вона послалася на показання А. Л. та Я. Л., сусідів заявника, які стверджували, що у вересні 1997 року бачили, як заявник і його брат били один одного ногами.

25. 28 січня 2005 року Городнянська прокуратура скасувала зазначену постанову, пославшись, зокрема, на те, що сама вона не виконала вказівок суду щодо експертизи.

26. Того самого дня комісія у складі шести експертів з Чернігівського обласного бюро судово-медичної експертизи провела обстеження заявника. Вона визнала встановленим той факт, що 11 вересня 1997 року заявник зазнав численних травм ніг. Щодо черепно-мозкової травми наявних документів для чіткого висновку було недостатньо. Цілком можливо, що в листопаді 1999 року заявник дістав черепно-мозкову травму внаслідок падіння. Однак ніщо не вказувало на існування причинного зв'язку між стверджуваними тілесними ушкодженнями і неврологічними порушеннями, що виникли згодом.

27. 3 лютого 2005 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. На додаток до обставин, які наводилися раніше, вона послалася на показання брата заявника, його колишньої дружини та дев'ятьох працівників правління КСП, які стверджували, що ніколи не бачили побиття заявника працівниками міліції. Крім того, брат заявника підтвердив, що вони не мирили один з одним, неодноразово билися і таке трапилося й у вересні 1997 року.

28. Заявник оскаржив постанову, посилаючись, зокрема, на те, що розслідуванням не було встановлено, яким чином він зазнав тілесних ушкоджень.

29. 31 березня 2005 року Чернігівська прокуратура скасувала цю постанову на тій підставі, що не було допитано пані Л. К. стосовно конкретних обставин бійки між заявником та його братом і що необхідно було додатково дослідити медичні документи для з'ясування, яким чином могли бути заподіяні заявникові ці тілесні ушкодження.

30. 14 травня 2005 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

31. 26 травня 2005 року Чернігівська прокуратура скасувала цю постанову, посилаючись на необхідність допитати знайомих заявника, у товаристві яких він нібито перебував 11 вересня 1997 року і 4 листопада 1999 року, коли мали місце інциденти між ним і працівниками міліції С. В. і В. В.

32. 9 червня 2005 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. На додаток до обставин, наведених раніше, вона послалася на неправдивість показань заявника, який повідомив, що 11 вересня 1997 року працівників міліції С. В. і В. В. супроводжував працівник міліції І. П., тоді як на той час такого працівника в Городнянській міліції не було. Вона також посилалася на показання пані А. П., однієї з тих двох жінок, які були разом із заявником 11 вересня 1997 року і які заперечували, що бачили, як працівники міліції били його в будинку.

33. 5 жовтня 2005 року Городнянський суд встановив, що прокуратура не виконала його попередніх вказівок.

34. 17 жовтня 2005 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, посилаючись, по суті, на ті самі підстави, що й раніше.

35. 10 січня 2006 року Городнянський районний суд скасував цю постанову, встановивши, що їй не передували ніякі слідчі дії.

36. 1 лютого 2006 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Вмотивовуючи своє рішення, вона повторно навела висновки внутрішнього розслідування від 19 березня 1998 року.

37. 6 березня 2006 року постанова була скасована Чернігівською прокуратурою.

38. 12 квітня 2006 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. На додаток до наведених раніше обставин вона послалася, зокрема, на немож-

ливість допитати О. К. (як стверджувалося, ще одного потерпілого від інциденту 11 вересня 1997 року), оскільки він помер, повісившись у квітні 2004 року. Постанова також містила посилання на показання брата заявника стосовно бійки між ними в 1997 році; показання Я. М., який згадав, що був присутнім під час допиту в конторі КСП і не бачив, щоб хтось бив заявника. Прокуратура також послалася на діагноз, поставлений у 1983 році, який вказував на уразливість заявника до неврологічних проблем і схильність до перекручування фактів.

39. 7 червня 2006 року цю постанову скасував Новозаводський районний суд м. Чернігова. Він визнав, що прокуратура не виконала попередніх судових рішень, у яких були зазначені недоліки перевірок, проведених прокуратурою. Зокрема, не було вжито жодних добросовісних заходів для встановлення місцеперебування Я. К. та О. П., які, як стверджувалося, були очевидцями побиття заявника 4 листопада 1999 року. Як свідчать документи матеріалів справи, вони живуть у Києві, тоді як прокуратура безуспішно намагалася встановити їхні контактні дані через Чернігівське адресне бюро. Не було вжито й жодних заходів для перевірки медичних документів ізолятора тимчасового тримання, у який помістили заявника в грудні 1999 року невдовзі після виникнення стверджуваної черепно-мозкової травми.

40. 26 липня 2006 року Апеляційний суд Чернігівської області залишив це рішення без змін. Він також наголосив, що посилання на діагноз, поставлений заявникові в 1983 році, не має стосунку до перевірки фактів у його справі, зокрема у світлі медичних документів стосовно його тілесних ушкоджень.

41. 1 вересня 2006 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, посилаючись, по суті, на ті самі підстави, що й раніше, а також на відсутність будь-якої інформації стосовно О. П. і Я. К. в Чернігівському адресному бюро.

42. 12 квітня 2007 року постанова була скасована Новозаводським районним судом м. Чернігова. Він визнав, що попередні вказівки судів виконано не було. Він також ухвалив провести додаткову медичну експертизу, допитати брата заявника та перевірити згадані документи в Городнянському ізоляторі тимчасового тримання.

43. 12 червня 2007 року Городнянська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи на тих самих, по суті, підставах, що й раніше. Вона також послалася на результати додаткового допиту голови попередньої експертної комісії, який вважав, що немає сенсу в проведенні нової медичної експертизи. До того ж станом на квітень 2004 року всі документи 1999 року в Городнянському ізоляторі тимчасового тримання вже було знищено.

44. 26 лютого 2008 року Новозаводський районний суд скасував цю постанову. 11 березня 2008 року Апеляційний суд Чернігівської області скасував рішення суду першої інстанції, встановивши, що його аналіз матеріалів справи був поверховим.

45. 11 квітня 2008 року Новозаводський районний суд визнав постанову про відмову в порушенні кримінальної справи достатньо обґрунтованою і залишив її без змін. 29 квітня 2008 року Апеляційний суд Чернігівської області залишив рішення суду першої інстанції без змін.

46. 25 червня 2008 року Верховний Суд України відхилив клопотання заявника про дозвіл на касаційне оскарження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

47. Відповідні положення національного законодавства можна знайти в рішенні Суду у справі *«Козинець проти України»* (*Kozinets v. Ukraine*) (№ 75520/01, п. 39–42, від 6 грудня 2007 року).

ПРАВО

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

48. Заявник скаржився, що його побили працівники міліції. Він також стверджував, що розслідування, яке проводили національні органи, було тривалим і недостатнім. У зв'язку зі своїми скаргами заявник посилався на статтю 3 і пункт 1 статті 6 Конвенції.

49. Суд, як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі (див., нещодавно прийняте рішення у справі *«Кастравец проти Молдови»* (*Castravet v. Moldova*) (№ 23393/05, п. 23,

від 13 березня 2007 року), вважає, що зазначені скарги слід розглянути за статтею 3 Конвенції, що є відповідним положенням, яке проголошує:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

50. Уряд доводив, що ця скарга є неприйнятною, оскільки заявник не подав її в межах шести місяців від дня, коли мали місце інциденти. Наводячи альтернативний аргумент, Уряд посилався на те, що заявник подав заяву, не вичерпавши засобів юридичного захисту, передбачених національним законодавством.

51. Заявник з цими аргументами не погоджувався.

52. Суд повторює, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції він може прийняти справу до розгляду лише в разі, якщо її подано впродовж шести місяців від дня, коли ухвалене на національному рівні рішення набрало законної сили у процесі вичерпання ефективних національних засобів юридичного захисту (див., серед інших джерел, ухвалу у справі *«Уолкер проти Сполученого Королівства»* (*Walker v. the United Kingdom*), № 34979/97, *ECHR* 2000-I). Лише за відсутності ефективних національних засобів юридичного захисту перебіг шестимісячного строку починається з моменту вчинення оскаржуваних дій, які, як стверджується, становлять порушення Конвенції (див., серед інших джерел, рішення у справі *«Антоненков та інші проти України»* (*Antonenkov and Others v. Ukraine*), № 14183/02, п. 32, від 22 листопада 2005 року).

53. У справі, що розглядається, заявник домагався порушення кримінальної справи за своєю скаргою про погане поводження, а винесені після цього рішення про відмову в її порушенні оскаржував у національних судах. 18 березня 2003 року він подав цю заяву до Суду, а остаточне рішення стосовно його скарг було ухвалено на національному рівні 25 червня 2008 року. Раніше Суд уже визнав, що звернення до засобів юридичного захисту, якими скористався заявник під час розгляду в національних органах його скарг про погане поводження, може в принципі бути ефективним (див. рішення

у справі *«Яковенко проти України»* (*Yakovenko v. Ukraine*), № 15825/06, п. 71–73, від 25 жовтня 2007 року). Тому Суд вважає, що заперечення Уряду стосовно дотримання шестимісячного строку має бути відхилене.

54. Щодо заперечення Уряду стосовно невичерпання засобів юридичного захисту Суд вважає, що це заперечення слід відхилити, оскільки на цю дату рішення про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою заявника про погане поводження залишено в силі судами вже трьох інстанцій.

55. Суд доходить висновку, що скарги заявника порушують питання факту і права за Конвенцією, вирішення яких вимагає розгляду їх по суті. Суд не бачить підстав для оголошення їх неприйнятними. Отже, Суд повинен оголосити їх прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

56. Заявник стверджував, зокрема, що разом з О. К., іншим стверджуваним потерпілим від побиття 11 вересня 1997 року, він негайно, 12 вересня 1997 року, звернувся зі скаргою у зв'язку з цим інцидентом. Органи влади повинні були провести належне розслідування і допитати всіх свідків, але не зробили цього. Подальші звернення заявника зі скаргами з 2002 року також виявилися марними, оскільки відповідні органи щоразу відмовлялися вжити всіх необхідних процесуальних заходів і встановити відповідні факти.

57. Уряд з цими аргументами не погоджувався. Він визнавав, що у вересні 1997 року заявник травмував ноги, а також те, що твердження заявника стосовно черепно-мозкової травми не є неправдоподібними. Водночас він доводив, що немає жодних доказів того, що тілесні ушкодження, про які йдеться, були заподіяні працівниками міліції. Заявник міг дістати травми ніг під час бійки з іншою приватною особою. Щодо черепно-мозкової травми — якщо припустити, що заявник її дістав,— не було цілком очевидним, що таке тілесне ушкодження виникло внаслідок застосування сили, а не через випадкове падіння.

58. Щодо обов'язку розслідувати скарги заявника Уряд доводив, що встановлення всіх відповідних фактів було нелегким завданням,

оскільки скарга заявника, яка стосувалася подій 1997 і 1999 років, уперше надійшла до прокуратури лише в серпні 2002 року. Проте одразу після того, як інформацію про інциденти було доведено до відома відповідних органів, було проведено незалежне розслідування і вжито всіх необхідних заходів для встановлення відповідних фактів.

2. Оцінка Суду

a. Скарга про погане поводження

59. З огляду на загальні принципи, визначені практикою Суду (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Козинця, п. 51–54), Суд вважає, що поводження, на яке скаржиться заявник, було таким, що підпадає під дію статті 3 Конвенції. Залишається визначити, чи слід у зв'язку з цим притягти державні органи до відповідальності.

60. Суд зазначає: той факт, що 11 вересня 1997 року заявник зазнав численних травм ніг, які потребували хірургічного втручання, не був предметом спору між сторонами. Однак версія заявника про те, що ці тілесні ушкодження були заподіяні працівниками міліції С. В. і В. В., не була підтверджена доказами. Навпаки, кілька осіб, включно з пані А. П., яка бачила, як заявника забирали на допит, Я. М., який нібито був очевидцем допиту заявника, і пані Л. К., працівник контори КСП, де відбувався допит, подали альтернативні пояснення. Вони назвали кількох мешканців села, у бійках з якими заявник міг травмувати ноги. До того ж брат заявника підтвердив той факт, що у вересні 1997 року вони билися із заявником. Беручи до уваги всю наявну в нього інформацію, Суд не може встановити «поза розумним сумнівом», чи справді травми ніг були заподіяні заявникові працівниками міліції.

61. Щодо черепно-мозкової травми Суд так само не в змозі встановити наявність порушення Конвенції, виходячи з оцінки ймовірностей.

62. З огляду на викладене вище, Суд доходить висновку, що матеріально-правову вимогу статті 3 Конвенції порушено не було.

b. Скарга про незадовільність розслідування

63. Беручи до уваги загальні принципи стосовно обов'язку держав проводити ефективне розслідування небезпідставних скарг про

погане поводження (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Козинця, п. 59–60), Суд передусім зазначає, що розслідування скарг заявника, яке тривало приблизно шість років, не привело ані до встановлення осіб, винних у травмуванні його ніг у вересні 1997 року, ані до встановлення того, яким чином він зазнав черепно-мозкової травми у листопаді 1999 року, якщо взагалі це сталося.

64. Однак, оцінюючи, якою мірою національні органи мають нести відповідальність за такий результат розслідування, Суд передусім зазначає, що до липня 2002 року заявник докладав мало зусиль, щоб домогтися просування в розслідуванні. Як свідчать матеріали справи, уперше він поскаржився міліції на інцидент, що трапився 11 вересня 1997 року, лише 9 березня 1998 року. Вочевидь, заявник не намагався оскаржити результати проведеного у зв'язку з цим внутрішнього розслідування, на підставі яких було відмовлено в задоволенні його скарг. З наступною скаргою про інцидент у вересні 1997 року, а також із першою скаргою про інцидент у листопаді 1999 року він звернувся до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини лише через три роки після останнього випадку. Суд вважає, що затримки з боку заявника об'єктивно ускладнили встановлення обставин у його справі.

65. Водночас Суд вважає, що невстановлення фактів відповідними органами не можна пояснювати самою лише поведінкою заявника. Суд зауважує, що не було висновку національних органів про сплив строку давності стосовно скарги заявника 2002 року. Отже, заявникові не можна було дорікати за недотримання передбаченого законом порядку при пошуку відповідного засобу юридичного захисту на національному рівні. Органи влади, у свою чергу, не можна вважати звільненими від обов'язку діяти при розслідуванні його скарг. До того ж про інцидент, що стався 11 вересня 1997 року, прокуратуру негайно поінформував О. К. Отже, вона мала можливість почати збір доказів задовго до того, як заявник звернувся зі скаргою.

66. Тим часом службове розслідування скарги заявника неодноразово припиняли з огляду на відсутність ознак складу злочину в діях працівників міліції. Після того, як це оскаржував заявник, провадження відновлювали і матеріали повертали на додаткове розслідування. На думку Суду, неодноразове повернення справи на додаткове розслідування може свідчити про існування серйозних

недоліків у національній системі кримінального переслідування (див. згадане вище рішення у справі Козинця, п. 61).

67. До того ж, коли національні органи вмотивовували рішення про повернення справи на додаткове розслідування, вони самі вказували на недоліки кримінального переслідування, і зобов'язували слідчі органи вжити додаткових заходів. Проте ці вказівки не завжди належним чином виконувалися. Зокрема, незважаючи на те, що в червні 2002 року судові органи визнали необхідним обстеження заявника комісією медичних експертів, після цього тричі виносилося і скасовувалося рішення про припинення розслідування, поки в січні 2005 року експертизу нарешті було проведено. Другу медичну експертизу, на необхідність проведення якої судові органи вказали 12 квітня 2007 року, так і не було призначено.

68. Низку заходів було вжито з невиправданими затримками. Зокрема, лише 26 травня 2005 року Чернігівська прокуратура постановила допитати осіб, у товаристві яких перебував заявник, коли мали місце інциденти між ним і працівниками міліції С. В. і В. В. (див. пункт 31 вище). Працівників КСП, які під час допиту заявника, можливо, перебували в конторі КСП, допитали згідно із вказівками суду лише 3 лютого 2005 року (див. пункти 23, 27 вище). Через зволікання національних органів певні потенційні джерела важливих доказів, які існували в 2002 році, коли заявник уперше звернувся зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, вже виявилися недоступними на той момент, коли прокуратура вирішила дослідити їх. Зокрема, О. К., інший гаданий потерпілий від побиття 11 вересня 1997 року, помер, повісившись у квітні 2004 року (див. пункт 38 вище). Документи ізолятора тимчасового тримання, які могли б пролити світло на обставини виникнення у заявника в листопаді 1999 року черепно-мозкової травми, про яку він стверджував, станом на квітень 2004 року вже було знищено.

69. Крім того, за інформацією, яку має Суд у своєму розпорядженні, деякі потенційні джерела важливих доказів взагалі належним чином не досліджувалися. Зокрема, немає протоколу допиту пані І. К., однієї з двох жінок, які 11 вересня 1997 року нібито бачили, як заявника забирали на допит. Як видається, жодних добросовісних заходів не було вжито і для встановлення місцеперебування Я. К. та О. П. (які, як стверджувалося, були очевидцями побиття заявника 4 листопада 1999 року). Хоча 7 червня 2006 року

Новозаводський районний суд конкретно вказав на ймовірність того, що ці особи живуть у Києві, прокуратура й далі намагалася отримати їхні контактні дані в Чернігівському адресному бюро (див. пункти 39, 41 вище).

70. Насамкінець, навіть отримавши важливий доказ, його не завжди належним чином досліджували й перевіряли. Зокрема, свідки припускали, що заявник міг зазнати травм ніг у бійках з різними особами, у тому числі й зі своїм братом, А. Л. та О. К. Черепномозкова травма у заявника могла бути спричинена навмисно або внаслідок нещасного випадку. Прокуратура не доклала зусиль, щоб з'ясувати, яка з численних версій є найімовірнішою (наприклад, організувавши очні ставки між різними особами). Не було проаналізовано й певні розбіжності між різними твердженнями — наприклад, чи справді працівник міліції І. П. супроводжував С. В. і В. В. 11 вересня 1997 року (див. пункти 9 і 32 вище) та яку саме роль Я. М. відіграв у подіях того дня (зокрема, чи був він присутній під час допиту, чи лише зустрівся із заявником та його супутниками біля контори КСП (див. пункти 9, 36 і 38 вище)).

71. Беручи до уваги зазначене вище, Суд доходить висновку, що органи влади не вжили всіх заходів, яких обґрунтовано можна було очікувати від них, для встановлення обставин у зв'язку зі скаргою заявника на погане поводження та встановлення осіб, відповідальних за його тілесні ушкодження. Тому Суд постановляє, що в цій справі мало місце порушення процесуальної вимоги статті 3 Конвенції.

II. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

72. Заявник також скаржився на підставі пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції, що засудження його судом у 2000 році було несправедливим, і посилався при цьому на статті 10 і 17 без будь-яких додаткових пояснень.

73. Уважно вивчивши доводи заявника у світлі всіх наявних матеріалів та в межах своєї компетенції з розгляду оскаржуваних питань, Суд визнає, що вони не свідчать про наявність будь-яких ознак порушення прав і свобод, які проголошує Конвенція.

74. Отже, відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви оголошується неприйнятною як явно необґрунтована.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

75. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

76. Упродовж строку, встановленого для подання вимоги справедливої сатисфакції, заявник не висунув такої вимоги. Тому Суд вважає, що присуджувати йому у зв'язку з цим відшкодування немає потреби.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу про погане поводження та незадовільне розслідування цієї скарги прийнятною, а решту заяви — неприйнятною.

2.*Постановляє*, що матеріально-правову вимогу статті 3 Конвенції порушено не було.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення процесуальної вимоги статті 3 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 30 липня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

С. Філліпс	**П. Лоренцен**
заступник секретаря секції	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ОХРІМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 53896/07)

Рішення

СТРАСБУРГ
15 жовтня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
15 січня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Охріменко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт,
п. Райт Марусте,

п. М. Віллігер, пані З. Калайджиєва
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 22 вересня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 53896/07), поданою проти України до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України п. Сергієм Миколайовичем Охріменком (далі — заявник) 10 грудня 2007 року. Заявника, якому було надано право на безоплатну правову допомогу, було представлено п. А. Крістенком, адвокатом, що практикує в Харкові, Україна.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що в слідчому ізоляторі йому не надавали належного лікування, в лікарні його тримали в наручниках, а умови, в яких його доправляли до суду для участі в судових засіданнях, прирівнювалися катуванню. Він також стверджував, що тримання його під вартою було незаконним і він не мав змоги оскаржити такий запобіжний захід.

4. 30 квітня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив направити цю заяву Уряду. Відповідно до положень пункту 3 статті 29 Конвенції він також вирішив розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно. Суд ухвалив розглянути справу у першочерговому порядку, як це передбачено правилом 41 Регламенту Суду.

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1968 році, нині перебуває у слідчому ізоляторі № 27 м. Харкова (далі — СІЗО), Україна.

6. 14 березня 2007 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні крадіжки та завданні тяжких тілесних ушкоджень, які спричини смерть пані С.

7. 16 березня 2007 року Зміївський районний суд виніс ухвалу про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У постанові суду було зазначено, що заявник підозрювався у вчиненні тяжкого злочину, має багато судимостей, негативно характеризується, зловживає алкоголем та ніде не працює. Тому суд дійшов висновку про існування ризику втечі заявника, вчинення ним інших злочинів або перешкоджання слідству. Заявник не оскаржив цю ухвалу.

8. 10 травня 2007 року після закінчення досудового слідства кримінальну справу заявника було направлено до суду.

9. 25 червня 2007 року Зміївський районний суд своєю ухвалою відхилив клопотання заявника про звільнення з-під варти. Сторони не надали копії цієї ухвали.

А. ФАКТИ, НАВЕДЕНІ ЗАЯВНИКОМ СТОСОВНО ЛІКУВАННЯ В СІЗО

10. 28 березня 2007 року (у деяких матеріалах, на які посилається заявник, 23 березня 2007 року) заявника помістили в СІЗО. Він стверджував, що звернувся з клопотанням про звільнення з-під варти, оскільки у нього було захворювання на рак.

11. Одразу після прибуття в СІЗО заявник поскаржився на проблеми зі здоров'ям, але медичне обстеження та діагностику було проведено лише через місяць.

12. У квітні 2007 року заявникові було поставлено діагноз «цироз печінки та запущений рак лівої нирки з метастазами в легені». Заявник проходив симптоматичне лікування, зокрема, приймав наркотичні анальгетики, але, за його словами, кількість анальгетиків, які йому призначили, була недостатньою, якщо враховувати те, що рак у нього був уже на пізній стадії.

13. 26 липня 2007 року Зміївський районний суд виніс ухвалу про проведення медичного обстеження заявника, для того щоб встановити, наскільки тяжким був його стан. Заявнику не було надано лікування.

14. З 9 по 17 серпня 2007 року було проведено медичне обстеження заявника, яке підтвердило попередній діагноз.

15. Представник заявника у кримінальній справі, стверджуваний пан Х., звертався до суду з численними клопотаннями про звільнення заявника з-під варти у зв'язку з тяжким станом здоров'я, але його звернення виявилися безуспішними. Копії таких клопотань або рішень суду про відмову в їх задоволенні заявник не надав.

16. У декількох випадках — щонайменше чотири рази — для участі в судовому засіданні заявника доставляли з СІЗО до суду, який знаходився на відстані 50 кілометрів від СІЗО. Заявник стверджував, що через умови, у яких його везли до суду, він зазнав значних страждань, оскільки перебував у тяжкому стані. Зокрема, в очікуванні на прибуття в'язничного фургона його тримали в кімнаті площею в один квадратний метр. Поїздка тривала приблизно дві години, протягом яких заявника не годували і не надавали медичної допомоги. Заявник стверджував, що будь-який рух завдавав йому болю і під час поїздок до суду він зазнавав надзвичайних страждань; внаслідок останніх двох таких поїздок стан його здоров'я значно погіршився.

B. ФАКТИ, НАВЕДЕНІ УРЯДОМ ЩОДО ЛІКУВАННЯ ЗАЯВНИКА В СІЗО

17. З 15 по 28 березня 2007 року заявник перебував у Зміївській центральній лікарні, де проходив лікування у зв'язку з травмою лівої руки, лімфагітом (запалення лімфатичних судин) на лівій руці та пневмонією.

18. 28 березня 2007 року заявника помістили в СІЗО.

19. Прибувши в СІЗО, заявник поскаржився на головний біль та біль у правій частині грудної клітки. Наступного дня йому поставили діагноз пневмонії і перевели до медичної частини СІЗО. Але 2 квітня 2007 року його госпіталізували в міську клінічну лікарню № 1 м. Харкова, де він перебував до 20 квітня 2007 року. Під час перебування в лікарні йому було поставлено діагноз «рак».

20. 6 та 12 квітня 2007 року заявника обстежували в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері та діагностували рак лівої нирки. При виписці з лікарні йому призначили симптоматичне лікування.

21. 20 квітня 2007 року заявника повернули до СІЗО. Йому діагностували рак у запущеній стадії, що супроводжується метастазами, хронічний гепатит і васкуліт (васкуліти — гетерогенна група захворювань, які характеризуються запаленням стінок судин) і помістили в медичну частину, де він перебував до 18 травня 2007 року.

22. Починаючи з квітня 2007 року, адміністрація СІЗО неодноразово зверталася до Міністерства внутрішніх справ і Зміївського районного суду з клопотаннями прискорити провадження у справі заявника або винести ухвалу про звільнення його з-під варти, але вочевидь ці звернення виявилися безуспішними. Суду не надано копій таких клопотань або ухвалених стосовно них рішень.

23. У медичній частині СІЗО заявник також перебував з 6 по 20 червня, з 13 по 20 липня та з 31 липня по 11 грудня 2007 року.

24. В період з червня по серпень 2007 року заявник часто скаржився на болі в лівому боці. Йому призначили знеболювальні препарати, антибіотики та вітаміни.

25. 4 липня 2007 року заявник подав письмове клопотання про надання йому можливості взяти участь у судовому засіданні, призначеному на 5 жовтня 2007 року.

26. 26 липня 2007 року Зміївський районний суд, який розглядав кримінальну справу, постановив провести медичне обстеження заявника.

27. З 2 серпня по 11 вересня 2007 року у заявника постійно трималася висока температура (38 –39°). У його медичній картці є посилання на телефонну розмову, що відбулася 8 серпня 2007 року, під час якої головний лікар Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру відмовився прийняти заявника, посилаючись на те, що «згідно з медичними висновками від 12 квітня 2007 року заявника не можна оперувати». Стан заявника було оцінено як стан «середньої тяжкості».

28. В період з вересня по жовтень 2007 року стан заявника залишався тяжким; однак у нього не було лихоманки і температура тіла була в межах норми.

29. 5 та 12 жовтня 2007 року заявник брав участь у засіданнях суду.

30. 5 жовтня 2007 року заявника оглянув лікар Зміївської центральної лікарні. Заявник попросив призначити йому ін'єкції морфіну.

31. 24 жовтня 2007 року до управління охорони здоров'я Харківської міської ради надійшло прохання надати допомогу в забез-

печенні СІЗО знеболювальними препаратами, оскільки ця установа не має права купувати наркотичні анальгетики.

32. 25 жовтня 2007 року заявник пройшов обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері.

33. Починаючи з 1 листопада 2007 року, заявник отримує ін'єкції морфіну.

34. 5 листопада 2007 року заявник брав участь у судовому засіданні. В засідання суду викликали лікаря, але заявник відмовився від огляду. Оцінивши стан заявника за зовнішнім виглядом, лікар дійшов висновку, що той може брати участь у засіданні, але порекомендував провести додаткове діагностичне обстеження заявника у спеціалізованій лікарні. Суд виніс окрему ухвалу про направлення до СІЗО запиту про стан здоров'я заявника, оскільки «він не міг брати участь у засіданнях суду після ін'єкції морфіну і відмовлявся від участі, не отримавши таку ін'єкцію».

35. 8 листопада 2007 року заявника оглянув лікар Харківської міської лікарні, який порекомендував застосовувати морфін двічі на день.

36. 12 листопада 2007 року заявник відмовився здати кров та сечу на аналізи і попросив збільшити дозу застосовуваного морфіну.

37. У невизначену дату у листопаді 2007 року заявник звернувся з клопотанням перевести його до цивільного медичного закладу, призначити йому курс хіміотерапії та збільшити дозу введення морфіну. У задоволенні цього клопотання йому відмовили, оскільки онколог не призначав такого лікування. Втім, заявник відмовився від подальшого діагностичного обстеження.

38. 21 листопада 2007 року заявник брав участь у засіданні суду і користувався допомогою медичного працівника.

39. 23 листопада 2007 року заявник знову відмовився здавати кров на аналіз.

40. 30 листопада 2007 року заявник пройшов обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Було призначено проведення біопсії та застосування анальгетиків.

За інформацією Уряду, від біопсії заявник відмовився.

41. 5 грудня 2007 року начальник медичної частини СІЗО повідомив суд, що поставлений діагноз свідчить про наявність у заявника серйозних проблем зі здоров'ям, однак він спроможний брати участь у судових засіданнях.

42. 6 грудня 2007 року заявник брав участь у засіданні суду.

С. ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ І ПОДАЛЬШІ ПОДІЇ

43. 11 грудня 2007 року у зв'язку з клопотанням заявника про застосування правила 39 Реґламенту Суду Голова п'ятої секції Суду вирішив, що Урядові України слід подбати про переведення заявника до лікарні чи іншого медичного закладу, де йому могли б надати відповідне лікування.

44. Того самого дня заявника перевели до Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру. При оформленні в диспансер йому поставили діагноз «рак нирки (гіпернефрома) в запущеній стадії (T3-4N1M1)».

45. Листом від 14 грудня 2007 року головний лікар Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру повідомив начальнику СІЗО про те, що 11 та 13 грудня 2007 року заявник відмовився здати проби для діагностичного обстеження та попросив присутності прокурора і представника Харківської правозахисної групи під час його обстеження. Свою відмову здати кров на аналіз він пояснив тим, що «хоче жити». Працівники лікарні також поскаржилися своєму керівництву на заявника, стверджуючи, що він нецензурно лаявся і наполягав, щоб вони йшли геть із його палати. Головний лікар заявив, що з огляду на відсутність діагнозу заявника недоцільно залишати у спеціалізованій лікарні. Згодом, нібито після втручання адвоката заявника, заявник погодився пройти подальше обстеження. Лікарі вирішили, що заявникові слід пройти біопсію, а в разі підтвердження діагнозу йому потрібно буде зробити операцію. Після кількох відмов заявник нарешті погодився на біопсію та операцію.

46. 24 грудня 2007 року судове провадження у справі заявника було зупинено у зв'язку з його хворобою.

47. За твердженням заявника, з 11 грудня 2007 року та принаймні до 19 вересня 2008 року він був прикутий наручниками до свого ліжка. Листом від 27 грудня 2007 року адвокат заявника повідомив Суду про свої звернення з цього приводу до начальника СІЗО.

48. Листом від 8 січня 2008 року Зміївський районний суд відхилив клопотання п. Крістенка про надання інформації стосовно поданих клопотань про звільнення заявника з-під варти та стосовно всіх рішень, ухвалених судом у відповідь на ці клопотання, посила-

ючись на те, що п. Крістенко не подав належним чином оформленого доручення.

49. 11 січня 2008 року заявника прооперували. Після цього йому і надалі робили ін'єкції морфіну.

50. 23 січня 2008 року заявникові було поставлено діагноз «рак нирки (гіпернефрома), стадія T3N0M0 2/2 клінічна група».

51. Листом від 23 січня 2008 року заступник головного лікаря Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру звернувся до начальника СІЗО з проханням забрати заявника, посилаючись на те, що вже не було потреби в його перебуванні у спеціалізованій лікарні та що в диспансері йому виділено палату на чотири місця, оскільки його охороняли троє працівників СІЗО.

52. 1 лютого 2008 року адміністрація СІЗО звернулася до управління охорони здоров'я Харківської міської ради та Харківської обласної прокуратури з клопотанням про госпіталізацію заявника в радіотерапевтичне відділення Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру, оскільки СІЗО не мало належного обладнання та персоналу для забезпечення подальшого лікування заявника.

53. З 4 до 17 лютого 2008 року заявник проходив курс радіотерапії. Згодом він відмовився від подальшого проходження такого курсу.

54. Листами від 19 та 27 лютого 2008 року заступник головного лікаря Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру проінформував начальника СІЗО про те, що він мусить виписати заявника з лікарні, оскільки той відмовився проходити курс радіотерапії, тимчасом як місце в лікарні коштує дорого та його потребують інші хворі.

55. 29 лютого 2008 року заявника оглянула комісія лікарів, яка дійшла висновку, що стан його здоров'я задовільний і його можна виписати з лікарні, але під нагляд онколога.

56. 29 липня 2008 року Зміївський районний суд відновив провадження у справі заявника. Суд розглянув клопотання адвоката заявника (пана Х.) про звільнення заявника з-під варти та залишив його без задоволення. Суд послався на те, що заявника було обвинувачено у вчиненні тяжких злочинів. Прокурор та потерпілі, пані С. та пан Я., заперечували проти звільнення заявника з-під варти.

Зокрема, пані С. стверджувала, що, перебуваючи під вартою, заявник надсилав листи, у яких погрожував її синові й обіцяв заплатити йому за те, щоб той змінив свої показання, та звинуватив іншу особу — пана М. Утім, заявник ніде ніколи не працював, не мав засобів до існування і не підтримував ніяких зв'язків зі своїми родичами.

57. Листом від 12 вересня 2008 року адміністрація лікарні повідомила начальника СІЗО про те, що заявник хворий на рак лівої нирки (середньої тяжкості), але не потребує стаціонарного лікування і може утримуватися в СІЗО.

58. 7 жовтня 2008 року заявника повернули до СІЗО.

59. 20 листопада 2008 року Голова п'ятої секції переглянув заяву до Суду і вирішив скасувати тимчасовий захід, який раніше, 11 грудня 2007 року, було вказано згідно з правилом 39 Регламенту Суду. Офіційний вісник України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

60. Відповідні положення Конституції України передбачають:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню...»

Стаття 55

«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

...Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

B. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС 1960 РОКУ

Стаття 280

«Коли підсудний ... захворів на психічну або іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає розгляд справи, суд зупиняє провадження в справі щодо цього підсудного до його... видужання...»

C. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОПЕРЕДНЄ УВ'ЯЗНЕННЯ» 1993 РОКУ

61. Стаття 18 Закону містить норми, які регулюють застосування заходів фізичного впливу, включаючи використання наручників. Працівники місця попереднього ув'язнення мають право застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби, в тому числі прийоми рукопашного бою, наручники, гумові палиці та інші засоби для припинення фізичного опору, насильницьких дій, безчинства та подолання протидії законним вимогам адміністрації установи, якщо інші способи не забезпечили досягнення законної мети. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування залежать від конкретних обставин справи та особи правопорушника. Застосуванню заходів фізичного впливу, якщо дозволяють обставини, має передувати відповідне попередження. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання відповідними посадовими особами покладених на них обов'язків, і мають зводитися до завдання якнайменшої шкоди здоров'ю правопорушників. Особи, щодо яких були застосовані заходи фізичного впливу, підлягають обов'язковому медичному огляду.

ПРАВО

I. СКАРГА ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявник скаржився, що з 23 березня до 10 грудня 2007 року йому не надавали в СІЗО належного лікування і що умови, в яких його доправляли до суду для участі в судових засіданнях, становили катування, якщо враховувати стан його здоров'я. Заявник також

скаржився, що ін'єкції морфіну, які йому призначали, призвели до відновлення у нього наркотичної залежності, оскільки з 1997 року до свого затримання та взяття під варту він мав наркотичну залежність. Крім того, заявник скаржився на застосування до нього наручників у лікарні.

Стаття 3 Конвенції передбачає наступне:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. НАЛЕЖНЕ ЛІКУВАННЯ

1. Щодо прийнятності

63. Суд вважає, що ця заява не є очевидно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Щодо суті

64. Заявник стверджував, що з 14 березня 2007 року він був позбавлений волі і тому органи влади України були зобов'язані забезпечувати його відповідним лікуванням та допомогою. Однак лише 6 квітня 2007 року йому діагностували рак. Лікування розпочали 12 квітня 2007 року — через шість днів після того, як було поставлено діагноз. На думку заявника, для підтвердження діагнозу йому треба було зробити пункційну біопсію, а це можливо лише у спеціалізованій лікарні. Він вважав, що медичні заходи стосовно нього спрямовувалися на послаблення больових синдромів, а не на те, щоб його вилікувати. Внаслідок цього стан його здоров'я значно погіршився. У зв'язку з цим заявник стверджував, що симптоматичне лікування, включаючи ін'єкції морфіну, не було адекватним лікуванням на порушення статті 3 Конвенції.

65. Уряд доводив, що заявникові надавали необхідну медичну допомогу. Під час перебування заявника в СІЗО його здоров'я не погіршилося і стан залишався стабільним.

66. Уряд посилався на численні випадки, коли заявникові пропонували пройти обстеження і, зокрема, здати аналізи крові та сечі. Втім, навіть після госпіталізації до Харківського обласного клініч-

ного онкологічного диспансеру у відповідь на тимчасовий захід, указаний Судом згідно з правилом 39, заявник відмовився від обстеження. Крім того, неодноразово призначалася біопсія, якої потребувало підтвердження поставленого йому діагнозу, та лише наприкінці грудня 2007 року він погодився на неї та подальшу операцію. Натомість заявник постійно просив збільшити кількість ін'єкцій морфіну. Після операції заявникові призначили подальший курс лікування, від якого він та-кож відмовився. Таким чином, негативна поведінка заявника позбавила лікарів можливості підтвердити поставлений йому діагноз і призначити відповідне лікування.

67. Уряд наголошував, що працівники медичної частини СІЗО постійно стежили за станом здоров'я заявника і коли він погіршувався, заявника направляли до цивільних медичних закладів, де він проходив лікування або діагностичне обстеження. Уряд також зазначав, що лікарі медичної частини СІЗО завжди ретельно дотримувалися вказівок своїх колег із цивільних медичних закладів.

68. Тому Уряд вважав, що лікування, яке надавалося заявникові в СІЗО, відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

69. Суд уже неодноразово наголошував на необхідності вжиття належних заходів для охорони здоров'я осіб під вартою (див. рішення у справі *«Кудла проти Польщі»* (*Kudła v. Poland*), [GC], № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Проте Суд також визнав, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожній особі, взятій під варту, медичну допомогу на такому самому рівні, як у «найкращих цивільних медичних закладах» (див. ухвалу у справі *«Міріла-швілі проти Росії»* (*Mirilashivili v. Russia*), № 6293/04, від 10 липня 2007 року). Суд також зазначав, що «готовий визнати, що в принципі ресурси медичних підрозділів пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами цивільних медичних закладів» (див. рішення у справі *«Гришин проти Росії»* (*Grishin v. Russia*), № 30983/02, п. 76, від 15 листопада 2007 року). Загалом Суд залишає за собою достатню свободу розсуду у визначенні того, який саме рівень медичного обслуговування потребувався в тій чи іншій справі, беручи до уваги конкретні обставини справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» особи, яку тримають під вартою, але також має враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення у справі *«Алексанян проти Росії»* (*Aleksanyan v. Russia*), № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

70. У справі, що розглядається, заявника було затримано 14 березня 2007 року. Наступного дня його госпіталізували до міської клінічної лікарні м. Харкова, де він перебував до 28 березня 2007 року; цей факт підтверджують медичні документи. Коли згодом він прибув до СІЗО, виявилося, що він має різноманітні проблеми зі здоров'ям, та через деякі з них його помістили до медичної установи, а пізніше — в цивільний медичний заклад. Усупереч твердженням заявника, що він заперечував проти взяття його під варту в березні 2007 року, посилаючись на онкологічне захворювання, медичні документи свідчать про те, що рак у нього було діагностовано лише у квітні 2007 року, коли він перебував у міській клінічній лікарні м. Харкова, і цей діагноз було підтверджено згодом під час його обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Заявника повернули до СІЗО 20 квітня 2007 року, тому на адміністрацію СІЗО не можна покладати відповідальність за лікування заявника у період з 15 до 28 березня та з 2 до 20 квітня 2007 року, коли він перебував у цивільних медичних закладах.

71. Після повернення до СІЗО заявник перебував здебільшого в медичній частині установи та проходив симптоматичне лікування, призначене йому при виписці з цивільних медичних закладів. Суд зазначає, що заявник скаржився на неадекватність такого лікування, яке передбачало, головним чином, застосування знеболювальних препаратів, дози яких заявник також вважав недостатніми. З цього приводу Суд зауважує, що немає ніяких свідчень недотримання медичними працівниками СІЗО рекомендацій їхніх колег із цивільного медичного закладу, а сам Суд не в змозі робити припущення щодо належного лікування, яке призначали заявникові в цивільних медичних закладах, особливо якщо враховувати характер його хвороби.

72. Суд також зазначає, що згідно з висновками лікаря від 12 квітня 2007 року на той час заявника не можна було оперувати (див. пункт 27). Навіть якщо припустити, що з часом стан заявника змінився, фактом є те, що він відмовився від подальшого діагностичного обстеження та натомість просив збільшити дозу наркотичних знеболювальних препаратів. Документи, подані Урядом, чітко свідчать про те, що заявник постійно відмовлявся від діагностичного обстеження та лікування в СІЗО, і пізніше — в Харківському об-

ласному клінічному онкологічному диспансері. Заявник цього факту не заперечує.

73. Зважаючи на обставини цієї справи, Суд вважає, що адміністрація СІЗО вжила достатніх заходів для забезпечення захисту здоров'я заявника і що його лікування під час перебування під вартою відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

74. Отже, Суд визнає, що порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з лікуванням заявника під час тримання його під вартою допущено не було.

B. УМОВИ ТРАНСПОРТУВАННЯ

1. Щодо прийнятності

75. Посилаючись на статтю 55 Конституції України, Уряд доводив, що заявник повинен був звернутися до національного суду з відповідною скаргою щодо працівників СІЗО, але не зробив цього.

76. Заявник стверджував, що він та його адвокат неодноразово зверталися зі скаргами на те, у який спосіб заявника доправляли на засідання суду. Хоча копій таких скарг надано не було, заявник доводив, що це підтверджується тим, що суд першої інстанції неодноразово звертався із запитом про стан його здоров'я. Заявник також акцентував увагу на тому, що Уряд не довів, яким чином оскарження, на яке посилався Уряд, могло привести до поліпшення умов, у яких перевозили заявника.

77. Суд повторює, що вичерпанню підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які є ефективними. Саме на Уряд, який стверджує про невичерпання засобів юридичного захисту, покладено обов'язок довести Суду, що відповідний засіб юридичного захисту був на час подій, про які йдеться, ефективним як з теоретичного, так і практичного погляду. У разі якщо вимогу тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що згаданий Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або ж він з якихось причин був неадекватним і неефективним за існуючих обставин справи, або існували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним цієї вимоги (див., наприклад, рішення у справі *«Данькевич проти України»* (*Dankevich v. Ukraine*), № 40679/98, п. 107, від 29 квітня 2003 року).

78. Суд зазначає, що, крім загального посилання на положення Конституції України, Уряд не надав інших уточнень щодо стверджуваної ефективності пропонованого засобу юридичного захисту за обставин цієї справи і не продемонстрував, яким чином такий засіб міг би забезпечити відповідну сатисфакцію заявникові. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

79. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

80. Заявник спростовував твердження Уряду про те, що під час поїздок на судові засідання заявника супроводжували медичні працівники. Заявник доводив, що, оскільки в СІЗО не було онколога, лікарі цієї установи не були компетентними оцінювати здатність заявника брати участь у засіданнях суду. Заявник також стверджував, що у зв'язку з погіршенням здоров'я йому майже щоразу після поїздки до суду викликали швидку медичну допомогу і викликані лікарі вказували на незадовільний стан його здоров'я та необхідність термінового спеціалізованого лікування.

81. Уряд зазначав, що у травні — грудні 2007 року заявник взяв участь у дев'яти судових засіданнях. При призначенні слухань у справі суд періодично перевіряв здатність заявника брати участь у судовому засіданні. Під час поїздки до суду для участі в засіданні заявника супроводжував медичний працівник. Уряд також привертав увагу до того факту, що заявник наполіг на своїй участі в засіданні суду 5 жовтня 2007 року. До того ж він відмовився від того, щоб його оглянув лікар під час судового засідання 5 листопада 2007 року. Отже, Уряд вважав, що умови, в яких заявника доправляли в судові засідання, не свідчили про поводження, що досягло відповідного мінімального рівня жорстокості, який вимагає застосування статті 3 Конвенції.

82. Суд повторює, що твердження про погане поводження мають підкріплюватися відповідними доказами. При оцінюванні доказів Суд, як правило, послуговується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Але така доведеність може випливати із співіснування досить вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схо-

жих неспростовних фактичних презумпцій (див. рішення у справі *«Салман проти Туреччини»* (*Salman v. Turkey*) [GC], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

83. Суд звертає увагу на те, що в цій справі заявник стверджував, начебто умови, в яких його доправляли на судові засідання, становили, з огляду на незадовільний стан його здоров'я, катування. З цього приводу Суд зазначає, що єдиним свідченням про умови, в яких заявника доправляли із СІЗО до суду, є версія заявника, яку не підкріплюють жодні інші докази. Суд повторює, що в такому конвенційному провадженні, яким є розгляд цієї справи, не завжди можливе неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести своє твердження), оскільки в деяких випадках лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження. Ненадання Урядом такої інформації без переконливого пояснення може служити підставою для відповідного висновку про обґрунтованість тверджень заявника (див. справу *«Ахмет Озкан та інші проти Туреччини»* (*Ahmet Özkan and Others v. Turkey*), № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року).

84. Втім, у справі, що розглядається, умови транспортування, про які розповів заявник, не можуть самі по собі служити достатньою підставою для висновку про нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження. Тому Суд має визначити, чи можна вважати ці умови такими, що з огляду на незадовільний стан здоров'я заявника свідчили про перевищення мінімального рівня жорстокості поводження на порушення статті 3 Конвенції.

85. У цьому зв'язку Суд зазначає, що стан заявника регулярно перевіряли лікарі СІЗО та лікарі цивільних медичних закладів, які визнавали відсутність протипоказань щодо його перевезення.

Хоча в СІЗО не було онколога, визначення здатності заявника брати участь у засіданнях суду не потребувало, на думку Суду, спеціальних знань. До того ж, як уже зазначалося, іноді було важко точно оцінити стан заявника, оскільки він відмовлявся від діагностичних обстежень. Зокрема, заявник відмовився від того, щоб його оглянув лікар, якого викликали на судове засідання 5 листопада 2007 року. Крім того, заявник не подав доказів на підтримку свого твердження про те, що після кожної поїздки до суду стан його здоров'я значно погіршувався.

86. Отже, Суд визнає, що поводження, пов'язане з перевезенням заявника до суду та в зворотному напрямку, не перевищило мінімального рівня жорстокості, який би вимагав застосування статті 3 Конвенції. Відповідно порушення статті 3 Конвенції в цій частині не було.

C. ЗАСТОСУВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

87. Заявник скаржився, що застосування морфіну не було належним медичним заходом, а навпаки, призвело до відновлення у нього наркотичної залежності. Адже з 1997 року в нього була така залежність, хоча невдовзі після затримання і взяття під варту він позбувся її. Заявник вважав, що таке лікування становило катування.

88. Суд зазначає, що ін'єкції морфіну заявникові призначали лікарі цивільних медичних закладів на його власне прохання. Суд не в змозі оцінити необхідність і відповідність лікування, призначеного заявникові лікарями цивільних медичних закладів. Так само немає доказів і того, що ін'єкції морфіну спричиняли заявникові страждання, які б свідчили про досягнення мінімального рівня жорстокості у значенні статті 3 Конвенції. Отже, виходить, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

D. ЗАСТОСУВАННЯ НАРУЧНИКІВ У ЛІКАРНІ

1. Щодо прийнятності

89. Уряд повторив свій аргумент про те, що заявник не звернувся до національного суду з відповідною скаргою на працівників СІЗО на підставі статті 55 Конституції України.

90. Заявник стверджував, що після того як його помістили в Харківський обласний клінічний онко логічний диспансер, він не мав можливості консультуватися зі своїм представником, п. Крістенком, або звернутися до суду з позовом, тимчасом як п. Крістенко не мав належним чином оформленого доручення, щоб учинити такий позов від імені заявника. Крім того, провадження у кримінальній справі заявника було зупинено.

91. Як Суд уже зазначив вище (див. пп. 77, 78), Уряд не продемонстрував, яким чином пропонований засіб юридичного захисту змінив би ситуацію заявника. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

92. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнаною прийнятною.

2. Щодо суті

93. Заявник стверджував, що з 11 грудня 2007 року і принаймні до 19 вересня 2008 року, коли він перебував у лікарні, він постійно був прикутий наручниками до свого ліжка: удень — однією рукою, а вночі — двома руками. Він також повідомив, що його постійно охороняли троє працівників СІЗО, хоча вікно в його палаті було з ґратами, а це суттєво зменшувало ймовірність його втечі.

До того ж ані в СІЗО, ані в лікарні заявник не намагався втекти і не поводився агресивно. Отже, на думку заявника, такий захід, як приковування його наручниками до ліжка, не був виправданим і становив нелюдське поводження на порушення статті 3 Конвенції.

94. Уряд пояснював, що наручники в лікарні застосували для того, щоб убезпечити персонал і не допустити втечі заявника. Уряд також зазначав, що заявник мав можливість вільно пересуватися і харчуватися без будь-яких труднощів. Тому Уряд заявляв, що поганого поводження із заявником не було.

95. Суд повторює, що погане поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише в разі, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справах *«Кудла проти Польщі»* [GC], № 30210/96, п. 91, ECHR 2000-XI, та *«Пірс проти Греції»* (*Peers v. Greece*), № 28524/95, п. 67, ECHR 2001-III).

96. Мета такого поводження є чинником, який слід ураховувати, з'ясовуючи, зокрема, чи був намір принизити або образити потерпілого. Однак відсутність такої мети не може неминуче приводити до

висновку про те, що порушення статті 3 не було (див. згадане вище рішення у справі *«Пірс проти Греції»*, п. 74).

97. Як правило, застосування наручників не дає підстав для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснювався у зв'язку із законним затриманням, без застосування сили і без його публічної демонстрації, а також у межах того, що обґрунтовано вважалося необхідним. При цьому важливо враховувати, наприклад, ризик втечі даної особи або спричинення нею тілесного ушкодження або шкоди (див. рішення у справах *«Ранінен проти Фінляндії»* (*Raninen v. Finland*) від 16 грудня 1997 року, п. 56, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII, та *«Енаф проти Франції»* (*Henaf v. France*), № 65436/01, пп. 50–53, ECHR 2003-XI).

98. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що, хоча заявник відмовився від обстеження та лікування і вживав нецензурні лайки стосовно працівників лікарні, немає жодних свідчень, щоб він коли-небудь поводився агресивно або намагався втекти. Крім того, той факт, що заявника постійно охороняли троє працівників СІЗО, не був предметом спору між сторонами. До того ж на момент госпіталізації заявник хворів на рак у запущеній стадії, а після операції та подальшого курсу радіотерапії був ослаблений. Отже, Суд вважає, що застосування до заявника наручників з міркувань безпеки не могло бути виправданням і, враховуючи поганий стан його здоров'я, таке поводження слід розглядати як нелюдське і таке, що принижує гідність. Таким чином, статтю 3 Конвенції було порушено.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

99. Посилаючись на пункт 3 статті 5 Конвенції, заявник скаржився, що, з огляду на стан здоров'я, тримання його під вартою з 23 березня до 11 грудня 2007 року було незаконним.

100. Суд вважає за доцільніше розглянути цю скаргу заявника на підставі пункту 1(c) статті 5 Конвенції, який є застосовним у цьому контексті.

101. Заявник також скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції на те, що він не мав можливості оскаржити тримання під вартою, оскільки на 24 грудня 2007 року провадження в його справі вже було зупинено.

102. У відповідних положеннях статті 5 зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

1. Щодо прийнятності

103. Уряд доводив, що заявник мав можливість оскаржити рішення про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, але не зробив цього. Таким чином, він не вичерпав ефективних національних засобів юридичного захисту щодо своєї скарги за пунктом 1(c) статті 5 Конвенції.

104. Заявник пояснював, що він скаржиться не на рішення суду про застосування зазначеного запобіжного заходу, а на законність подальшого тримання його під вартою, попри проблеми зі здоров'ям.

105. Суд зазначає, що рішення про взяття заявника під варту було ухвалено 16 березня 2007 року — ще до того, як йому поставили діагноз раку; тому посилання на нього в цьому контексті недоречне. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду.

106. Суд також зазначає, що заявник не подав копії клопотань про своє звільнення з-під варти або копії рішень, винесених у відповідь на такі клопотання. Крім того, заявник не довів, що існували непереборні проблеми, які унеможливлювали отримання ним таких копій. Хоча національний суд відхилив клопотання представника заявника про надання йому необхідних документів, копії такого

клопотання не було надано Суду, а доказів того, що представник заявника мав і подав до суду належним чином оформлене доручення або послався на заяву, яку розглядає Суд, для отримання необхідних копій, немає. Отже, Суд вважає, що скарги заявника за пунктом 1(c) статті 5 Конвенції необґрунтовані.

107. Заявник не обґрунтував і свої скарги за пунктом 4 статті 5 Конвенції. Зокрема, немає жодних свідчень того, що заявник будь-коли клопотав про своє звільнення з-під варти після того, як провадження у справі зупинили. Посилання заявника на статтю 280 Кримінально-процесуального кодексу не є достатньою підставою для висновку про те, що він подавав таке клопотання.

108. За цих обставин Суд вважає, що скарги заявника за статтею 5 Конвенції є явно необґрунтованими і мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

109. 14 жовтня 2008 року, посилаючись на те, що його повернули з лікарні до СІЗО, заявник поскаржився, що Уряд не виконав тимчасових заходів, які були вказані Судом 11 грудня 2007 року відповідно до правила 39 Регламенту Суду.

110. Уряд стверджував, що стан здоров'я заявника покращився та його повернення до СІЗО потребувалося для того, щоб продовжити розгляд кримінальної справи.

111. Суд зауважує, що цю скаргу слід розглянути за статтею 34 Конвенції (див. рішення у справах *«Маматкулов і Аскаров проти Туреччини»* (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), [GC], №№ 46827/99 і 46951/99, п. 128, ECHR 2005-I, та *«Паладі проти Молдови»* (*Paladi v. Moldova*), [GC], № 39806/05, пп. 87–88, від 10 березня 2009 року).

Стаття 34 Конвенції передбачає:

> «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

Правило 39 Реґламенту Суду передбачає:

«1. Палата або, коли це доцільно, її голова може — на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи — вказати сторонам, який тимчасовий захід, на її думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі.

2. Повідомлення про ці заходи негайно передається до Комітету міністрів.

3. Палата може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного із здійсненням будь-якого тимчасового заходу, визначеного нею».

112. Суд зазначає, що 11 грудня 2007 року Голова п'ятої секції Суду вирішив, що на підставі 39 правила Реґламенту Суду Урядові України слід подбати про переведення заявника до лікарні чи іншого медичного закладу, в якому він міг би отримати відповідне лікування. Того самого дня заявника госпіталізували до Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру, в якому він пройшов оперативне лікування та курс післяопераційної радіотерапії. Після того як заявник відмовився від подальшого лікування, у лютому 2008 року його оглянула комісія лікарів, яка дійшла висновку, що стан його здоров'я задовільний та його можна виписати з лікарні. Хоча повністю заявника не вилікували, стан його здоров'я покращився, і цей факт також підтвердили висновки лікарів, підготовлені у вересні 2008 року.

113. Суд зауважує, що вказаний тимчасовий захід означав лише необхідність госпіталізації заявника у відповідний медичний заклад та його можна було розуміти як такий, що передбачає можливість повернення заявника до СІЗО одразу після того, як це дозволятиме стан його здоров'я.

Водночас Суд хотів би наголосити, що Уряду-відповідачу доречнішим було б перед тим, як повертати заявника до СІЗО, звернутися з проханням про скасування тимчасового заходу, вказаного на підставі правила 39. Утім, враховуючи характер застосованого в цій справі тимчасового заходу та покращення здоров'я заявника, Суд доходить висновку, що національні органи виконали свій обов'язок

щодо зазначеного тимчасового заходу. Таким чином, не мало місце порушення статті 34 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

114. Пізніше заявник скаржився, що відповідні законодавчі положення, які передбачають звільнення осіб, що хворіють на тяжкі хвороби, не поширюються на осіб, яких тримають під вартою під час досудового слідства, та застосовні лише до тих, хто відбуває покарання. У цьому зв'язку заявник посилався на статтю 14 Конвенції, застосовану в поєднанні зі статтею 5 і Протоколом № 12.

115. З цього приводу Суд зазначає, що відсутність конкретних законодавчих положень, про які стверджує заявник, жодним чином не позбавила його можливості звернутися з клопотанням про звільнення з-під варти на етапі досудового провадження. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

116. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

117. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 150 000 євро.

118. Уряд вважав названу заявником суму відшкодування моральної шкоди надмірною.

119. Суд вважає, що внаслідок застосування до заявника наручників у лікарні він зазнав моральної шкоди, яку неможливо компенсувати лише висновком про порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і керуючись принци-

пом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові за цим пунктом 1000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

120. Заявник також вимагав 2000 євро відшкодування судових витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

121. Уряд зазначив, що заявник не надав договору, підписаного з п. Крістенком, або відповідних рахунків. Тому Уряд наполягав на тому, що ці вимоги заявника мають бути відхилені як необґрунтовані.

122. Згідно з практикою Суду, заявник має право на відшкодування судових витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі заявник не подав документів на підтвердження заявлених ним витрат. Отже, Суд не присуджує відшкодування за цим пунктом.

C. ПЕНЯ

123. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 Конвенції щодо неналежного лікування заявника у слідчому ізоляторі, умов, в яких його доправляли на судові засідання, та щодо застосування наручників у лікарні — прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що не мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із неналежним лікуванням заявника у слідчому ізоляторі.

3. *Постановляє*, що не мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами, в яких заявника доправляли до суду.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням наручників під час перебування заявника в лікарні.

5. *Постановляє*, що недотримання державою-відповідачем своїх зобов'язань згідно з положенням, яке міститься в кінці статті 34 Конвенції, не було.

6. *Постановляє*, що:

a) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявнику 1000 (одну тисячу) євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми. Цю суму має бути конвертовано у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 жовтня 2009 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«МИКОЛА КУЧЕРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 16447/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Микола Кучеренко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, пані Р. Ягер,
пані І. Берро-Лефевр, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 16447/04), поданою проти України до Суду 3 квітня 2004 року громадянином України п. Миколою Миколайовичем Кучеренком (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника представляв П. Дубровін, адвокат, що практикує в місті Одесі. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.

3. Заявник стверджував, зокрема, що тримання його під вартою з 29 липня 2002 року по 2 січня 2003 року було незаконним і становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. 15 червня 2006 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1969 році та проживає у місті Одесі.

6. 27 квітня 2002 року при проведенні операції міліцією її співробітник під прикриттям придбав у заявника значну кількість марихуани. Заявника було одразу затримано відповідно до статті 263 Кодексу про адміністративні правопорушення за незаконний обіг наркотиків, що становило адміністративне правопорушення, передбачене статтею 44 Кодексу. Обшукавши заявника та його автомобіль, міліція виявила додаткову кількість наркотиків.

7. 29 квітня 2002 року місцевий відділ внутрішніх справ порушив кримінальну справу щодо заявника за фактом незаконного продажу наркотиків.

8. 2 травня 2002 року Овідіопольський районний суд Одеської області (далі — районний суд) розглянув подання слідчого про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відхилив його. Водночас суд продовжив строк арешту заявника загалом до 10 днів, зобов'язавши слідчі органи зібрати більше інформації про особу заявника та з'ясувати додаткові обставини, які можуть бути підставою для тримання його під вартою під час досудового слідства.

9. 8 травня 2002 року районний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з огляду на пред'явлення йому обвинувачень у вчиненні тяжкого злочину, а також на ймовірність того, що, залишившись на волі, він продовжуватиме злочинну діяльність і переховуватиметься від слідства і суду.

10. 25 червня 2002 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 29 липня 2002 року, оскільки слідчі органи потребували часу, щоб призначити і провести судову експертизу наркотичних засобів, допитати пана Ш., який був свідком у цій справі, ознайомити заявника з матеріалами справи та скласти обвинувальний висновок. Враховуючи характеристику заявника і тяжкість учиненого ним злочину, районний суд також постановив залишити без змін обраний йому запобіжний захід.

11. 29 липня 2002 року заявникові надали доступ до матеріалів кримінальної справи, щоб він підготував свій захист.

12. 6 серпня 2002 року заявник подав до районного суду скаргу на дії слідчих органів, стверджуючи, що вже немає правової підстави тримати його під вартою, оскільки строк тримання під вартою, встановлений ухвалою районного суду від 25 червня 2002 року, сплинув

ще 29 липня 2002 року і його так і не було продовжено. Цю скаргу долучили до матеріалів кримінальної справи.

13. 17 вересня 2002 року заявник закінчив ознайомлення з матеріалами справи.

14. 18 вересня 2002 року прокурор, який здійснював нагляд за слідством, пред'явив заявнику обвинувачення, і матеріали справи було направлено на розгляд районного суду.

15. 2 січня 2003 року районний суд, розглянувши скаргу заявника від 6 серпня 2002 року під час попереднього розгляду справи, постановив, що тримання заявника під вартою після 29 липня 2002 року було законним. Районний суд, зокрема, встановив, що в період з 29 липня до 17 вересня 2002 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи, а згідно зі статтею 156 Кримінально-процесуального кодексу час ознайомлення з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується. Далі суд зазначив, що 18 вересня 2002 року матеріали справи було направлено до районного суду, тому скарга заявника необґрунтована. Районний суд не уточнив причини чи правові підстави для тримання заявника під вартою після направлення справи до суду. Також під час зазначеного засідання районний суд висловив думку, що немає підстав для зміни запобіжного заходу стосовно заявника, але цей висновок не було включено до резолютивної частини рішення. Попередній розгляд справи відбувався у присутності прокурора, тим часом як заявник і його захисник були відсутні.

16. За інформацією Уряду під час розгляду справи районний суд неодноразово (15 липня 2003 року, 22 жовтня 2003 року, 22 січня 2004 року, 4 лютого 2004 року і 27 квітня 2004 року) розглядав клопотання заявника про звільнення з-під варти і залишив їх усі без задоволення з огляду на пред'явлені обвинувачення у вчиненні тяжкого злочину та ризик того, що, залишившись на волі, заявник ухилятиметься від слідства і суду.

17. 12 травня 2004 року районний суд визнав заявника винним у причетності до незаконного обігу наркотичних засобів і засудив його до шести років позбавлення волі, врахувавши при цьому час перебування заявника під вартою з 27 квітня 2002 року.

18. Того самого дня районний суд виніс окрему ухвалу про те, що затримання заявника 27 квітня 2002 року, здійснене відповід-

но до Кодексу про адміністративні правопорушення, не було законним, оскільки стаття 44 цього Кодексу, на яку посилались працівники міліції, не стосувалася обігу наркотиків і, отже, була явно незастосовною до заявника, якого затримали під час продажу наркотиків співробітнику міліції під прикриттям. Районний суд повідомив Одеське обласне управління внутрішніх справ про виявлене порушення процесуального закону, вчинене працівниками міліції, і зобов'язав міліцію провести службову перевірку обставин затримання заявника.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОДЕКС ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД 7 ГРУДНЯ 1984 РОКУ В РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ

19. Стаття Кодексу про адміністративні правопорушення (далі — КпАП) забороняє [незаконні] виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. Порушення цього положення передбачало накладення штрафу до сорока трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян[1].

20. Стаття 263 КпАП передбачає, зокрема, що особу, яка порушила правила обігу наркотичних засобів, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу про адміністративне правопорушення. Але у разі необхідності встановлення особи затриманого, проведення його медичного огляду, з'ясування обставин придбання ним наркотичних засобів чи психотропних речовин та їх дослідження строк затримання може бути продовжено до трьох діб. Про таке продовження строку затримання має бути письмово повідомлено прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. У випадку, якщо затриманий не має документів, що посвідчують його особу, строк затримання може бути продовжено із санкції прокурора до десяти діб.

[1] На той час неоподатковуваний мінімум доходів громадян було встановлено на рівні 17 гривень; це — умовна величина, яка використовується для визначення розміру заробітної плати, податків, штрафів тощо.

21. Стаття 267 КпАП передбачає, зокрема, що адміністративне затримання може бути оскаржене заінтересованою особою у вищестоящий орган, прокуророві або до суду.

В. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ВІД 28 ГРУДНЯ 1960 РОКУ В РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ

22. Стаття 156 Кримінально-процесуального кодексу передбачає, зокрема, що строк тримання під вартою під час досудового слідства закінчується в день надходження справи до суду, але час ознайомлення обвинуваченого та його захисників з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується. У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, передбаченого цим Кодексом, якщо цей строк не продовжено у встановленому Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий або прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варти. Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варти обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених цим Кодексом, не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням. У 2003 році до цієї статті було внесено поправку, яка стосується визначення часу, потрібного для ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами справи.

23. Згідно зі статтею 165 КПК запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду.

ПРАВО

І. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

24. Заявник скаржився, що 27 квітня 2002 року його незаконно затримали працівники міліції. Він також скаржився, що тримання його під вартою у період з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року

було незаконним, оскільки здійснювалося без відповідного рішення суду. Заявник посилався на пункт 1 статті 5 Конвенції, у відповідній частині якого зазначено:

> «1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
>
> ...
>
> c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;...»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Подання сторін

25. Посилаючись на статтю 267 КпАП, Уряд вказував на те, що заявник не оскаржив до суду своє затримання, здійснене 27 квітня 2002 року, а отже, не вичерпав у цьому зв'язку національних засобів юридичного захисту. Уряд доводив, що заявник не дотримав вимоги шестимісячного строку при поданні скарги до Суду.

26. Заявник з цим не погоджувався.

2. Оцінка Суду

a. Щодо затримання 27 квітня 2002 року

27. Суд зауважує, що згідно зі статтею 267 КпАП заявник мав можливість оскаржити до суду затримання, здійснене 27 квітня 2002 року. Проте заявник не зробив цього. Навіть якщо припустити, що він виконав вимоги щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, цю скаргу в будь-якому разі було подано після спливу шестимісячного строку. Отже, ця частина заяви відхиляється відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

b. Щодо тримання заявника під вартою з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року

28. У своїй практиці Суд вже визнав, що пункт 1 статті 35 Конвенції має застосовуватися з певною гнучкістю і без надмірного

формалізму (див. рішення у справі *«Акдивар та інші проти Туреччини»* (*Akdivar and Others v. Turkey*), від 16 вересня 1996 року, п. 69, Звіти 1996-IV, і справу *«Єчюс проти Литви» (Ječius v. Lithuania*), № 34578/97, п. 44, ЄСПЛ 2000-IX).

29. Суд зазначає, що протягом оскаржуваного заявником строку тримання під вартою та подальшого строку, аж до моменту засудження судом, заявник перебував у місці позбавлення волі внаслідок застосування відповідного запобіжного заходу. Тобто безперервне перебування заявника під вартою протягом цих строків мало той самий юридичний характер і становило, для цілей Конвенції, ситуацію, яка тривала до 12 травня 2004 року і закінчилася з винесенням обвинувального вироку у справі заявника. Оскільки 3 квітня 2004 року, коли заявник подав скаргу, він ще перебував під вартою, цю частину заяви не можна відхилити як подану із запізненням (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Єчюса*, п. 44). Тому Суд відхиляє заперечення Уряду у цьому зв'язку.

30. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Твердження сторін

31. Уряд доводив, що тримання заявника під вартою упродовж досудового слідства було законним.

32. Заявник з цим не погоджувався.

2. Оцінка Суду

33. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом», які містяться в пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного законодавства і встановлюють обов'язок забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм такого законодавства. Однак «законність» тримання під вартою з погляду національного закону не завжди є вирішальним чинником. Крім того, Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом зазначеного пе-

ріоду відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка забороняє безпідставне позбавлення свободи. До того ж Суд має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи випливають з нього. Стосовно таких принципів Суд наголошує, що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, що умови, за яких здійснюється позбавлення свободи, мають бути чітко сформульовані в національному законі, а застосування самого закону має бути передбачуваним і відповідати нормі «законності», яку встановлює Конвенція. Згідно з цією вимогою всі закони мають бути сформульовані з достатньою чіткістю, що дає особі можливість (у разі потреби — через відповідну консультацію) передбачити, достатньою за даних обставин мірою, ті наслідки, до яких може призвести певна дія (див. справу *«Барановський проти Польщі»* (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, пп. 50–52, *ЄСПЛ* 2000-III).

34. Суд повторює, що строк тримання під вартою є в принципі «законним», якщо він передбачений відповідним рішенням суду (див. згадане вище рішення у справі *Єчюса*, п. 68, та справу *«Невмержицький проти України»* (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), № 54825/00, п. 116, *ЄСПЛ* 2005-II (витяги)).

35. Суд зазначає, що у справі, яку він розглядає, протягом усього зазначеного періоду тримання заявника під вартою не існувало жодного судового рішення, яке б легалізувало таке тримання під вартою.

36. Далі Суд зауважує, що протягом періоду, про який ідеться, заявника спочатку тримали під вартою на тій підставі, що він ознайомлювався з матеріалами справи (з 29 липня до 17 вересня 2002 року), а потім (з 18 вересня 2002 року до 2 січня 2003 року) — з огляду на те, що він очікував віддання його до суду.

37. Раніше Суд уже визнав, що правова ситуація, коли обвинуваченого тримають під вартою протягом невизначеного часу без відповідної судової санкції на продовження тримання його під вартою і лише на тій підставі, що він ознайомлюється з матеріалами справами, не сумісна з вимогами статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *Єчюса*, пп. 57–59, та *Невмержицького*, п. 133). Що стосується тримання підсудних під вартою виключно

на підставі того, що матеріали справи направлено до суду першої інстанції, Суд уже розглядав таку практику в кількох справах і визнав, що вона становить порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. У рішеннях, ухвалених Судом у таких справах, зазначено, що практика тримання підсудних під вартою без конкретної юридичної підстави або за відсутності чітких положень, які б регулювали такі питання — внаслідок чого таких осіб можуть позбавляти свободи протягом необмеженого часу без відповідної санкції суду, несумісна з принципом юридичної визначеності та гарантією захисту від свавілля, які наскрізною ідеєю наповнюють усі положення Конвенції та принцип верховенства права (див. рішення у справах *«Корчуганова проти Росії»* (*Korchuganova v. Russia*), № 75039/01, п. 57, від 8 червня 2006 року; *«Нахманович проти Росії»* (*Nakhmanovich v. Russia*), № 55669/00, пп. 67–68, від 2 березня 2006 року; *«Худойоров проти Росії»* (*Khudoyorov v. Russia*), № 6847/02, пп. 146–148, ЄСПЛ 2005-X; та *«Єлоєв проти України»* (*Yeloyev v. Ukraine*), № 17283/02, п. 50, від 7 жовтня 2008 року).

38. Суд доходить висновку, що тримання заявника під вартою у період з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року не відповідало вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, мало місце порушення цього положення.

II. ТРИВАЛІСТЬ ДОСУДОВОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ЗАЯВНИКА

39. У своїх перших поданнях до Суду заявник, як видається, висловив намір порушити питання за пунктом 3 статті 5 Конвенції стосовно тривалості його досудового ув'язнення.

40. Однак надалі заявник не підтримував цю скаргу. Зокрема, він не подав жодних доводів з цього приводу на етапі комунікації заяви з Урядом. Очевидно, його непокоїли тільки питання за пунктами 1 і 4 статті 5 та пунктом 1 статті 6 Конвенції.

41. На думку Суду, за цих обставин не можна вважати, у значенні пункту 1(a) статті 37 Конвенції, що заявник має намір далі підтримувати свою скаргу на підставі пункту 3 статті 5 Конвенції. Крім того, керуючись останнім положенням пункту 1 статті 37, Суд встановлює, що немає ніяких особливих обставин стосовно поваги до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї, які б вимагали

від Суду продовжити розгляд цієї скарги. З огляду на зазначене вище, Суд вважає за доцільне припинити розгляд скарги за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

42. Заявник стверджував, що було порушено пункт 4 статті 5 і пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки скарга на незаконність тримання його під вартою, яку він подав до районного суду 6 серпня 2002 року, не була своєчасно і належним чином розглянута цим судом.

43. Розглянувши решту скарг заявника, Суд, враховуючи всі наявні у нього матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, визнає, що вони не містять жодних ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї. Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції Суд відхиляє ці скарги як явно необґрунтовані.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

44. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

45. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

46. Уряд вважав, що сума відшкодування, якої вимагав заявник, є надмірною і необґрунтованою.

47. На думку Суду, виявлене порушення справді спричинило заявникові страждання і неспокій. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 1500 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

48. Заявник також вимагав 170 гривень (приблизно 27 євро) відшкодування судових та інших витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

49. Уряд стверджував, що заявлена сума необґрунтована.

50. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за доцільне призначити заявникові 27 євро відшкодування витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

C. ПЕНЯ

51. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Постановляє* припинити розгляд скарги заявника за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

2. *Оголошує* скаргу заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції щодо законності тримання його під вартою з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє,* що:

a) протягом трьох місяців від дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові наведені нижче суми відшкодування, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:

(i) 1500 (одну тисячу п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди;

(ii) 27 (двадцять сім) євро відшкодування судових та інших витрат;

(iii) будь-який податок, який може бути стягнуто з зазначених сум;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік
секретар

П. Лоренцен
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«РОМАН МІРОШНИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 34211/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

СТИСЛИЙ ВИКЛАД

17 листопада 2000 року щодо заявника та пана В. Г. було порушено кримінальну справу за підозрою в розбої. Того ж дня заявник був затриманий і доставлений в міліцію.

20 листопада 2000 року заявнику було офіційно пред'явлено звинувачення у скоєнні розбою. Того ж дня було прийнято рішення про поміщення заявника під варту на підставі, зокрема, серйозності висунутих йому звинувачень. Потім заявнику було пред'явлено кілька додаткових звинувачень у розбої та крадіжці, скоєних ним поодинці і спільно з якимось паном М.

3 липня 2002 Павлоградський міський суд (далі — «Міський суд») осудив заявника за вчинення декількох епізодів розбою і крадіжки і засудив його до п'яти років позбавлення волі.

Заявник подав апеляцію. 6 грудня 2002 року Дніпропетровський апеляційний суд (далі — «Апеляційний суд») скасував рішення від 3 липня 2002 року, встановивши, що вирок не був заснований на достатніх доказах. Апеляційний суд постановив, що має бути проведено подальше досудове розслідування. Суд також ухвалив, не зазначивши будь-яких причин, продовжити утримання заявника під вартою на час додаткового розслідування.

У невстановлений день звинувачення передало справу заявника до міського суду для нового судового розгляду.

6 травня 2003 року міський суд в ході попереднього засідання у відсутності заявника ухвалив, що зібраних доказів не достатньо, і що інструкції апеляційного суду не були виконані. Справа була передана для нового досудового розслідування. Суд також постановив, що заявник повинен залишатися під вартою, не вказавши, однак, причин цього рішення. Прокурор подав заперечення проти рішення про передачу справи для додаткового розслідування.

4 липня 2003 року апеляційний суд скасував рішення від 6 травня 2003 року і передав справу до міського суду для розгляду. Апеляційний суд також постановив, без зазначення причин, що заявник повинен залишатися під вартою.

1 квітня 2004 року міський суд засудив заявника за крадіжку і розбій і засудив його до п'яти років позбавлення волі за вирахуванням часу, проведеного під вартою.

Це рішення було залишено в силі апеляційним судом 9 червня 2004 року і Верховним судом 17 березня 2005 року.

З урахуванням загальних принципів, встановлених в його практиці, Суд зазначає, що первісна санкція від 17 листопада 2000 року про утримання заявника під вартою, була заснована на вагомій підозрі, що він скоїв злочин, з приводу якого йому були пред'явлені

звинувачення. Суд визнає, що той факт, що заявник підозрювався у скоєнні серйозного злочину, можливо, спочатку виправдовував його тримання під вартою. Однак, по закінченні певного часу, судові влади були зобов'язані навести інші вагомі підстави для подальшого утримання під вартою, що не було зроблено в даному випадку. Крім того, на жодній зі стадій національні суди не розглядали можливість застосування будь-яких альтернативних запобіжних заходів, і, спираючись головним чином на тяжкість обвинувачення, органи влади продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можуть вважатися «відповідними і достатніми».

У справі *«Роман Мірошниченко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, пані Р. Ягер,
пані І. Берро-Лефевр,
пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 34211/04) проти України, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — «Конвенція») українським громадянином паном Романом Григоровичем Мірошниченко (далі — «заявник») 15 вересня 2004 року.

2. Заявника, якому була надана оплата правової допомоги, представляв п. А. Бущенко, адвокат, що практикує в Харкові. Уряд України (далі — «Уряд») представляв його Уповноважений п. Ю. Зайцев.

3. Заявник скаржився, зокрема, на надмірну тривалість його тримання під вартою.

4. 3 квітня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною і вирішив повідомити Уряд про скарги, що стосуються статті 5 §§3, 4 і 5. Суд також вирішив розглянути заяву по суті одночасно з розглядом її прийнятності (стаття 29 §3).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився в 1980 році і живе в Павлограді.

6. Обставини справи, представлені сторонами, можна стисло викласти наступним чином.

7. 17 листопада 2000 року щодо заявника і якогось пана В. Г. було порушено кримінальну справу за підозрою в розбої. Того ж дня заявник був затриманий і доставлений в міліцію.

8. 20 листопада 2000 року заявнику було офіційно пред'явлено звинувачення у скоєнні розбою. Того ж дня було прийнято рішення про поміщення заявника під варту на підставі, зокрема, серйозності висунутих йому звинувачень. Потім заявнику було пред'явлено кілька додаткових звинувачень у розбої та крадіжці, скоєних ним поодинці і спільно з якимось паном М.

9. 3 липня 2002 р. Павлоградський міський суд (далі — «міський суд») засудив заявника за вчинення декількох епізодів розбою і крадіжки, і засудив його до п'яти років позбавлення волі.

10. Заявник подав апеляцію. 6 грудня 2002 року Дніпропетровський апеляційний суд (далі — «апеляційний суд») скасував рішення від 3 липня 2002 року, встановивши, що вирок не був заснований на достатніх доказах. Апеляційний суд ухвалив, що має бути проведено подальше досудове розслідування. Суд також ухвалив, без зазначення будь-яких причин, продовжити тримання заявника під вартою на час додаткового розслідування.

11. У невстановлений день звинувачення передало справу заявника до міського суду для нового судового розгляду.

12. 6 травня 2003 року міський суд в ході попереднього засідання за відсутності заявника ухвалив, що зібраних доказів не достатньо, і що інструкції апеляційного суду не були виконані. Справа була

передана для нового досудового розслідування. Суд також ухвалив, що заявник повинен залишатися під вартою, не зазначивши, однак, підстав цього рішення. Прокурор подав заперечення проти рішення про передачу справи для додаткового розслідування.

13. 4 липня 2003 року апеляційний суд скасував рішення від 6 травня 2003 року і передав справу до міського суду для розгляду. Апеляційний суд також ухвалив, без зазначення причин, що заявник повинен залишатися під вартою.

14. 1 квітня 2004 року міський суд засудив заявника за крадіжку і розбій, і вироком суду він був позбавлений волі на п'ять років за вирахуванням часу, проведеного під вартою.

15. Це рішення було залишено в силі апеляційним судом 9 червня 2004 року і Верховним судом 17 березня 2005 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

16. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу наведені у рішенні від 5 квітня 2005 року по справі *Невмержицький проти України* (№ 54825/00, §54, ECHR 2005-II (витяги)).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

17. У своєму первісному листі до Суду від 15 вересня 2004 року заявник скаржився, не посилаючись на будь-які положення Конвенції, що тривалість його попереднього ув'язнення була надмірною. 10 листопада 2004 року він подав офіційну заяву в Суд, посилаючись на статтю 5 §3 Конвенції у зв'язку із зазначеною вище скаргою. Крім того, заявник скаржився, відповідно до статті 5 §4, що він не мав будь-яких ефективних засобів правового захисту, за допомогою яких він міг би оскаржити законність свого утримання під вартою, і, відповідно до статті 5 §5 Конвенції, що він не мав права на компенсацію за заявлене порушення його прав відповідно до статті 5 Конвенції. Зазначені положення Конвенції в тій мірі, наскільки це доречно, свідчать:

«Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту (c) пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Аргументи сторін

18. Уряд стверджує, що заявник порушив шестимісячний строк, передбачений статтею 35 §1 Конвенції. Він стверджує, що перший вирок у справі заявника від 3 липня 2002 року перетворивши його «попереднє ув'язнення», яке розпочалося 17 листопада 2000 року, в тримання під вартою після засудження. Таким чином, шестимісячний строк для подання скарги у зв'язку з цим періодом тримання під вартою почався в цей день і сплинув 3 січня 2003 року. 6 грудня 2002 року, після того, як рішення від 3 липня 2002 року було скасо-

вано, почався новий період досудового тримання під вартою, який тривав до вторинного засудження заявника 1 квітня 2004 року. Отже, шестимісячний строк для подання скарги згідно з Конвенцією у зв'язку з цим періодом тримання під вартою, закінчився 1 жовтня 2004 року. В той же час, Уряд зазначив, що вперше стаття 5 Конвенції була згадана заявником тільки в його заяві від 10 листопада 2004 року. Таким чином, на їхню думку, його скарга відповідно до цього положення була подана із запізненням. Уряд також заявляє, що в будь-якому випадку заявник не може стверджувати, що він є жертвою порушення статті 5 §5 Конвенції, оскільки його тримання під вартою не суперечило положенням статті 5.

19. Заявник частково не погодився. Він уточнив, що його скарги відповідно до статті 5 стосувалися тільки періоду між скасуванням першого вироку 6 грудня 2002 року і винесенням другого вироку 1 квітня 2004 року. Далі заявник стверджує, що вперше він поінформував суд про свій намір подати заяву 15 вересня 2004 року, тобто протягом шести місяців після припинення його тримання під вартою.

20. Заявник далі стверджує, що його утримання під вартою протягом цього періоду суперечило вимогам статті 5 §§3 та 4 Конвенції. Він може, таким чином, стверджувати, що став жертвою порушення статті 5 §5, оскільки для нього не існувало будь-якої процедури стягнення компенсації за його утримання під вартою.

2. Оцінка Суду

a. Стаття 5 §3

21. Суд повторює, що відповідно до статті 35 §1 Конвенції, він може розглядати питання тільки «протягом шести місяців з дати прийняття остаточного рішення». Шестимісячний термін, як правило, переривається першим листом заявника, де повідомляється про намір подати заяву і надається певне уявлення про характер скарг. Що стосується скарг, які не містяться у початковому повідомленні, шестимісячний строк переривається до дати скарги, вперше не представленої суду (див. *Божиновський проти колишньої Югославської Республіки Македонії* (рішення по прийнятності), № 68368/01, 1 лютого 2005 року).

22. Суд зазначає, що, незважаючи на те, що заявник не посилався на статтю 5 Конвенції у своєму першому листі від 15 вересня 2004 року, він згадував, що він утримувався під вартою протягом тривалого періоду часу, протягом якого влада не розглянула його справу. На думку Суду, ця заява може свідчити про намір заявника згодом подати скаргу з приводу тривалості його тримання під вартою відповідно до статті 5 §3, і перериває тим самим шестимісячний строк (див. *Ткачов проти України*, № 39458/02, §30, 13 грудня 2007 року).

23. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні статті 35 §3 Конвенції. Він також зазначає, що скарга не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

b. Статті 5 §§4 і 5

24. Суд зазначає, що вперше заявник скаржився на неможливість оскаржити законність свого утримання під вартою і на відсутність процедури звернення з проханням про компенсацію за порушення його прав відповідно до статті 5 Конвенції, у своїй заяві від 10 листопада 2004 року. Що стосується загальних принципів, викладених у пункті 22 вище, Суд вважає, що скарги заявника за статтею 5 §§4 і 5 були подані після закінчення шестимісячного строку, передбаченого статтею 35 §3 Конвенції. Тому вони повинні бути відхилені у зв'язку з тим, що були подані із запізненням.

В. ЩОДО СУТІ

25. Заявник заявив про порушення статті 5 §3 Конвенції на тій підставі, що тривалість його тримання під вартою в період з 6 грудня 2002 року і 1 квітня 2004 була надмірною.

26. Уряд не надав жодних коментарів по суті його скарги.

27. Суд зазначає, що, хоча заявник був спочатку поміщений під варту 17 листопада 2000 року і залишався в ув'язненні до винесення першого вироку 3 липня 2002 року, який згодом був скасований 6 грудня 2002 року, скарга з приводу цього періоду подана не була. Замість цього, заявник скаржився тільки на тривалість терміну утримання під вартою в період з 6 грудня 2002 року до винесення другого вироку 1 квітня 2004 року. Цей період тривав один рік і чотири місяці. Однак при оцінці обґрунтованості цього терміну

тримання під вартою, Суд враховуватиме підстави, на яких ґрунтувалося первісна постанова про утримання під вартою від 17 листопада 2000 року.

28. З урахуванням загальних принципів, встановлених в його практиці (див. *I. A. проти Франції*, рішення від 23 вересня 1998 року, Доповіді про рішення 1998-VII, §102, *Лабіта проти Італії* [GC], № 26772/95, §153, ECHR 2000-IV та *Іловецький проти Польщі*, № 27504/95, §61, 4 жовтня 2001 року), Суд зазначає, що первісна санкція від 17 листопада 2000 року про поміщення заявника під варту була заснована на вагомій підозрі, що він вчинив злочин, з приводу якого йому були пред'явлені звинувачення (див. пункт 8 вище). Суд визнає, що той факт, що заявник підозрювався у скоєнні серйозного злочину, можливо, спочатку виправдовував його тримання під вартою. Однак після певного часу судові влади були зобов'язані навести інші вагомі підстави для подальшого тримання під вартою, що не було зроблено в даному випадку. Крім того, на жодній зі стадій національні суди не розглядали можливість застосування будь-яких альтернативних запобіжних заходів, і, спираючись головним чином на тяжкість обвинувачення, органи влади продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можуть вважатися «відповідними і достатніми».

29. Вищевикладених міркувань достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що було порушено статтю 5 §3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

30. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування порушення, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

31. Заявник зажадав виплатити йому 10 тисяч євро як відшкодування нематеріальної шкоди.

32. Уряд заявив, що ця сума надмірна і необґрунтована.

33. Суд зазначає, що заявник повинен був відчувати душевні страждання і тривогу у зв'язку з рішенням національних органів про тримання його під вартою за відсутності достатніх підстав. Таким чином, він поніс нематеріальну шкоду, яка не може бути справедливо відшкодована одним лише визнанням порушення. Вирішуючи на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику відшкодування нематеріальної шкоди у розмірі 1000 євро (див. Ткачов, згадане вище, §61).

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

34. Заявник також зажадав виплатити йому 1000 євро як відшкодування судових витрат.

35. Уряд заявив, що ця претензія є необґрунтованою, оскільки заявник не надав необхідних підтверджуючих документів.

36. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових витрат остільки, оскільки доведено, що вони були дійсно і неминуче витрачені і розумні за розміром. В даному випадку Суд зазначає, що заявник отримав оплату правової допомоги на суму 850 євро, і що він не надав жодних документів, що підтверджують його претензії. На підставі наявної в його розпорядженні інформації та вищезазначених критеріїв, Суд відкидає претензії щодо витрат.

C. ПЕНЯ

37. Суд вважає доречним, щоб пеня ґрунтувалася на граничній кредитній ставці Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. Визнає скаргу щодо надмірної тривалості утримання під вартою прийнятною, а решту — неприйнятними;

2. Постановляє, що було порушено статтю 5 §3 Конвенції;

3. Постановляє:

(a) що держава-відповідач має як відшкодування нематеріальної шкоди виплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до статті 44 §2 Конвенції, 1000 (одну тисячу) євро з додаванням будь-якого можливого податку на цю суму в переводі в національну валюту України за курсом, що діє на день виплати;

(b) що з моменту спливу зазначеного тримісячного строку і до виплати на вищезазначену суму має нараховуватися пеня, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського Центрального Банку в цей період, плюс три відсоткових пункти;

4. Відхиляє решту вимог заявника щодо відшкодування.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до правила 77 §§2 і 3 Регламенту Суду.

К. Вестердік — *секретар*

П. Лоренцен — *голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ДОРОНІН ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 16505/02)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Доронін проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, пані Р. Ягер,

п. М. Віллігер, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 16505/02), поданою проти України до Суду 30 травня 2002 року громадянином України, паном Ігорем Дороніним (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв п. А. Бущенко, адвокат, що практикує в місті Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що тримання його під вартою було незаконним і необґрунтовано тривалим.

4. 11 квітня 2007 року Суд вирішив повідомити Уряд про заяву. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1960 році та проживає у місті Харкові.

6. 31 березня 2000 року діда заявника було вбито в його квартирі. 1 квітня 2000 року за фактом вбивства було порушено кримінальну справу.

7. 19 квітня 2000 року слідчий Жовтневого районного відділу міліції м. Полтави виніс постанову про проведення обшуку в квартирі заявника. Слідчий також виніс постанову про примусовий при-

від заявника о 9 годині ранку 21 квітня 2000 року як підозрюваного в кримінальній справі за фактом вбивства його діда.

8. 20 квітня 2000 року заявника було затримано в м. Харкові і доставлено до м. Полтави. Після прибуття до м. Полтави заявник, як стверджувалось, спробував втекти з машини міліції та чинив опір працівникам міліції, які перешкоджали втечі.

9. Того самого дня працівники міліції склали протокол про злісну непокору заявника працівникам міліції. 21 квітня 2000 року на підставі цього протоколу Жовтневий районний суд м. Полтави (далі — районний суд) присудив заявникові п'ять днів адміністративного арешту згідно зі статтею 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Це рішення було остаточним і відповідно до статті 287 зазначеного Кодексу оскарженню не підлягало, але згідно зі статтею 294 могло бути переглянуте головою вищестоящого суду з власної ініціативи. Заявник двічі звертався зі скаргами до вищестоящих судів, вимагаючи перегляду справи, але 12 травня 2000 року Головою Полтавського обласного суду і 25 вересня 2001 року Головою Верховного Суду ці скарги були залишені без задоволення.

10. За твердженням заявника, 22 квітня 2000 року він дав письмові показання, у яких зізнався у вчиненні вбивства свого діда. Ці показання, як стверджувалось, були продиктовані працівником міліції К., який підписав і датував їх 20 квітня 2000 року. Того самого дня К. склав протокол допиту заявника як підозрюваного і також датував його 20 квітня 2000 року. На той час заявник не мав захисника.

11. 25 квітня 2000 року було порушено кримінальну справу щодо заявника за підозрою у вчиненні ним умисного вбивства свого діда. Цього ж дня заявника було тимчасово затримано в якості підозрюваного.

12. 27 квітня 2000 року прокурор Жовтневого району санкціонував застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком на два місяці.

13. 31 травня 2000 року районний суд відхилив скаргу заявника на санкцію прокурора від 27 квітня 2000 року про взяття заявника під варту.

14. З 22 по 30 червня 2000 року заявник та його захисник ознайомлювалися з матеріалами справи.

15. 13 липня 2000 року справу було направлено до районного суду.

16. 21 серпня 2000 року районний суд провів розпорядче засідання і залишив без змін обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

17. 10 листопада 2000 року захисник звернувся із заявою про звільнення заявника з-під варти. Суд залишив цю заяву без задоволення.

18. Під час судового розгляду заявник заперечував обвинувачення і стверджував, що зізнався у вчиненні злочину під примусом. У цьому зв'язку 6 червня 2001 року районний суд повернув справу на додаткове розслідування, а також для перевірки стверджуваних заявником фактів неналежного поводження щодо нього протягом досудового слідства. Суд також відхилив заяву заявника про звільнення з-під варти і залишив обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. 4 липня 2001 року Полтавський апеляційний суд (колишній Полтавський обласний суд) залишив це рішення без змін.

19. 18 липня 2001 року прокуратура отримала матеріали справи.

20. 1 серпня 2001 року слідчий прокуратури подав до районного суду подання про продовження строку тримання заявника під вартою з 18 липня до 18 вересня 2001 року.

21. 8 серпня 2001 року районний суд виніс рішення про продовження строку тримання заявника під вартою на зазначений у поданні період у зв'язку з підозрою, що заявник вчинив тяжкий злочин і може перешкоджати правосуддю.

22. 31 серпня 2001 року Полтавський апеляційний суд скасував рішення від 8 серпня 2001 року і повернув справу до районного суду на новий розгляд. При цьому суд не вирішував питання щодо подальшого тримання заявника під вартою.

23. 5 вересня 2001 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою з 18 липня до 8 вересня 2001 року, посилаючись на те, що заявник може перешкоджати слідству або втекти від правосуддя.

24. 13 вересня 2001 року апеляційний суд залишив це рішення без змін.

25. У період з 17 серпня до 6 вересня 2001 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи.

26. 6 вересня 2001 року справу було передано до районного суду.

27. 3 жовтня 2001 року суд повернув справу на додаткове розслідування і залишив обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

28. 21 листопада 2001 року апеляційний суд Полтавської області скасував рішення від 3 жовтня 2001 року і направив справу на новий розгляд.

29. У невизначену дату мати заявника звернулась до Полтавської обласної прокуратури з вимогою порушити кримінальну справу стосовно слідчого у зв'язку з незаконним триманням її сина під вартою. 3 грудня 2001 року прокуратура залишила її заяву без задоволення як необґрунтовану.

30. 17 грудня 2001 року районний суд залишив обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

31. 5 лютого 2002 року захисник подав заяву про звільнення заявника з-під варти. Того самого дня суд залишив цю заяву без задоволення.

32. 7 березня 2002 року додаткова судова експертиза встановила, що смерть діда заявника настала в момент, коли заявник не міг бути присутнім на місці злочину.

33. 10 травня 2002 року районний суд направив кримінальну справу стосовно заявника на додаткове розслідування і звільнив заявника з-під варти під підписку про невиїзд.

34. 30 грудня 2002 року кримінальну справу стосовно заявника було закрито за недоведеністю його участі у вбивстві.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ВІД 28 ГРУДНЯ 1960 РОКУ

35. Стаття 135 Кодексу передбачає, що в разі неявки за викликом слідчого без поважних причин обвинувачений підлягає приводу до слідчого. Згідно зі статтею 136 Кодексу привід обвинуваченого до слідчого здійснюється органами внутрішніх справ за мотивованою постановою слідчого.

36. Інші положення Кодексу, які стосуються справи, наведено в рішеннях Суду у справах *«Єлоєв проти України» (Yeloyev v. Ukraine)* (№ 17283/02, п. 35, від 6 листопада 2008 року) та *«Свершов проти*

України» (Svershov v. Ukraine) (№ 35231/02, п. 40, від 27 листопада 2008 року).

B. КОДЕКС ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

37. Стаття 32 Кодексу передбачала, що адміністративний арешт міг установлюватися і застосовуватися лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб.

38. Стаття 185 Кодексу передбачала накладення штрафу або застосування адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб за злісну непокору вимогам працівника міліції.

39. Згідно зі статтею 287 Кодексу постанова про накладення адміністративного стягнення за винятком постанови, винесеної судом першої інстанції, могла бути оскаржена. Щодо постанов судів першої інстанції вони згідно з цією статтею були остаточними і не підлягали оскарженню в ординарному для справ про адміністративні правопорушення порядку за винятком випадків, передбачених законом.

40. Стаття 294 Кодексу передбачала, що судове рішення у справі про адміністративне правопорушення могло бути переглянуто суддею того самого суду за протестом, внесеним прокурором, або суддею вищестоящого суду за власною ініціативою.

B. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ, ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ» ВІД 1 ГРУДНЯ 1994 РОКУ [У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ]

41. У відповідних положеннях Закону зазначено:

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

— постановлення виправдувального вироку суду;

— закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

— відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

42. Заявник скаржився на те, що тримання його під вартою було нерозумно тривалим і незаконним. Він посилався на пункти 1(c) і 3 статті 5 Конвенції, які передбачають:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. [Кожному], кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «c» пункту 1 цієї статті... має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

43. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, які були в його розпорядженні відповідно

до Закону «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» (див. пункт 41 вище).

44. Заявник стверджував, що національні органи не вважали його тримання під вартою незаконним і що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, не був ефективним стосовно його скарг.

45. Суд зазначає, що суть скарг заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції полягає у відсутності чіткої законної підстави стосовно певних періодів його попереднього ув'язнення. Заявник не стверджував, що тримання його під вартою суперечило будь-якому положенню національного законодавства, та й Уряд не посилався на якийсь національний засіб юридичного захисту, яким заявник міг би скористатися для порушення питання відповідності національного закону положенням статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Соловей і Зозуля проти України» *(Solovey and Zozulya v. Ukraine)* №№ 40774/02 і 4048/03, п. 77, від 27 листопада 2008 року). Крім того стосовно наявності у заявника можливості вимагати відшкодування за весь період тримання його під вартою слід зазначити, що заявник скаржився на незаконність і тривалість тримання його під вартою під час провадження, тоді як у Законі «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» йдеться про позов до держави про відшкодування шкоди, завданої особі триманням під вартою, якщо її причетність до злочину, у вчиненні якого її підозрювали, не була доведена слідчими органами (див. пункт 41 вище). Отже, ця частина заяви не може бути відхилена на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

2. Вимога шестимісячного строку

46. Уряд також стверджував, що спочатку заяву подала мати заявника від свого імені, а заявник подав формуляр заяви лише 26 вересня 2005 року.

47. Заявник стверджував, що він постійно підтримував цю заяву, але, перебуваючи під вартою, він не мав можливості подати власну. Він також посилався на те, що оскаржив у екстраординарному порядку рішення суду від 21 квітня 2000 року стосовно застосування до нього адміністративного арешту до апеляційного суду

та Верховного Суду і що останній листом від 25 вересня 2001 року повідомив його про відмову в задоволенні скарги.

48. Суд зазначає, що звернення, на яке посилається Уряд, було подано матір'ю заявника від її імені 14 січня 2002 року. Однак сам заявник уперше звернувся до Суду зі скаргою на згадані вище порушення його прав 30 травня 2002 року, тобто через двадцять днів після звільнення з-під варти. Тому Суд доходить висновку, що скарги заявника на незаконність і тривалість його тримання під вартою були подані вчасно.

49. Щодо його затримання 20 квітня 2000 року та адміністративного арешту з 21 до 25 квітня 2000 року Суд зазначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення, яке завершилося п'ятиденним адміністративним арештом заявника, мало місце у квітні 2000 року, а заявник подав свою заяву через два роки після цих подій. Отже, будь-яка скарга на несправедливість зазначеного провадження вважатиметься поданою із запізненням. Безуспішні звернення заявника щодо перегляду рішень в екстраординарному порядку не можуть братися до уваги, оскільки такий перегляд не є засобом юридичного захисту у значенні пункту 1 статті 35 Конвенції (див. рішення у справі *«Кучеренко проти України» (Kucherenko v. Ukraine)*, заява № 41974/98, від 4 травня 1999 року). Однак Суд вважає, що сам по собі адміністративний арешт заявника безпосередньо пов'язаний із його затриманням як підозрюваного у кримінальній справі та триманням його під вартою у цьому статусі. Тому Суд об'єднує розгляд заперечень Уряду щодо цього періоду тримання заявника під вартою з розглядом суті скарги заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції.

3. Висновок

50. Отже, Суд долучає до розгляду суті скарг заявника аргументи Уряду про те, що заявник запізно подав скарги за пунктом 1 статті 5 стосовно тримання його під вартою з 20 до 25 квітня 2000 року. Суд відхиляє решту заперечень Уряду і визнає, що скарги, подані за пунктами 1 і 3 статті 5, не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з інших підстав. Відповідно, вони мають бути визнані прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

51. Сторони не подали ніяких зауважень щодо суті скарг.

52. Суд повторює, що проголошуючи право на свободу, пункт 1 статті 5 Конвенції має на увазі фізичну свободу особи і мета цього положення полягає в недопущенні свавільного позбавлення такої свободи (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Амюр проти Франції» (Amuur v. France)* від 25 червня 1996 року, п. 42, Reports of Judgments and Decisions 1996-III). Перелік винятків стосовно права на свободу, яке гарантує пункт 1 статті 5, є вичерпним, і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідатиме меті цього положення (див. справу *«Мубіланзіла Маєка і Канікі Мітунга проти Бельгії» (Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium)*, № 13178/03, п. 96, ЄСПЛ 2006-..., з додатковими посиланнями).

53. Суд зазначає, що у справі, яка розглядається, тримання заявника під вартою можна поділити на кілька періодів. Перший період, з 20 до 25 квітня 2000 року, стосується його затримання та адміністративного арешту. Другий період, який охоплювався постановою, санкціонованою прокурором, тривав з 25 квітня до 25 червня 2000 року, коли закінчився строк, вказаний в цій постанові. Третій період, протягом якого тримання заявника під вартою здійснювалося без будь-якого рішення, тривав із 25 червня до 21 серпня 2000 року та з 8 вересня до 3 жовтня 2001 року. Четвертий період, протягом якого заявника тримали під вартою на підставі судових рішень щодо тримання заявника під вартою протягом судового розгляду справи, тривав із 21 серпня 2000 року до 18 липня 2001 року та з 3 жовтня 2001 року до 10 травня 2002 року. Крім того суди двічі ухвалювали рішення про тримання заявника під вартою на визначений строк, але в обох випадках більша частина цього строку зазначалась ретроактивно: з 18 липня до 8 серпня 2001 року і з 31 серпня до 5 вересня 2001 року.

а. Затримання та адміністративний арешт заявника

54. Суд зазначає, що 19 квітня 2000 року слідчий виніс постанову про привід заявника органами внутрішніх справ як підозрюваного у кримінальній справі. 20 квітня 2000 року заявника затримали працівники міліції як підозрюваного та доправили його до іншого

міста для допиту. На думку Суду, з моменту затримання заявника 20 квітня 2000 року на підставі цієї постанови заявника було позбавлено свободи з метою допровадження його до компетентного судового органу у зв'язку з підозрою у вчиненні вбивства. Відповідно, початкове позбавлення його свободи відповідало пункту 1(c) статті 5 Конвенції. Злісна непокора заявника працівникам міліції та його адміністративний арешт у зв'язку з цим правопорушенням мали місце вже після того, як його затримали. З огляду на ці обставини тримання заявника під вартою за адміністративне правопорушення не могло, на думку Суду, звільнити органи влади від обов'язку забезпечення процедурних гарантій, пов'язаних зі статусом підозрюваного у кримінальній справі, який мав заявник.

55. Крім того незважаючи на те, що адміністративний арешт на підставі рішення суду, як правило, підпадає під дію пункту 1(a) статті 5 Конвенції, практика Суду вказує, що іноді необхідно за зовнішніми ознаками та використаними формулюваннями побачити реальну ситуацію (див. справу *«Кафкаріс проти Кіпру» (Kafkaris v. Cyprus)*, № 21906/04, п. 116, ECHR 2008-..., з подальшими посиланнями). Факти справи свідчать про те, що під час адміністративного арешту із заявником поводились як з підозрюваним у кримінальній справі і слідчий допитував його стосовно справи про вбивство. Суд зазначає, що, хоча адміністративний арешт було застосовано до заявника на підставі іншого національного закону, не було видимих ознак зміни статусу заявника ані до, ані під час, ані після його адміністративного арешту. Отже, Суд доходить висновку, що адміністративний арешт заявника був фактично частиною тривалішого безперервного періоду тримання заявника під вартою як підозрюваного у кримінальній справі про вбивство, що належить до сфери пункту 1 (c) статті 5. Відтак, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо недотримання вимоги шестимісячного строку стосовно цього періоду перебування заявника під вартою.

56. Далі Суд зазначає, що, як свідчать факти справи, адміністративний арешт заявника використали для того, щоб забезпечити його перебування як підозрюваного у кримінальній справі в розпорядженні слідчих органів, не забезпечуючи при цьому його процесуальних прав як підозрюваного, зокрема його права на захист. Лише після закінчення п'ятиденного адміністративного арешту було вирішено питання про взяття його під варту як підозрюва-

ного у кримінальній справі згідно з відповідними положеннями Кримінально-процесуального кодексу. На думку Суду, зазначені дії слідчих органів не сумісні з принципом юридичної визначеності, є свавільними і суперечать принципу верховенства права. Отже, Суд доходить висновку, що в зазначений період мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

b. Тримання заявника під вартою на підставі санкції прокурора

57. Слід зазначити, що у період з 25 квітня до 25 червня 2000 року тримання заявника під вартою здійснювалось на підставі першої санкції прокурора про двомісячне тримання заявника під вартою. Такий процесуальний захід передбачався відповідним застереженням України, яке було чинним на той час (див. рішення у справі *«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, № 54825/00, п. 112—114, ECHR 2005-II (витяги); згадане вище рішення у справі *«Єлоєв проти України»*, п. 45). На думку Суду, тримання заявника під вартою протягом зазначеного періоду не дає підстав для порушення питання незаконності за пунктом 1 статті 5 Конвенції.

c. Тримання заявника під вартою без будь-якого рішення

58. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою з 25 червня до 21 серпня 2000 року та з 8 вересня до 3 жовтня 2001 року здійснювалося без будь-якого рішення і виправдовувалось лише тим, що він ознайомлювався з матеріалами справи або що справа передавалась від слідчого до суду. Раніше Суд у подібних справах проти України визнавав наявність порушення у зв'язку з такими обставинами (див. згадане вище рішення у справі *«Єлоєв проти України»*, пункти 48–51). Суд не вбачає підстав для відступу від своїх висновків у справі, що розглядається. Отже, щодо зазначених періодів тримання заявника під вартою також мало місце порушення пункту 1 статті 5.

d. Тримання заявника під вартою на підставі судових рішень

59. Протягом інших періодів заявника тримали під вартою на підставі судових рішень, в яких не зазначався строк (з 21 серпня 2000 року до 18 липня 2001 року та з 3 жовтня 2001 року до 10 травня 2002 року) або строк зазначався ретроактивно (з 18 липня до 8 серпня 2001 і з 31 серпня до 5 вересня 2001 року). Суд повторює,

що він уже встановлював порушення пункту 1 статті 5 Конвенції за обставин, коли українські суди продовжували строк тримання під вартою на невизначений період (див. згадане вище рішення у справі *«Єлоєв проти України»*, пункти 52–55). Суд також визнавав порушення цього положення у зв'язку з санкціонуванням тримання під вартою ретроактивно (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Каралевічюс проти Литви» (Karalevičius v. Lithuania)*, № 53254/99, пункти 51, 52, від 7 квітня 2005 року). У справі, що розглядається, Суд не вбачає підстав для відступу від своїх висновків. Отже, щодо зазначених періодів тримання заявника під вартою також мало місце порушення пункту 1 статті 5.

2. Пункт 3 статті 5 Конвенції

60. Сторони не надали коментарів по суті.

61. Суд зазначає, що заявника було затримано 20 квітня 2000 року і звільнено з-під варти 10 травня 2002 року. Відповідно, тримання заявника під вартою тривало понад два роки. Час, проведений заявником під вартою, в абсолютному вимірі не є коротким (див. і порівн. рішення у справі *«Іловецький проти Польщі» (Iłowiecki v. Poland)*, № 27504/95, п. 52, від 4 жовтня 2001 року).

62. Суд повторює, що при вирішенні питання, чи було дотримано пункт 3 статті 5, необхідно розглянути й оцінити обґрунтованість підстав, які переконали судові органи у справі, що розглядається Судом, ухвалити рішення про такий серйозний відступ від принципу поваги до особистої свободи і презумпції невинуватості, що має місце при будь-якому ув'язненні особи без відповідного засудження її судом (див. рішення у справі *«Стогмюллер проти Австрії» (Stogmüller v. Austria)* від 10 листопада 1969 року, серія A, № 9, п. 4).

63. Суд зауважує, що, хоча й видається, що вчинена заявником спроба втекти дала відповідним органам підстави для тримання його під вартою протягом досудового слідства та розгляду справи в суді, серйозність пред'явлених йому обвинувачень, ризик його ухилення та перешкоджання здійсненню правосуддя залишалися єдиними підставами, з огляду на які суд не змінював обраний йому запобіжний захід. Однак згідно з пунктом 3 статті 5 зі спливом певного часу подальше існування обґрунтованої підозри перестає само по собі бути підставою для позбавлення свободи і судові органи мають навести інші підстави для подальшого тримання такої особи під

вартою (див. рішення у справах *«Яблонський проти Польщі» (Jabłoński v. Poland)*, № 33492/96, п. 80, від 21 грудня 2000 року та *«І. А. проти Франції» (I. A. v. France)*, № 28213/95, п. 102, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII). До того ж такі підстави мають бути чітко вказані національними судами (див. згадане вище рішення у справі *«Іловецький проти Польщі»*, п. 61). З матеріалів, які є в розпорядженні Суду, не вбачається, що національні суди наводили такі підстави або розглядали можливість застосування тих чи інших альтернативних запобіжних заходів замість тримання під вартою. Посилаючись головним чином на тяжкість обвинувачень, відповідні органи подовжували строк тримання заявника під вартою на підставах, які не можна вважати «відповідними і достатніми».

64. Наведені міркування є достатніми, щоб Суд дійшов висновку, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

65. Посилаючись на статтю 3, заявник скаржився на неналежне поводження працівників міліції. Заявник також стверджував, що судове рішення про його адміністративний арешт було свавільним і порушувало пункт 1 статті 6 Конвенції. Посилаючись на пункти 1, 2 і 3 (b) і (c) статті 6, він також скаржився на несправедливість судового розгляду порушеної щодо нього кримінальної справи.

66. Суд розглянув решту поданих заявником скарг. Але враховуючи всі наявні матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що вони не містять жодних ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї.

67. Тому Суд відхиляє цю частину заяви відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтовану.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

68. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони пе-

редбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

69. Заявник вимагав 50000 євро відшкодування моральної шкоди.

70. Уряд вважав таку вимогу необґрунтованою.

71. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові відшкодування моральної шкоди в розмірі 5000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

72. Заявник також вимагав 2500 євро компенсації судових та інших витрат.

73. Уряд вказував на те, що ця вимога не підтверджена жодними документами.

74. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, беручи до уваги наявну інформацію та зазначені вище критерії, Суд відхиляє цю вимогу заявника.

C. ПЕНЯ

75. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, плюс три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Долучає* до розгляду справи по суті аргумент Уряду стосовно застосування правила шестимісячного строку до скарги за пунктом 1 статті 5 Конвенції про незаконність тримання його під вартою з 20 до 25 квітня 2000 року та відхиляє цей аргумент після розгляду по суті.

2. *Відхиляє* решту заперечень Уряду.

3. *Оголошує* скаргу за статтею 5 Конвенції прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

4. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

6. *Постановляє*:

a) що упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові 5000 (п'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу, плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«СЕРГІЙ ВОЛОСЮК ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 1291/03)

Рішення

СТРАСБУРГ
12 березня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
12 червня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Сергій Волосюк проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*

п. Р. Марусте,

пані Р. Ягер,
п. М. Віллігер,
пані І. Берро-Лефевр,
пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 лютого 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 1291/02) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Сергієм Вікторовичем Волосюком (далі — заявник) 22 жовтня 2002 року.

2. Заявнику було надано правову допомогу п. А. Бущенко, адвокатом, що практикує у Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим п. Ю. Зайцевим.

3. За пунктом 3 статті 5 Конвенції заявник скаржився на те, що його справу не було розглянуто впродовж розумного строку, та на відмову звільнити його з-під варти під час досудового слідства. За пунктом 4 статті 5 Конвенції, він також скаржився на те, що за увесь час перебування його під вартою суд не розглядав подані ним клопотання про звільнення під час провадження. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що провадження у порушеній проти нього кримінальній справі було надмірно тривалим. Нарешті, заявник скаржився на те, що посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли його кореспонденцію і покарали його за надсилання листів в обхід існуючого в установі порядку відправлення кореспонденції.

4. 22 травня 2007 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив направити заяву Уряду. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник 1976 року народження, нині відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

А. ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЗАЯВНИКА

6. 31 грудня 1999 року заявника, Д. і Г. затримала міліція за підозрою у вчиненні вбивства.

7. 3 січня 2000 року, з огляду на тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрювався заявник, слідчий районної прокуратури м. Дружківки виніс постанову про обрання стосовно заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту строком на два місяці. Того самого дня районний прокурор м. Дружківки санкціонував постанову про взяття заявника під варту, тим самим погодив постанову слідчого.

8. 20 лютого 2000 року районний прокурор м. Дружківки продовжив строк тримання заявника під вартою до 31 березня 2000 року.

9. 23 березня 2000 року заявникові, Д. і Г. було пред'явлено обвинувачення у вбивстві.

10. 24 березня 2000 року слідчий закінчив розслідування і надав заявникові та співобвинуваченим матеріали справи для ознайомлення. Проте 11 квітня 2000 року слідчий відновив розслідування і пред'явив заявникові додаткове обвинувачення у вчиненні пограбування за обтяжуючих обставин. 12 квітня 2000 року слідчий закінчив розслідування, і заявник разом зі співобвинуваченими продовжив знайомитися з матеріалами справи до 27 квітня 2000 року.

11. 6 травня 2000 року прокурор, який здійснював нагляд за розслідуванням, затвердив обвинувальний висновок і направив матеріали справи до Апеляційного суду Донецької області (далі — апеляційний суд) для розгляду в першій інстанції.

12. 17 травня 2000 року апеляційний суд виніс постанову про віддання заявника та співобвинувачених у справі до суду і залишив без змін обраний стосовно них запобіжний захід. Слухання справи відбувалося у присутності прокурора, але за відсутності заявника та його захисника.

13. 2 жовтня 2001 року апеляційний суд провів слухання у справі заявника, розглянувши кілька клопотань, поданих іншими підсудними у цій справі, і відклав розгляд справи до встановлення технічних засобів, потрібних для проведення розгляду справи. За твердженням заявника, апеляційний суд відклав і розгляд його клопотання про звільнення з-під варти, яке він подав перед слуханням.

14. Згідно з інформацією заявника, за період з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року він подав до апеляційного суду приблизно двадцять клопотань про звільнення з-під варти, посилаючись на проблеми зі здоров'ям і на своє право на судовий розгляд справи упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження, як це гарантує пункт 3 статті 5 Конвенції. Ці клопотання залишилися без розгляду.

15. 6, 7, 8, 9 і 10 жовтня 2003 року апеляційний суд проводив засідання під час яких досліджував докази і допитував обвинувачених і свідків.

16. Далі судові засідання відбулися 26 і 27 січня, 9, 10, 11, 15, 23 і 24 березня та 26 і 28 квітня 2004 року, під час яких апеляційний суд продовжував дослідження доказів і допит свідків. Протягом зазначеного періоду засідання тричі переносилися через хворобу підсудних і двічі — через нез'явлення в судове засідання захисника іншого підсудного.

17. Листом від 4 березня 2004 року заступник голови апеляційного суду повідомив заявника про те, що його останню скаргу на надмірну тривалість розгляду справи відхилено за тих самих підстав, що й попередні скарги, а саме — з посиланням на переконливі та вагомі причини затримок провадження у справі. Проте в листі не вказувалося, в чому полягав характер цих причин.

18. 6 травня 2004 року апеляційний суд розглянув клопотання заявника про звільнення з-під варти і залишив їх без задоволення, зазначивши, що заявник обвинувачується у тяжкому злочині і в разі звільнення з-під варти може впливати на провадження у справі. Згодом апеляційний суд знову відклав розгляд справи у зв'язку з необхідністю допитати додаткових свідків.

19. 14 травня 2004 року апеляційний суд виніс вирок, у якому, серед іншого, заявника було визнано винним у вчиненні вбивства та пограбуванні за обтяжуючих обставин. Заявника було засуджено до чотирнадцяти років позбавлення волі з урахуванням строку

перебування під вартою під час досудового слідства та з конфіскацією майна. 16 грудня 2004 року Верховний Суд залишив цей вирок без змін.

B. КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ЗАЯВНИКА

20. Під час перебування під вартою заявник звертався до різних посадових осіб, включно з прокурором, який здійснював нагляд за установами системи виконання покарань, до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, до Департаменту з питань виконання покарань і до народних депутатів з листами, у яких скаржився на умови тримання під вартою. Згідно з установленим порядком ці листи відправлялися через посадових осіб місця попереднього ув'язнення, які надсилали їх адресатам. Листи заявника зазнавали автоматичної перевірки і цензури, за винятком листів, які було адресовано прокурорам, а на пізніших етапах перебування під вартою — листів, адресованих Уповноваженому Верховної Ради з прав людини.

21. За словами заявника, у лютому 2003 року, перебуваючи під вартою у слідчому ізоляторі, він написав до Управління державного департаменту з питань виконання покарань в Донецькій області скаргу на погане поводження і незаконне притягнення до дисциплінарної відповідальності, яке застосовувалося до нього посадовими особами слідчого ізолятору. Цю скаргу він надіслав не через посадових осіб установи, а в інший спосіб, тим самим порушивши вимоги національного законодавства. Невдовзі після того, як лист надійшов адресатові, начальник установи притягнув заявника до дисциплінарної відповідальності у вигляді десятиденного тримання в дисциплінарному ізоляторі за порушення порядку відправлення кореспонденції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС ВІД 28 ГРУДНЯ 1960 РОКУ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ТОЙ ЧАС)

22. Стаття 236-3 Кодексу передбачає, що санкція прокурора на арешт може бути оскаржена затриманим або його захисником чи за-

конним представником до відповідного районного (міського) суду. Скарга може подаватися безпосередньо до суду або через посадових осіб даного місця попереднього ув'язнення, які зобов'язані впродовж доби після одержання скарги надіслати її до відповідного суду.

23. 21 червня 2001 року до Кодексу було внесено поправки, згідно з якими затриманий підозрюваний у вчиненні злочину мав упродовж сімдесяти двох годин постати перед судом для вирішення питання щодо подальшого тримання його під вартою.

24. Стаття 273 Кодексу вимагає, зокрема, виносити проміжне рішення суду стосовно обрання запобіжного заходу у вигляді окремого документа.

25. Згідно зі статтею 274 Кодексу суд може, за наявності відповідних підстав, своєю ухвалою обрати, змінити або скасувати запобіжний захід щодо підсудного.

B. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОПЕРЕДНЄ УВ'ЯЗНЕННЯ» ВІД 30 ЧЕРВНЯ 1993 РОКУ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ТОЙ ЧАС)

26. Стаття 13 Закону передбачає, зокрема, для осіб, узятих під варту, можливість листуватися з родичами, іншими громадянами, а також з юридичними особами з письмового дозволу посадової особи чи органу, в провадженні яких знаходиться кримінальна справа відповідної особи під вартою.

Посадові особи місця попереднього ув'язнення повинні переглядати всі листи ув'язнених, за винятком тих, які адресовані прокуророві. Із 6 лютого 2003 року цей виняток було поширено також на листи, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Якщо лист особи, яка перебуває під вартою, стосується провадження в її кримінальній справі, він має бути переданий упродовж трьох діб посадовій особі чи органу, в провадженні яких перебуває ця справа. Листи особи, яка перебуває під вартою, що містять відомості, розголошення яких може перешкодити встановленню істини у справі, адресату не надсилаються, а передаються на розгляд посадовій особі чи органу, в провадженні яких перебуває відповідна справа. Про таке перехоплення кореспонденції має бути повідомлено відповідній особі під вартою та прокуророві.

Якщо лист не стосується провадження у відповідній кримінальній справі, посадові особи місця попереднього ув'язнення мають відповісти на нього або надіслати його адресатові.

27. Згідно із зазначеною статтею закону скарги на рішення прокурора про санкціонування взяття особи під варту як запобіжного заходу мають надсилатися адміністрацією місця попереднього ув'язнення до відповідного суду впродовж доби з часу їх подання, про що одночасно має бути повідомлений прокурор.

28. Згідно зі статтею 15 закону до осіб, взятих під варту, які порушують вимоги режиму, посадові особи місця попереднього ув'язнення можуть застосовувати такі заходи стягнення, як попередження або догана, позачергове залучення до прибирання приміщення або позбавлення права протягом одного місяця купувати продукти харчування та одержувати передачі.

Якщо особа, взята під варту, злісно порушує вимоги режиму, вона, за вмотивованою постановою начальника місця попереднього ув'язнення, може бути поміщена в карцер на строк до десяти діб.

Ця стаття також передбачає, що застосовувані до взятих під варту заходи стягнення мають відповідати тяжкості і характеру провини.

С. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 30 ВЕРЕСНЯ 1994 РОКУ «ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ ПЕРЕДБАЧАЄ ОСКАРЖЕННЯ ДО СУДУ САНКЦІЇ ПРОКУРОРА НА АРЕШТ» (ЧИННА У ВІДПОВІДНИЙ ЧАС)

29. У пункті 1 постанови зазначено, що згідно зі статтею 236^3 Кримінально-процесуального кодексу України до суду може бути оскаржена лише санкція прокурора на арешт підозрюваного або обвинуваченого, а не рішення слідчого, органу дізнання про застосування як запобіжного заходу взяття під варту чи рішення суду (судді) про обрання такого запобіжного заходу щодо підсудного.

ПРАВО

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

30. Заявник скаржився, що його справу не було розглянуто впродовж розумного строку і що його не було звільнено з-під варти під час провадження, як це передбачає пункт 3 статті 5 Конвенції, у якому, зокрема, зазначено:

> «Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «c» пункту 1 цієї статті… і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

31. Уряд зазначав, що, перебуваючи під вартою під час слідства, заявник мав можливість оскаржити до суду санкцію прокурора про взяття його під варту, якою було погоджено відповідну постанову слідчого. Тому з огляду на те, що не було вичерпано національних засобів юридичного захисту, ця частина скарги має бути відхилена.

32. Заявник з цим не погоджувався, стверджуючи, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, не можна вважати ефективним стосовно скарг на надмірно тривале тримання під вартою. Він наголошував, що при розгляді скарги на санкцію прокурора національний суд розглядатиме лише факти, які існували на момент видання такої санкції, тим часом як умови, що на початку виправдовували застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, могли вже змінитися.

33. Суд зауважує, що засіб юридичного захисту, на який посилається Уряд, стосується скарги щодо санкції прокурора на тримання під вартою під час попереднього слідства, а не щодо рішення слідчого про застосування або подовження строку застосування такого запобіжного заходу (див. пункти 22, 27 і 29 вище). Таким чином, зазначений засіб юридичного захисту не можна вважати ефективним, оскільки він не передбачав можливості оскаржити рішення про застосування згаданого запобіжного заходу (див. ухвалу у справі *«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine)* від 25 лис-

топада 2003 року, заява № 54825/00). Це означає, що заперечення Уряду має бути відхилене.

34. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підставах. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Бачення сторін

35. Як стверджував заявник, незважаючи на те, що загальна тривалість тримання його під вартою перевищила чотири роки і чотири місяці, жоден із національних органів не надав відповідного обґрунтування необхідності такого тривалого ув'язнення. Він також доводив, що Уряд не надав доказів того, що заявник, у разі звільнення з-під варти, міг негативно впливати на слідство.

36. Уряд стверджував, що тривале тримання заявника під вартою не становило порушення вимоги «розумного строку», і наголошував, що значна частина відповідальності за загальну тривалість перебування під вартою лежить на самому заявникові, оскільки він витратив багато часу на ознайомлення з матеріалами справи. Уряд також зазначав, що судові засідання неодноразово переносилися через хворобу одного з підсудних і через нез'явлення їхнього захисника в судове засідання. У будь-якому разі підстави для застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою були завжди достатніми.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи, встановлені практикою Суду

37. Суд повторює, що передусім саме національні судові органи мають подбати про те, щоб тривалість попереднього ув'язнення обвинуваченого у відповідній справі не перевищила розумного строку. Для цього вони мають дослідити всі факти на користь і проти існування реального суспільного інтересу, який, за належного врахування принципу забезпечення презумпції невинуватості, виправдовує відхід від вимоги забезпечення поваги до особистої свободи, і викласти ці міркування у своїх рішеннях про подовження строку

тримання під вартою. Саме на підставі таких міркувань, викладених у відповідних рішеннях судів, Суд має визначити, чи є у справі порушення пункту 3 статті 5 Конвенції. Подальше існування обґрунтованої підозри у вчиненні заарештованою особою відповідного злочину є обов'язковою і неодмінною умовою законності подовження строку тримання під вартою, але зі спливом певного часу ця умова перестає бути достатньою. У таких випадках Суд має встановити, чи продовжують виправдовувати позбавлення свободи інші підстави, наведені судовими органами. Якщо такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили відповідні національні органи «особливу старанність» при здійсненні даного провадження (див. справу *«Ткачов проти України» (Tkachev v. Ukraine)*, № 39458/02, п. 45–46, від 13 грудня 2007 року).

38. Згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції, визначаючи доцільність звільнення або подальшого тримання особи під вартою, відповідні посадові особи зобов'язані розглянути й альтернативні заходи забезпечення її явки до суду. Фактично, це положення не лише проголошує право на «розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження», а й передбачає, що «звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання» (див. справу *«Іловецький проти Польщі» (Iłowiecki v. Poland)*, № 27504/95, п. 63, від 4 жовтня 2001 року, з додатковими посиланнями).

b. Застосування у цій справі

39. Суд передусім зазначає, що для цілей пункту 3 статті 5 Конвенції тримання заявника під вартою почалося 30 грудня 1999 року і безперервно тривало до його засудження апеляційним судом 14 травня 2004 року (див., зокрема, справу *«Пьотр Барановський проти Польщі» (Piotr Baranowski v. Poland)*, № 39742/05, п. 45, від 2 жовтня 2007 року). Таким чином, загальна тривалість тримання заявника під вартою становила чотири роки, чотири місяці і чотирнадцять днів.

40. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою під час попереднього слідства та віддання його до суду, очевидно, виправдовувалося тяжкістю злочину, в якому його обвинувачували. Що стосується етапу судового розгляду справи, то Уряд надав лише рішення, яке було ухвалено апеляційним судом 6 травня 2004 року і в якому зазначено, що обраний стосовно заявника запобіжний за-

хід залишено без змін з огляду на (i) тяжкість злочину та (ii) існування ризику вчинення заявником, у разі його звільнення, певних дій з метою вплинути на слідство у справі. Однак апеляційний суд не навів ніяких конкретних фактів чи доказів, які б доводили існування такого ризику.

41. Таким чином, Суд доходить висновку, що протягом усього часу тримання заявника під вартою єдиною підставою для обрання і продовження цього запобіжного заходу була тяжкість злочину, в якому підозрювався заявник. Однак зі спливом певного часу ця підстава вже не могла бути достатньою для виправдання тривалого попереднього ув'язнення, і судові органи повинні були визначити якісь інші підстави і чітко назвати їх, вмотивовуючи свої рішення. Втім, у справі, що розглядається, суди не навели жодних таких підстав. Крім того національні органи жодного разу не розглядали можливість обрання, замість тримання під вартою, якогось альтернативного запобіжного заходу, як це передбачено пунктом 3 статті 5 Конвенції.

42. Отже, Суд визнає, що підстави, на яких заявника продовжували тримати під вартою понад чотири роки і чотири місяці, не можна вважати «відповідними і достатніми». Це означає, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 4 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

43. Заявник скаржився на те, що за увесь час попереднього ув'язнення суд не розглядав його клопотання про звільнення під час провадження, тим самим порушуючи вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції, у якому, зокрема, зазначено:

> «Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

44. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не

є неприйнятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

45. Заявник стверджував, що на жодній стадії провадження він не мав можливості скористатися ефективним засобом юридичного захисту, щоб оскаржити законність тримання під вартою.

46. Уряд зазначав, що згідно з національним законодавством заявник мав можливість оскаржити до суду санкцію прокурора на взяття його під варту, якою було погоджено відповідну постанову слідчого. Уряд також доводив, що апеляційний суд, віддаючи заявника до суду, розглянув його клопотання про звільнення з-під варти, адже було постановлено залишити обраний стосовно заявника запобіжний захід без змін. Нарешті, Уряд зазначав, що постанова апеляційного суду від 6 травня 2004 року є результатом ефективного судового контролю законності тримання заявника під вартою, як цього вимагає пункт 4 статті 5 Конвенції.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи, встановлені практикою Суду

47. Суд повторює, що згідно з пунктом 4 статті 5 Конвенції затримана чи взята під варту особа має право ініціювати провадження з метою перевірки судом процесуальних і матеріально-правових умов, які є неодмінними для забезпечення «законності» — у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції — позбавлення її свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка послужила підставою для затримання, та легітимність мети, з якою здійснювалися це затримання і подальше тримання під вартою (див. справу *«Ґрауслісе проти Литви» (Grauslys v. Lithuania)*, № 36743/97, пункти 51–55, від 10 жовтня 2000 року).

48. У пункті 4 статті 5 зазначено, що «суд без зволікання встановлює законність затримання». Ця вимога містить два аспекти: по-перше, можливість здійснення судового контролю має забезпечуватися невдовзі після взяття особи під варту і, в разі необхідності,

з розумною періодичністю надалі. По-друге, таке провадження має здійснюватися з належною старанністю (див. справу *«Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia)*, № 59696/00, п. 115, ECHR 2006-... (витяги)).

49. Процедура вирішення питань стосовно тримання під вартою має здійснюватися з дотриманням принципу змагальності і завжди має забезпечувати рівність процесуальних засобів сторін у справі (див. справу *«Тжаска проти Польщі» (Trzaska v. Poland)*, № 25792/94, п. 74, від 11 липня 2000 року). Забезпечення затриманому права бути заслуханим — особисто або за допомогою певного представництва — є однією з основоположних гарантій процедури, що застосовується при вирішенні питань позбавлення свободи (див. рішення у справі *«Кампаніс проти Греції» (Kampanis v. Greece)* від 13 липня 1995 року, серія A, № 318-B, п. 47).

50. Хоча пункт 4 статті 5 Конвенції не зобов'язує досліджувати кожний аргумент у доводах особи, взятої під варту, стосовно законності такого заходу, суддя, розглядаючи таке звернення, повинен врахувати наведені особою конкретні факти, здатні поставити під сумнів існування умов, які для цілей Конвенції є неодмінними для забезпечення «законності» позбавлення свободи (див. справу *«Ніколова проти Болгарії» (Nikolova v. Bulgaria)* [GC], № 31195/96, п. 61, ECHR 1999-II).

b. Застосування у цій справі

51. Суд розглядатиме скаргу заявника за пунктом 4 статті 5 Конвенції, поділивши увесь час, протягом якого до заявника застосовувався запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, на такі періоди: (i) тримання під вартою до віддання до суду; (ii) тримання під вартою на стадії віддання до суду; (iii) тримання під вартою під час судового розгляду.

i. Тримання заявника під вартою до віддання його до суду

52. Суд уже розглянув ефективність оскарження санкції прокурора на взяття заявника під варту, якою було затверджено відповідну постанову слідчого (див. пункт 33 вище). З тих самих міркувань Суд визнає, що такий засіб юридичного захисту не відповідає і вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

53. Суд також зазначає, що національне законодавство не передбачало для заявника ніякого іншого засобу юридичного захисту, за

допомогою якого було б забезпечено судовий контроль законності тримання його під вартою у період до віддання його до суду — як на початку зазначеного періоду, так і через розумні проміжки часу в майбутньому. Це означає, що протягом цього періоду тримання заявника під вартою вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції дотримано не було.

ii. Тримання заявника під вартою
на стадії віддання його до суду

54. Суд зауважує, що 17 травня 2000 року апеляційний суд розглядав питання подальшого тримання заявника під вартою, коли виносив постанову про віддання його до суду. Однак відповідне рішення було ухвалено апеляційним судом за результатами слухання, яке проводилося в присутності прокурора, але за відсутності заявника та його захисника. У матеріалах справи немає жодних свідчень того, що заявник та його адвокат відмовилися від свого права брати участь у згаданому слуханні. Таким чином, під час цього слухання не було дотримано гарантії рівності процесуальних засобів сторін, оскільки заявник не мав можливості прокоментувати аргументи чи спростувати підстави, наведені органами кримінального переслідування для того, щоб виправдати тримання його під вартою. До того ж умотивування судової постанови про запобіжний захід, обраний стосовно заявника, насправді не містить посилань на обставини, які могли б виправдовувати подальше тримання його під вартою.

55. Отже, Суд вважає, що слухання, на якому вирішувалося питання про віддання заявника до суду, і прийнята за його результатами постанова не відповідали вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

iii. Тримання під вартою під час судового розгляду

56. Суд зазначає, що згідно з національним законодавством заявник мав право подавати до суду першої інстанції різні клопотання, включаючи клопотання про перегляд законності тримання його під вартою; такі клопотання мали розглядатися під час слухань, які проводилися у справі заявника.

57. Водночас, Суд зауважує, що з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року, коли справа заявника перебувала на розгляді в суді, не було проведено жодного слухання. Звідси випливає, що протягом двох років і чотирьох днів заявникові не забезпечувалася мож-

ливість домогтися судового контролю законності тримання його під вартою, що суперечить вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

58. Суд далі зазначає, що Уряд прямо не заперечує того факту, що під час судового розгляду справи заявник неодноразово звертався з клопотаннями звільнити його з-під варти. Але Уряд подав до Суду лише одне рішення, ухвалене національним судом під час судового розгляду справи, яке стосується обраного заявникові запобіжного заходу. Це рішення було ухвалено 6 травня 2004 року — невдовзі після засудження заявника судом 14 травня 2004 року. Таким чином, Суд вважає, що з боку суду не було належного реагування на неодноразові звернення заявника з клопотаннями про звільнення, у зв'язку з чим було порушено вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції.

iv. Висновок

59. Суд доходить висновку, що протягом кожного із зазначених періодів заявникові не забезпечувалася можливість домогтися ефективного судового контролю законності тримання його під вартою, як це передбачено пунктом 4 статті 5 Конвенції, і тому постановляє, що це положення Конвенції було порушено.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

60. Заявник скаржився, що провадження в порушеній проти нього кримінальній справі було надмірно тривалим. Заявник посилався при цьому на пункт 1 статті 6 Конвенції, у відповідній частині якого зазначено:

> «Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом,
>
> ...який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

61. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною на якихось інших підставах. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

62. Уряд доводив, що кримінальна справа заявника була досить складною, оскільки стосувалася кількох обвинувачених осіб і двох злочинів, а саме — вбивства та пограбування. Проведення ретельного та ефективного розслідування цієї справи було для органів слідства складним завданням. При цьому Уряд також доводив, що загальна тривалість провадження значною мірою була зумовлена поведінкою заявника та інших обвинувачених у справі.

63. Суд повторює, що період, який має братися до уваги при визначенні тривалості провадження у кримінальній справі, починається з дня, коли відповідну особу «обвинувачено» в автономному і матеріально-правовому значенні цього терміна. Цей період закінчується днем, коли остаточно визначено обґрунтованість висунутого обвинувачення або коли кримінальне провадження припинено (див. справи *«Рохліна проти Росії» (Rokhlina v. Russia)*, № 54071/00, п. 81, від 7 квітня 2005 року, і *«Антоненков та інші проти України» (Antonenkov and Others v. Ukraine)*, № 14183/02, пункти 32, 33, від 22 листопада 2005 року).

64. Таким чином, період, який має розглядатися у цій справі, починається з 31 грудня 1999 року, коли заявника було затримано як підозрюваного у вчиненні вбивства, і закінчується 16 грудня 2004 року, коли Верховний Суд залишив без змін вирок, винесений апеляційним судом. Таким чином, тривалість зазначеного періоду становила чотири роки, одинадцять місяців і сімнадцять днів, протягом яких здійснювалися розслідування і розгляд справи у двох інстанціях.

65. Суд повторює, що розумність тривалості провадження слід оцінювати в контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника та відповідних органів (див., серед багатьох інших джерел, справу *«Пелісьє і Сассі проти Франції» (Pélissier and Sassi v. France)*, [GC], № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II). Суд також нагадує, що обвинувачений у кримінальній справі повинен мати право на те, щоб провадження в його справі здійснювалося з особливою ретельністю, особливо у разі якщо його тримають під вартою (див. справи *«Нахманович проти Росії» (Nakhmanovich v. Russia)* № 55669/00, п. 89, від 2 березня 2006 року,

та *«Юртаєв проти України» (Yurtayev v. Ukraine)*, № 11336/02, п. 37, від 31 січня 2006 року).

66. Суд зазначає, що розслідування у справі заявника було успішно завершено через чотири роки після затримання заявника, решту часу справа перебувала на розгляді в національних судах. Проте, коли справа перебувала на розгляді в національних судах, були тривалі періоди бездіяльності, стосовно яких Уряд не дав відповідного пояснення. Зокрема, Суд має на увазі період з 17 травня 2000 року до 2 жовтня 2001 року, який тривав більше року і чотирьох місяців; період з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року, який тривав більше двох років; та період з 10 жовтня 2003 року до 26 січня 2004 року, який тривав приблизно три з половиною місяці. Видається, що протягом цих періодів жодних процесуальних заходів не здійснювалося і зазначені затримки сталися внаслідок поведінки національних органів.

67. Щодо поведінки заявника Суд зазначає, що йому не можна ставити за вину використання доступних за національним законодавством засобів з метою захисту своїх інтересів (див. справу *«Сілін проти України» (Silin v. Ukraine)*, № 23926/02, п. 29, від 13 липня 2006 року). Навіть якщо припустити, що клопотання заявника про звільнення з-під варти були безпідставними, вони не призвели до збільшення загальної тривалості провадження.

68. У справах, у яких порушувалися подібні питання, Суд у багатьох випадках визнавав наявність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Антоненкова та інших *(Antonenkov and Others)* згадане вище, п. 45; справи *«Іванов проти України» (Ivanov v. Ukraine)*, № 15007/02, пункти 74, 75, від 7 грудня 2006 року, та *«Беньямінсон проти України» (Benyaminson v. Ukraine)*, № 31585/02, п. 104, від 26 липня 2007 року).

69. Дослідивши всі подані йому матеріали, Суд вважає, що Уряд не навів жодних фактів чи аргументів, які могли б схилити Суд дійти іншого висновку у справі, що розглядається. Керуючись своєю практикою стосовно вирішення таких питань, Суд доходить висновку, що тривалість провадження у цій справі була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку».

70. Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявник скаржився, що під час тримання його під вартою посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли його кореспонденцію. Він також скаржився, що його покарали за відправлення листа в обхід існуючого в установі порядку відправлення кореспонденції. В обох випадках заявник посилався на статтю 10 Конвенції. Суд, як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі, має розглянути ці скарги у світлі статті 8 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

> «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
>
> 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

72. Уряд доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту стосовно своєї скарги на автоматично здійснювану перевірку його кореспонденції. Зокрема, заявник повинен був звернутися з такою скаргою до прокурора і оскаржити до суду втручання в його кореспонденцію з боку посадових осіб місця попереднього ув'язнення.

73. Заявник з цим не погоджувався, стверджуючи, що на національному рівні не було ефективного засобу юридичного захисту, яким він міг би скористатися.

74. Суд повторює, що Уряд, який заявляє про невичерпання засобу юридичного захисту, повинен переконати Суд у тому, що у відповідний час такий засіб був ефективним і існував як у теорії, так і на практиці, тобто що він був доступним, міг забезпечити задоволення скарг заявника і мав достатні шанси на успіх (див. справу *«Сельмуні проти Франції» (Selmouni v. France)* [GC], № 25803/94, п. 76, ECHR 1999-V).

75. Суд зауважує, що листи заявника перевірялися посадовими особами місця попереднього ув'язнення відповідно до статті 13 Закону «Про попереднє ув'язнення», яка передбачала перевірку всієї кореспонденції осіб, узятих під варту, за винятком листів, які адресувалися прокуророві, а з 6 лютого 2003 року — також листів, що надсилались Уповноваженому Верховної Ради з прав людини. Це означає, що звернення заявника зі скаргою до прокурора або до суду в цьому зв'язку не мало б шансів на успіх, оскільки жоден із цих органів не був уповноважений скасувати законодавчий припис, що лежав в основі такої практики. У будь-якому разі Уряд не навів жодного прикладу з національної судової практики, щоб продемонструвати, що засоби юридичного захисту, про які йдеться, могли б реально виправити ситуацію заявника.

76. У світлі зазначених вище міркувань Суд вважає, що заявника не можна звинуватити у невикористанні юридичних засобів національного захисту, на які посилався Уряд, і відхиляє заперечення Уряду з цього приводу.

77. Суд вважає, що ці скарги заявника не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними за якихось інших підстава. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

78. Заявник стверджував, що втручання в його кореспонденцію здійснювалося не згідно із законом у значенні Конвенції. Він також стверджував, що це втручання не мало легітимної мети, особливо коли йшлося про його листи до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та до інших державних органів, і що воно не було необхідним у демократичному суспільстві.

79. Крім того, за твердженням заявника, поміщення його в дисциплінарний ізолятор на десять днів як покарання за відправлення листа в обхід контролю з боку посадових осіб місця попереднього ув'язнення становило втручання в його право, гарантоване статтею 8 Конвенції, і не відповідало вимогам пункту 2 цієї статті.

80. Уряд визнавав той факт, що практика перевірки кореспонденції заявника становила втручання в його право на повагу до своєї

кореспонденції. Водночас, Уряд доводив, що це втручання здійснювалося згідно із законом і з легітимною метою — не допустити, щоб заявник ухилявся від правосуддя і перешкоджав розслідуванню злочину, у вчиненні якого він обвинувачувався. Уряд також доводив, що зазначене втручання було необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети. Нарешті, Уряд зазначав, що з 6 лютого 2003 року листи заявника до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини не підлягали перевірці.

2. Оцінка Суду

а. Перевірка кореспонденції

81. Суд зазначає, що сторони не заперечували того, що перевірка кореспонденції заявника, здійснювана посадовими особами установи, в якій його тримали під вартою, становила втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Суд також зазначає, що таке втручання суперечитиме статті 8 Конвенції, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не має однієї або кількох легітимних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8 Конвенції, а також не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей (див. рішення у справах *«Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (Silver and Others v. the United Kingdom)* від 25 березня 1983 року, п. 84, серія A, № 61, *«Кемпбелл проти Сполученого Королівства» (Campbell v. the United Kingdom)* від 25 березня 1992 року, п. 34, серія A, № 233, *«Калоджеро Діана проти Італії» (Calogero Diana v. Italy)* від 15 листопада 1996 року, п. 28, Reports 1996-V, та *«Петра проти Румунії» (Petra v. Romania)* від 23 вересня 1998 року, п. 36, Reports 1998-VII).

82. Словосполучення «згідно із законом» не лише вимагає дотримання національного закону, а й стосується якості такого закону (див., *mutatis mutandis,* рішення у справі *«Галфорд проти Сполученого Королівства» (Halford v. the United Kingdom)* від 25 червня 1997 року, п. 49, Reports 1997-III, та справу *«Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland)*, № 28358/95, п. 52, ECHR 2000-III). Суд нагадує, що національне законодавство має з достатньою чіткістю визначати межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного права, наданого органам влади, щоб забезпечувати громадянам той мінімальний рівень захисту, на який вони мають право згідно з принципом

верховенства права в демократичному суспільстві (див. рішення у справі *«Доменічіні проти Італії» (Domenichini v. Italy)* від 15 листопада 1996 року, п. 33, Reports 1996-V).

83. Суд у своїй практиці вже визнав, що перевірка кореспонденції в'язнів, здійснювана в автоматичному режимі на підставі правових норм, які сформульовані в досить загальній формі і які надають адміністрації місць позбавлення волі широкі дискреційні повноваження у цьому зв'язку, становить практику, яка не відповідає вимогам статті 8 Конвенції (див. справи *«Нєдбала проти Польщі» (Niedbała v. Poland)*, № 27915/95, пункти 81–84, від 4 липня 2000 року, *«Салапа проти Польщі» (Sałapa v. Poland)*, № 35489/97, пункти 97–102, від 19 грудня 2002 року).

84. У справі, що розглядається, Суд зауважує, що на підставі національного законодавства (див. пункт 26 вище) посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли всі листи (за зовсім незначними винятками) осіб, узятих під варту. Зокрема, до 6 лютого 2003 року винятком були тільки листи, адресовані прокуророві, а після 6 лютого 2003 року, під час перебування заявника під вартою, перевірці вже не підлягали й листи, адресовані Уповноваженому Верховної Ради з прав людини.

85. У відповідних положеннях національного закону додатково не проводилося розмежування між різними категоріями осіб, з якими було дозволено листуватися в'язням, наприклад між правоохоронними та іншими національними органами, конвенційними та іншими міжнародними органами, родичами, адвокатами та ін. До того ж, оскільки перевірка здійснювалася в автоматичному режимі, органи влади не були зобов'язані виносити вмотивовані рішення із зазначенням підстав, на яких перевіряється кореспонденція. У законі також не уточнювалося, чи особа під вартою мала право бути поінформованою про ті чи інші зміни в листах, які вона відправляла. У ньому не передбачалося й конкретних засобів юридичного захисту, за допомогою яких особа, взята під варту, могла б оскаржити спосіб чи межі застосування заходів перевірки, передбачених законом.

86. З огляду на викладені міркування Суд доходить висновку, що чинні положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного повноваження, наданого органам державної влади сто-

совно перевірки кореспонденції осіб, узятих під варту. Тобто оскаржуване втручання здійснювалося не «згідно із законом». Тому Суд не вважає за необхідне з'ясовувати, чи було дотримано в цій справі інших вимог пункту 2 статті 8, і постановляє, що було порушено це положення.

b. Поміщення заявника до дисциплінарного ізолятора

i. Встановлення фактів

87. Суд зазначає, що Уряд не подав ані доказів, які могли б спростувати твердження заявника в цій скарзі, ані відповідних пояснень. Суд зауважує, що ненадання Урядом наявної у нього інформації без задовільного пояснення може слугувати підставою для висновків про обґрунтованість тверджень у скарзі заявника (див., *mutatis mutandis*, справу *«Ахмет Езканет та інші проти Туреччини» (Ahmet Özkanet and Others v. Turkey)*, № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року). Оскільки Уряд не висловив жодної думки з приводу тверджень заявника, які, зі свого боку, були послідовно й чітко сформульовані, Суд погоджується з версією щодо фактів, яку подав заявник.

ii. Чи мало місце втручання

88. Суд зауважує, що заявника помістили до дисциплінарного ізолятора, покаравши його таким чином за відправлення листа в заборонений спосіб, тоді як він повинен був, як цього вимагав національний закон, відправити його через посадових осіб установи, в якій його тримали під вартою. Хоча покарання й не позначилося безпосередньо на відправленні та доставці самого цього листа, воно мало на меті вплинути на вибір заявником способу відправлення листів у майбутньому.

89. Тому Суд визнає, що зазначене покарання становило втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції у значенні пункту 1 статті 8 Конвенції.

iii. Чи було втручання здійснено «згідно із законом»

90. Суд зауважує, що стаття 15 Закону «Про попереднє ув'язнення» передбачала, що однією з мір покарання, застосовуваних до осіб, узятих під варту, за порушення режиму, було поміщення порушника в карцер на строк до десяти діб. У статті не уточнювалися конкретні питання та підстави для застосування такого заходу

(див. пункт 28 вище), що могло породжувати сумніви стосовно того, чи дотримано вимогу якості закону. Але Суд не вважає за необхідне спинятися на цьому питанні, оскільки в будь-якому разі це втручання не відповідало вимогам статті 8 Конвенції з огляду на викладені нижче міркування.

iv. Чи мало втручання легітимну мету
і чи було воно необхідним у демократичному суспільстві

91. Суд зазначає, що втручання, про яке йдеться, здійснювалося з легітимною метою — запобігти порушенням громадського порядку та злочинам. Водночас, Суд зазначає, що лист, у зв'язку з яким заявника було покарано, був адресований органу державної влади, до відання якого належала установа, в якій заявника тримали під вартою. Тобто цей лист не породжував ризику перешкоджання правосуддю з боку заявника чи будь-якого іншого потенційного ризику, яким виправдовувалася існуюча на національному рівні вимога відправлення листів виключно в установленому порядку. До того ж заявник, надіславши листа в обхід контролю з боку установи попереднього ув'язнення, вчинив відносно незначне правопорушення, тим часом як йому призначили за це найсуворіше дисциплінарне покарання. Нарешті, Суд зауважує, що заявник не мав засобу юридичного захисту, за допомогою якого можна було б ефективно оскаржити такий дисциплінарний захід (порівн. зі справою *«Пузинас проти Литви (№ 2)» (Puzinas v. Lithuania (no. 2))*, № 63767/00, пункти 30–35, від 9 січня 2007 року).

92. За цих обставин Суд вважає, що в справі, яка розглядається, — навіть якщо враховувати звичайні та обґрунтовані вимоги режиму тримання під вартою, — відповідні посадові особи вийшли за межі наданої їм свободи розсуду і що втручання не було пропорційним і необхідним у демократичному суспільстві. Звідси випливає, що було порушено статтю 8 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

93. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони пе-

редбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

94. Заявник вимагав 300 000 євро відшкодування моральної шкоди.

95. Уряд вважав, що сума відшкодування, яку вимагав заявник, є надмірною і необґрунтованою.

96. Суд вважає, що порушення, виявлені в цій справі, могли спричинити заявникові страждання і неспокій. Керуючись принципом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 3000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

97. Заявник також вимагав 3000 євро відшкодування судових та інших витрат.

98. Уряд стверджував, що заявлена сума відшкодування необґрунтована, оскільки заявник не подав необхідних підтверджувальних документів.

99. Суд зазначає, що заявник не надав доказів на підтвердження своїх вимог стосовно компенсації за судові та інші витрати. Тому Суд вирішує не призначати компенсації за цим пунктом.

C. ПЕНЯ

100. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, плюс три відсотки.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* решту заяви прийнятною.

2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

5. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з перевіркою кореспонденції заявника.

6. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з дисциплінарним покаранням, призначеним заявникові в місці попереднього ув'язнення.

7. *Постановляє, що*:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 3000 (три тисячі) євро відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського Центрального Банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.

8. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«КРЕЙДІЧ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 48495/07)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Крейдіч проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
пані Р. Ягер, п. Р. Марусте,

п. М. Віллігер,
пані М. Лазарова-Трайковська,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 48495/07), поданою проти України до Суду 8 листопада 2007 року громадянином Республіки Білорусь Віктором Анатолійовичем Крейдічем (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника представляв п. А. Бущенко, адвокат, що практикує в м. Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. Заявник стверджував, що в разі його екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожуватимуть катування і несправедливий судовий розгляд, а також що тримання його під вартою з метою екстрадиції було незаконним. Заявник також стверджував, що він не міг оскаржити своє затримання, подальше тримання під вартою та рішення про екстрадицію до національних судів, а також що він не мав права на відшкодування за таке тримання під вартою.

4. 11 вересня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати одночасно питання щодо прийнятності та суті заяви (пункт 3 статті 29 Конвенції). Відповідно до правила 41 Реґламенту Суду справу було визначено першочерговою.

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1961 році і проживає в м. Києві, Україна.

6. У середині 2006 року заявник залишив Республіку Білорусь, оскільки його було запрошено на роботу як тренера національної збірної України з вільної боротьби.

7. 15 червня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь порушила кримінальну справу за обвинуваченням заявника у посередництві у даванні хабара (максимальне покарання — шість років позбавлення волі). Оскільки місцеперебування заявника було невідоме, було винесено постанову про його розшук.

8. 2 липня 2007 року управління по боротьбі з організованою злочинністю ГУ МВС України в м. Києві отримало запит від Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Республіки Білорусь про правову допомогу у затриманні заявника.

9. 18 липня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь пред'явила заявнику обвинувачення в участі в злочинній організації, зловживанні владою, посередництві у даванні хабара та інших злочинах (максимальне покарання – п'ятнадцять років позбавлення волі).

10. Того ж дня заявника було затримано у м. Києві.

11. 20 липня 2007 року Печерський районний суд м. Києва обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою в очікуванні на рішення про екстрадицію.

12. 25 липня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь надіслала запит про екстрадицію заявника до Республіки Білорусь.

13. 31 липня 2007 року апеляційний суд м. Києва змінив постанову від 20 липня 2007 року на підставі апеляційної скарги заявника та обрав йому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з максимальним строком — сорок днів, в очікуванні на отримання запиту про його екстрадицію.

14. 20 серпня 2007 року Печерський районний суд м. Києва продовжив строк тримання заявника під вартою. Цю постанову було залишено без змін апеляційним судом м. Києва 30 серпня 2007 року.

15. Листом від 25 жовтня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь гарантувала, що в разі екстрадиції щодо заявника не буде застосовано покарання у вигляді смертної кари та його не буде піддано будь-якому поводженню, яке б не відповідало вимогам статті 3 Конвенції; що йому буде надано необхідну медичну допомогу; що йому буде забезпечено справедливий судовий роз-

гляд; що його не будуть переслідувати за його політичними переконаннями.

16. 5 листопада 2007 року Генеральна прокуратура України (далі — ГПУ) прийняла рішення про екстрадицію заявника до Республіки Білорусь. Того ж дня це рішення було надіслано заявнику. Заявника також було повідомлено про можливість оскарження зазначеного рішення протягом десяти днів з дня його отримання.

17. 13 листопада 2007 року Голова п'ятої секції на підставі правила 39 Регламенту Суду вказав Уряду України на необхідність утриматися від видачі заявника до Республіки Білорусь.

18. Заявник отримав рішення від 5 листопада 2007 року, але до 19 лютого 2008 року не оскаржив його до апеляційного суду м. Києва.

19. 7 квітня 2008 року Державний комітет у справах міграції надав заявнику статус біженця.

20. 21 квітня 2008 року Печерський районний суд м. Києва відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявника на постанови суду від 20 липня та 20 серпня 2007 року, оскільки їх вже було оскаржено за звичайною процедурою і суд першої інстанції не був повноважним скасувати їх. 20 травня 2008 року апеляційним судом м. Києва цю постанову було залишено без змін.

21. 25 квітня 2008 року ГПУ внесла протест на рішення Державного комітету у справах міграції про надання статусу біженця заявнику. Заявник стверджував, що виконання зазначеного рішення було зупинено до отримання відповіді Комітету.

22. 7 травня 2008 року Окружний адміністративний суд м. Києва відмовив у задоволенні скарги заявника на рішення про його екстрадицію. Зокрема, суд вказав, що коли 5 листопада 2007 року було прийнято оскаржуване рішення, заявнику ще не було надано статус біженця.

23. Листом від 14 травня 2008 року Державний комітет у справах міграції повідомив ГПУ про відхилення її протесту, внесеного на рішення від 7 квітня 2008 року.

24. 23 травня 2008 року ГПУ оскаржила рішення від 7 квітня 2008 року до суду.

25. 21 липня 2008 року Окружний адміністративний суд м. Києва відмовив ГПУ у скасуванні рішення від 7 квітня 2008 року.

26. 25 листопада 2008 року Київський апеляційний адміністративний суд залишив без змін ухвалу від 21 липня 2008 року.

27. 28 листопада 2008 року ГПУ прийняла рішення про відмову в екстрадиції заявника до Республіки Білорусь. Того ж дня заявника було звільнено.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

28. Відповідне національне законодавство наведено в рішеннях у справах *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine),* № 2440/07, пп. 21–29 та 31, від 23 жовтня 2008 року, і *«Світлорусов проти України» (Svetlorusov v. Ukraine),* № 2929/05, пп. 32–34, від 12 березня 2009 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3, 6 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

29. Заявник стверджував, що у разі його екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожуватимуть катування і несправедливий судовий розгляд з боку державних органів, що становитиме порушення статті 3 і пункту 1 статті 6 Конвенції. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на порушення статті 3 Конвенції. У відповідних частинах вказаних положень зазначено:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Пункт 1 статті 6

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

30. Суд зазначає, що державні органи України відмовили в екстрадиції заявника до Республіки Білорусь та що процедуру його екстрадиції було припинено. На цей час ніщо не свідчить про існування безпосереднього ризику його екстрадиції до Республіки Білорусь.

31. Відповідно заявник не може вважатися жертвою порушення його прав, гарантованих статтею 3, пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції, як це передбачає стаття 34 Конвенції. Тому ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

32. У зв'язку з цим Суд зазначає, що немає необхідності продовжувати дію тимчасового заходу, застосованого 13 листопада 2007 року. Таким чином, Суд скасовує цей захід.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТІВ 1, 4 ТА 5 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявник скаржився за пунктом 1(f) статті 5 Конвенції на те, що його затримання та тримання під вартою було незаконним. Він також скаржився на те, що тримання його під вартою після надання статусу біженця не може вважатися таким, що здійснюється з метою екстрадиції, а також, що жоден із випадків, перелічених у пункті 1 статті 5 Конвенції, не міг служити підставою для тримання його під вартою, оскільки національний закон забороняє вислання біженців із території України. Крім того, заявник скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції на те, що в нього не було можливості оскаржити до суду своє затримання та тримання під вартою. Крім того, заявник скаржився на порушення пункту 5 статті 5 Конвенції у зв'язку з неможливістю отримання будь-якого відшкодування внаслідок стверджуваного незаконного тримання під вартою.

34. У відповідних положеннях статті 5 зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

...

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

35. Суд вважає, що скарги заявника не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними за якихось інших підстав. Відповідно вони оголошуються прийнятними.

B. ЩОДО СУТІ

36. Уряд зазначив, що питання екстрадиції до Республіки Білорусь регулюється Конституцією України, Конвенцією країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, Кримінально-процесуальним кодексом та Постановою № 16 Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією». Відповідні положення цих актів були чіткими, зрозумілими, передбачуваними та доступними для осіб, яких вони стосувалися. Крім того, за твердженням

Уряду, заявник міг оскаржити своє затримання до суду. Уряд також стверджував, що на той час заявник не мав статус біженця, оскільки відповідне рішення Державного комітету у справах міграції було оскаржено ГПУ до суду. Врешті, Уряд зазначив, що, оскільки затримання та тримання заявника під вартою було законним, він не мав права на відшкодування.

37. Заявник стверджував, що тримання його під вартою з 18 липня 2007 року по 7 квітня 2008 року та з 25 квітня 2008 року по 8 травня 2008 року (дата, коли, за твердженням заявника, Державний комітет у справах міграції відхилив протест ГПУ на рішення від 7 квітня 2008 року) становило порушення пункту 1(f) статті 5 Конвенції (див. зазначене вище рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)* та у справі *«Новік проти України» (Novik v. Ukraine)*, № 48068/06, від 18 грудня 2008 року). Крім того, тримання його під вартою з 7 квітня 2008 року по 25 квітня 2008 року та з 8 травня 2008 року по 28 листопада 2008 року, з точки зору заявника, не могло здійснюватися з метою екстрадиції, оскільки протягом цих періодів рішення про надання йому статусу біженця не було скасовано, а національне законодавство забороняло висилання біженців з території України. Таким чином, тримання його під вартою не переслідувало жодну мету, зазначену в пункті 1 статті 5 Конвенції, і, отже, порушило вимоги цієї статті.

38. Сторони також подали доводи, подібні до тих, які було подано у справах *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)* (зазначеній вище, пп. 104–107 та 116–120) та *«Світлорусов проти України» (Svetlorusov v. Ukraine)* (зазначеній вище, пп. 43–46 та 52–56).

39. Суд вже констатував порушення пунктів 1, 4 та 5 статті 5 Конвенції у справах, подібних до цієї (див. зазначене вище рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, пп. 109–114 та 125–127, а також зазначене вище рішення *«Світлорусов проти України» (Svetlorusov v. Ukraine)*, пп. 47–49, 57–59 та 66–70). Висновки Суду в першу чергу базувалися на відсутності достатніх юридичних підстав для тримання заявників під вартою в очікуванні на екстрадицію та відсутності процедури перевірки судом законності такого тримання під вартою. Суд також визнав, що українське законодавство не надавало заявнику забезпечене правовою санкцією право на відшкодування, як цього вимагає пункт 5 статті 5 Конвенції.

40. Дослідивши всі надані йому матеріали, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, які могли б переконати Суд дійти іншого висновку щодо тримання заявника під вартою у цій справі. Щодо скарги заявника, яка стосувалася відповідних періодів тримання під вартою після надання йому статусу біженця 7 квітня 2008 року, Суд зазначає, що заявник стверджував, а Уряд не оспорював, що національне законодавство передбачало відповідний захист від вислання осіб, яким було надано статус біженця. Крім того, Уряд не пояснив, яким чином тривале тримання заявника під вартою було сумісним з цим статусом, зокрема, після того, як статус біженця було остаточно підтверджено. Однак, навіть якщо припустити, що протягом цих періодів заявника тримали під вартою в очікуванні на екстрадицію, оскільки ГПУ намагалася його вислати, висновок про відсутність достатніх юридичних підстав для тримання заявника під вартою в очікуванні на екстрадицію охоплює весь період, тому не є необхідним окремий розгляд Судом періоду після надання статусу біженця.

Відповідно мало місце порушення пунктів 1, 4 та 5 статті 5 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

41. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

42. Заявник вимагав 20000 євро відшкодування моральної шкоди. Він стверджував, що тримання під вартою протягом одного з половиною року завдало йому значних фізичних та моральних страждань.

43. Уряд не вбачав причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями та розміром відшкодування моральної шкоди, яку вимагав заявник.

44. Суд вважає, що внаслідок незаконного затримання і тримання під вартою заявник зазнав моральної шкоди, яку неможливо відшкодувати лише висновком про порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 3500 євро з цього приводу.

B. СУДОВІ ВИТРАТИ

45. Заявник не вимагав відшкодування судових витрат, понесених під час розгляду справи у Суді.

C. ПЕНЯ

46. Суд вважає, що пеня у разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скарги за статтею 5 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що:

(a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявнику 3500 (три тисячі п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди, ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«МИРОНЕНКО І МАРТЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 4785/02)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Мироненко і Мартенко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте,

пані І. Берро-Лефевр, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 4785/02) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) двома громадянами України — Володимиром Анатолійовичем Мироненком і Миколою Олексійовичем Мартенком (далі — заявники) 14 грудня 2000 року.

2. Заявників представляв Зволінський В. Г., адвокат, що практикує в м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим, Міністерство юстиції.

3. Заявники стверджували, зокрема, про незаконність затримання і тримання їх під вартою та про несправедливість кримінального провадження у справі за їх обвинуваченням, зокрема про те, що суд першої інстанції не був безстороннім.

4. 9 липня 2007 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також Суд відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно.

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники, 1957 і 1971 років народження відповідно, проживають у м. Києві.

1. Провадження у кримінальній справі, порушеній проти заявників

6. 18 лютого 2000 року заявникам і ще двом підозрюваним Т. і К. було пред'явлено офіційне обвинувачення у викраденні дитини,

здійсненому раніше того самого місяця. Хоча батькам було висунуто вимоги про викуп, викрадачі звільнили дитину, не одержавши суму викупу.

7. 21 лютого 2000 року другого заявника і 22 лютого 2000 року першого заявника було затримано за підозрою у причетності до викрадення.

8. 7 червня 2000 року, коли провадження у справі перебувало ще на етапі попереднього слідства, слідчий виніс постанову про закриття кримінальної справи стосовно заявників на підставі Закону України «Про амністію» від 11 травня 2000 року та про звільнення їх зпід варти. Двох інших підозрюваних, Т. і К., було віддано до суду в липні 2000 року.

9. 17 серпня 2000 року суддя Дарницького районного суду м. Києва (далі — Дарницький суд) Б., розглядаючи справу одноособово, задовольнив клопотання представників потерпілих про проведення додаткового розслідування у справі. Дарницький суд постановив, що викрадення дитини було обтяжене вимаганням — більш тяжким злочином, який не підпадав під амністію. Слідчі органи не змогли встановити, хто саме телефонував батькам дитини і вимагав викуп. У цьому зв'язку суд взяв до уваги показання першого заявника, який стверджував, що не знає, хто це зробив. Дарницький суд дав вказівку слідчим органам перевірити достовірність цього показання методом ідентифікації особи за голосом. Суд також зазначив:

> «Вказана неповнота і неправильність попереднього слідства не може бути усунута в ході судового слідства; крім того, є наявність у справі підстав для пред'явлення притягнутим до відповідальності особам, а також [заявникам] як особам, відносно яких застосовано Закон України «Про амністію» від 11.05.2000, обвинувачення про більш тяжкий злочин — вимагання…
>
> Прокурору м. Києва вирішити питання відносно законності постанов … від 07.06.2000 про закриття кримінальної справи відносно [заявників], … оскільки в їх діях вбачається співучасть у скоєнні більш тяжкого злочину — вимагання. Їхні дії повинні бути, на думку суду, кваліфіковані за сукупністю злочинів.
>
> В залежності від встановленого результату [додаткового розслідування], [слідчі органи повинні] вирішити питання про кваліфікацію даного злочину відносно кожного з співучасників злочину. У випад-

ку скасування постанов про закриття кримінальної справи щодо [заявників], перепред'явити їм обвинувачення та обрати міру запобіжного заходу у відповідності з вимогами Закону та тяжкістю злочину».

10. 22 жовтня 2000 року слідчий повторно заарештував заявників.

11. 24 жовтня 2000 року заступник прокурора м. Києва дав санкцію на тримання заявників під вартою.

12. 8 листопада 2000 року заявники звернулися до Московського районного суду м. Києва (далі — Московський суд) зі скаргою на зазначену санкцію прокурора.

13. 10 і 13 листопада 2000 року та 4 січня 2001 року Московський суд безуспішно намагався витребувати з прокуратури м. Києва матеріали справи, на підставі яких було винесено рішення про тримання заявників під вартою.

14. 16 листопада 2000 року батько дитини у присутності слідчого ідентифікував записаний голос першого заявника як голос особи, яка телефонувала з вимогою викупу.

15. 20 листопада 2000 року попереднє слідство було закінчено і заявникам надали матеріали справи для ознайомлення.

16. 10 січня 2001 року Московський суд направив до Генеральної прокуратури України лист щодо вжиття заходів у зв'язку з тим, що прокуратура м. Києва не надала необхідних матеріалів справи.

17. 15 січня 2001 року Московському суду було повідомлено про те, що попереднє слідство у справі заявника було закінчено 20 листопада 2000 року.

18. 17 січня 2001 року Московський суд за відсутності заявників та їхнього захисника закрив провадження за скаргою заявників щодо санкціонування прокурором їхнього арешту у зв'язку із закінченням попереднього слідства у справі, як це передбачено Постановою Пленуму Верховного Суду України від 30 вересня 1994 року № 10 (див. п. 34 нижче).

19. 13 лютого 2001 року прокурор направив матеріали справи щодо заявників разом з обвинувальним висновком до Дарницького суду, який згодом провів розпорядче засідання, на якому визнав, що справа готова до судового розгляду, і виніс постанову про тримання заявників під вартою під час розгляду справи в суді.

20. Дарницький суд розглядав справу у складі судді Б. 20 березня і 16 липня 2001 року заявники зверталися до голови Дарницького

суду із клопотаннями про відвід судді Б., стверджуючи, що у зв'язку з його попередньою участю у провадженні в нього вже сформувалася упереджена думка про те, що вони винні у вимаганні. 20 березня і 23 липня 2001 року голова Дарницького суду відмовив заявникам у задоволенні їхніх клопотань, зазначивши, що наведені ними аргументи про стверджувану упередженість судді Б. не можуть служити підставою для його відводу.

21. Під час засідань суд задовольнив кілька клопотань заявників про допит додаткових свідків і проведення певних слідчих дій. Водночас суд відмовив у задоволенні їхніх клопотань про допит власника квартири, в якій тримали дитину до її звільнення, про встановлення особи невідомого чоловіка, який нібито примусив першого заявника здійснити викрадення, та про дослідження тих записів телефонних розмов, які були зроблені службою безпеки під час розшуку дитини. Суд визнав, що запропоновані докази не мають стосунку до справи, зазначивши, зокрема, що розмови по телефону з батьками дитини почали записувати після дзвінка, під час якого їм висунули вимоги про викуп, і що, отже, такі записи не можуть бути використані у якості доказів.

22. 3 січня 2002 року Дарницький суд одноособово суддею Б. визнав заявників винними у вимаганні та незаконному позбавленні волі. Дарницький суд послався, зокрема, на часткові зізнання заявників та інших підсудних у справі (вони зізналися у викраденні дитини, але заперечували, що вимагали викуп, тобто факт вимагання), показання дитини та її батька, а також результати ідентифікації голосу. Першого заявника засуджено до десяти років позбавлення волі, а другого — до дев'яти років.

23. Заявники оскаржили вирок в апеляційному порядку. У своїй апеляційній скарзі вони стверджували, зокрема, що спосіб, в який було здійснено ідентифікацію голосу, є незаконним, і висловили сумнів щодо безсторонності судді Б.

24. Ухвалою від 21 червня 2002 року апеляційний суд м. Києва (далі — апеляційний суд) залишив вирок від 3 січня 2002 року без змін, визнавши, зокрема, що ідентифікацію голосу було здійснено відповідно до чинного процесуального законодавства.

25. Заявники оскаржили вирок у касаційному порядку, навівши ті самі аргументи, що і в апеляційному суді. Ані заявники, ані їхній захисник не подавали клопотання про виклик їх у судове засідання

для дачі пояснень, як це передбачено статтею 391 Кримінально-процесуального кодексу (див. п. 38 нижче).

26. 10 квітня 2003 року Верховний Суд України, розглянувши справу за відсутності заявників та їхнього захисника, але в присутності прокурора, залишив касаційну скаргу заявників без задоволення, а рішення судів нижчого рівня — без змін.

27. При винесенні рішень ані апеляційний суд, ані Верховний Суд України не розглядали питання безсторонності судді Б.

2. Стверджуване погане поводження щодо другого заявника

28. 17 лютого 2000 року працівники міліції затримали другого заявника за нецензурну лайку в громадському місці. Ймовірно, що одразу після затримання його було допитано у зв'язку з причетністю його до згаданого вище викрадення. За його твердженням, з 17 до 25 лютого 2000 року він постійно зазнавав поганого поводження з боку працівників міліції.

29. 18 лютого 2000 року Дарницький суд виніс постанову про застосування до другого заявника адміністративного арешту на десять діб за дрібне хуліганство.

30. Того самого дня з другим заявником у відділі міліції бачилися його дружина і пан Ш.

31. 10 вересня 2002 року до Дарницької районної прокуратури надійшла скарга другого заявника про погане поводження щодо нього з боку працівників міліції у період з 18 до 25 лютого 2000 року.

32. 21 вересня 2002 року Дарницька районна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо, як стверджував заявник, поганого поводження. Постанова ґрунтувалася на показаннях трьох працівників міліції, про яких ішлося в скарзі, та показаннях пана Ш., працівники міліції заперечували факт поганого поводження із заявником, а пан Ш. повідомив, що 18 лютого 2000 року, коли він бачився з другим заявником, у того були опухлі пальці, але жодних інших тілесних ушкоджень не було. Другий заявник оскаржив постанову.

33. 23 березня 2004 року Дарницький суд визнав, що попереднє розслідування було належним і достатнім і що немає потреби в додатковому розслідуванні. Це рішення було залишене без змін апеляційним судом і Верховним Судом України 26 травня 2004 року і 31 травня 2005 року відповідно.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. Оскарження до суду санкції прокурора на арешт і клопотання про перевірку судом законності затримання

34. Відповідні положення національного законодавства та практики стисло викладено в рішеннях Суду у справі *«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine),* заява № 54825/00, пп. 53-54, ЄСПЛ 2005-II (витяги) і рішення у справі *«Єлоєв проти України» (Yeloyev v. Ukraine),* заява № 17283/02, п. 35, рішення від 6 листопада 2008 року.

35. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України від 30 вересня 1994 року № 10 «Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт» затримані особи мали право у будь-який момент розслідування справи оскаржити санкцію прокурора на арешт. Якщо на момент розгляду скарги суд встановив, що попереднє слідство вже закінчено, провадження про оскарження санкції прокурора на арешт мало бути закрито.

2. Відвід судді

36. Стаття 54 Кримінально-процесуального кодексу передбачає, зокрема, що суддя не може брати участь у розгляді кримінальної справи за умови, якщо він під час попереднього розслідування справи вирішував питання щодо проведення обшуку, обрання, зміни чи скасування запобіжних заходів, продовження строків тримання під вартою або розглядав скарги на затримання чи на постанови про закриття справи. Такою умовою згідно з цією статтею є також «наявність інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності судді».

37. Згідно зі статтею 55 Кримінально-процесуального кодексу, якщо суддя брав участь у розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції і постановлений ним вирок було скасовано в апеляційному порядку, він не може брати участь у новому розгляді цієї справи в суді першої інстанції.

38. Стаття 57 Кримінально-процесуального кодексу передбачає, що в разі розгляду справи судом у складі одного судді відвід, заявлений стороною такому судді, вирішується постановою голови відповідного суду.

3. Участь у розгляді справи в касаційному порядку

39. Стаття 391 Кримінально-процесуального кодексу передбачає:

> «У засіданні суду касаційної інстанції, яке проводиться за участю прокурора, можуть брати участь [засуджений або виправданий, їхні представники, цивільні сторони та їхні представники]. У разі потреби суд має право запросити цих осіб для дачі пояснень. Клопотання засудженого, який утримується під вартою, про виклик його для дачі пояснень при касаційній перевірці судових рішень є обов'язковим для суду касаційної інстанції.
>
> Учасники судового розгляду, що з'явилися у судове засідання, мають право давати пояснення».

ПРАВО

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявники стверджували, що після затримання їх не було негайно доставлено до судді. Заявники також скаржилися, що Московський районний суд протягом кількох місяців не розглядав їхнє клопотання про звільнення зпід варти і що рішення цього суду про закриття провадження щодо їхнього клопотання ґрунтувалося не на законі, а на Постанові Пленуму Верховного Суду України (див. пункти 18 і 34 вище). Заявники посилалися на пункт 1 статті 6 і пункт 4 статті 5 Конвенції. Посилаючись на пункт 5 статті 5 Конвенції, вони також скаржилися, що не мали забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з порушеннями статті 5 Конвенції. У відповідних положеннях статті 5 Конвенції зазначено:

> «3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «c» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

41. Уряд стверджував, що заявники не подавали скарг за пунктом 3 статті 5 Конвенції і, отже, не вважають себе потерпілими від порушення зазначеного вище положення. Тому і їхня скарга за пунктом 5 статті 5 Конвенції є неприйнятною.

42. Заявники стверджували, що, починаючи зі свого першого листа до Суду, вони скаржилися на те, що національні органи не забезпечили судового контролю щодо законності їхнього затримання, здійсненого за санкцією прокурора, але при цьому помилково посилалися на пункт 1 статті 6 Конвенції.

43. Суд повторює, що стаття 34 передбачає право будь-якого заявника вважати себе потерпілим «від допущеного ... порушення прав, викладених у Конвенції»; вона вимагає від нього викласти суть скарги, але не зобов'язує уточнювати, яку саме статтю, пункт чи підпункт або навіть яке саме право мається на увазі. Встановлення жорсткіших вимог призводило б до несправедливих наслідків, бо переважна більшість «індивідуальних» заяв надходить від громадян не фахівців права, які звертаються до Суду без допомоги адвоката (див., *mutatis mutandis,* рішення у справі *«Гуццарді проти Італії»* (*Guzzardi v. Italy*), рішення від 6 листопада 1980 року, п. 61, серія А, № 39).

44. Суд переконався в тому, що заявники справді скаржилися на незабезпечення належного судового контролю законності їхнього затримання, здійсненого за санкцією прокурора, і вважає, що їхнє помилкове посилання на статтю 6 не перешкоджає Суду як контролюючій інстанції з юридичної характеристики фактів у справі розглянути порушене заявниками питання за пунктом 3 статті 5 Конвенції, який є застосовним у цій справі. На такій самій підставі їхня скарга за пунктом 5 статті 5 Конвенції оголошується прийнятною.

45. Тому Суд відхиляє це заперечення Уряду. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з якихось інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Пункт 3 статті 5 Конвенції

46. Уряд посилався на своє заперечення щодо прийнятності заяви і не подав додаткових зауважень щодо суті.

47. Заявники додаткових зауважень не подали.

48. Суд повторює, що пункт 3 статті 5 Конвенції гарантує особам, затриманим або взятим під варту за підозрою у вчиненні злочину, захист від свавільного чи безпідставного позбавлення свободи. Пункт 3 статті 5 Конвенції має на меті забезпечення негайного й автоматичного судового контролю за затриманням особи поліцією чи адміністративним затриманням, здійсненого відповідно до підпункту «c» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі *«Гаркманн проти Естонії»* (*Harkmann v. Estonia*), заява № 2192/03, п. 36, рішення від 11 липня 2006 року, з наведеними посиланнями).

49. Суд також зауважує, що згідно з українським законодавством прокурор не може вважатися особою, яка здійснює «судову владу» у значенні пункту 3 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі *«Невмержицький проти України»* (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 125, ЄСПЛ 2005-II (витяги)).

50. Суд зазначає, що заявники, яких 22 жовтня 2000 року було знову взято під варту, не постали перед суддею під час досудового слідства, тобто принаймні до середини лютого 2001 року, коли кримінальну справу заявників було передано до суду і відбулося розпорядче засідання (див. п. 19 вище). Суд вважає, що тримання заявників під вартою протягом кількох місяців без відповідного судового контролю виходить поза суворі часові рамки, встановлені пунктом 3 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі *«Броган та інші проти Сполученого Королівства»* (*Brogan and Others v. the United Kingdom*), рішення від 29 листопада 1988 року, серія A, № 145-B, с. 30–35, п. 55–62).

51. Беручи до уваги викладене вище, Суд доходить висновку, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

2. Пункт 4 статті 5 Конвенції

52. Уряд стверджував, без усяких додаткових пояснень, що порушення пункту 4 статті 5 Конвенції не було.

53. Заявники додаткових зауважень не подавали.

54. Суд повторює, що пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право затриманих чи осіб, які тримаються під вартою, затриманих на судовий контроль щодо дотримання процесуальних і матеріально-правових умов, які, з погляду Конвенції, є неодмінними умовами забезпечення «законності» позбавлення свободи. Це означає, що компетентний суд повинен перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та законність мети цього затримання і подальшого тримання під вартою (див. рішення у справі *«Буткевічюс проти Литви»* (*Butkevieius v. Lithuania*), заява № 48297/99, п. 43, ЄСПЛ 2002-II).

55. Суд зазначає, що за обставин цієї справи ініційоване заявниками провадження з перевірки законності тримання під вартою тривало понад два місяці і не завершилося винесенням рішення по суті (див. п. 18 вище). Крім того, як зазначали заявники, ухвалюючи рішення про закриття провадження, національний суд керувався Постановою Пленуму Верховного Суду України, проте Суд встановив раніше, що постанови Пленуму Верховного Суду не мають сили закону і не є обов'язковими до виконання судами та правоохоронними органами (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*), заява № 2440/07, п. 113, рішення від 23 жовтня 2008 року).

56. Наведені вище міркування Суд вважає достатніми для висновку про те, що заявники не реалізували, як цього вимагає пункт 4 статті 5 Конвенції, свого права на судовий контроль законності їхнього тримання під вартою.

Отже, мало місце порушення цього положення.

3. Пункт 5 статті 5 Конвенції

57. Заявники скаржилися на те, що вони не мали можливості звернутись до національних судів з вимогою про відшкодування за незаконне затримання.

58. Уряд посилався на своє попереднє заперечення і не подав додаткових зауважень щодо суті.

59. Суд повторює, що дотримання пункту 5 статті 5 Конвенції забезпечується тоді, коли існує можливість вимагати відшкодування шкоди, заподіяної позбавленням свободи за умов, які суперечили пунктам 1, 2, 3 і 4 (див. рішення у справах *«Вассінк проти Нідерландів»* (*Wassink v. the Netherlands),* рішення від 27 вересня 1990 року, серія A, № 185-A, с. 14, п. 38, і *«Вачев проти Болгарії»* (*Vachev v. Bulgaria*), заява № 42987/98, п. 79, ЄСПЛ 2004-... (витяги)). Отже, право на відшкодування, закріплене в пункті 5 статті 5 Конвенції, виникає після того, як національний орган або Суд виявив порушення одного з попередніх пунктів цієї статті.

60. Оскільки Суд уже встановив, що мали місце порушення пунктів 3 і 4 статті 5 Конвенції, пункт 5 статті 5 Конвенції також може застосовуватися у цій справі (див. рішення у справі *«Стіл та інші проти Сполученого Королівства»* (*Steel and Others v. the United Kingdom*), рішення від 23 вересня 1998 року, Reports of Judgments and Decisions, 1998-VII, с. 2740, п. 81). Отже, Суд має визначити, чи передбачало законодавство України у випадку заявника забезпечене правовою санкцією право на відшкодування за порушення статті 5 Конвенції.

61. Суд зазначає, що Уряд не вказав засіб юридичного захисту, який би передбачало законодавство України на час подій у справі і який міг би забезпечити відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями, виявленими в цій справі. Суду також не відомі такі засоби юридичного захисту. Крім того, як видається, національні суди не вирішили питання законності позбавлення заявників свободи, тому заявники виявилися позбавленими навіть теоретичної можливості вимагати відшкодування в національних судах (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Світлорусов проти України»* (*Svetlorusov v. Ukraine*), заява № 2929/05, п. 69, рішення від 12 березня 2009 року). Отже, Суд доходить висновку, що мало місце порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

II. СКАРГА ЗА ПУНКТОМ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО НЕЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗСТОРОННОСТІ

62. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що суд першої інстанції, який виніс обвинувальний вирок в їх-

ній справі, не був безстороннім, оскільки засідав одноособово суддею Б., який на попередніх етапах провадження висловив думку про те, що вони винні у вимаганні. У пункті 1 статті 6 Конвенції зазначено:

> «Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... незалежним і безстороннім судом..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

63. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

64. Уряд вважав, що немає підстав ставити під сумнів в безсторонність національних судів у цій справі. Уряд доводив, що суддя Б., який одноособово розглядав справу в першій інстанції, не проявив ніякої упередженості стосовно заявників. Він задовольнив повністю або частково різні процесуальні клопотання, подані ними. Щодо ухвали суду від 17 серпня 2000 року, то Уряд вважав, що суддя Б. дав лише правову оцінку існуючим фактам і постановив провести додаткове розслідування саме через те, що слідчі органи не змогли розслідувати справу і встановити винного у вимаганні. Уряд також посилався на те, що це питання розглядали голова Дарницького суду і суди вищого рівня, які не встановили фактів упередженості судді Б.

65. Заявники з цим не погоджувалися.

66. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності має визначатися, для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції, за допомогою суб'єктивного та об'єктивного критеріїв. За суб'єктивним критерієм оцінюється особисте переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності (див., зокрема, рішення у справах *«Фей проти Австрії» (Fey v. Austria),* рішення від 24 лютого 1993 року, серія A, № 255, с. 12, п. 27, 28 і 30, та *«Ветштайн*

проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ЄСПЛ 2000-XII). У кожній окремій справі слід визначити, чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про те, що суд не є безстороннім (див. рішення у справі *«Пуллар проти Сполученого Королівства» (Pullar v. the United Kingdom)*, рішення від 10 червня 1996 року, Reports 1996-III, с. 794, п. 38).

67. Особиста безсторонність суду презумується, поки не надано доказів протилежного (див. згадане вище рішення у справі *Веттштайна (Wettstein)*, п. 43).

68. У справі, що розглядається, Суд не визнає, що існує достатньо ознак, які вказують на прояв особистої упередженості з боку судді Б., який розглядав справу заявників. У будь-якому разі Суд не вважає за необхідне вирішувати це питання, оскільки на підставах, які викладено нижче, він дійшов висновку, що суд не був безстороннім за об'єктивним критерієм.

69. Застосовуючи об'єктивний критерій, слід з'ясувати, чи існують, окрім самої поведінки судді Б., певні факти, які можуть служити підставою для сумніву в його безсторонності. Тобто при визначенні наявності у відповідній справі законних підстав сумніватися в безсторонності певного судді позиція особи, про яку йдеться, має важливе, але не вирішальне значення. Вирішальне значення при цьому матиме можливість вважати такі сумніви об'єктивно обґрунтованими (див. згадане вище рішення у справі *Веттштайна* (*Wettstein*), п. 44, та рішення у справі *«Феррантеллі та Сантанджело проти Італії» (Ferrantelli and Santangelo v. Italy),* рішення від 7 серпня 1996 року, Reports 1996-III, с. 951–952, п. 58).

70. У цьому зв'язку навіть видимі ознаки можуть мати певне значення або, іншими словами, «має не лише здійснюватися правосуддя — ще має бути видно, що воно здійснюється» (див. рішення у справі *«Де Куббер проти Бельгії»* (*De Cubber v. Belgium*), рішення від 26 жовтня 1984 року, серія A, № 86, с. 14, п. 26). Адже йдеться про необхідність забезпечення довіри, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти у громадськість (див. згадане вище рішення у справі *Веттштайна* (*Wettstein*), там само, та рішення у справі *«Кастільо Альгар проти Іспанії»* (*Castillo Algar v. Spain*), рішення від 28 жовтня 1998 року, Reports 1998-VIII, с. 3116, п. 45).

71. Суд зазначає, що ухвалою від 17 серпня 2000 року суддя Б. повернув кримінальну справу стосовно Т. і К. на додаткове розслі-

дування, висловивши думку, що зазначені вище підсудні і заявники вдалися до вимагання і цей факт не був розслідуваний правоохоронними органами. Такі формулювання в його ухвалі як, наприклад, про те, що «оскільки в їх діях вбачається співучасть в скоєнні більш тяжкого злочину — вимагання» (див. п. 9 вище), могли викликати обґрунтовані побоювання, що у судді Б. уже сформувалася думка про вину заявників і що це може позначитися на його безсторонності в разі повторного направлення йому матеріалів цієї справи для розгляду. Отже, на думку Суду, побоювання заявників щодо небезсторонності судді Б. можна вважати об'єктивно обґрунтованими. До того ж, розглядаючи апеляції заявників, суди вищих рівнів проігнорували їхні доводи з цього приводу.

72. Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ

73. Посилаючись на статтю 6 Конвенції, заявники також скаржилися, що ідентифікацію голосу було призначено і проведено з порушенням відповідних процесуальних норм. Вони також скаржилися, що суд першої інстанції відмовився допитати додаткових свідків і дослідити додаткові речові докази. Заявники стверджували, що розгляд їхніх касаційних скарг на обвинувальні вироки у Верховному Суді України здійснювався без дотримання принципу рівності сторін. Другий заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що під час тримання його у відділі міліції він зазнав поганого поводження.

74. Суд розглянув ці скарги заявників, оскільки їх було подано. Уважно дослідивши зауваження заявника, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

75. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони пе-

редбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

76. Перший заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 335 000 євро. Другий заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 485 000 євро.

77. Уряд вважав ці вимоги надмірними та необґрунтованими і наполягав на відсутності причинного зв'язку між стверджуваними порушеннями і заявленою вимогою про відшкодування шкоди.

78. Суд вважає, що внаслідок порушень, які було встановлено, заявники зазнали моральної шкоди. Оцінюючи розмір шкоди за принципом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд призначає кожному із заявників по 5000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

79. Заявники не висунули вимог за цим пунктом. Тому Суд не присуджує відшкодування.

C. ПЕНЯ

80. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скарги за пунктами 3, 4 і 5 статті 5 та пунктом 1 статті 6 Конвенції (брак безсторонності) прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з браком безсторонності.

6. *Постановляє*, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникам зазначені нижче суми з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначених сум:

i) п. Мироненку: 5000 (п'ять тисяч) євро — відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

ii) п. Мартенку: 5000 (п'ять тисяч) євро — відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на названі вище суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявників стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«СВІТЛОРУСОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 2929/05)

Рішення

СТРАСБУРГ
12 березня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
12 червня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Світлорусов проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
п. Р. Марусте,
пані Р. Ягер,
пані І. Берро-Лефевр,
пані М. Лазарова-Трайковська,
пані З. Калайджиєва
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 17 лютого 2008 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 2929/05), поданою проти України до Суду 20 січня 2005 року громадянином Республіки Білорусь Григорієм Валентиновичем Світлорусовим (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявник був представлений пані З. К. Шевченко, адвокатом, що практикує в м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженими — пані В. Лутковською та пані І. Шевчук з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що в разі його екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожуватимуть катування і несправедливий судовий розгляд, що його затримання і тримання під вартою були незаконними, що суд не розглядав без зволікань його клопотання про звільнення з-під варти та по суті і що він не мав права на відшкодування у зв'язку з триманням під вартою.

4. 31 травня 2005 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив направити Уряду України скарги заявника за статтею 3 і пунктом 1 статті 6 Конвенції, а також пунктами 1, 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1966 року народження, живе в м. Києві.

6. У листопаді 2000 року в Республіці Білорусь щодо заявника було порушено кримінальну справу.

7. 5 грудня 2003 року прокуратура м. Гродно винесла постанову про зміну обраного заявникові запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд на інший — у вигляді взяття під варту.

8. 9 березня 2004 року заявника було оголошено в міжнародний розшук.

9. 29 грудня 2004 року Лідське районне управління міліції Республіки Білорусь надіслало листа до Міністерства внутрішніх справ України, в якому повідомило, що за їхньою інформацією заявник, якого оголошено в розшук у зв'язку із шахрайством і постанову про затримання якого прокуратура м. Гродно винесла 5 грудня 2003 року, живе в Києві. Тому вони звернулися з вимогою розшукати і затримати заявника. Вони також стверджували, що процедура екстрадиції заявника відбуватиметься відповідно до Мінської конвенції 1993 року.

10. 29 грудня 2004 року заявника затримали працівники Печерського районного управління МВС України в м. Києві на підставі санкції на арешт, виданої прокуратурою м. Гродно 5 грудня 2003 року.

11. 31 грудня 2004 року відповідний відділ Міністерства внутрішніх справ Білорусі звернувся до голови Печерського районного суду м. Києва (далі — Печерський суд) з вимогою про взяття заявника під варту.

12. 5 січня 2005 року Печерське районне управління МВС м. Києва надіслало до Лідського районного управління МВС Республіки Білорусь запит про надання оригіналів документів, необхідних для вирішення українським судом питання про взяття заявника під варту.

13. 6 січня 2005 року заступник Генерального прокурора Республіки Білорусь звернувся до Генеральної прокуратури України з вимогою про тримання заявника під вартою до одержання вимоги про його екстрадицію.

14. 11 січня 2005 року Печерський суд виніс ухвалу про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком на один місяць.

15. 13 січня 2005 року заявник оскаржив це рішення, посилаючись на нібито незаконний характер рішення державних органів Білорусі від 5 грудня 2003 року про взяття його під варту. Заявник також скаржився, що тримання його під вартою до 11 січня 2005 року було незаконним. Рішенням від 20 січня 2005 року апеляційний суд м. Києва залишив ухвалу від 11 січня 2005 року без змін, зазначивши, що вона є обґрунтованою і відповідає вимогам процесуального законодавства.

16. 19 січня 2005 року захисник заявника звернувся до Печерського суду зі скаргою, в якій вимагав визнати незаконним тримання заявника під вартою без судового нагляду у період з 29 грудня 2004 року до 11 січня 2005 року.

17. 19 січня 2005 року заступник Генерального прокурора Республіки Білорусь надіслав заступникові Генерального прокурора України офіційну вимогу про екстрадицію.

18. 20 січня 2005 року заявник звернувся до Європейського суду з прав людини з проханням не допустити видачі його Урядом України Республіці Білорусь, стверджуючи, що в такому разі ті, хто проводить розслідування в його справі в Республіці Білорусь, можуть піддати його катуванню, і він не зможе скористатися своїм правом на справедливий судовий розгляд.

19. 21 січня 2005 року Голова палати вказав Урядові України — як це передбачає правило 39 Регламенту Суду — на необхідність утриматися від видачі заявника Білорусі до 21 лютого 2005 року і запропонував сторонам надати додаткову інформацію.

20. 22 січня 2005 року процедуру екстрадиції заявника було призупинено.

21. 27 січня 2005 року заступник Генерального прокурора України поінформував заступника Генерального прокурора Республіки Білорусь про тимчасовий захід, вказаний Судом Уряду України, і звернувся з вимогою надати гарантії того, що заявника буде притягнуто до суду лише за злочин, у зв'язку з яким надійшла вимога про його екстрадицію, що до нього не буде застосовано смертну кару або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, і що

йому нададуть можливість безперешкодно виїхати з Білорусі після відбуття покарання.

22. 21 лютого 2005 року Голова палати, взявши до уваги зауваження сторін, вирішив продовжити дію тимчасового заходу, щоб дати палаті можливість винести відповідне рішення 8 березня 2005 року.

23. 21 лютого 2005 року заявник подав клопотання про надання йому статусу біженця, посилаючись на переслідування підприємців у Білорусі та ризик зазнати катування і поводження, що принижує гідність, з боку органів, які проводять розслідування в Білорусі.

24. Рішенням від 1 березня 2005 року Управління міграційної служби в м. Києві прийняло до розгляду по суті клопотання заявника про надання йому статусу біженця, визнавши викладені в клопотанні аргументи достатньо обґрунтованими. Служба також зазначила, що рішення, надані органами влади Білорусі, про застосування до заявника запобіжних заходів та висунуте проти нього обвинувачення викликають сумніви у зв'язку з їхньою розпливчастістю і відсутністю підтверджувальних матеріалів, а також недотриманням принципу презумпції невинуватості. Крім того, органи влади Білорусі не надали інформації стосовно спливу строку позовної давності, тим часом як правопорушення, в яких обвинувачували заявника, були вчинені ще в 1995 році. Посилаючись на зауваження Білоруського Гельсінського комітету, служба зазначила, що суд над друзями заявника, Ю. Кравцовим і А. Клімовим, підприємцями, які мали зв'язки з опозицією, був несправедливим, а самі вони зазнали катування. Служба також взяла до уваги лист Станіслава Шушкевича[1], в якому той повідомив, що екстрадиція заявника як підприємця, пов'язаного з опозицією, становитиме порушення його основоположних прав, якщо враховувати неможливість справедливого і безстороннього судового розгляду в Білорусі та існуючу в ній практику застосування катування до тих, хто асоціюється з політичною опозицією.

25. 8 березня 2005 року Суд продовжив дію тимчасового заходу відповідно до правила 39 до повідомлення про подальше рішення.

[1] Депутат Національних Зборів Республіки Білорусь, голова Верховної Ради (парламенту) в 1991–1994 роках; разом із Борисом Єльциним і Леонідом Кравчуком підписав документ про створення СНД.

26. 9 березня 2005 року Печерський суд розглянув скаргу заявника на те, що тримання його під вартою з 29 грудня 2004 року до 11 січня 2005 року було незаконним. Під час судового розгляду захисник заявника подав додаткову скаргу, в якій стверджував про незаконність тримання заявника під вартою після 12 лютого 2005 року, оскільки зі спливом одномісячного строку тримання заявника під вартою, встановленого ухвалою 11 січня 2005 року, не було прийнято рішення про подальше тримання під вартою. Рішенням від 9 березня 2005 року Печерський суд визнав незаконним затримання заявника у період з 29 грудня 2004 року до 11 січня 2005 року і залишив без задоволення решту скарг, не сформулювавши жодного висновку про тримання заявника під вартою після 12 лютого 2005 року. У цьому зв'язку суд зазначив, що клопотання про звільнення з-під варти не може розглядатися в рамках процедури оскарження законності тримання під вартою.

27. Заявник оскаржив це рішення до апеляційного суду м. Києва. У своїй скарзі заявник оскаржував рішення Печерського суду про відмову в розгляді питання законності тримання його під вартою після 12 лютого 2005 року. Він також зазначив, що 11 січня 2005 року суд постановив взяти його під варту, щоб гарантувати його екстрадицію до Білорусі в разі прийняття такого рішення відповідними органами. Проте, з огляду на вказаний Судом тимчасовий захід і на те, що тривав розгляд клопотання заявника про надання йому статусу біженця, органи влади призупинили розгляд можливості його екстрадиції. Тому заявник просив негайно звільнити його з-під варти. Прокурор також оскаржив рішення від 9 березня 2005 року.

28. Рішенням від 4 травня 2005 року апеляційний суд м. Києва відхилив апеляційну скаргу заявника, задовольнив апеляцію прокурора і скасував рішення від 9 березня 2005 року в повному обсязі, мотивуючи це неможливістю розгляду скарг на незаконність тримання заявника під вартою в рамках процедури оскарження затримання відповідно до статті 106 Кримінально-процесуального кодексу.

29. 14 вересня 2005 року на підставі подання Управління міграційної служби в м. Києві Державний комітет у справах міграції надав заявникові статус біженця.

30. 9 листопада 2005 року заявника було звільнено з-під варти.

31. Листом від 15 листопада 2005 року Генеральна прокуратура України поінформувала Генеральну прокуратуру Республіки Білорусь про те, що екстрадиція заявника не відбудеться.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. ВІДПОВІДНЕ МІЖНАРОДНЕ І НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

1. КОНВЕНЦІЯ КРАЇН СНД 1993 РОКУ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ (ДАЛІ — МІНСЬКА КОНВЕНЦІЯ) (З ПОПРАВКАМИ)

32. Конвенція ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 року. Вона набрала чинності щодо України 14 квітня 1995 року, а стосовно Республіки Білорусь — 19 травня 1994 року. До Конвенції були внесені поправки Протоколом 1997 року, до якого приєдналися обидві сторони і який набрав чинності щодо них 17 вересня 1999 року. У відповідних положеннях Конвенції з поправками, внесеними Протоколом 1997 року, зазначено:

Стаття 13. Дійсність документів

«2. Документи, що на території однієї з Договірних Сторін розглядаються як офіційні документи, користуються на територіях інших Договірних Сторін доказовою силою офіційних документів».

Стаття 61. Взяття під варту або затримання до одержання вимоги про видачу

«1. Особа, видача якої потрібна, за клопотанням може бути узята під варту і до одержання вимоги про видачу. У клопотанні повинно бути посилання на постанову про узяття під варту ... і вказівка на те, що вимога про видачу буде представлена додатково. Клопотання про узяття під варту ... може бути передано поштою, телеграфом, телексом або телефаксом.

2. Особа може бути затримана і без клопотання, передбаченого в пункті 1 цієї статті, якщо маються передбачені законодавством підстави підозри, що вона зробила на території іншої Договірної Сторони злочин, що тягне за собою видачу.

3. Про узяття під варту або затримання до одержання вимоги про видачу необхідно негайно повідомити іншу Договірну Сторону».

Стаття 62. Звільнення особи, затриманої або узятої під варту

«1. Особа, узята під варту відповідно до пункту 1 статті 61, повинна бути звільнена, якщо вимога про її видачу не надійде протягом одного місяця з дня взяття під варту.

2. Особа, затримана відповідно до пункту 2 статті 61, повинна бути звільнена, якщо вимога про її видачу не надійшла протягом терміну, передбаченого законодавством для затримання».

2. ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ)

33. У відповідних положеннях статті 2481 Кодексу зазначалося:

«Громадянин має право звернутися до суду ... зі скаргою, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи».

В. ВІДПОВІДНА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ № 4 ВІД 25 КВІТНЯ 2003 РОКУ «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ ТА ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ НА СТАДІЯХ ДІЗНАННЯ І ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА»

34. У відповідних витягах постанови Пленуму Верховного Суду зазначено:

«11. Визнання затримання незаконним не є підставою для відмови в задоволенні подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту».

35. Інші положення національного законодавства і практики викладені в рішенні *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*, № 2440/07, пп. 21–29 і 31, від 23 жовтня 2008 року).

ПРАВО

I. СКАРГИ НА ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 І ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

36. Заявник скаржився, що в разі екстрадиції йому загрожуватиме жорстоке поводження і несправедливий судовий розгляд з боку органів влади Білорусі, а це становитиме порушення статті 3 і пункту 1 статті 6 Конвенції, відповідні положення яких проголошують:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Пункт 1 статті 6

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

37. Суд зазначає, що органи влади України відмовилися видати заявника Республіці Білорусь і припинили процедуру його екстрадиції. У матеріалах справи ніщо не свідчить про те, що йому й далі загрожує можливість екстрадиції до Білорусі.

38. Отже, заявник не може претендувати на статус жертви від порушення прав, захищених статтею 3 і пунктом 1 статті 6 Конвенції, як передбачено у статті 34 Конвенції. Таким чином, ця частина заяви є явно необґрунтованою і відхиляється відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

II. СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТІВ 1 І 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

39. Заявник скаржився, що його тримання під вартою відбувалося із порушенням пунктів 1 і 3 статті 5. Він доводив, що у період з 29 грудня 2004 року до 6 січня 2005 року, коли Генеральна прокуратура Республіки Білорусь підтвердила намір подати офіційну вимогу про екстрадицію, його затримання підпадало під дію пункту 1(c)

статті 5. І лише після цієї дати, на його думку, тримання його під вартою можна кваліфікувати як здійснюване «з метою екстрадиції». У відповідних положеннях статті 5 зазначено:

> «1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
>
> ...
>
> c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
>
> ...
>
> f) законний арешт або затримання особи ..., щодо якої провадиться процедура ... екстрадиції.
>
> ...
>
> 3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «c» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

40. Заявник доводив, що тримання його під вартою з 29 грудня 2004 року до 6 січня 2005 року підпадало під дію пункту 1(c) статті 5 Конвенції, оскільки не було вимоги про його екстрадицію до Білорусі; тому він вважав, що його затримали на підставі пункту 2 статті 61. На його думку, лише після 6 січня 2005 року, тобто після одержання такої вимоги органами влади України, тримання його під вартою переходило до сфери застосування пункту 1(f) статті 5. Зі свого боку, Уряд вважав, що під дію пункту 1(f) статті 5 підпадало затримання заявника і тримання його під вартою протягом усього зазначеного періоду.

41. Суд зазначає, що заявника затримали на підставі постанови про міжнародний розшук, яку винесли органи влади Білорусі, і його повідомили про це в день затримання. Його також повідомили про те, що провадження в його кримінальній справі здійснюється в Білорусі, а не в Україні. Того самого дня Печерське районне управління МВС м. Києва одержало від органів влади Білорусі офіційну вимогу про арешт заявника, а також повідомлення про те, що вимогу про його екстрадицію буде подано відповідно до Мінської конвенції. 11 січня 2005 року Печерський суд постановив обрати стосовно заявника запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на один місяць в очікуванні на процедуру екстрадиції. 19 січня 2005 року Генеральна прокуратура України одержала від Генеральної прокуратури Республіки Білорусь офіційну вимогу про екстрадицію заявника у зв'язку з кримінальним переслідуванням. Суд також зазначає, що Мінська конвенція, яка є частиною національного законодавства України, передбачає можливість тимчасового арешту особи, яка перебуває в розшуку, з метою її можливої екстрадиції до запитуючої держави навіть до одержання офіційної вимоги про її видачу. З огляду на наведені вище факти Суд вважає, що органи влади України затримали заявника і взяли його під варту в рамках заходів, направлених на його екстрадицію. Кримінальної справи стосовно заявника в Україні порушено не було. До того ж ніяких інших підстав — за винятком пов'язаної з екстрадицією — стосовно затримання заявника протягом зазначеного періоду органи влади не наводили і в матеріалах справи ніщо не свідчило про те, що такі інші підстави будь-коли існували. Таким чином, хоча заявник і доводив протилежне, тримання його під вартою протягом усього зазначеного періоду здійснювалося з метою екстрадиції, і тому згадану вище скаргу слід розглядати у світлі пункту 1(f) статті 5 Конвенції (див. ухвалу у справі *«Новік проти України»* (*Novik v. Ukraine*), від 13 березня 2007 року, № 48068/06). Отже, пункт 1(c) статті 5 і відповідно пункт 3 статті 5 Конвенції незастосовні в цій справі (див. рішення у справі *«Куінн проти Франції»* (*Quinn v. France*), від 22 березня 1995 року, серія A, № 311, п. 53).

42. Суд вважає, що скарга на підставі пункту 1(f) статті 5 Конвенції не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за будь-яких інших підстав. Тому вона оголошується прийнятною. Скарги заяв-

ника з посиланням на пункт 1(c) і пункт 3 статті 5 Конвенції є явно необґрунтованими і відхиляються відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

a) Уряд

43. Уряд доводив, що питання екстрадиції осіб з України до Білорусі регулюються Мінською конвенцією 1993 року, яка була ратифікована Верховною Радою України і стала частиною законодавства України відповідно до статті 9 Конституції. Уряд також зазначав, що згідно з Мінською конвенцією Договірна держава повинна визнавати офіційні документи, видані іншою Договірною державою. Уряд доводив, що, затримавши заявника, органи влади України діяли згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями за Мінською конвенцією, і що метою тримання його під вартою було здійснення екстрадиції.

44. 29 грудня 2004 року заявника було затримано. Того самого дня органи влади Білорусі підтвердили, що він перебуває в розшуку у зв'язку з вчиненням злочину, подали підтверджувальні документи і повідомили про підготовку офіційної вимоги про екстрадицію. 11 січня 2005 року суд виніс ухвалу про взяття заявника під варту, а 19 січня 2005 року Генеральна прокуратура Білорусі надіслала необхідні документи та офіційну вимогу про видачу заявника упродовж строку, встановленого Мінською конвенцією.

b) Заявник

45. Заявник стверджував, що Мінська конвенція не передбачає процедури тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію і відсилає в цьому зв'язку до національного законодавства. Він доводив, що Україна як суверенна держава не може висувати аргументи про відсутність відповідальності за дії, вчинені у відповідь на вимогу та на підставі документів, одержаних від іноземної держави. Він стверджував, що Уряд несе відповідальність за свої рішення, навіть якщо такі рішення мали на меті забезпечення виконання рішення органу влади іноземної держави.

46. Заявник також доводив, що протягом більшої частини часу тримання його під вартою цей захід здійснювався без відповідного судового рішення, що, на його думку, було незаконним. Він вважав, що навіть у період з 11 січня до 11 лютого 2005 року, коли його тримали під вартою на підставі ухвали Печерського суду, застосування такого заходу було незаконним, оскільки законодавство України не передбачало чіткої і передбачуваної процедури стосовно тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію.

2. Оцінка Суду

47. У своїх попередніх рішеннях Суд уже зазначав, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» в контексті пункту 1 статті 5 означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні — для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля (див. справи *«Барановський проти Польщі»* (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, пп. 50–52, *ECHR* 2000-III, і *«Худойоров проти Росії»* (*Khudoyorov v. Russia*), № 6847/02, п. 125, *ECHR* 2005-... (витяги)).

48. Щодо якості національного законодавства, яке регулює питання тримання особи під вартою в очікуванні на екстрадицію, Суд повторює, що подібні питання він уже розглядав у згаданій вище справі *«Солдатенко проти України»* (пп. 112–114) і визнав, що законодавство України не передбачає процедури, достатньо доступної, чітко сформульованої і передбачуваної у своєму застосуванні — такої, яка давала б змогу уникнути ризику свавільного тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію. У справі, що розглядається, заявника було допроваджено до суду із значною затримкою, строк, визначений в ухвалі про взяття його під варту, становив один місяць, і суд його ніколи не продовжував. Крім того, національні суди зрештою визнали неможливість оскарження заявником свого затримання на підставі положень Кримінально-процесуального кодексу, але не запропонували жодної іншої процедури, якою він міг би скористатись у своїй ситуації. За таких обставин Суд не знаходить причин відхилятися від висновків, яких він дійшов у справі *Солдатенка,* і підтверджує, що відповідне національне законодавство не

забезпечувало захисту заявника від свавілля. Таким чином, Суд не вважає за необхідне окремо розглядати питання про те, чи здійснювалася процедура екстрадиції з належною сумлінністю (див. справу *«Ісмойлов та інші проти Росії»* (*Ismoilov and Others v. Russia*), № 2947/06, п. 140, від 24 квітня 2008 року).

49. Отже, було порушено пункт 1(f) статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 4 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

50. Заявник також скаржився на відсутність у національному законодавстві достатніх процесуальних гарантій здійснення судового контролю законності його затримання (взяття під варту), а також на зволікання із судовим контролем для перевірки законності його затримання, оскільки його допровадили до суду на сьомий день після затримання. Він посилався на пункт 4 статті 5 Конвенції, який проголошує:

> «Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

51. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

а) Уряд

52. Уряд доводив, що заявник міг скористатися ефективною процедурою оскарження законності взяття його під варту. За твердженням Уряду, така процедура визначена статтями 106, 1652 і 382

Кримінально-процесуального кодексу та Постановою Пленуму Верховного Суду від 8 жовтня 2004 року.

53. Уряд зазначав, що питання законності тримання заявника під вартою розглядалося у двох судових провадженнях.

54. Перше провадження — це розгляд національними судами законності обрання стосовно заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Захисник оскаржив судову ухвалу від 11 січня 2005 року про взяття заявника під варту, але 20 січня 2005 року Київський міський суд залишив його апеляційну скаргу без задоволення. Уряд доводив, що національні суди розглядали скаргу захисника заявника без зволікань і в межах строків, передбачених законом.

55. Друге провадження — це розгляд скарги, в якій захисник оскаржував законність тримання заявника під вартою з 29 грудня 2004 року до 11 січня 2005 року. Зазначену скаргу було подано 19 січня 2005 року, а до Печерського суду вона надійшла 24 січня 2005 року. Судові засідання у справі двічі відкладалися: 10 лютого 2005 року — через нез'явлення захисника заявника в судове засідання, і 18 лютого 2005 року — через хворобу судді. 9 березня 2005 року Печерський суд провів судове засідання і ухвалив рішення, яким частково задовольнив скаргу заявника, визнавши, що тримання його під вартою протягом згаданого вище періоду було незаконним. 4 травня 2005 року Київський міський суд скасував рішення суду першої інстанції і відхилив апеляційну скаргу заявника. Отже, на думку Уряду, національні суди розглядали скаргу захисника заявника без зволікань і в межах строків, передбачених законом.

b) Заявник

56. Заявник доводив, що затримка з допровадженням його до суду підтверджує факт відсутності процедури судового контролю за законністю тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію. Він також стверджував, що положення Кримінально-процесуального кодексу, на які посилався Уряд, не поширюються на його ситуацію, оскільки стосуються кримінального розслідування, а не процедури екстрадиції. Він також наполягав, що з огляду на Постанову Пленуму Верховного Суду № 4 від 25 квітня 2003 року (див. пункт 34 вище), в якій зазначено, що «визнання затримання незаконним не є підставою для відмови в задоволенні подання про обрання запобіжного

заходу у вигляді взяття під варту», суди не звільнили б його з-під варти, навіть якби його затримання (взяття під варту) було визнано незаконним.

2. Оцінка Суду

57. Суд повторює, що мета пункту 4 статті 5 полягає в захисті права осіб, яких затримано і взято під варту, на судовий контроль законності застосованого до них заходу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії»* (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), від 18 червня 1971 року, серія A, № 12, п. 76). Відповідний засіб юридичного захисту має бути доступним для затриманої особи під час її перебування під вартою, давати їй можливість домогтися невідкладного судового контролю законності тримання її під вартою, а за відповідних обставин — свого звільнення. Існування засобу юридичного захисту, якого вимагає пункт 4 статті 5, має бути достатньо визначеним як на практиці, так і в теорії, інакше такому засобу не вистачатиме доступності та ефективності, які потребуються для цілей цього положення (див., *mutatis mutandis*, справи *«Стоїчков проти Болгарії»* (*Stoichkov v. Bulgaria*), № 9808/02, п. 66 (вкінці), від 24 березня 2005 року, та *«Вачев проти Болгарії»* (*Vachev v. Bulgaria*), № 42987/98, п. 71, *ECHR* 2004-VIII (витяги)). Доступність засобу юридичного захисту означає, зокрема, що умови, які органи влади створили на власний розсуд, мають бути такими, щоб заявники могли реально скористатися цим засобом (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Чонки (Čonka)*, пп. 46 і 55).

58. Суд нагадує свої висновки за пунктом 1 статті 5 Конвенції про відсутність в Україні правових положень, які б регулювали процедуру взяття під варту в очікуванні на екстрадицію. На думку Суду, за обставин цієї справи зазначені висновки застосовні й до скарги заявника на підставі пункту 4 статті 5 Конвенції, оскільки Уряд не довів, що заявник мав змогу скористатися відповідною процедурою, за допомогою якої суд міг би перевірити законність тримання його під вартою. Суд також нагадує, що положення Кримінально-процесуального кодексу, на які посилався Уряд, проаналізовані в рішенні у справі *Солдатенка,* і в ній Суд визнав, що ці положення стосуються ситуацій, пов'язаних із кримінальними провадженнями в національних органах та сторін у таких провадженнях, і конкретно не стосуються процедури екстрадиції (див. згадане вище рішення у справі

Солдатенка, п. 126). Як і у справі *Солдатенка*, у цій справі Уряд не пояснив, яким чином статті 106, 1652 і 382 Кримінально-процесуального кодексу могли б забезпечити судовий контроль, якого вимагає пункт 4 статті 5. Крім того, Суд бере до уваги постанову Верховного Суду, на яку посилається заявник (див. пункти 34 і 56 вище), а також ту обставину в цій справі, що національний суд, визнавши тримання заявника під вартою незаконним, все ж таки відмовився звільнити його з-під варти (див. пункт 26 вище).

59. Наведені вище міркування Суд вважає достатньою підставою для висновку про наявність порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 5 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

Посилаючись на пункт 5 статті 5 Конвенції, заявник стверджував, що законодавство України не передбачає відшкодування для потерпілих від незаконного затримання (взяття під варту) у зв'язку з процедурою екстрадиції.

> «5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

60. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

а) Уряд

61. На думку Уряду, недоцільно розглядати питання відповідальності України за пунктом 5 статті 5 Конвенції, оскільки затримання заявника та взяття його під варту здійснювалися на вимогу

Республіки Білорусь, а Україна в такій ситуації діяла тільки як виконавець вимоги іноземної держави. Уряд вважав, що після екстрадиції заявник мав би можливість заявити про свою невинуватість і домагатися відповідного відшкодування в Білорусі.

62. Уряд також стверджував: навіть якщо припустити, що Україна відповідальна за незаконне затримання заявника, він мав ефективний компенсаційний засіб юридичного захисту, передбачений законодавством України. Уряд посилався на статтю 2481 Цивільно-процесуального кодексу[2], яка передбачала для будь-якої особи можливість оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності державних органів під час здійснення ними управлінських функцій, якщо, на думку особи, вони порушили її права і свободи.

63. Уряд зазначав, що заявник ніколи не звертався до суду з такою скаргою. Водночас Уряд повторював, що, на його думку, відповідальність за затримання заявника несуть органи влади Білорусі і буде доцільнішим, якщо скарги заявника розглянуть білоруські суди.

b) Заявник

64. Заявник і далі вважав, що органи влади України несуть відповідальність за свої дії та рішення, навіть якщо вони й діяли відповідно до рішень іноземної держави (див. пункт 45 вище). Він також стверджував, що законодавство України не передбачало відшкодування для осіб, яких було незаконно затримано у зв'язку з процедурою екстрадиції.

65. Щодо засобу юридичного захисту, запропонованого Урядом, заявник навів приклад з національної судової практики. У наведеному прикладі адміністративну скаргу на дії прокурора при вирішенні питань, пов'язаних з екстрадицією, було відхилено на тій підставі, що такі питання належать до сфери кримінального права і їх слід вирішувати відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу.

2. Оцінка Суду

66. Суд повторює, що дотримання пункту 5 статті 5 Конвенції забезпечується, якщо існує можливість вимагати відшкодування

[2] На час подій у справі судове провадження в адміністративних справах регулювалося певними положеннями Цивільно-процесуального кодексу.

у зв'язку з позбавленням свободи за умов, які суперечили пунктам 1, 2, 3 і 4 (див. рішення у справі *«Вассінк проти Нідерландів»* (*Wassink v. the Netherlands*), від 27 вересня 1990 року, серія А, № 185-А, с. 24, п. 38, і справу *«Вачев проти Болгарії»*, № 42987/98, п. 79, *ЄСПЛ* 2004-... (витяги)). Отже, право на відшкодування, закріплене в пункті 5, означає, що існує порушення одного із зазначених пунктів статті 5, виявлене національним органом або Судом.

67. Оскільки Суд уже встановив, що було порушено пункти 1 і 4 статті 5, то й пункт 5 статті 5 Конвенції також може бути застосовано (див. рішення у справі *«Стіл та інші проти Сполученого Королівства»* (*Steel and Others v. the United Kingdom*), від 23 вересня 1998 року, *Звіти* 1998-VII, с. 2740, п. 81). Отже, Суд має визначити, чи мав заявник відповідно до законодавства України забезпечене правовою санкцією право на відшкодування у зв'язку з порушенням статті 5 Конвенції.

68. Суд зазначає, що Уряд не навів рішень, які могли б слугувати прикладом застосування засобу юридичного захисту, на який він посилався, тоді як заявник подав судові рішення, які підтверджують протилежне. У справі заявника апеляційний суд м. Києва зрештою постановив, що законність тримання заявника під вартою неможливо оцінити у світлі положень Кримінально-процесуального кодексу, тоді як заявник подав приклад іншого рішення (ухваленого тим самим судом), в якому зазначено, що до питань тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію мають застосовуватися положення Кримінально-процесуального, а не Цивільно-процесуального кодексу. Отже, Суд доходить висновку, що засіб юридичного захисту, на який посилається Уряд, не є достатньо певним, тому він не задовольняє вимог пункту 5 статті 5 Конвенції.

69. Крім того, вбачається, що національні суди не вважали, що позбавлення заявника свободи становить порушення національного законодавства, хоча, як згадувалося вище, Уряд не довів, що існує закон, який би задовольняв вимоги пункту 1(f) і пункту 4 статті 5 Конвенції (див. пункти 48 і 58 вище). У такій ситуації, як видається, заявник не мав навіть теоретичної можливості вимагати компенсації в національних судах.

70. Отже, Суд визнає, що законодавство України не передбачає забезпечене правовою санкцією право заявника на відшкодування,

як цього вимагає пункт 5 статті 5 Конвенції. Таким чином, мало місце порушення цього положення.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

71. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

72. Заявник вимагав 5000 євро відшкодування моральної шкоди.

73. Уряд вважав, що достатню справедливу сатисфакцію становитиме сам висновок про порушення.

74. Суд вважає, що внаслідок незаконного затримання і тримання під вартою заявник зазнав моральної шкоди, яку не може компенсувати сам тільки висновок про порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і керуючись принципом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 3000 євро за цим пунктом.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

75. Заявник також вимагав 4000 євро відшкодування судових та інших витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

76. Уряд посилався на те, що витрати заявника, підтверджені документами, становлять лише 650 гривень (94,30 євро), але фактично навіть ця сума не була витрачена заявником. 77. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд бере до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії і вважає за доцільне присудити заявникові 100 євро відшкодування всіх згаданих витрат.

С. ПЕНЯ

78. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. Одноголосно *оголошує* прийнятними скарги за пунктом 1(f) та пунктами 4 і 5 статті 5 Конвенції щодо тримання під вартою в очікуванні на екстрадицію, а решту скарг — неприйнятними.

2. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення пункту 1(f) статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє* одноголосно, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові 3000 (три тисячі) євро відшкодування моральної шкоди, а також 100 (сто) євро відшкодування судових витрат; ці суми мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цих сум;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* більшістю голосів решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік — *секретар*

П. Лоренцен — *голова*

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додано окрему думку судді Калайджиєвої, що частково не збігається з позицією більшості.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ КАЛАЙДЖИЄВОЇ, ЩО ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Згідно з пунктом 2 правила 60 палата може на свій розсуд вирішувати, чи є подані заявником деталізовані докази на підтвердження заявлених сум компенсації судових витрат достатніми і чи слід відхилити в повному обсязі або частково заявлені ним вимоги. На мою думку, це правило не можна розуміти як абсолютну умову або підставу для відхилення таких вимог, незважаючи на об'єктивно продемонстрований значний обсяг виконаної роботи. При вирішенні таких питань у попередніх справах Суд визначав 1) чи були заявлені судові та інші витрати у відповідній справі «фактичними і неминучими... з огляду на необхідність одержання відшкодування у зв'язку з виявленим порушенням Конвенції», і 2) чи був «розмір таких витрат обґрунтованим» (див., наприклад, справи *«Толстой Милославський проти Сполученого Королівства»* (*Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*), п. 77, та *«Нільсен і Йонсен проти Норвегії»* (*Nilsen and Johnsen v. Norway)* [GC], п. 62).

Представник заявника підготувала і подала 17 сторінок відповідних зауважень і юридичного аналізу, які напевне допомогли Суду сформулювати висновки стосовно прийнятності та суті скарг заявника. Я не розумію, чому цей документ не може служити об'єктивним доказом того, що судові витрати були фактичними, а їх розмір виправдовує призначення більшої компенсації, ніж 100 євро.

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ДУБОВИК ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява №№ 33210/07 та 41866/08)

Рішення

СТРАСБУРГ
15 жовтня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
15 січня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Дубовик проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
пані Р. Ягер, п. Р. Марусте,

пані І. Берро-Лефевр, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 22 вересня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за двома заявами (№ 33210/07 і № 41866/08), поданими проти України до Суду 6 серпня 2007 року і 6 серпня 2008 року відповідно громадянкою Білорусі Катериною Вікторівною Дубовик (далі — заявниця) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявницю представляв п. А. Бущенко — адвокат, що практикує в м. Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев з Міністерства юстиції.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що в разі її екстрадиції до Республіки Білорусь їй загрожуватимуть катування і несправедливий судовий розгляд, що її тримання під вартою було незаконним, що її клопотання про звільнення з-під варти не було розглянуто без зволікання та по суті і що вона не мала права на відшкодування за тримання під вартою.

4. 3 листопада 2007 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про першу заяву, а 2 жовтня 2008 року — про другу. 3 вересня 2008 року Урядові було поставлено додаткове запитання стосовно скарги заявниці за пунктом 1 статті 5 Конвенції. Було також вирішено розглядати заяви по суті одночасно з питанням щодо їх прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця, 1978 року народження, проживає в м. Києві.

6. У лютому 2005 року заявниця переїхала з Білорусі до України. Відтоді вона зі своєю сім'єю живе в Україні.

7. 10 березня 2006 року заступник Генерального прокурора Республіки Білорусь виніс постанову про арешт заявниці за підозрою у причетності до торгівлі людьми за обтяжливих обставин та організованої злочинної діяльності.

8. 26 липня 2007 року заявницю, яку було оголошено в міжнародний розшук, було затримано в Києві на підставі міжнародної санкції на арешт, виданої 21 червня 2007 року, з метою її подальшої екстрадиції та на підставі листа бюро Інтерполу в Республіці Білорусь від 15 липня 2007 року, яким органи влади України було поінформовано про перебування заявниці на території України та висловлено прохання встановити її місцезнаходження і затримати з метою екстрадиції. При цьому заявницю розлучили з її новонародженою дитиною, якій на момент затримання заявниці виповнився рівно один місяць.

9. 27 липня 2007 року Голосіївський районний суд м. Києва (далі — районний суд) застосував до заявниці запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на сорок днів — до отримання офіційного запиту про її екстрадицію до Республіки Білорусь. 6 серпня 2007 року апеляційний суд м. Києва залишив цю постанову без змін.

10. 29 липня 2007 року заявниця подала клопотання про надання їй статусу біженця в Україні.

11. 27 серпня 2007 року до Генеральної прокуратури України (далі — ГПУ) надійшов офіційний запит заступника Генерального прокурора Республіки Білорусь про екстрадицію заявниці до Білорусі для притягнення її до кримінальної відповідальності за торгівлю людьми за обтяжливих обставин та організовану злочинну діяльність. У запиті містилася детальна інформація про злочинні дії, в яких органи влади Республіки Білорусь підозрювали заявницю, а також запевнення, що кримінальне переслідування стосуватиметься лише зазначених злочинів, що вона матиме можливість виїхати з Білорусі після судового процесу і відбуття покарання і що її не буде депортовано чи вислано до будь-якої третьої країни без згоди України. Ніякого рішення щодо зазначеного вище запиту ухвалено не було.

12. 3 вересня 2007 року районний суд продовжив тримання заявниці під вартою, не встановивши відповідного строку, а лише зазначивши, що такий захід продовжено до ухвалення Генеральною

прокуратурою України рішення щодо її екстрадиції до Республіки Білорусь. 13 вересня 2007 року апеляційний суд м. Києва залишив цю постанову без змін.

13. 12 вересня 2007 року Голова палати вирішив застосувати правило 39, вказавши Уряду на необхідність утриматися від видачі заявниці до Республіки Білорусь.

14. Листом від 21 вересня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь надіслала першому заступникові Генерального прокурора України запевнення в тому, що в разі екстрадиції заявниці до Республіки Білорусь вона не зазнає поводження, забороненого статтею 3 Конвенції, що їй буде забезпечено право на справедливий судовий розгляд і що в її справі не буде застосовано смертну кару.

15. 5 березня 2008 року Державний комітет України у справах національностей та міграції (далі — Комітет) ухвалив рішення про надання заявниці статусу біженця.

16. 6 березня 2008 року заявниця одержала посвідчення біженця.

17. 7, 14 і 21 березня 2008 року адвокат заявниці подавав до районного суду клопотання про звільнення її з-під варти, посилаючись на те, що вона мала статус біженця, а це виключало можливість екстрадиції.

18. Листами від 12 і 31 березня 2008 року районний суд повідомив про відмову в розгляді клопотань про звільнення з-під варти, мотивуючи своє рішення наявністю остаточної та обов'язкової для виконання судової постанови про тримання заявниці під вартою до вирішення питання про її екстрадицію, а також посиланням на те, що визначення наявності підстав для тримання її під вартою належить до компетенції прокуратури.

19. 18 квітня 2008 року ГПУ внесла протест на рішення Комітету від 5 березня 2008 року. Протест ГПУ зупинив дію опротестованого рішення Комітету.

20. 5 травня 2008 року Комітет відхилив протест ГПУ і підтвердив своє рішення від 5 березня 2008 року.

21. 20 травня 2008 року ГПУ внесла до окружного адміністративного суду м. Києва (далі — Київський суд) протест на рішення Комітету про надання заявниці статусу біженця і клопотання про зупинення дії рішення Комітету.

22. 26 червня 2008 року адвокат подав до окружного адміністративного суду м. Києва клопотання про звільнення заявниці з-під варти на підставі положень Кодексу адміністративного судочинства. Жодного рішення стосовно цього клопотання ухвалено не було.

23. 9 липня 2008 року окружний адміністративний суд м. Києва залишив без задоволення клопотання ГПУ про зупинення дії рішення Комітету до вирішення адміністративної справи.

24. 21 липня 2008 року Київський суд відхилив протест ГПУ і підтвердив правомірність рішення Комітету від 5 березня 2008 року.

25. 23 грудня 2008 року Київський апеляційний адміністративний суд (далі — апеляційний суд) скасував рішення від 21 липня 2008 року та рішення Комітету від 5 березня 2008 року.

26. 28 січня 2009 року ухвалою Вищого адміністративного суду відкрито касаційне провадження в адміністративній справі і зупинено виконання рішення від 23 грудня 2008 року.

27. 23 лютого 2009 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь поінформувала українську сторону про закінчення максимально допустимого строку (вісімнадцять місяців) попереднього ув'язнення заявниці, тому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою замінили на підписку про невиїзд. На цій підставі Генеральна прокуратура Республіки Білорусь просила ГПУ залишити запит про екстрадицію без розгляду і звільнити заявницю.

28. 25 лютого 2009 року заступник Генерального прокурора України виніс постанову про звільнення заявниці з-під варти на підставі зазначеного вище звернення Генеральної прокуратури Республіки Білорусь. Того самого дня заявницю звільнили.

29. 1 квітня 2009 року Вищий адміністративний суд залишив ухвалу апеляційного суду без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС 1963 РОКУ (ВТРАТИВ ЧИННІСТЬ)

30. У відповідних положеннях статті 248^1 Кодексу (глава 31-А) зазначалося:

«Громадянин має право звернутися до суду … зі скаргою, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи».

2. КОДЕКС АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА (ЧИННИЙ З 1 ВЕРЕСНЯ 2005 РОКУ)

31. У відповідних положеннях Кодексу зазначено:

Стаття 2.
Завдання адміністративного судочинства

«1. Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади…

2. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження…»

Стаття 17.
Компетенція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ

«1. Компетенція адміністративних судів поширюється на:

…

3) спори між суб'єктами владних повноважень…

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом…

2. Компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи:

…

2) що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства…»

Стаття 117.
Забезпечення адміністративного позову

«1. Суд за клопотанням позивача або з власної ініціативи може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову…

3. Подання адміністративного позову, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, але суд у порядку забезпечення адміністративного позову може відповідною ухвалою зупинити дію [оскаржуваного] рішення суб'єкта владних повноважень…

Стаття 118.
Порядок забезпечення адміністративного позову

6. Ухвала з питань забезпечення адміністративного позову може бути оскаржена. Оскарження ухвали не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи».

Прикінцеві та перехідні положення

«…7. Після набрання чинності цим Кодексом заяви і скарги у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин … (глави 29–32 … Цивільного процесуального кодексу України 1963 року) … розглядаються в порядку, встановленому цим Кодексом. …»

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРОКУРАТУРУ» ВІД 1 ГРУДНЯ 1991 РОКУ (ЗІ ЗМІНАМИ І ДОПОВНЕННЯМИ)

32. Відповідні положення Закону України «Про прокуратуру» передбачали:

Стаття 19.
Предмет нагляду за додержанням і застосуванням законів

«Предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів є:

1) відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам…»

Стаття 20.
Повноваження прокурора

«...При виявленні порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право:

1) опротестовувати акти ... міністерств та інших центральних органів виконавчої влади...»

Стаття 21.
Протест прокурора

«Протест на акт, що суперечить закону, приноситься прокурором, його заступником до органу, який його видав, або до вищестоящого органу...

Протест прокурора зупиняє дію опротестованого акта і підлягає обов'язковому розгляду відповідним органом ... у десятиденний строк після його надходження. Про наслідки розгляду протесту в цей же строк повідомляється прокурору.

У разі відхилення протесту ... прокурор може звернутися з заявою до суду про визнання акта незаконним. Заяву до суду може бути подано протягом п'ятнадцяти днів з моменту одержання повідомлення про відхилення протесту... Подача такої заяви зупиняє дію правового акта».

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО БІЖЕНЦІВ» ВІД 21 ЧЕРВНЯ 2001 РОКУ

33. Стаття 3 Закону передбачає:

Стаття 3.
Заборона вислання або примусового повернення біженця до країни, з якої він прибув та де його життю або свободі загрожує небезпека

«Біженець не може бути висланий або примусово повернутий до країн, де його життю або свободі загрожує небезпека через його расу, віросповідання (релігію), національність, громадянство (підданство), належність до певної соціальної групи або політичні переконання.

Біженець не може бути висланий або примусово повернутий до країн, де він може зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдсь-

ких або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, або з якої він може бути висланий або примусово повернутий до країн, де його життю або свободі загрожує небезпека через його расу, релігію, національність, громадянство (підданство), належність до певної соціальної групи або політичні переконання.

Дія цієї статті не поширюється на біженця, засудженого в Україні за вчинення тяжкого злочину».

5. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ, ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ» ВІД 1 ГРУДНЯ 1994 РОКУ (ЗІ ЗМІНАМИ І ДОПОВНЕННЯМИ)

34. Відповідні положення цього Закону передбачають:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянинові внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

1) постановлення виправдувального вироку суду;

1-1) встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

2) закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

3) відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті…;

4) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди, завданої зазначеними у статті 1 цього Закону оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи, виникає у випадках, передбачених пунктом 1-1 частини першої цієї статті, або за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано».

Стаття 3

«У наведених в статті 1 цього Закону випадках громадянинові відшкодовуються: …

5) моральна шкода».

Стаття 4

«...Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянинові, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру».

6. ІНШІ ЗАКОНОДАВЧІ ПОЛОЖЕННЯ, ЩО МАЮТЬ СТОСУНОК ДО СПРАВИ

35. Інші положення національного законодавства і практики стисло викладено в рішеннях у справах *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*) (№ 2440/07, пп. 21–29 і 31, від 23 жовтня 2008 року) та *«Світлорусов проти України»* (*Svetlorusov v. Ukraine*) (№ 2929/05, пп. 32–34, від 12 березня 2009 року).

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

36. Згідно з пунктом 1 правила 42 Реґламенту Суду Суд вирішує об'єднати ці заяви з огляду на спільне фактичне та юридичне підґрунтя.

II. СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3, 6 І 13 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявниця стверджувала, що в разі її екстрадиції до Республіки Білорусь їй загрожуватимуть катування і несправедливий судовий розгляд на порушення статей 3 і 6 Конвенції, і скаржилася, що вона не мала засобів юридичного захисту у зв'язку з цими скарга-

ми, як цього вимагає стаття 13 Конвенції. У відповідних положеннях статті 3, пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції зазначено:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Пункт 1 статті 6

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

38. Уряд стверджував, що після того, як на прохання органів влади Республіки Білорусь процедуру екстрадиції було припинено і заявницю звільнили, вона втратила статус потенційної жертви.

39. Заявниця доводила, що ризик її екстрадиції до Республіки Білорусь існує й далі, а Генеральній прокуратурі Республіки Білорусь ніщо не заважає знову звернутися із запитом про її видачу.

40. Суд зазначає, що процедуру екстрадиції було припинено без будь-якого рішення Генеральної прокуратури України щодо видачі. Хоча можливість повторного порушення процедури екстрадиції заявниці не можна виключати, на цей момент ніщо не свідчить про існування безпосереднього ризику її вислання з території України або про існування чинного рішення органів влади України про таке вислання.

41. Отже, з огляду на те, що скарги заявниці за статтями 3 і 6 Конвенції стосувалися відповідальності України згідно з Конвенцією за те, що могло статися із заявницею в Республіці Білорусь у разі її екстрадиції чи вислання за якихось інших умов, а також на відсутність ризику її вислання на цей час, заявниця не може вважати себе жертвою порушення її прав, гарантованих статтею 3 і пунктом 1 статті 6

Конвенції, як це передбачає стаття 34 Конвенції. За відсутності небезпідставної скарги за статтями 3 і 6 Конвенції Суд не зобов'язаний з'ясовувати, чи існували ефективні засоби юридичного захисту щодо зазначених скарг, як цього вимагає стаття 13. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

42. Стверджуючи, що органи влади України не мали підстав для обґрунтованої підозри у вчиненні нею злочину, заявниця скаржилася, що взяття її під варту до того, як надійшов запит про екстрадицію, суперечило пункту 1(c) статті 5. Вона також стверджувала, що її затримання 26 липня 2007 року не мало юридичних підстав, оскільки було здійснене без відповідного судового рішення і не мало на меті запобігання чи припинення злочину. Заявниця також скаржилася за пунктом 1 статті 5 Конвенції на те, що тримання її під вартою було незаконним. Вона вважала, що тримання її під вартою до 5 березня 2008 року та з 18 квітня до 5 травня 2008 року, коли ГПУ зупинила дію рішення про надання їй статусу біженця, суперечило пункту 1(f) статті 5. Вона також вважала, що, починаючи з дати рішення про надання їй статусу біженця — за винятком зазначеного вище періоду, протягом якого дію цього рішення було зупинено,— жоден із випадків, перелічених у пункті 1 статті 5 Конвенції, не міг служити підставою для тримання її під вартою, оскільки національний закон забороняв вислання біженців із території України.

43. Посилаючись на пункти 4 і 5 статті 5 Конвенції, заявниця скаржилася, що законодавство України не передбачало можливості звернення до суду для перевірки судом законності її затримання та одержання відповідного відшкодування, якщо суд встановить, що такий захід був незаконним.

44. У відповідних положеннях статті 5 зазначено:

> «1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
>
> ...

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

f) законний арешт або затримання особи ..., щодо якої провадиться процедура ... екстрадиції.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Заперечення Уряду

а) Невідповідність критерію ratione personae

45. Уряд доводив, що заявниця не вважала себе жертвою порушення пункту 1(f) статті 5 Конвенції стосовно першого періоду тримання її під вартою, оскільки стверджувала, що тримання її під вартою з 26 липня до 27 серпня 2007 року становило, головним чином, порушення пункту 1(c) статті 5 Конвенції.

46. Заявниця доводила, що, оскільки суть стверджуваного порушення зазначено, її скарга є прийнятною, незважаючи на спірне питання кваліфікації фактів за конкретним підпунктом пункту 1 статті 5. Вона також вважала, що така кваліфікація не завжди очевидна. Крім того, вона зазначила, що в попередніх справах проти України, в яких ішлося про аналогічні скарги стосовно тримання заявників під вартою в очікуванні на екстрадицію, Суд визнав такі скарги прийнятними і розглянув їх за пунктом 1(f) статті 5, незважаючи на посилання заявників на пункт 1(c) статті 5 (див., наприклад, рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, № 2440/07, пп. 98–103, від 23 жовтня 2008 року).

47. Суд зауважує, що у справі, яка розглядається, заявниця із самого початку скаржилася на незаконність застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Справді, як зазначає Уряд, вона аналізувала цей захід під кутом зору підпункту «c», а не «f» пункту 1 статті 5 Конвенції, але помилкове посилання на пункт 1(c) статті 5 не заважає Суду як контролюючій інстанції з юридичної характеристики фактів у справі (див. рішення у справі *«Надточій проти України»* (*Nadtochiy v. Ukraine*), № 7460/03, п. 31, від 15 травня 2008 року) розглянути порушену заявницею скаргу з погляду того положення Конвенції, яке Суд вважає застосовним за обставин у цій справі. Тому Суд відхиляє це заперечення Уряду.

48. Суд зазначає, що, окрім екстрадиції, органи влади не наводили жодних інших підстав для затримання заявниці і тримання її під вартою, і що в матеріалах справи немає нічого, що могло б свідчити про те, що начебто такі інші підстави будь-коли існували. Отже, всупереч доводам заявниці Суд визнає, що тримання її під вартою до 5 березня 2008 року здійснювалося виключно з метою її подальшої екстрадиції, тому скарга стосовно відповідного періоду тримання її під вартою потребує розгляду за пунктом 1(f) статті 5 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі *Солдатенка (Soldatenko)*, п. 99).

b) Невичерпання національних засобів юридичного захисту

49. Уряд доводив, що заявниця мала у своєму розпорядженні ефективний, з погляду пункту 4 статті 5, процесуальний засіб захисту для оскарження свого тримання під вартою. Уряд посилався, зокрема, на те, що стаття 55 Конституції гарантує кожному право оскаржити до суду будь-яке рішення, дію чи бездіяльність державних органів. Крім того, стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства передбачала можливість оскаржити будь-який захід, який було вжито прокурором у рамках процедури екстрадиції.

50. Уряд також зазначав, що, залежно від результату адміністративного провадження, заявниця мала можливість вимагати відшкодування на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

51. Тому, на думку Уряду, заявниця не вичерпала засобів юридичного захисту, які могла використати згідно із законодавством України.

52. Заявниця з цим не погоджувалася.

53. Суд вважає, що аргументи Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту настільки тісно пов'язані з суттю скарг заявниці за пунктами 4 і 5 статті 5, що вони мають бути долучені до питань по суті й розглянуті разом з ними.

2. Висновок

54. Отже, Суд долучає до розгляду справи по суті аргументи Уряду про наявність та ефективність засобів юридичного захисту стосовно скарг заявниці за пунктами 4 і 5 статті 5. Суд вважає, що скарги за пунктом 1(f) статті 5 та пунктами 4 і 5 статті 5 не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними на якихось інших підставах. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

а) Період з 26 липня 2007 року до 5 березня 2008 року

55. Сторони подали аргументи, аналогічні тим, що висувалися у справах *Солдатенка* (див. згадане вище рішення у справі *Солдатенка (Soldatenko)*, пп. 104–107, і *Світлорусова* (див. згадане вище рішення у справі *Світлорусова (Svetlorusov)*, пп. 43–46). Зокрема, Уряд посилався на те, що чіткі й передбачувані процесуальні норми щодо тримання заявниці під вартою в очікуванні на екстрадицію містилися в Конституції України, Конвенції країн СНД 1993 року про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі — Мінська конвенція), Кримінально-процесуальному кодексі та Постанові № 16 Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією».

56. У попередніх справах, у яких розглядалися питання, аналогічні порушеним у цій справі, Суд визнав наявність порушень пункту 1 статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *Солдатенка (Soldatenko)*, пп. 109–114, і *Світлорусова (Svetlorusov)*, пп. 47–49). Такий висновок ґрунтувався, головним чином, на відсутності до-

статньої юридичної підстави для тримання заявників під вартою в очікуванні на процедуру екстрадиції.

57. Дослідивши всі подані йому матеріали, Суд вважає, що Уряд не надав фактів і аргументів, які могли б спонукати Суд до іншого висновку у справі, що розглядається. Отже, у зв'язку з цим мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

b) Період з 5 березня 2008 року до 25 лютого 2009 року

58. Уряд доводив, що здійснити екстрадицію заявниці було неможливо з огляду на вказаний Судом тимчасовий захід. Уряд також посилався на те, що рішення про надання заявниці статусу біженця було скасоване Київським апеляційним адміністративним судом. При цьому Уряд висував такі самі аргументи, як і стосовно першого періоду тримання заявниці під вартою (див. пункт 55 вище).

59. Заявниця стверджувала, що з 5 березня до 18 квітня 2008 року, з 5 травня до 23 грудня 2008 року та з 28 січня до 1 квітня 2009 року рішення про надання їй статусу біженця було юридично дійсним, а законодавча заборона її видачі — чинною. Тому вона вважала, що тримання її під вартою було взагалі незаконним, і що жоден із перелічених у пункті 1 статті 5 випадків, у яких дозволяється позбавлення свободи, також не міг бути підставою для застосування такого запобіжного заходу протягом зазначених вище періодів.

60. Суд передусім зазначає, що вказаний ним тимчасовий захід стосувався вислання заявниці з території України і не вимагав тримання її під вартою. Отже, такий захід аж ніяк не може використовуватися за національним законом як підстава для затримання і тримання заявниці під вартою. Суд також нагадує: раніше він уже визнав, що національне законодавство не передбачало достатніх юридичних підстав для тримання заявниці під вартою в очікуванні на екстрадицію у період з 26 липня 2007 року до 5 березня 2008 року (див. п. 56 вище та включені до нього посилання). Ці висновки так само застосовні й до періоду, про який ідеться, і в цей період так само не існувало адекватної юридичної підстави за національним законом.

61. До того ж 5 березня 2008 року заявниці було надано статус біженця, і цей статус не було оскаржено до 18 квітня 2008 року. Попри передбачені національним законодавством гарантії проти вислання особи, яка має статус біженця (див. пункт 33 вище), заявниця зали-

шалася під вартою. Уряд не пояснив, яким чином — якщо заявницю не можна було вислати з країни — метою тримання її під вартою у період з 5 березня 2008 року до 18 квітня 2008 року могла бути її «екстрадиція» у значенні статті 5.

62. Отже, порушення пункту 1 статті 5 Конвенції мало місце і стосовно цього періоду тримання заявниці під вартою.

2. Пункт 4 статті 5

63. Сторони подали аргументи, аналогічні тим, що висувалися у справах *Солдатенка* (див. згадане вище рішення у справі *Солдатенка*, пп. 116–120) і *Світлорусова* (див. згадане вище рішення у справі *Світлорусова*, пп. 52–56). Зокрема Уряд посилався на положення Кримінально-процесуального кодексу, які регулюють питання попереднього ув'язнення в Україні. Він також посилався на Кодекс адміністративного судочинства, який передбачає порядок оскарження дій органів державної влади, і доводив, що заявниця мала можливість оскаржити своє затримання і фактично зробила це, але розгляд її скарги триває досі.

64. Заявниця стверджувала, що національні суди відмовилися перевірити законність її затримання і що її останнє клопотання про звільнення з-під варти, на яке посилався Уряд, не розглядалося, аж поки заявницю звільнили на інших підставах.

65. У попередніх справах, у яких розглядалися питання, аналогічні порушеним у цій справі, Суд визнав наявність порушень пункту 4 статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *Солдатенка*, пп. 125–127, і *Світлорусова*, пп. 57–59).

66. Далі Суд зауважує, що Уряд посилався також на статтю 2 Кодексу адміністративного судочинства, яка, на думку Уряду, надавала заявниці ефективний засіб юридичного захисту — можливість оскаржити рішення про екстрадицію та будь-яку дію, вчинену під час вирішення питань, пов'язаних з екстрадицією. Це положення гарантує кожному право оскаржити будь-які рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади до адміністративних судів. Однак Уряд не надав ніяких доказів наявності у судів повноважень з такого контролю і не навів рішень, які б свідчили про здійснення ними такого контролю, тимчасом як у справах [проти України], раніше розглянутих Судом, констатувалося визнання національними судами того факту, що Кодекс адміністративного судочинства не передбачає належної

процедури оскарження рішень про екстрадицію і не наділяє суди повноваженнями вирішувати питання щодо законності екстрадиції (див. згадане вище рішення у справі *Солдатенка*, пп. 46 і 49). Суд також зазначає, що 26 червня 2008 року заявниця звернулася зі скаргою відповідно до Кодексу адміністративного судочинства, але її так і не було розглянуто до березня 2009 року, коли заявницю звільнили з-під варти.

67. Насамкінець, незважаючи на значні зміни в обставинах цієї справи та очевидну відсутність підстав для тримання заявниці під вартою з огляду на законодавчу заборону її вислання з країни, національні суди неодноразово відмовлялися знову дослідити питання правомірності тримання її під вартою. Вони посилалися на існування остаточного та обов'язкового для виконання судового рішення від 3 вересня 2007 року про застосування такого запобіжного заходу до вирішення питання про екстрадицію заявниці (див. пункт 18 вище) і тим самим позбавили її права, гарантованого пунктом 4 статті 5, на судовий контроль законності її затримання і тримання під вартою. Отже, на думку Суду, адекватного судового реагування на скарги заявниці не було, а це становить порушення вимоги пункту 4 статті 5 (див., *mutatis mutandis*, *«Єлоєв проти України»* (*Yeloyev v. Ukraine*), № 17283/02, п. 65, від 6 листопада 2008 року).

68. Суд доходить висновку, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд, не є достатньо визначеними, щоб задовольняти вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції. Тому Суд відхиляє по перед нє заперечення Уряду з посиланням на те, що тримання під вартою потрібно було оскаржити на підставі положень Кодексу адміністративного судочинства, і визнає, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

3. Пункт 5 статті 5

69. На думку Уряду, заявниця мала ефективний засіб юридичного захисту, передбачений законодавством України, який надавав їй можливість отримати відповідне відшкодування. Уряд посилався на статтю 248^1 Цивільного процесуального кодексу, згідно з якою будь-яка особа могла оскаржити до суду рішення, дії чи бездіяльність органів влади під час здійснення ними управлінських функцій, якщо вони, на думку особи, порушили її права і свободи. Крім того, Уряд доводив, що в разі встановлення незаконності тримання під вартою

заявниці вона могла вимагати відшкодування згідно із Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

70. Заявниця доводила неефективність засобів юридичного захисту, на які посилався Уряд.

71. Суд повторює, що дотримання пункту 5 статті 5 Конвенції забезпечується в разі існування можливості вимагати відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок позбавлення свободи за умов, які суперечили пунктам 1, 2, 3 або 4 цієї статті (див. рішення у справах *«Вассінк проти Нідерландів»* (*Wassink v. the Netherlands*) від 27 вересня 1990 року, п. 38, серія A, № 185-A, та *«Вачев проти Болгарії»* (*Vachev v. Bulgaria*), № 42987/98, п. 79, *ECHR* 2004-... (витяги)). Таким чином, для реалізації права на відшкодування, передбаченого пунктом 5 статті 5, національний орган або Суд має спочатку встановити наявність порушення одного з попередніх пунктів цієї статті.

72. Оскільки Суд уже з'ясував, що мали місце порушення пунктів 1 і 4 статті 5 Конвенції, пункт 5 статті 5 Конвенції також застосовний (див. рішення у справі *«Сміл та інші проти Сполученого Королівства»* (*Steel and Others v. the United Kingdom*) від 23 вересня 1998 року, п. 81, Reports 1998-VII, с. 2740). Отже, Суд має визначити, чи законодавство України передбачало для заявниці забезпечене правовою санкцією право на відшкодування за порушення статті 5 Конвенції.

73. Суд зазначає, що перший засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, він вже про аналізував у справі *Світлорусова* (див. згадане вище рішення у справі *Світлорусова*, п. 68) і встановив, що цей засіб недостатньо визначений, щоб задовольняти вимоги пункту 5 статті 5 Конвенції. Крім того, відповідні глави Цивільного процесуального кодексу 1963 року, включно зі статтею 248[1], на 1 вересня 2005 року, коли набрав чинності Кодекс адміністративного судочинства (див. прикінцеві та перехідні положення, наведені в пункті 31 вище), уже втратили чинність і тому не могли бути застосовними до фактів у цій справі.

74. Щодо другого засобу юридичного захисту, на який посилався Уряд, Суд зазначає, що Уряд не навів жодного рішення, яке свідчило б про використання такого засобу юридичного захисту, зокрема у справі про затримання з метою екстрадиції. Як видно з тексту Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадяни-

нові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», у ньому йдеться про кримінальні справи в Україні і не згадуються інші ситуації позбавлення свободи. Крім того, як видається, національні суди не вважали, що позбавлення заявниці свободи становило порушення національного законодавства, хоча, як згадувалося вище, Уряд не довів, що існує закон, який би задовольняв вимоги пункту 1(f) і пункту 4 статті 5 Конвенції (див. пункти 57 і 62 вище). Очевидно у такій ситуації заявниця не мала навіть теоретичної можливості вимагати відшкодування в національному суді (див. згадане вище рішення у справі *Світлорусова*, п. 69). Отже, Суд доходить висновку, що і цей засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, не є достатньо визначеним, щоб задовольняти вимоги пункту 5 статті 5 Конвенції. Відповідно заперечення Уряду про невичерпання цього засобу слід також відхилити.

75. Отже, Суд визнає, що законодавство України не надає заявниці забезпечене правовою санкцією право на відшкодування, як цього вимагає пункт 5 статті 5 Конвенції, тому він відхиляє попереднє заперечення Уряду і доходить висновку, що мало місце порушення цього положення.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

76. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

77. Заявниця вимагала 20000 євро відшкодування моральної шкоди.

78. Уряд вважав, що ці вимоги надмірні й необґрунтовані і що в разі встановлення Судом порушення такий висновок буде достатньою справедливою сатисфакцією в цій справі.

79. Суд вважає, що внаслідок незаконного затримання і тримання під вартою заявниця зазнала моральної шкоди, яку неможливо

відшкодувати лише висновком про порушення її прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявниці 5000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

80. Заявниця також вимагала 2000 євро відшкодування судових та інших витрат.

81. Уряд вказував на те, що вимоги заявниці про відшкодування судових та інших витрат не підтверджені відповідними документами.

82. Згідно з практикою Суду заявниця має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. Беручи до уваги наявну інформацію у цій справі та виходячи із зазначених вище критеріїв, Суд відхиляє вимогу про відшкодування судових та інших витрат.

C. ПЕНЯ

83. Суд вважає, що пеня у разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Приєднує до розгляду справи по суті* заперечення Уряду стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту щодо скарг заявниці за статтею 5 Конвенції і відхиляє ці заперечення після розгляду по суті.

2. *Оголошує* скарги за пунктом 1(f) статті 5 та за пунктами 4 і 5 статті 5 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

6. *Постановляє,* що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявниці 5000 (п'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 жовтня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«КАБУЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 41015/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 листопада 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 травня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Кабулов проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. Р. Марусте,
п. К. Юнґвірт, п. М. Віллігер,

пані І. Берро-Лефевр, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також п. С. Філліпс, *заступник секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 20 жовтня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 41015/04), яку 22 листопада 2004 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) пан Амір Даміpович Кабулов (далі — заявник).

2. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв п. А. Бущенко, якого замінив п. С. Ю. Ставров — обидва юристи, що практикують у м. Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. 23 листопада 2004 року Голова другої секції вказав Урядові держави-відповідача, що заявника не може бути видано до Казахстану до подальшого повідомлення (правило 39 Регламенту Суду). У той же день Суд надав заяві статус пріоритетної (правило 41 Регламенту Суду).

4. 28 квітня 2005 року Суд вирішив повідомити Уряд про заяву. За пунктом 3 статті 29 Конвенції Суд вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно. Також, за клопотанням заявника, Суд надав заяві статус пріоритетної (правило 41 Регламенту Суду).

5. Заявник скаржився за статтею 2 Конвенції, що існує реальний ризик того, що у разі його екстрадиції до Казахстану його буде засуджено до смертної кари. Він також стверджував, що його буде піддано поводженню, що суперечить положенням статті 3 Конвенції, у зв'язку з можливим застосуванням смертної кари та незадовільними умовами тримання під вартою, що існують в Казахстані, а також з огляду на відсутність належного медичного обслуговування в установах попереднього ув'язнення та відбування покарань та на розповсюджену практику застосування катування до ув'язнених.

Також на підставі підпунктів «c» і «f» пункту 1, пунктів 2, 3 та 4 статті 5 Конвенції він стверджував, що взяття його під варту 23 серпня 2004 року та рішення про його екстрадицію, прийняте Генеральною прокуратурою України, були незаконними. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції, стверджуючи, що стосовно його скарг про екстрадицію та порушення статей 2 і 3 Конвенції не існує ефективних засобів юридичного захисту. Заявник також скаржився на те, що всупереч пункту 1 статті 6 Конвенції у разі екстрадиції до Казахстану його буде піддано несправедливому суду. Він також стверджував, що було порушення статті 34 Конвенції.

6. 1 квітня 2006 року цю справу було передано на розгляд новоствореній п'ятій секції (пункт 1 правила 25 та пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

7. 17 січня 2007 року Суд вирішив поставити Уряду держави-відповідача додаткові запитання щодо заяви. Суд також вирішив, що тимчасовий захід, вказаний на підставі правила 39 Регламенту Суду, повинен і надалі залишатися в силі.

8. 3 вересня 2008 року заявник надіслав до Суду листа, в якому просив Суд вилучити заяву з реєстру, оскільки він хотів бути виданим до Казахстану. Лист пересилався разом із супровідним листом, підписаним начальником СІЗО у той самий день, в який був написаний заявником лист. У супровідному листі зазначалося, що лист заявника стосується клопотання про відкликання його заяви до Суду. Його мати та захисник пізніше заявили, що це клопотання заявника було написане під тиском національних органів та начальника Харківського СІЗО № 27. 6 листопада 2008 року заявник повідомив свого захисника, пана Бущенка, про те, що він має намір і надалі підтримувати свою заяву, та попросив його подати до Суду клопотання щодо прискорення розгляду його справи. Він також заявив, що начальник СІЗО та представники Державного департаменту України з питань виконання покарань чинили на нього тиск з метою змусити його відкликати свою заяву. 14 листопада 2008 року Генеральна прокуратура України, яка опитала заявника від імені Урядового уповноваженого, повідомила Урядового уповноваженого про те, що заявник написав листа від 3 вересня 2008 року у зв'язку з тривалим перебуванням під вартою та відсутністю рішення Європейського суду з прав людини. Генеральна прокуратура України заявила, що заявник після консультації 6 листопада 2008 року зі своїм захисником

висловив бажання, щоб його справа й надалі розглядалася Судом. Прокуратура також заявила, що заявник не подавав скарг на дії адміністрації СІЗО.

9. Від Гельсінського фонду з прав людини у Варшаві були отримані письмові подання, та за рішенням Голови йому було надано дозвіл взяти участь у слуханні в якості третьої сторони (пункт 2 статті 36 Конвенції та пункт 2 правила 44).

ФАКТИ

I. КОКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

10. Факти справи, надані сторонами, можуть бути узагальнені таким чином.

A. ПОДІЇ, ЩО ПЕРЕДУВАЛИ СПРАВІ

11. Заявник народився 14 серпня 1979 року. Заявник стверджує, що він є Аміром Даміровичем Кубуловим, громадянином Російської Федерації. Він також стверджує, що має громадянство Республіки Казахстан. Наразі заявник перебуває під вартою у Полтавському слідчому ізоляторі (далі — Полтавський СІЗО) Державного Департаменту з питань виконання покарань.

12. 16 червня 2003 року невстановлена особа вчинила вбивство Ж. У. Ж. Того ж дня Міністерство внутрішніх справ Республіки Казахстан порушило кримінальну справу за фактом вбивства.

13. 28 червня 2003 року заявника було заочно притягнуто як обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого частиною 1 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан (вбивство). Того ж дня слідчий Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан в якості запобіжного заходу обрав тримання під вартою.

14. 4 липня 2003 року Міністерство внутрішніх справ Республіки Казахстан (далі МВС РК) оголосило заявника в міжнародний розшук за підозрою у вчиненні ним убивства за обтяжуючих обставин, за яке передбачалося покарання у вигляді смертної кари (частина 2 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан).

В. ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ ТА ОСНОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАКОННОСТІ ЕКСТРАДИЦІЇ ЗАЯВНИКА

1. Початкове тримання заявника під вартою з 23 серпня по 13 вересня 2004 року

15. Факти щодо початкового тримання заявника під вартою можуть бути узагальнені наступним чином.

16. Сторони погодилися в тому, що заявник був затриманий 23 серпня 2004 року о 21:20 та після цього взятий під варту, хоча між сторонами немає згоди щодо того, де та чому заявник тримався під вартою. Сторони надали різні документи, в яких викладалися події, що мали місце у період з 21:20 23 серпня 2004 року до 19:30 25 серпня 2004 року, та ці відомості можуть бути узагальнені наступним чином.

17. Згідно з документом під назвою «Протокол затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину» (далі — протокол затримання), складеним працівником Дніпровського РУ ГУМВС України у м. Києві майором Царуком, 23 серпня 2004 року заявник був затриманий працівниками міліції о 21:20. Він назвався Аміром Даміровичем Кубуловим, 14 серпня 1979 року народження, який проживає у Республіці Казахстан за адресою: м. Алма-Ати, вул. Зенкова, 86, кв. 42. У протоколі затримання були вказані ті ж дата і час.

18. Підстави затримання наводилися у протоколі меншим шрифтом і, як видається, були стандартними частинами тексту:

> «... 1. Особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
>
> 2. Очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вказали на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
>
> 3. На підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі виявлено явні сліди злочину;
>
> 4. Інші дані, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, якщо вона намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного».

19. Далі у протоколі затримання викладалися мотиви затримання заявника, також надруковані меншим шрифтом:

> «Припинення злочину.
>
> 1. Попередження можливості сховатися від слідства й суду, забезпечення виконання вироку.
>
> 2. Позбавлення можливості перешкодити встановленню істини у кримінальній справі».

20. Насамкінець, у протоколі затримання великим шрифтом зазначалося, що заявник підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан. Протокол затримання був підписаний майором Царуком та в ньому зазначалося, що заявник був «ознайомлений» з підставами його затримання (заявник підписав його та написав російською мовою: *«ознакомлен»*) та його правами й обов'язками, передбаченими статтею 10 Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. У ньому зазначалися точні дата і час, коли заявник ознайомився із підставами затримання. Нижче підпису заявника у протоколі зазначалося, що повідомлення про затримання заявника було направлено прокурору 23 серпня 2004 року о 22:00.

21. У своїх подальших зауваженнях від 13 березня 2007 року Уряд стверджував, що після затримання 23 серпня 2004 року о 21:20 за статтею 115 Кримінально-процесуального кодексу та статтею 10 Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину від 13 липня 1976 року (див. пункти 65–67 нижче), заявник тримався в Дніпровському РУ ГУМВС України в м. Києві. Зокрема, Уряд посилався на вищезазначений протокол затримання. Уряд також заявив, що заявник ознайомився з підставами свого затримання після 22:00 того ж дня. Точний час вказано не було.

22. У своїх подальших зауваженнях від 23 травня 2007 року Уряд зазначив, що 23 серпня 2004 року о 21:25 заявника було доправлено до спеціальної установи для витвережування. При цьому Уряд посилався на письмову відповідь від 4 квітня 2007 року, надану на запит прокурора Дніпровського району м. Києва від 28 березня 2007 року. У листі-відповіді завідувач медичної уста-

нови повідомила районного прокурора про те, що заявника було доставлено 23 серпня 2004 року о 21:25 та виписано 24 серпня 2004 року о 7:30. Завідувач також зазначила, що заявникові було діагностовано гостру інтоксикацію з розладами сприйняття, психіки та поведінки.

23. Згідно з медичною картою, складеною в установі для витвережування (Київська міська наркологічна клінічна лікарня «Соціотерапія» Міністерства охорони здоров'я України), заявника було доставлено туди о 21:25 23 серпня 2004 року. У медичній карті також зазначалося, що 24 серпня заявникові було діагностовано алкогольну інтоксикацію і відповідні розлади та що він провів в установі дві ночі. В іншому протоколі, складеному в наркологічній лікарні одночасно з цим, зазначалося, що заявник був доставлений з вулиці Малишка у Дніпровському районі м. Києва паном Коломійцем. У карті зазначається, що заявник перебував у витверезнику з 21:25 23 серпня 2004 року до 7:30 25 серпня 2004 року, тобто дві ночі.

24. 24 серпня 2004 року Міністерство внутрішніх справ Республіки Казахстан у відповідь на запит Міністерства внутрішніх справ України підтвердило, що заявник розшукується за підозрою у вчиненні вбивства.

25. Заявник у заяві, поданій його матір'ю до апеляційного суду міста Києва 13 вересня 2004 року, стверджував, що 23 серпня 2004 року його було доправлено безпосередньо до витверезника, оскільки він не мав при собі документів, що посвідчують особу, а в своїх зауваженнях від 21 жовтня 2005 року він заявив, що протокол затримання, в якому було вказано час 21:20 і дату 23 серпня 2004 року, був складений тільки після того, як було встановлено його особу та органи влади дізналися, що заявник розшукується правоохоронними органами Республіки Казахстан.

26. 3 вересня 2004 року Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан було встановлено, що пан Кабулов є громадянином Республіки Казахстан.

27. Того ж дня Генеральна прокуратура України (далі — ГПУ) повідомила Генеральну прокуратуру Республіки Казахстан про затримання заявника та запитала, чи має Республіка Казахстан намір вимагати його екстрадиції.

28. Після повернення у районний відділ міліції заявник склав на ім'я прокурора «Пояснення», датоване 8 вересня 2004 року, яке було записано українською мовою старшим помічником прокурора м. Києва. Заявник підтвердив його зміст, написавши російською мовою «записано верно». Заявивши, що він не вчиняв жодних кримінальних діянь, він додав, що був затриманий 23 серпня 2004 року (не зазначивши точного часу затримання) працівниками міліції, які допровадили його у витверезник, а після цього — у районний відділ, де він залишався.

29. 10 вересня 2004 року заступник прокурора м. Києва повідомив відділ екстрадиції та доручень Управління міжнародних зв'язків ГПУ дані щодо особи заявника. Зокрема, було встановлено, що ім'я заявника — Амір Дамірович Кабулов та що він є тільки громадянином Республіки Казахстан. У повідомленні також зазначалося, що він не вчинив жодних злочинів на території України та не мав статусу біженця.

30. 13 вересня 2004 року прокурор Дніпровського району м. Києва та начальник Дніпровського РУ ГУМВС в м. Києві звернулися до Дніпровського районного суду міста Києва (далі — Дніпровський районний суд) з поданням про взяття заявника під варту та тримання його у Київському слідчому ізоляторі № 13 Державного департаменту України з питань виконання покарань.

31. Того ж дня Дніпровський районний суд, заслухавши заявника та за присутності прокурора, санкціонував тримання заявника під вартою на підставі того, що у Республіці Казахстан щодо нього існувала постанова про розшук, та українські органи влади очікували від казахських органів документів для його екстрадиції до Казахстану. Суд встановив, що працівники міліції затримали заявника, який був у нетверезому стані, на вулиці Малишка о 21:20 23 серпня 2004 року. Суд зазначив, що заявник пояснив працівникам міліції, що проживає в м. Києві без реєстрації. Суд постановив тримати заявника у слідчому ізоляторі № 13 та зазначив, що тримання заявника під вартою не може перевищувати 30 днів (тобто до 12 жовтня 2004 року). У своєму рішенні суд також вирішив, що заявник повинен триматися під вартою на підставі статей 60–62 Мінської конвенції, оскільки він мав бути виданий до Республіки Казахстан. Суд також посилався на пункти 1 і 2 статті 165 Кримінально-процесуального

кодексу України. Заявника було повідомлено про можливість оскаржити постанову суду.

2. Основне провадження щодо законності тримання заявника під вартою до екстрадиції

32. 16 вересня 2004 року Генеральна прокуратура Республіки Казахстан надіслала до ГПУ клопотання щодо тримання заявника під вартою до екстрадиції.

33. Листом від 18 вересня 2004 року Генеральна прокуратура Республіки Казахстан підтвердила постанови про розшук заявника та попросила видати його до Казахстану на тій підставі, що 30 червня 2003 року заявник був обвинувачений у вчиненні вбивства Ж. У. Ж. без обтяжуючих обставин (частина 1 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан). У листі також зазначалось, що кримінальне провадження щодо заявника триває з 16 червня 2003 року та у розшуку він знаходиться з 28 червня 2003 року. Генеральна прокуратура Республіки Казахстан запевнила українську сторону, що заявник не буде притягнутий до кримінальної відповідальності за будь-який інший злочин, окрім зазначеного, без згоди органів влади України.

34. Листом від 2 грудня 2004 року Генеральна прокуратура Республіки Казахстан знову надала додаткові гарантії незастосування до заявника смертної кари та адекватного захисту його законних прав та інтересів у ході кримінального провадження. У цьому листі, *inter alia*, зазначалося про введення мораторію на смертну кару згідно з Указом Президента Республіки Казахстан від 17 грудня 2003 року до вирішення питання про її остаточне скасування.

35. 23 та 24 вересня 2004 року мати заявника та його захисник у національному провадженні (пан Придувалов) відповідно оскаржили постанову Дніпровського районного суду від 13 вересня 2004 року. Вони вимагали звільнення заявника під підписку про невиїзд до встановлення його особи. Зокрема, вони стверджували, що заявник не є громадянином Республіки Казахстан, а є громадянином Російської Федерації, а отже, постанова стосується іншої особи. Вони також клопотали про поновлення строку подання апеляційної скарги, оскільки заявник вчасно не був попереджений про таку можливість.

36. 27 вересня 2004 року заступник Генерального прокурора України повідомив Генеральну прокуратуру Республіки Казахстан

про те, що ГПУ погоджується видати заявника. У листі вказувалося про необхідність організувати передачу заявника представникам правоохоронних органів Республіки Казахстан. Окремим листом, написаним того ж дня, заступник Генерального прокурора України повідомляв Міністерство внутрішніх справ України, Державний департамент з питань виконання покарань та заступника прокурора м. Києва про те, що він ухвалив рішення про екстрадицію заявника та передачу його до Республіки Казахстан під конвоєм.

37. 5 та 10 жовтня 2004 року захисники заявника (пан Придувалов та пані Шевченко) оскаржили неприйняття суддею Дніпровського районного суду апеляційних скарг матері та захисника заявника від 23 та 24 вересня 2004 року. 7 жовтня 2004 року апеляційний суд м. Києва повернув апеляційну скаргу до суду першої інстанції для розгляду питання щодо її прийнятності на тій підставі, що вона була подана з порушенням строків її подачі (пункт 7 статті 165^2 та стаття 353 Кримінально-процесуального кодексу), який 16 листопада 2004 року відмовив у задоволенні клопотань про відновлення строку на апеляційне оскарження, поданих матір'ю заявника та паном Придуваловим, оскільки мати заявника не мала процесуального статусу у справі, а скарга захисника була подана з порушенням строків. Ця постанова оскаржена не була.

38. 14 жовтня 2004 року мати заявника звернулася до начальника СІЗО № 13 із заявою про звільнення заявника з-під варти на тій підставі, що він тримається під вартою незаконно.

39. 15 жовтня 2004 року захисник заявника подав до Шевченківського районного суду міста Києва (далі — Шевченківський районний суд) скаргу, вимагаючи звільнення заявника з-під варти з СІЗО № 13.

40. 23 жовтня 2004 року заявника було переведено до Харківського СІЗО № 27 з метою його передачі компетентним органам Російської Федерації, які повинні були передати заявника правоохоронним органами Республіки Казахстан.

41. 24 листопада 2004 року ГПУ зупинила екстрадицію заявника після того, як 23 листопада 2004 року Урядові України було вказано на застосування тимчасового заходу на підставі правила 39 Регламенту Суду.

42. 6 січня 2005 року заявник подав до Дніпровського районного суду скарги, вимагаючи визнання тримання його під вартою

в Харківському СІЗО № 27 незаконним. 18 січня 2005 року вищезазначений суд відмовив у прийнятті скарги заявника, оскільки вона була подана не до того суду, що порушує правила територіальної підсудності.

43. 11 квітня 2005 року захисник заявника, п. А. Бущенко, повідомив Суд, що заявник подав заяву про надання йому в Україні статусу біженця та що ця заява розглядається.

C. РІЗНІ СУДОВІ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО РІШЕНЬ ПРО ВЗЯТТЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТУ ТА ЙОГО ЕКСТРАДИЦІЇ

1. Провадження, пов'язане з незаконністю тримання заявника в СІЗО № 27

44. 30 листопада та 1 грудня 2004 року мати заявника подавала до Жовтневого районного суду м. Харкова (далі — Жовтневий районний суд) адміністративні скарги, в яких просила звільнити заявника з-під варти та визнати нерозгляд начальником Харківського СІЗО № 27 скарг заявника про його продовжуване тримання під вартою незаконним.

45. 10 грудня 2004 року суд своєю ухвалою залишив скаргу без розгляду, оскільки вона була подана на підставі положень Цивільного процесуального кодексу України. Суд рекомендував заявниці повторно звернутися зі скаргою у порядку статті 106 Кримінально-процесуального кодексу (затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину), оскільки вона стосувалась тримання його під вартою та кримінальної справи, порушеної проти нього у Республіці Казахстан.

46. 24 березня 2005 року апеляційний суд Харківської області скасував ухвалу від 10 грудня 2004 року та залишив без розгляду скаргу матері заявника, оскільки вона не мала процесуального статусу у кримінальній справі щодо свого сина.

47. Ця ухвала не була оскаржена до Верховного Суду України.

2. Провадження щодо ГПУ у зв'язку з незаконністю тримання заявника під вартою

48. 7 та 10 грудня 2004 року захисник заявника у національному провадженні (пані Шевченко) та мати заявника подали до Печерсько-

го районного суду м. Києва (далі — Печерський районний суд) скарги на ГПУ, вимагаючи заборони екстрадиції заявника до Республіки Казахстан. Вони також просили суд визнати рішення ГПУ про екстрадицію заявника неправомірним. Вони посилалися, *inter alia,* на статті 5, 6, 7 та 13 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтю 55 Конституції України та різні положення Цивільного процесуального кодексу України. Засідання Печерського районного суду було призначене на 26 січня 2005 року, але потім було перенесене на 28 січня 2005 року.

49. 28 січня 2005 року Печерський районний суд, за відсутності представників ГПУ, задовольнив скарги заявника, визнав рішення про екстрадицію заявника до Республіки Казахстан неправомірним та зобов'язав ГПУ відмовити у задоволенні клопотання щодо видачі заявника.

50. 28 лютого 2005 року ГПУ оскаржила вищезазначене рішення до апеляційного суду м. Києва, вимагаючи повернення справи на новий розгляд до суду першої інстанції. В її апеляційній скарзі зазначалося, що заявник був затриманий у Києві 23 серпня 2004 року. 14 та 17 березня 2005 року заявник подавав заперечення на апеляційну скаргу ГПУ, посилаючись, *inter alia,* на різні положення національного та міжнародного законодавства, включаючи підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції та статтю 106 Кримінально-процесуального кодексу.

51. 27 травня 2005 року апеляційний суд м. Києва розглянув апеляційну скаргу ГПУ, скасував рішення Печерського районного суду від 28 січня 2005 року та направив справу на новий розгляд. Зокрема, суд встановив, що рішення Печерського районного суду від 28 січня 2005 року було ухвалене за відсутності представників ГПУ, які не були належним чином повідомлені про дату та час слухання справи, як це вимагається статтею 307 Цивільного процесуального кодексу України.

52. 1 липня 2005 року Печерський районний суд закрив справу на тій підставі, що заявник не дотримався встановленої законодавством процедури подання скарг у кримінальному провадженні. Зокрема, суд констатував, що скарги на дії ГПУ повинні розглядатися в порядку кримінального провадження за правилами Кримінально-процесуального кодексу (пункти 7 та 8 статті 106 Кримінальн-

но-процесуального кодексу), а не як адміністративні скарги згідно з Цивільним процесуальним кодексом України.

53. 22 вересня 2005 року апеляційний суд м. Києва залишив ухвалу від 1 липня 2005 року без змін, дійшовши висновку, що вона є законною. Зокрема, суд посилався на Постанову Пленуму Верховного Суду від 8 жовтня 2004 року № 16 та відповідні положення Кодексу адміністративного судочинства України (статті 199, 200, 205 та 206), зазначаючи, що, оскільки заявник скаржився на незаконність його тримання під вартою та на можливість його екстрадиції, він повинен був подати свої скарги згідно з правилами, передбаченими Кримінально-процесуальним кодексом та відповідними положеннями міжнародного договору, що застосовуються до екстрадиції.

54. 12 жовтня 2005 року заявник оскаржив ухвалу від 22 вересня 2005 року до Вищого адміністративного суду України. Результат цього провадження невідомий.

3. Провадження щодо незаконності тримання заявника під вартою у СІЗО № 27

55. 20 грудня 2004 року заявник подав до Жовтневого районного суду скаргу, вимагаючи визнати тримання його під вартою в Харківському СІЗО № 27 незаконним. Він посилався на статті 29 і 55 Конституції України та пп. 1, 3, 4 та 5 статті 5 Конвенції. Зокрема, він стверджував, що кінцевий строк його тримання під вартою закінчився 12 жовтня 2004 року (тридцять днів з 13 вересня 2004 року — дати винесення рішення Дніпровського районного суду про взяття його під варту).

56. 25 січня 2005 року суд відновив розгляд скарги заявника, але внаслідок неявки представника заявника у засідання суд відклав слухання до 7 лютого 2005 року.

57. 7 лютого 2005 року суд вирішив відкласти розгляд скарги заявника для того, щоб отримати додаткові докази від Печерського районного суду та ГПУ. Наступне засідання було призначене на 4 березня 2005 року, але у той день розгляд справи було відкладено з тієї ж причини.

58. 14 квітня 2005 року суд відклав розгляд справи в очікуванні завершення розгляду апеляційної скарги ГПУ на рішення Печерського районного суду від 28 січня 2005 року (див. пункт 50 вище).

59. 7 вересня 2005 року Жовтневий районний суд відмовив у задоволенні скарг заявника. Зокрема, суд дійшов висновку, що заявник тримався під вартою у Харківському СІЗО № 27 не на підставі рішення Дніпровського районного суду від 13 вересня 2004 року, а на підставі санкції заступника Генерального прокурора і його рішення етапувати та конвоювати заявника до Республіки Казахстан (див. пункт 36 вище). Крім того, суд посилався на той факт, що процес екстрадиції було зупинено у зв'язку з провадженням у Європейському Суді з прав людини. Отже, суд дійшов висновку, що тримання заявника під вартою було законним. Суд посилався, *inter alia,* на статтю 29 Конституції України, статті 56–62 Мінської конвенції, статті 165^1 та 165^2 Кримінально-процесуального кодексу, а також на пп. 1, 3 і 4 статті 5 Конвенції. Суд також вирішив, що ім'я заявника — Амір Дамірович Кабулов та що він є громадянином Республіки Казахстан.

60. 14 жовтня 2005 року Жовтневий районний суд передав матеріали справи до апеляційного суду Харківської області у зв'язку з розглядом апеляційної скарги заявника, призначеним на 15 листопада 2005 року. Результат цього провадження невідомий.

II. ВІДПОВІДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. ВІДПОВІДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

61. Відповідні національні законодавство та судова практика, включаючи відповідні положення Конституції України, Цивільного процесуального, Кримінально-процесуального кодексів та Кодексу адміністративного судочинства, а також відповідні витяги з практики Верховного Суду викладені в рішенні у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, заява № 2440/07, пп. 21–31, від 23 жовтня 2008 року).

B. ІНШІ НАЦІОНАЛЬНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЧИННІ НА ЧАС ПОДІЙ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

62. Стаття 29 Конституції України передбачає таке:

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого».

2. КОНВЕНЦІЯ СНД ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ І ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ВІД 22 СІЧНЯ 1993 РОКУ (ЗІ ЗМІНАМИ, ВНЕСЕНИМИ У 1998 РОЦІ)

63. Відповідні положення Конвенції стисло викладені в рішеннях у справах *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, заява № 2440/07, пп. 21–31, від 23 жовтня 2008 року, та *«Рябікін проти Росії» (Ryabikin v. Russia)*, заява № 8320/04, п. 104, від 19 червня 2008 року. Інші відповідні витяги з Конвенції передбачають таке:

Стаття 60
Взяття під варту для видачі

«Після одержання вимоги запитувана Договірна Сторона негайно вживає заходи до взяття під варту особи, видача якої вимагається, за винятком тих випадків, коли видача не може бути здійснена».

Стаття 80.
Порядок зносин з питань видачі і карного переслідування

«Зносини з питань видачі, карного переслідування, а також виконання слідчих доручень, що стосуються прав громадян і потребують санкцій прокурора, здійснюються генеральними прокурорами (прокурорами) Договірних Сторін».

3. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МІЛІЦІЮ» ВІД 20 ГРУДНЯ 1990 РОКУ (В РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ)

64. Згідно з п. 5 статті 11 Закону України «Про міліцію» затримані особи, які перебували в громадських місцях у стані сп'яніння, якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди оточуючим або собі, повинні доставлятися до витверезників або до місця проживання. У відділах міліції вони повинні триматися тільки тоді, коли адреса їхнього проживання невідома або за відсутності витверезників.

4. УКАЗ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР № 4203-IX «ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК КОРОТКОЧАСНОГО ЗАТРИМАННЯ ОСІБ, ЩО ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ» ВІД 13 ЛИПНЯ 1976 РОКУ (ДОСІ ЧИННИЙ В УКРАЇНІ)

65. Згідно зі статтею 3 Указу у кожному випадку затримання підозрюваної особи повинен складатися протокол. Відповідний протокол повинен містити підстави, мотиви, точні дату та годину, місяць та рік, відомості про місце затримання підозрюваної особи, пояснення затриманого та час складення протоколу. Протокол затримання підписується особою, яка його склала, та затриманою особою. Строк тримання під вартою відраховується з моменту, коли особу було доправлено до відповідного слідчого органу, або з моменту фактичного затримання.

66. Згідно зі статтею 4 Указу правоохоронні органи повинні протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання повідомити прокурора про будь-які факти, пов'язані із затриманням особи. Про-

курор протягом сорока восьми годин повинен надати санкцію або звільнити затриману особу.

67. Стаття 10 Указу передбачала складання протоколу за фактом затримання особи та зобов'язувала повідомляти затриману особу про її права.

C. МІЖНАРОДНІ ДОПОВІДІ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КАЗАХСТАНІ

1. КАЗАХСТАН: БРИФІНГ «AMNESTY INTERNATIONAL» В КОМІТЕТІ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ (ЛИСТОПАД 2008 РОКУ)

68. Відповідні витяги передбачають таке:

> **«5. Жорстоке, нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження або покарання (стаття 16)**
>
> **5.1. Смертна кара**
>
> У травні 2007 року межі застосування смертної кари були звужені з 10 «особливо тяжких» злочинів до одного — «тероризму, що спричинив смерть потерпілих». Смертна кара також залишається можливим видом покарання за «особливо тяжкі» злочини, вчинені під час війни. Особа, засуджена до смертної кари в Казахстані, зберігає право на помилування. Мораторій на виконання смертної кари, який було введено у 2003 році, залишався в силі; протягом 2007 року та перших 10 місяців 2008 року не було виконано жодного смертного вироку. Кожному з 31 засуджених до смертної кари її було замінено на довічне ув'язнення.
>
> «Amnesty International» занепокоєна тим фактом, що смертна кара може застосовуватися до діянь, вчинених поза межами Республіки Казахстан та … занепокоєння ще більше зростає з огляду на підтверджені документами випадки, коли судді не визнавали докази, отримані за допомогою катувань, недопустимими, та численні повідомлення щодо того, що державні органи використовують міркування національної та регіональної безпеки, а також боротьбу з тероризмом щодо таких вразливих груп, як шукачі притулку, а також груп, що вважаються такими, що становлять загрозу національній та регіональній стабільності. …

5.2. Умови ув'язнення

Хоча за всіма ознаками Казахстан здійснив успішну реформу своєї пенітенціарної системи ... протягом останніх двох років, як повідомлялось, можна було побачити погіршення умов ув'язнення, а багато зловживань повторюються все частіше.

У 2007 році мала місце низка заворушень у виправних колоніях по всій країні, коли великі групи в'язнів спричиняли собі ушкодження, такі як розрізання брюшної порожнини, рук та шиї,— як повідомлялося, через протест проти умов ув'язнення, що погіршувались. Прокуратура Південно-Казахстанської області порушила справу щодо зловживання представниками пенітенціарної установи службовим становищем та незаконного використання ними спецзасобів стосовно 77 в'язнів, що вчинили акти самоушкодження. З посиланням на прокуратуру преса повідомляла, що представники пенітенціарної установи били ув'язнених та іншим чином жорстоко поводилися з ними. Проте, представники пенітенціарної установи не були обвинувачені за статтею 347-1 (катування). Самих ув'язнених обвинуватили в організації заворушень з метою порушення роботи пенітенціарної установи — тобто у вчиненні злочину за статтею 361 Кримінального кодексу, покарання за який передбачає від одного до десяти років позбавлення волі.

Неурядові організації повідомили «Amnesty International» про те, що з 2006 року умови ув'язнення катастрофічно погіршилися та що вони отримують від ув'язнених або їхніх родичів все більшу кількість скарг на катування. Згідно з цими повідомленнями ув'язненим стає дедалі важче подавати скарги на катування або інше жорстоке поводження тому, що вся кореспонденція переглядається адміністрацією пенітенціарної установи, а скарги можна передавати тільки до місцевої прокуратури з дозволу начальника пенітенціарної установи у порушення прав осіб, що тримаються під вартою та відбувають покарання. Як повідомляли неурядовим організаціям, ув'язненим доводилося сплачувати гроші, щоб потрапити на прийом до лікаря або отримати медичну допомогу, відіслати листа чи зателефонувати своїм родичам; що їх часто на тривалий час поміщують до карцеру за те, що вони поскаржилися на жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або за те, що не підкорялися наказам представників пенітенціарної установи. Деякі методи покарання ув'язнених включали,

за повідомленнями, миття туалетів голими руками та миття підлог в оголеному вигляді».

2. ДОПОВІДЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОПОВІДАЧА КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЛЕАНДРО ДЕСПУЯ ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АДВОКАТІВ (ДОДАТОК «ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА, ВКЛЮЧАЮЧИ ПИТАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ, ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ, БЕЗКАРНОСТІ»), НА ШІСТДЕСЯТ ПЕРШІЙ СЕСІЇ, ПУНКТ 11(D) ПОПЕРЕДНЬОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО, 11 СІЧНЯ 2005 РОКУ

69. У відповідних витягах з доповіді спеціального доповідача йдеться про таке:

«...20. Мораторій на смертну кару

У грудні 2003 року Сенат запропонував мораторій на смертну кару. У січні 2004 року указом президента мораторій було подовжено, а до Кримінального кодексу були внесені зміни, якими на заміну смертній карі передбачалося довічне ув'язнення. Разом з усіма правозахисними організаціями спеціальний доповідач вітає цю подію, особливо з огляду на те, що у 1999 році було страчено 40 осіб, 22 особи — у 2000 році та 15 — у 2001 році. З часу введення мораторію було зафіксовано тільки один смертний вирок, та Верховний Суд замінив його на довічне ув'язнення».

3. ЗВІТ МІЖНАРОДНОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД 11 ВЕРЕСНЯ 2006 РОКУ

70. У відповідних витягах Звіту зазначено таке:

«...Хоча з грудня 2003 року триває мораторій на виконання смертної кари та з січня 2004 року довічне ув'язнення залишається вагомою законною альтернативою смертному вироку (обидві події були схвалені МГФ), цей останній вирок сигналізує про те, що н шляху Казахстану до зменшення застосування смертної кари, а зрештою — до повного її скасування, все ще існують перепони. Хоча мораторій діє, Ібрагімов поповнить ряди 27 засуджених, які очікуватимуть страти

у випадку, якщо у казахського уряду не вистачить політичної волі, і він скасує мораторій. ...».

4. ДОПОВІДЬ МІЖНАРОДНОЇ СЛУЖБИ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КАЗАХСТАНУ (ОБГОВОРЮВАЛАСЯ НА 26-Й СЕСІЇ КОМІТЕТУ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ В ЖЕНЕВІ, 30 КВІТНЯ — 18 ТРАВНЯ 2001 РОКУ)

71. У відповідних витягах доповіді Комітету ООН проти катувань йдеться про таке:

Казахстан (первинна доповідь)

«...Комітет був занепокоєний твердженнями про катування та інше поводження, що принижує гідність, що застосовуються представниками правоохоронних органів. Відсутність незалежності обвинувачів, захисників та суддів також стало приводом для занепокоєння. Комітет зауважив, що твердження про катування не сприймаються серйозно, і це знайшло своє відображення у тому, що розслідування справ відкладається, а судді іноді відмовляються приймати докази катувань.

Іншим приводом для занепокоєння є переповненість у СІЗО й ІТТ та зменшення можливості для осіб, що в них тримаються, отримати медичну допомогу.

...Комітет рекомендував внести зміни до статті Кримінального Кодексу, яка передбачає такий злочин, як катування, аби привести її у відповідність з Конвенцією. Він закликав договірну державу забезпечити повністю незалежний механізм подачі скарг та надати змогу захисникові брати участь у справі з самого початку та збирати докази...».

5. АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО СМЕРТНОЇ КАРИ В РЕСПУБЛІЦІ КАЗАХСТАН, ЗДІЙСНЕНИЙ ОБСЄ/БДІПЛ

72. У відповідних витягах аналізу Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ щодо смертної кари (розстрілу) у Республіці Казахстан від 20 листопада 2004 року зазначено таке:

«…На цей час у Республіці Казахстан очікують смертної кари 27 осіб. Особи, щодо яких застосовано мораторій, зараз тримаються в установах попереднього ув'язнення.

…Офіційна статистика, надана Генеральною прокуратурою, свідчить про те, що у період з 30 червня 2003 року по 30 березня 2004 року було постановлено дев'ять смертних вироків. Протягом цього періоду жоден вирок не набрав чинності (тобто були вичерпані усі стадії оскарження). Згідно з неофіційною статистикою з моменту, як було введено мораторій, було постановлено тільки один смертний вирок, але й він зрештою був замінений Верховним Судом на довічне ув'язнення.

…Офіційна статистика, надана Генеральною прокуратурою, свідчить про те, що у період з 30 червня 2003 року по 30 березня 2004 року не було виконано жодного смертного вироку.

…Усі особи, засуджені до смертної кари, мають право клопотати щодо заміни їхнього вироку на довічне позбавлення волі або позбавлення волі строком до 25 років (ст. 49 (3) Кримінального кодексу, ст. 31 (2) Кримінально-процесуального кодексу та ст. 166 (1) Кримінально-виконавчого кодексу). Справи усіх осіб, засуджених до смертної кари, розглядаються незалежно від того, чи подала засуджена особа клопотання про помилування, чи ні (Указ Президента Республіки Казахстан від 7 травня 1996 року № 2975 «Про затвердження Правил порядку здійснення помилування громадян Президентом Республіки Казахстан»).

…Родичі завчасно не повідомляються про дату виконання смертної кари, тіло страченої особи не повертається, а місцезнаходження поховання родичам не розкривається протягом щонайменше двох років з моменту поховання (ст. 167 Кримінально-виконавчого кодексу)».

6. ДОПОВІДЬ З ПИТАНЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ США ЗА 2004 РІК, ОПРИЛЮДНЕНА БЮРО ДЕМОКРАТІЇ, ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРАЦІ 28 ЛЮТОГО 2005 РОКУ (ВИТЯГ З ДОКУМЕНТУ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ КАЗАХСТАНУ)

73. У відповідних витягах з доповіді Державного департаменту США викладається таке:

**Катування та інше нелюдське або таке,
що принижує гідність, поводження чи покарання**

«Уряд повідомив про те, що протягом року за фактом фізичного насильства було порушено 51 кримінальну справу щодо працівників правоохоронних органів.

…Умови ув'язнення залишалися дуже суворими, а іноді — навіть загрожуючими життю. Жорстоке поводження мало місце як в установах попереднього ув'язнення, так і в установах виконання покарань, та неурядові організації спільно з міжнародними організаціями повідомляли про те, що насильство над ув'язненими особами посилилося після того, як Голова пенітенціарної служби та приблизно третина начальників установ виконання покарань були у 2003 році замінені. Передача функцій нагляду за установами попереднього ув'язнення від Міністерства внутрішніх справ Міністерству юстиції, що розпочалася у грудні 2003 року, завершилась у травні; внаслідок цієї передачі умови покращились, хоча все ще залишалися суворими. Голова системи установ виконання покарань та двоє заступників подали у відставку у лютому після повідомлень про жорстоке побиття ув'язнених у декількох установах виконання покарань. Серед ув'язнених були розповсюджені злочини, пов'язані з насильством. Протягом року кількість ув'язнених продовжувала значно скорочуватися. Значна частина цього скорочення була пов'язана із законом про гуманізацію кримінального судочинства 2002 року, яким приписувалося за незначні правопорушення, вчинені вперше, призначати замість позбавлення волі звільнення від покарання на випробувальний термін.

У сукупності протягом року Уряд повідомив про 2600 порушень серед працівників пенітенціарної системи, включаючи порушення з використанням фізичної сили. Деякі працівники системи були покарані за ці порушення, до 911 працівників було застосовано дисциплінарні стягнення, включаючи штрафи, зниження на посаді, звільнення, а інші 8 працівників були засуджені за кримінальними обвинуваченнями.

За минулі декілька років харчування і надання медичної допомоги в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань покращились. Існували 6 туберкульозних колоній та 2 туберкульозні лікарні для ув'язнених; в цих колоніях перебувало 5591 в'язень. При тому, що розповсюдження туберкульозу стабілізувалося, пробле-

мою залишалося розповсюдження ВІЛ/СНІД. У рамках Програми розвитку ООН (UNDP) Уряд продовжував реалізовувати проект із запобігання поширенню ВІЛ/СНІД та інших хвороб, що передаються статевим шляхом, у пенітенціарних установах. Ув'язненим були дозволені побачення, хоча кількість та тривалість побачень залежала від рівня безпеки пенітенціарної установи та типу призначеного покарання.

Ув'язнені трималися в будівлях барачного типу, що надавали надзвичайно обмежений простір, але протягом року продовжувалося виконання урядової програми з будівництва нових виправних установ та реконструкції вже існуючих.

Інциденти, пов'язані із нанесенням в'язнями собі ушкоджень, продовжувались. Загалом, Уряд не вжив заходів, щоб розв'язати проблему спричинення в'язнями собі поранень…».

7. ДОПОВІДЬ ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ США З ПИТАНЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА 2006 РІК, ОПРИЛЮДНЕНА БЮРО ДЕМОКРАТІЇ, ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРАЦІ 6 БЕРЕЗНЯ 2007 РОКУ

74. У відповідних витягах доповіді йдеться про таке:

«(…) Повідомлялося про такі проблеми з правами людини: незаконне позбавлення життя; … насильство над в'язнями та особами, що тримаються під вартою; нездорові умови ув'язнення; … відсутність незалежності судів; …

a. Свавільне та незаконне позбавлення життя

…Суд засудив Руслана Ібрагімова, колишнього представника Міністерства внутрішніх справ, до смерті, хоча він залишатиметься у в'язниці протягом мораторію на смертну кару. …

c. Катування та інше нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання

Конституція і законодавство забороняють таку практику, але міліція та працівники пенітенціарних установ іноді катували, били ув'язнених осіб та вчиняли над ними насильство — часто для того, щоб отримати визнавальні свідчення. У своєму Річному звіті

Комісії з прав людини уряд визнавав, що катування та інші незаконні методи слідства все ще застосовуються деякими працівниками правоохоронних органів. Спостерігачі міжнародних правозахисних організацій вказували на практику слідчих органів та прокуратур, за якою кримінальне обвинувачення більшою мірою спиралося на визнавальні свідчення обвинувачених, ніж на збирання інших доказів.

…Апарат Уповноваженого з прав людини в Республіці Казахстан протягом року повідомив про 2613 скарг громадян, більш ніж 20% яких містили твердження щодо насильства з боку правоохоронних органів.

…Умови в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань

Хоча уряд й здійснив реформування пенітенціарної системи та зробив її більш відкритою, умови ув'язнення залишалися дуже суворими, а установи не відповідали міжнародним стандартам охорони здоров'я. Випадки жорстокого поводження мали місце в камерах у відділах міліції, установах попереднього ув'язнення та виконання покарань. Уряд вжив деяких заходів для викорінення системи взаємовідносин, що сприяла вчиненню насильства над ув'язненими особами. Ці заходи включали діяльність обласних комісій з нагляду за пенітенціарними установами на постійній основі та полегшення доступу до них, підготовку працівників пенітенціарних установ та семінари для працівників міліції, але протягом року жодного працівника пенітенціарної установи не було притягнуто до кримінальної відповідальності за насильницькі дії.

Протягом перших восьми місяців уряд здійснив 13 кримінальних розслідувань корупційних дій серед працівників пенітенціарних установ. Наслідком цих розслідувань стали 12 обвинувальних та один виправдувальний вирок.

…Хоча уряд доклав певних зусиль для модернізації існуючих установ та побудував нові установи, будівлі у багатьох установах виконання покарань залишились застарілими, а гігієнічні умови не відповідали встановленим нормам. У лютому за наказом Генеральної прокуратури була закрита одна з будівель Семипалатинського СІЗО, оскільки вона не відповідала санітарним нормам та становила небезпеку здоров'ю та життю ув'язнених осіб. 25 травня Генеральна прокуратура оприлюднила заяву, в якій критикувала Міністерство

юстиції за неспроможність розв'язати проблеми, пов'язані з переповненістю, станом каналізації та поганими санітарними умовами в пенітенціарних установах.

Протягом року було повідомлено про смерть 31 ув'язненої особи в установах попереднього ув'язнення, включаючи п'ять самогубств. Протягом року уряд повідомив про смерть 268 осіб в установах виконання покарань, включаючи 26 самогубств.

Регулярно виникали інциденти, пов'язані із самоушкодженням ув'язнених як протесту проти умов ув'язнення. 31 березня ув'язнені у виправній колонії у селищі Зарєчний біля Алма-Ати вчинили заворушення на протест проти жорстких умов, жорстокого поводження та конфіскацій особистого майна. Згідно з повідомленнями активістів правозахисного руху, колонія початково була призначена для тримання засуджених працівників правоохоронних органів. Проте ще до заворушення до колонії було поміщено звичайних злочинців, що призвело до зростання напруги та посилення контролю. Двадцять чотири особи завдали собі ушкодження, розрізавши животи, а три в'язні були поранені під час відновлення охоронцями порядку. Після інциденту місцевим НУО було дозволено відвідати цю установу та опитати в'язнів. Активіст Громадського комітету з прав людини повідомив, що реакція працівників пенітенціарної установи на заворушення була загалом адекватною. Декілька працівників колонії отримали дисциплінарні стягнення за неспроможність уладнати ситуацію з акцією протесту. Після інциденту працівники колонії перевели звичайних злочинців в інші місця, щоб зменшити напругу та пов'язані з нею проблеми».

8. ДОПОВІДЬ ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ США З ПИТАНЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА 2007 РІК, ОПРИЛЮДНЕНА БЮРО ДЕМОКРАТІЇ, ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРАЦІ 11 БЕРЕЗНЯ 2008 РОКУ

75. У відповідних витягах з доповіді Державного департаменту США викладається таке:

«...Існували наступні проблеми з дотриманням прав людини: ... насильство над особою, що тримається в установі попереднього ув'язнення або виконання покарань, нездорові умови ув'язнення, свавільне затримання та тримання під вартою, відсутність незалеж-

ності судів … широко розповсюджена корупція — особливо в системі правоохоронних органів та судовій системі; …

a. Свавільне або незаконне позбавлення життя

На відміну від попереднього року, повідомлень про те, що уряд або представники державної влади вчинили свавільне або незаконне позбавлення життя, немає. …

c. Катування та інше нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання

Генеральна прокуратура та Уповноважений з прав людини в Республіці Казахстан визнали, що катування та інші незаконні методи й досі застосовуються деякими працівниками правоохоронних органів. Спостерігачі правозахисних організацій та міжнародні спостерігачі вказували на практику слідчих органів та прокуратур щодо використання в кримінальному обвинуваченні більшою мірою явки з повинною, а не збирання інших доказів. Суди здебільшого ігнорували твердження підсудних щодо того, що їхні визнавальні показання були отримані за допомогою катувань або під тиском.

Апарат Уповноваженого з прав людини в Республіці Казахстан протягом перших одинадцяти місяців поточного року повідомив про 1684 скарги громадян, з яких приблизно 300 містили твердження щодо насильства або жорстокого поводження з боку правоохоронних органів.

Умови в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань

НУО та міжнародні спостерігачі повідомляли про те, що протягом року умови тримання в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань погіршувалися. Спостерігачі зазначали про погіршення поводження із затриманими особами та особами під вартою, недостатню професійну підготовку персоналу пенітенціарних установ та зміни у законодавстві від 26 квітня, які запровадили кримінальну відповідальність за акції протесту у виправних колоніях і самоушкодження. Також згідно зі змінами до законодавства, система умовно-дострокового звільнення від пенітенціарної служби переходила до відання МВС та вводилося примусове лікування на туберкульоз.

Умови в установах виконання покарань залишалися суворими, а самі установи не відповідали міжнародним стандартам, хоча протягом року уряд розпочав реконструювати три виправних колонії та дві установи попереднього ув'язнення в рамках програми розвитку пенітенціарної системи. Жорстоке поводження мало місце у камерах у райвідділах міліції, установах попереднього ув'язнення та виконання покарань. Уряд вжив заходів для розв'язання проблеми, що сприяла вчиненню насильства над особами, позбавленими волі, включаючи діяльність обласних комісій з нагляду за пенітенціарними установами на постійній основі та полегшення доступу до них, підготовку працівників пенітенціарних установ та семінари для працівників міліції. Протягом року за випадки насильницьких дій державними органами не було притягнуто до кримінальної відповідальності жодного працівника пенітенціарної установи, хоча ними було порушено 21 справу щодо корупції, наслідком чого були вісім засуджень, які мали місце до кінця року.

Протягом перших десяти місяців року було повідомлено про смерть 32 осіб в установах попереднього ув'язнення, включаючи шість самогубств. Протягом перших 11 місяців року уряд повідомив про 40 випадків самогубств у виправних колоніях. Продовжували виникати інциденти із самоушкодженням на протест проти умов позбавлення волі…

e. Позбавлення справедливого публічного судового розгляду

Законодавство не містить належних положень щодо незалежності судової влади. Виконавча гілка влади обмежувала незалежність судової. Прокурори мали квазісудові повноваження та могли зупиняти дію судових рішень».

D. ВІДПОВІДНІ ВИТЯГИ З КОНСТИТУЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

76. Конституція Республіки Казахстан передбачає смертну кару як виключну міру покарання. Указ Президента, яким вводився мораторій на виконання смертної кари, було видано 17 грудня 2003 року.

1. КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН (УХВАЛЕНА 30 ТРАВНЯ 1995 РОКУ, ЗІ ЗМІНАМИ ТА ДОПОВНЕННЯМИ ВІД 21 ТРАВНЯ 2007 РОКУ)

77. У відповідних витягах з Конституції Республіки Казахстан зазначається про таке:

Стаття 15 (чинна з 22 травня 2007 року)

«1. Кожен має право на життя.

2. Ніхто не має права свавільно позбавити людину життя. Смертна кара встановлюється законом як виключна міра покарання за терористичні злочини, наслідками яких є загибель людей, а також за особливо тяжкі злочини, вчинені у воєнний час, з наданням засудженому права клопотати про помилування».

Стаття 83 (чинна з 22 травня 2007 року)

«1. Прокуратура від імені держави здійснює вищий нагляд за точним і одноманітним застосуванням законів, указів Президента Республіки Казахстан та інших нормативно-правових актів на території Республіки...».

2. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН (ВВЕДЕНИЙ В ДІЮ ЗАКОНОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ВІД 16 ЛИПНЯ 1997 РОКУ № 167, ЗІ ЗМІНАМИ ТА ДОПОВНЕННЯМИ ВІД 9 ГРУДНЯ 2004 РОКУ)

78. Стаття 39 Кримінального кодексу «Види покарань» передбачає, що до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних злочинів, в якості одного з видів покарання може застосовуватися смертна кара. Стаття 49 «Смертна кара» передбачає таке:

«1. Смертна кара — розстріл як виключна міра покарання встановлюється за терористичні злочини, наслідками яких є загибель людей, а також за особливо тяжкі злочини, вчинені у воєнний час, з наданням засудженому права клопотати про помилування.

2. Смертна кара не призначається жінкам, а також особам, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, і чоловікам, які досягли до моменту винесення вироку шістдесятип'ятирічного віку.

3. У разі запровадження Президентом Республіки Казахстан мораторію на виконання смертної кари виконання вироку про смертну кару зупиняється на час дії мораторію.

4. Вирок про смертну кару виконується не раніше, ніж зі спливом одного року після набрання ним законної сили, а також не раніше ніж зі спливом одного року після скасування мораторію на виконання смертної кари.

5. Смертна кара у порядку помилування може бути замінена на довічне позбавлення волі або позбавлення волі строком на двадцять п'ять років з відбуванням покарання у виправній колонії особливого режиму. Особи, засуджені до смертної кари, у разі скасування мораторію на виконання смертної кари мають право клопотати про помилування незалежно від того, чи клопотали вони про це до введення мораторію, чи ні».

Е. ІНФОРМАЦІЯ ТРЕТІХ ОСІБ ЩОДО ПРАВОВОЇ СИТУАЦІЇ ТА СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КАЗАХСТАНІ

79. Треті особи заявляли, що законодавство Республіки Казахстан містить недостатні гарантії для забезпечення дотримання прав людини. Зокрема, воно не передбачало достатніх гарантій для запобігання жорстокому поводженню з будь-якою особою. Також вони зазначали, що Кримінальний кодекс Республіки Казахстан не передбачає покарання за жорстоке поводження, оскільки в ньому містилися посилання тільки на катування. Крім того, вони зазначали, що у випадках жорстокого поводження з боку працівників правоохоронних органів або пенітенціарних установ зазначені скарги розслідуються тими ж органами, що безпосередньо залежать від керівництва вищезазначених установ, що породжує замкнене коло безкарності. Крім того, за статтею 82 Конституції Республіки Казахстан судді призначаються Президентом Республіки Казахстан та мають повноваження нагляду за скаргами на жорстоке поводження. Отже, не існує незалежного органу, здатного здійснювати розслідування скарг щодо жорстокого поводження. Крім того, вони посилалися на доповідь «Amnesty International» за період з січня 2006 року по березень 2007 року, доповідь Державного департаменту США 2006 року та доповідь Алма-Атинського

Гельсінського комітету за 2004 рік, які, з їхньої точки зору, також показували, що правова ситуація в Казахстані не відповідає стандартам захисту прав людини.

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНІ МІРКУВАННЯ

A. ТРИВАЮЧИЙ РОЗГЛЯД ЗАЯВИ

80. У вересні 2008 року заявник попросив Суд вилучити заяву з реєстру, оскільки він хотів бути виданий до Казахстану. Проте його мати та захисник пізніше повідомили, що ця заява була зроблена заявником під тиском національних органів. Заявник пізніше підтвердив своє бажання, щоб його справа й надалі розглядалася Судом (див. пункт 8 вище).

81. Уряд заявив, що на заявника не чинилося будь-якого тиску та що його заява була добровільною. Уряд зазначив, що це підтверджувалося заявами заявника, наданими ГПУ, коли він стверджував, що з самого початку хотів, щоб провадження було припинено, але, порадившись зі своїм захисником, п. А. Бущенко, передумав.

82. Суд зазначає, що твердження Уряду про те, що Суд має вилучити заяву з реєстру згідно зі статтею 37 Конвенції, ґрунтується на письмовому клопотанні заявника, зробленому у вересні 2008 року. Може виникнути питання щодо того, чи дійсно лист заявника, надісланий у вересні 2008 року, відображав його бажання на той час, чи був зумовлений поєднанням різних видів тиску, що чинився на нього (див., наприклад, рішення Комітету від 22 травня 1995 року у справі *«Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)*, заява № 24276/94, *Decisions and* Reports 81-A, с. 112).

83. Проте, навіть якщо на час написання свого листа від 3 вересня 2008 року заявник не мав наміру далі підтримувати свою заяву, ясно, що щонайпізніше з 6 листопада 2008 року він точно мав такий намір. Генеральна прокуратура України підтвердила це. За цих обставин Суд доходить висновку, що не можна стверджувати, що заявник «не має наміру далі підтримувати свою заяву» та відмовляє у вилученні її з реєстру справ.

B. ОСОБА ЗАЯВНИКА

84. Заявник первісно стверджував, що він був затриманий помилково, оскільки його справжнє прізвище було «Кубулов», а не «Кабулов». Він надав декілька документів, включаючи свій паспорт громадянина Російської Федерації, який було видано на вищезазначене ім'я.

85. Суд зазначає, що національні органи обрали точку зору про те (зокрема, це вбачається з постанови Жовтневого районного суду від 7 вересня 2005 року), що заявника звуть Амір Даміpович Кабулов, що він є громадянином Республіки Казахстан. Суд не вважає за необхідне робити будь-які висновки у цьому відношенні, та, навіть якщо відбулася помилка стосовно особи заявника, Суд не має сумніву, що саме заявника затримали 23 серпня 2004 року, що саме заявник був оголошений в розшук органами Республіки Казахстан, що саме щодо нього вимагалася екстрадиція та що саме заявник зараз залишається під вартою. Отже, не існує питань щодо особи заявника, які потребують розв'язання.

C. ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЩОДО ВИЧЕРПАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ

1. Доводи сторін

86. Уряд заявив, що скарги заявника за статтями 2, 3, 5 та 13 Конвенції мають бути відхилені внаслідок недотримання заявником вимог щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту. Зокрема, Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту тому, що він не оскаржив у національних судах рішення про його екстрадицію, прийняте Генеральною прокуратурою України, у порядку, передбаченому статтею 55 Конституції України. Уряд також стверджував, що заявник не подавав до національних судів скарг на законність санкції на його затримання, виданої 23 серпня 2004 року. Отже, Уряд пропонував визнати заяву неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

87. Заявник заперечував цю думку. Зокрема, він стверджував, що подавав до судів скарги на своє незаконне затримання та екс-

традицію. Заявник також наголошував на тому, що рішення ГПУ від 27 вересня 2004 року про його екстрадицію було остаточним з точки зору вичерпання національних засобів юридичного захисту. Воно не підлягало оскарженню щодо його законності, оскільки національні суди можуть переглядати тільки наявність формальних підстав для екстрадиції, а не відповідність рішення про екстрадицію зобов'язанням, викладеним у статтях 2 та 3 Конвенції. У цьому відношенні він посилався на Постанову Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 8 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією», яка узагальнювала практику національних судів з питань екстрадиції.

88. Заявник також стверджував, що ефективних засобів юридичного захисту, яких від нього вимагалося б вичерпати для оскарження рішення ГПУ щодо його екстрадиції до Казахстану, не існувало. Зокрема, заявник заявив, що він неодноразово подавав до національних судів скарги на необґрунтовану тривалість тримання його під вартою та його незаконність, на неправомірні дії начальника Харківського СІЗО № 27, який відмовив у його звільненні, та власне на рішення про екстрадицію. Провадження за цими скаргами та їхній несприятливий результат переконали заявника у тому, що в його розпорядженні не існувало національних засобів юридичного захисту.

89. Третя сторона зазначила, що для цілей зупинення екстрадиції в Україні не існує ефективних засобів юридичного захисту, що, ймовірно, суперечить вимогам статей 2, 3 і 6 Конвенції. Вона заявила, що питання щодо екстрадиції особи не може вирішуватися автоматично, а тільки після ретельного розгляду всіх відповідних факторів і конкретної справи.

2. Оцінка Суду

90. Суд повторює, що метою Конвенції є захист не теоретичних та ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних (див., *mutatis mutandis,* рішення у справі *«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], заява № 24833/94, п. 34, ECHR 1999-I). Крім того, Уряд, стверджуючи, що національні засоби юри-

дичного захисту не були вичерпані, повинен переконати Суд у тому, що засіб юридичного захисту був на той час ефективним та доступним не тільки теоретично, а й практично. Іншими словами, що він був доступний, був здатним забезпечити у відношенні скарг заявника відповідну сатисфакцію та мав розумні шанси на успіх (див. рішення від 28 листопада 1997 року у справі *«Ментеш та інші проти Туреччини» (Menteş and Others v. Turkey)*, п. 57, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII). У цьому зв'язку Уряд посилався на статтю 55 Конституції України та можливість оскарження до судів рішення про екстрадицію, яке могло суперечити положенням статей 2, 3, 5 і 13 Конвенції. Уряд заявив, що будь-які заходи, вжиті протягом провадження щодо екстрадиції за статтею 55 Конституції України, могли бути оскаржені до національних судів. На підтвердження свого твердження Уряд не надав відповідних прикладів з національної судової практики.

91. Щодо скарг за статтями 2 та 3 Конвенції Суд зазначає, що твердження про можливі порушення цих положень розглядалися у провадженні у Печерському районному суді м. Києва та в апеляційному суді м. Києва. Зазначене провадження завершилося винесенням Печерським районним судом ухвали від 1 липня 2005 року, яку було залишено без змін апеляційним судом 22 вересня 2005 року. Тоді суд першої інстанції дійшов висновку, що він не може розглядати скарги заявника в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України, оскільки вони стосувалися питань, що повинні розглядатися за правилами Кримінально-процесуального кодексу (див. пункти 52–54 вище). Також згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року юрисдикція судів поширюється тільки на перевірку запитів на екстрадицію, поданих правоохоронними органами, та не більше того (див. вищезазначене рішення у справі «*Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine), п. 31)*. Таким чином, видається, що національні суди у справі заявника, як і у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, *mutatis mutandis,* заява № 2440/07, п. 49, від 23 жовтня 2008 року, не могли розглядати скарги щодо екстрадиції, порушені на підставі статей 2 та 3 Конвенції.

92. Більш того, стосовно тверджень заявника про можливе порушення статті 5 Конвенції, Суд зазначає, що заявник, його мати

та його захисники намагались застосувати різноманітні засоби правового захисту, посилаючись, *inter alia,* на статті 29 та 55 Конституції України, статтю 5 Конвенції та статтю 106 Кримінально-процесуального кодексу та заявляючи, що затримання заявника з метою екстрадиції та його триваюче тримання під вартою не ґрунтуються на положеннях закону і Конвенції (див., наприклад, пункти 48, 52, 55 і 59 вище). Вони подали кілька скарг до адміністративних судів, судів загальної юрисдикції, ініціювали чотири провадження в цих судах, але марно (див. пункти 39–43, 44–47, 48–54 та 55–60 вище). Суд також зазначає, що у кількох випадках національні суди залишили скарги заявника без розгляду через те, що вони не були їм підсудні (див. пункти 42, 47, 39, 52–53 та 59 вище). Крім того, Жовтневий районний суд м. Харкова дійшов висновку, що тримання заявника під вартою до екстрадиції було правомірним, оскільки ґрунтувалось на відповідних законодавчих актах, які не вимагали наявності постійно триваючої правової підстави для тримання під вартою до екстрадиції (див. пункт 59 вище). Суд, *inter alia,* посилався на статтю 29 Конституції України, статті 56–62 Мінської конвенції, статті 165^1 та 165^2 Кримінально-процесуального кодексу (див. пункти 61–67 вище), а також на пункти 1, 3 і 4 статті 5 Конвенції.

93. Отже, Суд не вбачає ані правових, ані фактичних підстав для того, щоб відійти від висновків, яких він дійшов у вищезазначеному рішенні у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)* щодо ефективних засобів юридичного захисту за статтею 3 Конвенції. Суд відхиляє попереднє заперечення Уряду стосовно необхідності вичерпання заявником засобів юридичного захисту, вказаних Урядом щодо скарг за статтями 2 та 5 Конвенції. Суд доходить висновку, що заявник не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг про законність його екстрадиції та тримання його під вартою згідно зі статтями 2, 3 та 5 Конвенції. Питання засобів юридичного захисту для цілей статті 13 повинно розглядатися разом з питаннями суті справи.

94. Суд доходить висновку, що ця заява не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

II. ЩОДО СУТІ

A. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

1. Доводи сторін

95. Заявник скаржився за пунктом 1статті 2 Конвенції на те, що в разі його екстрадиції до Казахстану існує справжній ризик того, що його засудять до смертної кари. Він стверджував, що запевнення, надані Урядом Республіки Казахстан, були недостатніми, оскільки мораторій на виконання смертної кари міг бути скасований у будь-яку мить, а обвинувачення проти нього можна було перекваліфікувати. Вищезазначене положення передбачає таке:

> «1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя...».

96. Уряд заперечував цей аргумент та заявив, що у разі екстрадиції заявника до Республіки Казахстан останній не може бути засуджений до смертної кари, оскільки він обвинувачується у вчиненні злочину, передбаченого частиною 1 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан, за який не передбачається смертна кара. Крім того, Уряд заявляв, що в Республіці Казахстан введено мораторій на виконання смертної кари, що смертна кара застосовується тільки за виключних обставин та таке покарання не може бути виконане, навіть якщо припустити, що заявникові буде постановлено саме такий вирок.

97. Уряд також заявив, що усі особи, засуджені до смертної кари, тримаються у спеціальній колонії у м. Аркалик Кустанайської області. У 2004 році у тій колонії трималися двоє осіб, засуджених до смертної кари. У 2005 році там перебувало 29 осіб, засуджених до смертної кари, у 2006 році — 30, а у 2007 році — 31 особа. З 2003 по 2006 рік національними судами було постановлено 17 смертних вироків. Уряд заявляв, що не існує ймовірності того, що заявник буде засуджений до смертної кари, особливо з огляду на конкретні гарантії, надані 2 грудня 2004 року заступником Генерального прокурора Республіки Казахстан, та, навіть якщо таке станеться, покарання не буде виконано у зв'язку з мораторієм на смертну кару, що діє в Республіці Казахстан.

98. Представники третьої сторони заявили, що смертна кара й досі передбачається Кримінальним кодексом Республіки Казахстан як покарання за деякі злочини та не скасована остаточно. У 2006 році було 26 осіб, засуджених до смертної кари. На думку представників третьої сторони, не існувало впевненості у тому, що смертна кара буде скасована, а, отже, заявник все ще міг бути засуджений до смертної кари та міг очікувати її, допоки не скасують мораторій.

2. Практика Суду

99. Суд зауважує, що в контексті екстрадиції та позитивних зобов'язань за статтею 2 Конвенції для дотримання своїх зобов'язань у сфері міжнародної правової співпраці Договірні сторони повинні брати до уваги зобов'язання, закріплені у зазначеному положенні Конвенції. Отже, за обставин, коли існують достатні підстави вважати, що зазначена особа у разі її екстрадиції може бути засуджена до смертної кари у приймаючій країні, стаття 2 передбачає зобов'язання не видавати особу (див., серед багатьох інших джерел, ухвали щодо прийнятності у справах *«S. R. проти Швеції» (S. R. v. Sweden)*, заява № 62806/00, від 23 квітня 2002 року, *«Ісмаїлі проти Німеччини» (Ismaili v. Germany)*, заява № 58128/00, від 15 березня 2001 року, та рішення у справі *«Багаддар проти Нідерландів» (Bahaddar v. the Netherlands)*, від 19 лютого 1998 року, Reports 1998-I, висновок Комісії, с. 270–71, пп. 75–78). Крім того, якщо держава, що видає особу, свідомо піддає її такому високому ризику втрати життя, який є майже невідворотним, таку екстрадицію можна вважати «умисним позбавленням життя», яке забороняється статтею 2 Конвенції (див. ухвали щодо прийнятності у справі *«Саїд проти Нідерландів» (Said v. the Netherlands)*, заява № 2345/02, від 5 жовтня 2004 року, та рішення у справі *«Дугос проти Греції» (Dougoz v. Greece)*, заява № 40907/98, від 8 лютого 2000 року).

100. У справі *«Ісмоїлов та інші проти Росії» (Ismoilov and Others v. Russia)* Суд дійшов висновку, що питання за статтею 3 Конвенції не порушувалося, оскільки ризику застосування смертної кари не існувало через те, що смертна кара була скасована, та було ліквідовано небезпеку її застосування (див. рішення від 24 квітня 2008 року у справі *«Ісмоїлов та інші проти Росії» (Ismoilov and Others v. Russia)*, заява № 2947/06, п. 119). Суд вважає за необхідне оцінити ймовірність застосування до заявника смертної кари у разі його видачі до Республіки Казахстан.

3. Оцінка Суду

101. Що стосується тверджень заявника про те, що інкримінований йому злочин може бути перекваліфікований та до нього в такому разі буде застосовано смертну кару, то Суд приймає можливість того, що суди в Казахстані можуть перекваліфікувати обвинувачення на вбивство за обтяжуючих обставин, передбачене пунктом 2 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан, покаранням за яке може бути смертна кара. Суд також зазначає, що мораторій на виконання смертних вироків може бути скасований за розпорядженням Президента Республіки Казахстан у будь-який момент.

102. Проте, як видається з матеріалів справи, відомостей, наданих сторонами, та відомостей, наданих третьою стороною, у 2007–2008 роках в Республіці Казахстан не було виконано жодного смертного вироку, а постановлені смертні вироки були замінені на довічне позбавлення волі (див. пункти 68–79 вище). Що стосується мораторію на виконання смертної кари, то Суд зазначає, що з 17 грудня 2003 року Республіка Казахстан припинила виконання смертних вироків в очікуванні запровадження відповідних змін до Кримінального кодексу. Суд також зазначає, що цей мораторій був продовжений згідно з Законом «Про внесення змін та доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів Республіки Казахстан у зв'язку з введенням мораторію на виконання смертної кари» від 10 березня 2004 року № 5292. Крім того, смертна кара в Казахстані скасована для більшості випадків. Ніщо не вказує на те, що мораторій на виконання смертної кари буде скасовано. Якщо звернутися до фактів справи, то запит на екстрадицію заявника був поданий за пунктом 1 статті 96 Кримінального кодексу (вбивство), а постанова про оголошення у міжнародний розшук, видана державними органами Республіки Казахстан 4 липня 2003 року, містила посилання на вбивство за обтяжуючих обставин (пункт 2 статті 96 Кримінального кодексу Республіки Казахстан). Уряд Республіки Казахстан запевняв, що заявник буде переслідуватися тільки за п. 1 статті 96 (вбивство) (див. пункти 33– 35 вище).

103. У світлі всіх обставин справи Суд доходить висновку, що навіть у малоймовірному випадку перекваліфікації обвинувачень щодо заявника з «вбивства» на «вбивство за обтяжуючих обставин», немає справжнього ризику того, що він буде страчений, а отже, порушення статті 2 Конвенції не було.

В. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1. Доводи сторін

104. Заявник стверджував, що існує небезпека, що його буде піддано жорстокому поводженню у зв'язку з можливим застосуванням смертної кари та часом, проведеним в очікуванні її виконання, а також у зв'язку з неналежними умовами ув'язнення в Казахстані, неналежною медичною допомогою та лікуванням в пенітенціарних установах та розповсюдженою практикою застосування до ув'язнених катувань. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка у відповідних частинах передбачає таке:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

105. Уряд заперечував цей аргумент. Уряд зазначив, що немає підстав вважати, що у разі екстрадиції до Казахстану заявник буде підданий жорстокому поводженню всупереч положенням статті 3 Конвенції. Уряд також вказав на те, що 18 вересня та 2 грудня 2004 року Уряд Республіки Казахстан надав достатні гарантії того, що заявник не буде підданий жорстокому поводженню та що протягом слідства його права й інтереси будуть дотримуватися. Уряд зазначив, що немає підстав вважати, що заявник буде триматися під вартою з метою завдання йому фізичних та психічних страждань. Уряд заявив, що державні органи мають діяти згідно з міжнародними правовими зобов'язаннями, що витікають з Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Уряд також стверджував, що в Казахстані особам, які тримаються під вартою, надається відповідна та необхідна медична допомога та що казахський уряд вживає заходів для покращення умов тримання та медичного обслуговування в установах тримання під вартою.

106. Представники третьої сторони, посилаючись на різні міжнародні доповіді, включаючи наведені вище документи (див. пункти 68–75 вище), зазначали про відсутність у Казахстані ефективних національних засобів юридичного захисту щодо розслідування тверджень про жорстоке поводження. Вони вказували на відсутність незалежності судів та на стабільно погану історію дотримання прав людини в Республіці Казахстан. Вони зазначали, що з огляду на

стан дотримання прав людини в Казахстані заявник наштовхнеться на насправді реальний ризик застосування до нього катувань або жорстокого поводження. Вони також зазначили, посилаючись на ті самі міжнародні доповіді з прав людини та їхні висновки, що умови ув'язнення в Казахстані дуже суворі та не відповідають вимогам статті 3 Конвенції.

2. Практика Суду

107. Екстрадиція, яка здійснюється Договірною державою, може потягнути за собою відповідальність за статтею 3 Конвенції у разі, якщо буде доведено наявність суттєвих підстав вважати, що в такому випадку особа наразиться в державі, якій її видають, на реальний ризик зазнати поводження, забороненого статтею 3 (див. наведене вище рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, п. 66). Встановлення такої відповідальності неминуче потребує оцінки умов у запитуючій державі та їхньої відповідності нормам статті 3 Конвенції. Для здійснення такої оцінки Суд вивчає усі надані йому матеріали або, за необхідності, матеріали, отримані *proprio motu* з інших міжнародних, національних, урядових та неурядових джерел. Суд повинен розглянути передбачувані наслідки видачі заявника до запитуючої країни, беручи до уваги загальну ситуацію в цій країні та особисті обставини заявника (див. рішення у справі *«Вільвараджа та інші проти Сполученого Королівства» (Vilvarajah and Others v. the United Kingdom)* від 30 жовтня 1991 року, серія A, заява № 215, п. 108 in fine). У той же час, якщо доступні Суду джерела характеризують загальну ситуацію, то конкретні твердження заявника у тій чи іншій справі потребують підтвердження іншими доказами (див. рішення у справі *«Маматкулов і Аскаров проти Туреччини» (Mamatkulov and Askarov v. Turkey)* [ВП], заяви № 46827/99 та 46951/99, п. 73, ECHR 2005-I).

108. Жорстоке поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості, який є відносним та залежить від усіх обставин справи, таких як характер та контекст поводження або покарання, спосіб та метод його застосування, його тривалість та його фізичні та психічні наслідки. При оцінці умов тримання під вартою повинні враховуватися їхні сукупні наслідки, а також конкретні твердження заявника та тривалість такого тримання. Крім того, дипломатичні гарантії

не звільняють Суд від обов'язку розглянути питання, чи дійсно вони забезпечували достатню гарантію того, що заявник буде захищений від ризику жорстокого поводження, забороненого Конвенцією (див. рішення у справах *«Чагал проти Сполученого Королівства» (Chahal v. the United Kingdom)*, п. 105, і *«Сааді проти Італії» (Saadi v. Italy)* [ВП], п. 148).

109. Суд зазначає, що по суті заявник стверджує, що в Казахстані він буде підданий катуванню з боку правоохоронних органів, які матимуть на меті отримати від нього визнавальні показання. Він також стверджував, що буде триматись в поганих умовах як до суду, так і після нього, якщо буде засуджений, та що необхідні умови для забезпечення йому медичної допомоги і лікування будуть відсутні. Він також стверджував, що якщо його засудять до смертної кари, він очікуватиме страти у стані невизначеності щодо того, чи буде його страчено, чи його вирок буде змінено.

3. Оцінка Суду

110. Відповідно до своєї практики, викладеної вище, Суд має встановити, чи існує справжній ризик жорстокого поводження із заявником у випадку його екстрадиції до Республіки Казахстан.

111. Суд врахував доповіді різних міжнародних та національних неурядових організацій з прав людини, Державного департаменту США та матеріали, підготовлені Гельсінською Федерацією з прав людини (див. пункти 68–75 та 79 вище), яка була допущена до провадження в якості третьої сторони. Згідно з цими матеріалами існує низка повідомлень про катування, жорстоке поводження з особами під вартою, регулярні побиття та застосування сили казахськими правоохоронними органами до підозрюваних у кримінальних злочинах з метою отримання визнавальних показань. Усі вищевказані повідомлення так само зазначали про дуже погані умови ув'язнення, включаючи переповненість, погане харчування та незабезпечення лікування хвороб. Також повідомляється, що твердження про катування і жорстоке поводження казахськими компетентними органами не розслідуються. Суд не піддає сумніву достовірність та надійність цих відомостей. Крім того, Уряд держави-відповідача не надав жодного доказу, інформації з надійних джерел або відповідних доповідей, які могли б спростувати твердження, викладені у вищезазначених повідомленнях.

112. Суд також зазначає, що стосовно тверджень заявника про те, що він наразиться на ризик застосування до нього катування з метою отримання визнавальних показань, немає доказів того, що існує справжній та неминучий ризик того, що він особисто буде підданий поводженню, забороненому статтею 3 Конвенції. Проте, з огляду на вищенаведені матеріали, видається, що будь-який підозрюваний у вчиненні кримінального злочину наражається на серйозний ризик застосування до нього катування та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, іноді навіть за відсутності будь-якої або конкретної мети. Отже, Суд приймає твердження заявника щодо того, що сам по собі факт тримання під вартою в якості підозрюваного у вчиненні кримінального злочину, як у цьому конкретному випадку, надає достатні підстави очікувати серйозного ризику того, що він буде підданий поводженню, що суперечить статті 3 Конвенції.

113. Щодо того, чи були виключені ризики для заявника гарантіями, наданими казахськими державними органами, Суд нагадує, що 18 вересня 2004 року Генеральна прокуратура Республіки Казахстан повідомила українські державні органи про те, що заявник буде притягнутий до відповідальності тільки за статтею, наведеною у запиті на екстрадицію, тобто за вбивство, та 2 грудня 2004 року було надано додаткову гарантію, що заявник не буде засуджений до смертної кари (див. пункти 33–35 вище). Суд зазначає, що ці гарантії в загальній формі зазначають, що права та законні інтереси заявника протягом кримінального провадження щодо нього будуть захищені (див. пункт 34 вище). У них немає конкретних положень щодо того, що заявник не буде підданий поводженню, що суперечить статті 3 Конвенції, а тому вони є недостатніми, щоб виключати серйозні ризики, розглянуті вище.

114. Вищенаведених міркувань у сукупності достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що екстрадиція заявника до Республіки Казахстан буде порушенням статті 3 Конвенції.

115. У світлі вищезазначених висновків Суд не вважає за необхідне виносити рішення щодо гіпотетичного питання, чи зазнає заявник відчаю та страждань у випадку його екстрадиції до Республіки Казахстан та протягом його ймовірного тримання там під вартою, очікуючи прийняття остаточного рішення щодо його вироку.

С. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

116. Заявник стверджував, що він не мав ефективних засобів юридичного захисту для оскарження екстрадиції у зв'язку з існуванням ризику наразитися на поводження, що суперечить статті 3 Конвенції. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

> «Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

117. Уряд стверджував, що заявник мав доступ до національних судів, а отже, він міг подати свої скарги до національних компетентних органів.

118. Уряд, заявник та третя сторона також посилались на свої аргументи щодо заперечення Уряду про вичерпання національних засобів юридичного захисту. Зокрема, третя сторона зазначала, що стосовно скарг щодо екстрадиції, яка порушуватиме статті 2, 3 або 6 Конвенції, не існувало ефективних засобів юридичного захисту. Третя сторона стверджувала, що зазначений закон не був достатньо доступним і точним, щоб уникнути ризиків свавілля. Представники третьої сторони для порівняння посилались на досвід Польщі та Сполученого Королівства у цій сфері, де саме суди, а не прокуратури, приймають рішення за запитами щодо екстрадиції. Вони зазначали, що суди у Сполученому Королівстві, діючи на підставі Закону про екстрадицію 2003 року, при розгляді запитів на екстрадицію розглядають такі питання: a) правило запобігання повторному засудженню; b) інші пов'язані питання (чи не видається особа фактично для переслідування або покарання її на підставі раси, релігії, етнічного походження, сексуальної орієнтації чи політичних переконань або чи буде у разі екстрадиції така особа позбавлена об'єктивного судового розгляду або покарана, взята під варту або позбавлена особистої свободи на підставі раси, релігії, етнічного походження, сексуальної орієнтації чи політичних переконань); c) сплив часу; d) вік особи; e) можливість взяття у заручники; f) професію; g) попередню екстрадицію особи до Сполученого Королівства з інших країн; h) питання щодо прав людини, пов'язані із Законом про права людини 1998 року.

119. Суд нагадує, що поняття ефективного засобу юридичного захисту згідно з Конвенцією вимагає, щоб такий засіб міг запобігти вчиненню дій, що суперечать Конвенції, та чиї наслідки потенційно є незворотними. Отже, якщо такі дії вчиняються до того, як національні органи визначили, чи відповідають вони Конвенції, матиме місце порушення відповідних положень Конвенції. Хоча при цьому Договірні держави користуються певною свободою розсуду в обранні способу, в який вони забезпечуватимуть виконання своїх зобов'язань за цим положенням (див. рішення від 23 жовтня 2008 року у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, заява № 2440/07, п. 82).

120. Суд посилається на свої висновки у цій справі (у пункті 93 вище) стосовно аргументу Уряду щодо національних засобів юридичного захисту. З тих самих причин Суд доходить висновку, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту, який вимагається статтею 13 Конвенції, за допомогою якого він міг би оскаржити рішення про свою екстрадицію у зв'язку з існуванням ризику жорстокого з ним поводження при поверненні. Відповідно було порушення цього положення.

D. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

121. Заявник також скаржився на те, що видаючи його до Казахстану, де він скоріш за все був би підданий несправедливому судовому розгляду, Україна порушить пункт 1 статті 6 Конвенції:

> «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...».

122. Уряд проаналізував цю скаргу у контексті рішення Суду у справі *«Бадер та Канбор проти Швеції» (Bader and Kanbor v. Sweden)*, заява № 13284/04, п. 42, ECHR 2005?XI) та зазначив, що заявник не буде підданий несправедливому судовому розгляду в Казахстані, результатом якого було б засудження до смертної кари. Уряд стверджував, що були надані достатні правові гарантії забезпечення незалежного розгляду кримінальних справ в Казахстані, що судді та судова влада є незалежними та, ухвалюючи обґрунтовані та вмо-

тивовані рішення з дотриманням принципів рівності сторін та змагальності провадження, діють відповідно до закону.

123. Третя сторона заявила, що судова влада в Казахстані не є незалежною від виконавчої влади, а отже, судовий розгляд кримінальної справи в Казахстані буде несправедливим.

124. Суд нагадує про свій попередній висновок щодо того, що екстрадиція заявника до Казахстану становитиме порушення статті 3 Конвенції (див. пункти 114–115 вище). Не маючи підстав сумніватися, що Уряд держави-відповідача виконає це рішення, Суд вважає, що немає необхідності вирішувати гіпотетичне питання, чи буде порушення статті 6 Конвенції у разі екстрадиції до Казахстану (див., *mutatis mutandis,* вищенаведене рішення у справі *«Сааді проти Італії» (Saadi v. Italy)* [ВП], п. 160).

Е. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

1. Скарги за підпунктами «c», «e» і «f» пункту 1, пунктами 3 та 4 статті 5 Конвенції

125. Заявник також скаржився за підпунктами «c», «e» і «f» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції на незаконність його тримання під вартою та екстрадиції. Зокрема, він стверджував, що тримався під вартою без належної санкції. Підпункти «c», «e» і «f» пункту 1 та пункт 3 статті 5 Конвенції передбачають таке:

> «1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
>
> …c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доправадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; …
>
> e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції. ...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «c» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

a. Доводи сторін

126. Уряд не погодився із заявником. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою та його екстрадиція були правомірними, а не свавільними, оскільки державні органи мали право взяти його під варту відповідно до Мінської конвенції 1993 року та відповідних положень національного законодавства, включаючи пункт 5 статті 11 Закону України «Про міліцію» (див. пункти 63– 66 вище). Уряд повторив свої аргументи з наведеного вище рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, пп. 104–106. Уряд також стверджував, що підпункти «c» і «e» пункту 1 статті 5 Конвенції незастосовні у цій справі, оскільки тримання заявника під вартою з самого початку було пов'язане з його екстрадицією. Уряд зазначив, що заявник залишався під вартою у зв'язку з рішенням Суду щодо зупинення екстрадиції та розглядом ним справи. Отже, Уряд не міг звільнити заявника з-під варти та не міг його видати.

127. Заявник стверджував, що вимоги пункту 1 статті 5 Конвенції не звільняють державу від виконання її міжнародних зобов'язань щодо екстрадиції, оскільки така підстава для тримання під вартою чітко передбачається підпунктом «f» пункту 1 статті 5 Конвенції, який вимагає тільки, щоб тримання під вартою відповідало процедурі, закладеній у національному законодавстві. Заявник стверджував, що Мінська конвенція не передбачає таку процедуру. Він також зазначив, що тримання його під вартою з моменту його затримання 23 серпня 2004 року до цього часу не має правових підстав, необґрунтоване та порушує процедуру, встановлену законодавством. Він зазначив, що тримання його під вартою до 16 вересня 2004 року повинно охоплюватися дією підпункту «c» пункту 1 статті 5 Конвен-

ції, та після цієї дати воно повинно розглядатися за підпунктом «f» пункту 1 статті 5 Конвенції.

128. Третя сторона зазначила, що українському законодавству бракує необхідних доступності та передбачуваності для того, щоб відповідати вимогам підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції.

b. Оцінка Суду

і. Загальні принципи

129. Суд нагадує, що стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та особисту недоторканність особи, тобто право не бути позбавленим свободи (див. рішення від 2 березня 1987 року у справі *«Уікс проти Сполученого Королівства» (Weeks v. the United Kingdom)*, Series A, № 114, с. 22, п. 40), за винятком, коли таке позбавлення свободи відповідає умовам, зазначеним у пункті 1 статті 5 Конвенції. Перелік винятків, викладених у пункті 1 статті 5 Конвенції, є вичерпним, та тільки вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям зазначеного положення (див. рішення від 25 червня 1996 року у справі *«Амуур проти Франції» (Amuur v. France)*, Reports 1996III, с. 848, п. 42; рішення у справах *«Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy)* [ВП], заява № 26772/95, п. 170, ECHR 2000-IV, та *«Ассанідзе проти Грузії» (Assanidze v. Georgia)* [ВП], заява № 71503/01, п. 170, ECHR 2004-II).

130. Суд повторює, що слово «законний» і словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції за своєю суттю відсилають до національного законодавства та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. Проте «законність» тримання під вартою за національним законом хоч і важливий, але не вирішальний чинник. Додатково Суд повинен переконатись, що тримання під вартою упродовж періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні позбавлення особи свободи в свавільний спосіб. Під загрозою тут перебуває не тільки «право на свободу», але й також «право на особисту недоторканість» (див., серед інших джерел, рішення у справах *«Боцано проти Франції» (Bozano v. France)*, с. 23, п. 54; *«Вассінк проти Нідерландів» (Wassink v. the Netherlands)*, від 27 вересня 1990 року, Series A, № 185A, с. 11, п. 24).

131. Раніше Суд вже дійшов висновку, що законодавство України не передбачає процедури екстрадиції, яка була б достатньою мірою доступною, чіткою та передбачуваною для того, щоб запобігти ризику тримання під вартою до екстрадиції на основі свавільного рішення (див. *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, заява № 2440/07, п. 114, від 23 жовтня 2008 року).

ii. Застосування цих принципів: вступ

132. Тримання заявника під вартою має бути поділено на два періоди:

— первісне тримання заявника під вартою з 23 серпня 2004 року до судового рішення від 13 вересня 2004 року, яким було вирішено питання про тримання його під вартою до екстрадиції;
— тримання заявника під вартою після судового рішення від 13 вересня 2004 року.

133. Суд розглядатиме ці два періоди окремо.

iii. Застосування вищезгаданих принципів до першого періоду тримання заявника під вартою

134. Щодо першого періоду тримання під вартою — з моменту затримання заявника о 21:20 23 серпня 2004 року по 13 вересня 2004 року — Уряд стверджував, що по суті весь період тримання заявника під вартою ґрунтувався на підпункті «f» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд зазначає, що, хоча немає сумнівів, що з того моменту, як державним органам України стало відомо про розшук заявника Республікою Казахстан, існував намір щодо його екстрадиції, доказів на підтвердження твердження про те, що первісне затримання заявника було здійснене з наміром його екстрадиції, немає. Його затримання було скоріше здійснено або на підставі того, що о 21:20 23 серпня він або був знайдений у стані сп'яніння у громадському місці та повинен був бути доправлений до витверезника (що, як вбачається із записів витверезника та тверджень заявника, мало місце у цьому випадку), або внаслідок вчинення заявником невизначеного кримінального правопорушення, або з метою встановлення його особи, для чого він був доправлений до відділу міліції (що випливає з пункту 4 протоколу про затримання, див. пункт 17 вище).

135. Суд вважає, що не було наведено жодних підстав, згідно з якими первісне затримання заявника та взяття його під варту можна було б віднести до сфери застосування будь-якого підпункту статті 5 Конвенції. Зокрема, якщо первісне затримання було здійснено з метою доправлення заявника до витверезника, немає пояснень щодо того, чому згідно з власними записами витверезника заявник залишався у цій установі дві ночі (див. пункт 23 вище), або що його затримання було необхідне за обставин справи. Якщо первісне затримання було пов'язане зі вчиненням злочину, не було надано жодних відомостей про такий злочин, та якщо первісне затримання було здійснене з метою встановлення особи, неясно, як таке затримання могло тривати більше 72 годин, передбачених статтею 29 Конституції України.

136. Проте ці питання можуть залишитися без відповіді, оскільки навіть якщо працівники міліції, які затримували заявника, знали, ким він був, та знали, що він розшукується у зв'язку із вбивством, вчиненим в Республіці Казахстан (тобто намір щодо екстрадиції мав місце з моменту первісного затримання, згідно з твердженням Уряду про те, що взяття під варту охоплюється межами дії підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції), Суд вже встановив, що законодавство України не передбачає доступної, чіткої та передбачуваної процедури екстрадиції, щоб запобігти ризику свавільного тримання під вартою до екстрадиції (див. рішення від 23 жовтня 2008 року у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, заява № 2440/07, п. 114). Зазначені висновки цілком стосуються тримання під вартою до першого рішення суду у справі заявника 13 вересня 2004 року. За цих обставин, коли можливість застосування підпункту «c» пункту 1 статті 5 Конвенції не з'ясована, пункт 3 статті 5 Конвенції також незастосовний.

137. Відповідно первісне тримання заявника під вартою з 23 серпня 2004 року до 13 вересня 2004 року не відповідало пункту 1 статті 5 Конвенції.

iv. Застосування вищевказаних принципів
до другого періоду тримання заявника під вартою

138. Перше рішення суду щодо взяття заявника під варту з метою екстрадиції було ухвалене 13 вересня 2004 року, тобто через 21 день після його затримання. Після цього тримання заявника під

вартою подовжувалося кілька разів до жовтня 2005 року. З того часу не ухвалювалося жодних рішень з приводу його подальшого тримання під вартою.

139. Проте щодо законодавства України, як вже вище зазначалося з посиланнями на рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, пп. 112–114), Суд дійшов висновку, що тримання заявника під вартою до екстрадиції було незаконним, оскільки воно не передбачало процедури, яка могла б відповідати вищезазначеним критеріям. На основі цих висновків Суд констатував порушення підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції. Уряд не вказав на будь-які особливості цієї справи, які б відрізняли її від справи *«Солдатенко проти України»*.

140. Беручи до уваги вищенаведене, Суд доходить висновку, що як і у вищенаведеній справі *«Солдатенко проти України»* (пп. 111–112), тримання заявника під вартою до екстрадиції було незаконним, оскільки законодавство України не передбачає процедури, яка була б достатньою мірою доступною, чіткою та передбачуваною для того, щоб запобігти будь-якому свавільному триманню під вартою. Суд доходить висновку, що у цій справі було порушення підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції щодо тримання заявника під вартою з 13 вересня 2004 року до цього часу.

2. Скарги заявника за пунктом 2 статті 5 Конвенції

а. Доводи сторін

141. Заявник стверджував, що було порушено пункт 2 статті 5 Конвенції. Зокрема, він стверджував, що дізнався про справжні підстави тримання його під вартою, а саме, що він розшукувався державними органами Республіки Казахстан, тільки під час розгляду його справи Дніпровським районним судом м. Києва 13 вересня 2004 року. Він дійшов висновку, що минуло більше 20 днів з моменту його затримання 23 серпня 2004 року та часом його повідомлення, а тому воно не може вважатися «негайним». Пункт 2 статті 5 Конвенції передбачає:

> «Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього».

142. Уряд не погодився із заявником, стверджуючи, що не було порушення пункту 2 статті 5 Конвенції. Уряд зазначив, що заявник був негайно повідомлений про підстави його затримання, а отже, міг оскаржити його до суду. Уряд стверджував, що заявник був затриманий о 21:20 23 серпня 2004 року у громадському місці без документів, що посвідчують особу, та у стані алкогольного сп'яніння. Коли після затримання він повідомив працівникам міліції своє ім'я, то після перевірки його особи було встановлено, що він розшукується державними органами Республіки Казахстан за підозрою у вчиненні вбивства. Уряд стверджував, що протокол затримання було складено о 21:20 23 серпня 2004 року працівником Дніпровського РУ ГУМВС України у м. Києві. Прокурора було повідомлено про затримання о 22:00. Заявник після цього був доправлений до витверезника, де його прийняли о 21:25. Згідно з твердженнями Уряду, він перебував у витверезнику до 7:30 24 серпня 2004 року. Уряд також стверджував, що заявник підписав протокол його затримання десь після 22:00 23 серпня 2004 року.

b. Оцінка Суду

143. Суд повторює, що за пунктом 2 статті 5 Конвенції будь-яка затримана особа повинна бути повідомлена простою, доступною мовою, яку вона розуміє, про основні правові та фактичні підстави її затримання, щоб бути в змозі оскаржити до суду його законність згідно з пунктом 4 статті 5 Конвенції. Хоча ця інформація повинна бути доведена до особи «негайно» (французькою: *«dans le plus court delai»*), в цілому, вона не повинна надаватись саме працівником міліції, що здійснює затримання, та саме у момент затримання.

144. Аналіз того, чи були зміст та швидкість надання інформації достатніми, повинен здійснюватися у кожній справі згідно з її особливостями (див. рішення від 30 серпня 1990 року у справі *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom)*, Series A, № 182, п. 40). Крім того, коли особу затримують за підозрою у вчиненні злочину, пункт 2 статті 5 Конвенції не вимагає ані конкретної форми надання необхідної інформації, ані того, щоб надавався повний перелік обвинувачень, висунутих щодо особи, що затримується (див. ухвалу Комісії від 13 грудня 1978 року у справі *«X. проти Німеччини» (X. v. Germany)*,

заява № 8098/77, DR 16, с. 111). Крім того, коли особа затримується з метою екстрадиції, інформація, що надається, може бути менш повною (див. ухвалу Комісії від 5 липня 1984 року у справі *«К. проти Бельгії» (K. v. Belgium)*, заява № 10819/84, DR 38, с. 230). Тим не менш, ця інформація повинна надаватися затриманим особам в адекватний спосіб з тим, щоб особа знала причини позбавлення її свободи (див. рішення від 21 лютого 1990 року у справі *«Ван дер Леєр проти Нідерландів» (Van der Leer v. the Netherlands)*, Series A, № 170A, с. 13, п. 28, та *«Шамаєв та інші проти Грузії і Росії» (Shamayev ma Others v. Georgia ma Russia)*, заява № 36378/02, п. 413, ECHR 2005III).

145. Крім того, Суд зазначає, що у справі *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства»* (див. рішення від 30 серпня 1990 року у справі *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell ma Hartley v. the United Kingdom)*, п. 40, Series A, № 182), яка стосувалася затримання за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, заявникам були повідомлені підстави їхнього затримання протягом щонайбільше семи годин після їхнього затримання, і це було визнано Судом «негайним» (див. там само, п. 42). Порушення пункту 2 статті 5 Конвенції було констатовано через затримку у 76 годин при повідомленні підстав для тримання під вартою (див. рішення *«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v the United Kingdom)* [ВП], заява № 13229/03, п. 84, ECHR 2008-...), а також затримку у десять днів (див. рішення від 2 жовтня 2008 року у справі *«Рузу проти Австрії» (Rusu v. Austria)*, заява № 34082/02, п. 43).

146. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що сторони не погоджуються щодо точного часу та дати, коли заявник дізнався про причини його тримання під вартою. Зокрема, заявник стверджував, що він дізнався про причини тримання його під вартою тільки 13 вересня 2004 року (див. пункт 141 вище). Уряд не погодився з цим твердженням та заявив, що заявник був повідомлений про ці причини приблизно через сорок хвилин після його затримання, після того, як прокурор був повідомлений про затримання заявника, тобто після 22:00 23 серпня 2004 року.

147. З точки зору Суду та з огляду на наведену вище практику (див. пункти 144–146 вище), затримка у сорок хвилин, *prima facie,* не порушує питання за пунктом 2 статті 5 Конвенції. Проте єдиним документом, на якому ґрунтувався Уряд, є наведений вище протокол затримання, та в ньому не зазначені час та дата підпису заявника.

Крім того, із записів витверезника видається, що через сорок хвилин після його затримання заявник був не у відділі міліції, а саме в цій установі. Отже, немає надійного свідчення того, чи був заявник повідомлений у період з 23 серпня до 13 вересня 2004 року про те, що його затримання було здійснене з метою його екстрадиції до Казахстану, та якщо так, то коли саме це сталося протягом вищезазначеного періоду.

148. Відповідно Суд доходить висновку, що було порушення пункту 2 статті 5 Конвенції.

3. Скарги заявника за пунктом 4 статті 5 Конвенції

149. Заявник також скаржився на відсутність в національному законодавстві достатніх процесуальних гарантій для перегляду законності його затримання та тримання під вартою та на затримку первісного розгляду національним судом питання його затримання з огляду на те, що він постав перед судом на сьомий день після його затримання. Він посилався на пункт 4 статті 5 Конвенції, який передбачає таке:

> «4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

150. Уряд не погодився, зазначаючи, що така ефективна процедура передбачена національним законодавством України. Уряд посилався на статті 106, 1652 та 382 Кримінально-процесуального кодексу, які встановлюють процедуру розгляду скарг щодо запобіжних заходів. Уряд також стверджував, що 8 жовтня 2004 року Пленум Верховного Суду України ухвалив рекомендацію стосовно практики розгляду скарг, що стосуються питань екстрадиції.

151. Суд нагадує відповідні принципи тлумачення пункту 4 статті 5 Конвенції, встановлені його практикою (див. вище наведене рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, п. 125):

> «Суд повторює, що мета пункту 4 статті 5 полягає в захисті права осіб, яких затримано і взято під варту, на судовий контроль законності застосованого до них заходу (див., *mutatis mutandis,* рішення від 18 червня 1971 року у справі *«Де Вільде, Оомс і Версип проти*

Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium), серія A, № 12, п. 76). Відповідний засіб юридичного захисту має бути для затриманої особи доступним під час її перебування під вартою і надавати їй можливість домогтися невідкладного судового контролю законності тримання її під вартою та, за відповідних обставин,— домогтися свого звільнення. Існування засобу юридичного захисту, якого вимагає пункт 4 статті 5, має бути достатньо визначеним як на практиці, так і в теорії, інакше такому засобу не вистачатиме доступності та ефективності, які потребуються для цілей цього положення (див., *mutatis mutandis*, справи *«Стоїчков проти Болгарії» (Stoichkov v. Bulgaria)*, заява № 9808/02, п. 66, *in fine*, від 24 березня 2005 року, та *«Вачев проти Болгарії» (Vachev v. Bulgaria)*, заява № 42987/98, п. 71, ECHR 2004-VIII (витяги)). Доступність засобу юридичного захисту означає, зокрема, що умови, які органи влади створили за своїм розсудом, мають бути такими, щоб заявники могли реально скористатися цим засобом (див., *mutatis mutandis,* згадане вище рішення у справі *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, пп. 46 і 55).»

152. Застосовуючи вищенаведені принципи до фактів цієї справи, Суд зазначає, що заявник був затриманий та тримався під вартою з 21:20 23 серпня 2004 року. Він і досі тримається під вартою. Протягом цього часу заявник з жовтня 2004 року безуспішно ініціював у різних судах провадження з перегляду законності тримання його під вартою (див. пункти 35–60 вище). Ці провадження не призвели до винесення жодного остаточного рішення стосовно законності тривалого тримання заявника під вартою або стосовно того, чи повинен він був бути звільнений з-під варти. Зокрема, клопотання про звільнення з-під варти (див. пункт 47 вище) не розглядалися по суті, оскільки згідно з позицією національних судів вони охоплювалися сферою застосування статті 106 Кримінально-процесуального кодексу та стосувалися кримінальної справи, порушеної щодо заявника в Республіці Казахстан (див. пункт 45 вище). Подібних висновків дійшов і Печерський районний суд м. Києва у своїй ухвалі від 1 липня 2005 року (див. пункт 52 вище), яка була залишена без змін судом апеляційної інстанції. Жовтневий районний суд дійшов висновку, що підставою для тримання заявника під вартою була санкція на екстрадицію, надана Генеральним прокурором України, а не рішення суду (див. пункт 59 вище).

Зазначений суд також відмовив у розгляді скарги заявника, поданої на підставі положень Цивільного процесуального кодексу України, оскільки вона була подана не у рамках належної процедури (див. пункт 45 вище).

153. Що стосується законодавства, на яке посилався Уряд, Суд нагадує, що він вже встановлював, що відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу стосуються тримання під вартою протягом національного кримінального провадження, а не провадження щодо екстрадиції (див. вищенаведене рішення у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, п. 126). Зокрема, Уряд не вказав, яким чином статті 106, 1652 та 382 Кримінально-процесуального кодексу, а також Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року можуть забезпечити судовий перегляд, який вимагається пунктом 4 статті 5 Конвенції. У цьому відношенні Суд також посилається на свої висновки за пунктом 1 статті 5 Конвенції щодо відсутності в законодавстві України положень, які б регулювали процедуру тримання під вартою до екстрадиції (див. пункт 131 вище). Суд вважає, що зазначені висновки так само доречні у контексті пункту 4 статті 5 Конвенції. Зокрема, Уряд не довів, що заявник мав у своєму розпорядженні ефективну та доступну процедуру, за якою він міг би оскаржити законність його тримання під вартою до екстрадиції.

154. Суд, з огляду на спроби заявника домогтися перегляду судом законності його тримання під вартою, а також на свої висновки за пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. пункти 137 та 140 вище) та у вищенаведеному рішенні у справі *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, вважає, що у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. Скарги заявника за пунктом 5 статті 5 Конвенції

155. Первісно заявник скаржився за пунктом 5 статті 5 Конвенції на те, що він не мав гарантованого права на відшкодування за порушення його прав за підпунктами «c», «e» і «f» пункту 1, пунктами 2, 3 та 4 статті 5 Конвенції. Зокрема, він зазначив, що національне законодавство не передбачало відшкодування за незаконне тримання під вартою до екстрадиції. Пункт 5 статті 5 Конвенції передбачає таке:

«Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

156. Уряд не надав зауважень щодо цих тверджень.

157. Пункт 5 статті 5 Конвенції дотримано, коли існує можливість отримати відшкодування за позбавлення свободи, здійснене з порушенням пунктів 1, 2, 3 або 4 Конвенції (див. рішення від 24 березня 2005 року у справі *«Стоїчков проти Болгарії» (Stoichkov v. Bulgaria)*, заява № 9808/02, п. 72). Отже, право на відшкодування, закріплене пунктом 5, означає, що порушення одного з попередніх пунктів статті 5 Конвенції вже встановлене або національним органом, або Судом.

158. У цьому зв'язку Суд зазначає, що у цій справі ним були встановлені порушення пунктів 1, 2 та 4 статті 5 Конвенції. Відповідно пункт 5 статті 5 є застосовним. Отже, Суд повинен встановити, чи надає заявникові законодавство України гарантоване право на відшкодування за порушення статті 5 Конвенції у цій справі.

159. Суд зазначає, що позбавлення заявника свободи не є порушенням національного законодавства. Таким чином, згідно з Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року він не має права на відшкодування (див. рішення від 2 листопада 2006 року у справі *«Волохи проти України» (Volokhy v. Ukraine)*, заява № 23543/02, п. 28), оскільки вищенаведений закон передбачає відшкодування тільки у випадках, коли тримання під вартою є «незаконним». Отже, Суд доходить висновку, що законодавство України не надає заявникові гарантованого права на відшкодування, що вимагається пунктом 5 статті 5 Конвенції. Отже, було порушення цього положення.

F. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

160. 12 березня 2007 року заявник подав додаткову скаргу, в якій стверджував, що він не може відсилати своєму захисникові листи та отримувати листи від нього. Зокрема, захисник відсилав заявникові листи 27 січня, 13 лютого та 4 березня 2007 року, які були повернуті з СІЗО № 27 захисникові заявника, оскільки захисник не мав дозволу

відповідного слідчого органу на листування із заявником. Захисник заявника зазначив, що державні органи України порушили статтю 34 Конвенції, яка передбачає таке:

> «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

161. Представники заявника також зазначали, що на заявника чинився тиск з метою змусити його відкликати свою заяву до Суду, що підтверджується його листом від 3 вересня 2008 року, відісланим з Харківського СІЗО № 27, та листом від 6 листопада 2008 року, відісланим через його представника.

162. Уряд зазначив, що права заявника за статтею 34 Конвенції порушені не були, та що він мав доступ до своїх представників. Уряд не погодився з твердженнями заявника.

163. Суд повторює, що для ефективного функціонування системи індивідуальної заяви, встановленої статтею 34 Конвенції, надзвичайно важливо, щоб заявники та потенційні заявники могли вільно листуватися із Судом, не наражаючись при цьому на будь-яку форму тиску з боку державних органів з метою відкликати їхні заяви або змінити їх (див. рішення у справах *«Акдівар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, від 16 вересня 1996 року, Reports 1996-IV, с. 1219, п. 105, *«Аксой проти Туреччини» (Aksoy v. Turkey)*, від 18 грудня 1996 року, Reports 1996-VI, с. 2288, п. 105, та *«Асьонов та інші проти Болгарії» (Assenov and Others v. Bulgaria)*, від 28 жовтня 1998 року, п. 169, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII). Вираз «будь-яка форма тиску» повинен розумітися як такий, що охоплює не тільки безпосередній примус та явне залякування, але також і неналежні опосередковані дії або контакти, метою яких є відговорити або знеохотити заявників від того, щоб вони скористалися засобом юридичного захисту згідно з Конвенцією (див. рішення у справі *«Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)*, від 25 травня 1998, Reports 1998-III, с. 1192–1193, п. 160). Крім того, питання щодо того, чи становить спілкування між державними органами та заявником неприйнятну з точки зору статті 34 практику, повинно бути визначене у світлі усіх обставин

справи. У цьому зв'язку Суд повинен проаналізувати ступінь вразливості скаржника та ризику впливу на нього з боку державних органів (див. вищенаведені рішення у справах *«Акдівар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, с. 1219, п. 105, та «*Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)*, с. 1192–1193, п. 160). Становище заявника могло бути особливо вразливим, коли він тримався під вартою, оскільки він мав обмежені контакти з родичами або зовнішнім світом (див. рішення від 3 червня 2003 року у справі *«Котлец проти Румунії» (Cotleţ v. Romania)*, заява № 38565/97, п. 71).

164. У цій справі Суд не знаходить жодного підтвердження того, що заявник не міг вільно листуватися з будь-ким з його представників або ж що їм перешкоджали листуватися з ним. Отже, стверджуване втручання у листування заявника із захисником не може вважатися неналежним втручанням в ефективне здійснення права заявника на індивідуальну заяву.

165. Що стосується листа заявника від 3 вересня 2008 року, в якому він заявив, що бажає відкликати свою заяву, та який надійшов із супровідним листом від начальника СІЗО, що підтверджує, що державні органи знали про зміст листа та про бажання заявника відкликати свою заяву, Суд вважає, що цей лист є наслідком особистого рішення заявника відкликати свою заяву, якого він міг дійти як під впливом державних органів, так і без нього. Проте Суд вважає, що той факт, що замість того, щоб переслати лист заявника у тому вигляді, в якому він був, начальник СІЗО надіслав його із супровідним листом, в якому наводив коментарі щодо його змісту, є несумісним з гарантіями статті 34 Конвенції, незважаючи на те, чи мав він будь-яке відношення до листування заявника із Судом, чи ні. Відповідно Уряд не дотримався своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції. Суд не вважає за необхідне розглядати інші аспекти скарг заявника.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

166. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

167. Заявник вимагав 5000 євро відшкодування моральної шкоди.

168. Уряд вважав, що констатація порушення становитиме достатню справедливу сатисфакцію.

169. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд повністю задовольняє вимогу заявника щодо справедливої сатисфакції та присуджує заявникові 5000 євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

170. Представник заявника вимагав 4000 євро компенсації судових та інших витрат, яких він зазнав протягом провадження у Суді.

171. Уряд зазначив, що у матеріалах справи не міститься жодних відомостей або документів, які б підтверджували оплату послуг захисника.

172. Суд вважає, що не було доведено, що витрати були фактичними і неминучими, та повністю відхиляє вищезазначену вимогу.

C. ПЕНЯ

173. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Відхиляє* заперечення Уряду щодо прийнятності заяви.

2. *Оголошує* заяву прийнятною.

3. *Постановляє*, що екстрадиція заявника до Казахстану не становила б порушення статті 2 Конвенції.

4. *Постановляє*, що екстрадиція заявника до Казахстану становила б порушення статті 3 Конвенції.

5. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції.

6. *Постановляє*, що немає необхідності визначати, чи становила б екстрадиція заявника до Казахстану порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

7. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 23 серпня по 13 вересня 2004 року.

8. *Постановляє*, що було порушення підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 13 вересня 2004 року і до цього часу.

9. *Постановляє*, що було порушення пункту 2 статті 5 Конвенції.

10. *Постановляє*, що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

11. *Постановляє*, що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

12. *Постановляє*, що Уряд не дотримався свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції.

13. *Постановляє*, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові 5000 (п'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту України за курсом на день здійснення платежу;

b) після спливу зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.

14. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 листопада 2009 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

С. Філліпс
заступник секретаря

П. Лоренцен
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«КОКТИШ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 43707/07)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Коктиш проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
пані Р. Ягер, п. Р. Марусте,

пані І. Берро-Лефевр, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 43707/07), яку 8 жовтня 2007 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин Республіки Білорусь пан Ігор Геннадійович Коктиш (далі — заявник).

2. Заявника, якому була надана юридична допомога, представляла пані А. Муканова, юрист із Казахстану. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що в разі його екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожуватиме катування та несправедливий судовий розгляд, який може завершитися засудженням його до смертної кари. Він також стверджував, що тримання його під вартою до екстрадиції є незаконним. Насамкінець, він стверджував, що не міг оскаржити в національних судах своє затримання, подальше тримання під вартою та рішення про екстрадицію, а також що він не мав права на відшкодування шкоди, завданої триманням його під вартою.

4. 11 вересня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Урядові були поставлені запитання за статтями 2 і 3 (ризики в разі екстрадиції до Білорусі), 3 і 13 (умови тримання під вартою та етапування), 6 (ризик несправедливого судового розгляду в Білорусі в разі екстрадиції) і 5 (відповідність тримання заявника під вартою вимогам цієї статті і пов'язані з цим процесуальні питання) Конвенції. Було також вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29). Суд вирішив розглядати справу в першочерговому порядку, як це передбачено правилом 41 Регламенту Суду.

ФАКТИ

І. КОКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1980 року народження, активіст білоруського молодіжного руху та музикант. Наразі він тримається в Сімферопольському слідчому ізоляторі № 15 (далі — СІЗО), Україна.

А. ПОДІЇ, ЩО ПЕРЕДУВАЛИ СПРАВІ, ТА ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ЕКСТРАДИЦІЄЮ

6. У 2001 році заявникові та Р. було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства (за частиною 2 статті 139 Кримінального кодексу Республіки Білорусь) і розбійного нападу на М. Згідно із зазначеною статтею покарання за вбивство передбачає, зокрема, і смертну кару.

7. 7 грудня 2001 року Брестський обласний суд Республіки Білорусь виправдав заявника та Р. Зокрема, суд наголосив, що під час допитів заявник і Р. зазнали фізичного та психологічного тиску, з допомогою якого від них домоглися зізнання у вчиненні злочину, а отже, визнавальні показання, які вони дали під час досудового слідства, не можуть бути взяті до уваги.

8. 1 лютого 2002 року Верховний Суд Республіки Білорусь залишив це рішення без змін.

9. 18 травня 2002 року зазначені рішення були скасовані Президією Верховного Суду Республіки Білорусь у порядку виключного провадження на підставі протесту прокурора, і справу було направлено на новий судовий розгляд.

10. У червні 2002 року заявник переїхав до України та зареєструвався у ВГІРФО УМВС України в Житомирській області. Він неодноразово виїжджав до Польщі, а в 2003 році одружився. Отже, за твердженням заявника, він не переховувався від правосуддя.

11. 28 червня 2002 року Брестський обласний суд зупинив провадження у кримінальній справі, оскільки місцезнаходження заявника було невідоме.

12. 9 липня 2002 року прокурор Брестської області вирішив оголосити заявника в розшук.

13. У невстановлену дату заявника було оголошено в міжнародний розшук.

14. 25 червня 2007 року заявника було затримано в м. Севастополі, Україна. Заявник стверджував, що під час затримання працівник міліції зробив кілька пострілів з метою залякати його і що він зазнав фізичного і психологічного тиску.

15. 27 червня 2007 року Балаклавський районний суд м. Севастополя (далі — Балаклавський суд) постановив затримати заявника строком на сорок діб до вирішення питання про видачу його до Республіки Білорусь.

16. 9 липня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь звернулася до Генеральної прокуратури України (далі — ГПУ) із запитом про видачу заявника. У своєму запиті Генеральна прокуратура Республіки Білорусь повідомила, що «Коктиш І. Г. переслідуватиметься лише за злочини, за які він буде виданий, і до нього не буде застосоване покарання у вигляді смертної кари».

17. 3 серпня 2007 року Балаклавський суд постановив залишити заявника під вартою до його екстрадиції.

18. 10 жовтня 2007 року відповідно до правила 39 Регламенту Суду Голова п'ятої секції вказав Урядові України, що заявник не повинен бути виданий до Республіки Білорусь.

19. 15 жовтня 2007 року Генеральна прокуратура Республіки Білорусь поінформувала ГПУ про те, що в разі екстрадиції заявник не зазнає катування, жорстокого поводження та дискримінації і що йому буде забезпечено право на справедливий судовий розгляд. У разі необхідності його забезпечуватимуть медичною допомогою та лікуванням.

20. 19 травня 2008 року Балаклавський суд повідомив заявника про те, що його клопотання про звільнення з-під варти не може бути розглянуте, оскільки чинне законодавство не передбачає можливості оскарження рішення про тримання під вартою до екстрадиції.

21. 3 червня і 7 липня 2009 року Балаклавський суд відхиляв подальші клопотання заявника про звільнення з-під варти, оскільки чинне законодавство не передбачало можливості заміни запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою іншим запобіжним заходом, не пов'язаним із позбавленням волі.

B. ВЕРСІЯ ЗАЯВНИКА ЩОДО УМОВ ЙОГО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

22. З 26 червня по 5 липня 2007 року заявника тримали під вартою в камері № 1 Севастопольського ізолятора тимчасового тримання (далі — ІТТ). Він стверджував, що в його камері, розмір якої становив 4×8 метрів, тримали приблизно 20 осіб, хоча в ній було тільки два спальних місця. Простирадл, подушок і ковдр не було, а була тільки пара брудних матраців. Камера була дуже брудною, без вентиляції та належного освітлення і кишіла різними комахами. Майже всі затримані палили, і через це заявник дуже страждав, оскільки хворів на бронхіальну астму. В ІТТ не було душу, і затримані не могли виходити на прогулянки. Заявник стверджував, що щоденне харчування зводилося до шматка хліба, тарілки недоброякісного супу і води. Незважаючи на те, що заявник страждав на астму, йому не надавали медичної допомоги. У період з 2 по 5 серпня 2007 року заявника тримали в камері № 2, у якій були схожі умови тримання.

23. Починаючи з 6 липня 2007 року і дотепер заявника тримають у СІЗО. Заявник стверджував, що під час етапування з ІТТ до СІЗО його перевозили у спеціальному фургоні разом з 12 іншими особами, хоча місця у фургоні вистачало лише на шістьох. Температура у фургоні досягала 60 С і не було ані питної води, ані вентиляції.

24. За твердженням заявника, в СІЗО його тримають у камері розміром 2 х 4 метри разом з дев'ятьма іншими особами. У камері немає вентиляції і достатнього освітлення, а всі затримані, окрім заявника, палять. Затримані можуть приймати душ лише раз на тиждень. Заявник стверджував, що медична допомога, яку він отримував у СІЗО, не була належною.

C. ВЕРСІЯ УРЯДУ ЩОДО УМОВ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ

1. ІТТ

25. 25 червня 2007 року заявник прибув до ІТТ, черговий ІТТ опитав його про стан здоров'я, але заявник ні на що не скаржився. Під час перебування в ІТТ (з 25 червня по 5 липня 2007 року та з 2 по 5 серпня 2007 року) жодних скарг від заявника щодо проблем зі здоров'ям не надходило.

26. З 26 червня 2007 року до 5 липня 2007 року заявник тримався у камері № 1. Площа камери — 19,3 м^2. У відповідний час у ній тримали від 16 до 21 осіб.

27. З 2 до 5 серпня 2007 року заявник тримався в камері № 2, площа якої становила 17,4 м^2. Окрім заявника у ній на той час перебували ще 11 осіб.

28. Кожна камера була обладнана туалетом і умивальником. Усі затримані забезпечувалися постільною білизною та триразовим гарячим харчуванням. У камерах регулярно здійснювалися прибирання та дезінфекція. Затримані приймають гарячий душ наприкінці тижня або, за бажанням, протягом тижня.

29. ІТТ обладнаний вентиляційною системою, яка функціонує безперервно. Затримані також мають можливість щоденної прогулянки в межах двох спеціально обладнаних майданчиків тривалістю 1 год.

30. Освітлення камери забезпечується двома електричними лампочками, але затримані також мають доступ до денного світла.

2. СІЗО

31. Під час перебування заявника в СІЗО, з 5 липня 2007 року, його тримали у трьох різних камерах (№№ 57, 60 і 68), площа кожної з яких становить від 12,4 м^2 до 13,2 м^2. У різні періоди часу разом з ним трималось від 4 до 9 затриманих.

32. Камери обладнані необхідною кількістю спальних місць, мають достатнє електричне та природне освітлення, відокремлені санвузли, умивальники, столи та стільці. Є вентиляційна система, а умови тримання заявника під вартою відповідають санітарним нормам. Раз на тиждень заявник має можливість приймати душ.

33. У день прибуття до СІЗО заявник пройшов огляд у медичній частині установи, де йому було діагностовано астму. Під час перебування в СІЗО заявник неодноразово проходив додаткові обстеження та лікування.

3. Умови етапування

34. 5 липня заявника було етаповано з ІТТ до СІЗО, а 2 серпня 2007 року він повернувся до ІТТ. 5 серпня 2007 року його знову було доставлено до СІЗО.

35. Для етапування використовувалися спеціально обладнані транспортні засоби та залізничні вагони. Кожен такий транспорт-

ний засіб придатний для перевезення до 22 осіб, а залізничний вагон — до 80 осіб. Спеціальні підрозділи міліції, які здійснюють етапування ув'язнених осіб, перевозили заявника відповідно до вимог національного законодавства.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. ВІДПОВІДНІ НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ ЩОДО ЕКСТРАДИЦІЇ

36. Відповідні норми міжнародного права, національного законодавства та практики щодо екстрадиції викладено в рішеннях у справах *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*), заява № 2440/07, пп. 21–29 і 31, від 23 жовтня 2008 року, і *«Світлорусов проти України»* (*Svetlorusov v. Ukraine*), заява № 2929/05, пп. 32–34, від 12 березня 2009 року.

B. ВІДПОВІДНІ ПОЛОЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ УМОВИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ЕТАПУВАННЯ ЗАКОН «ПРО ПОПЕРЕДНЄ УВ'ЯЗНЕННЯ» 1993 РОКУ (ДАЛІ — ЗАКОН)

37. Згідно зі статтею 11 особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма площі в камері для однієї взятої під варту особи не може бути менше ніж 2,5 м^2.

C. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

1. Резолюція 1606 (2008) Парламентської асамблеї Ради Європи про зловживання в системі кримінального правосуддя в Республіці Білорусь

«...2. Такі зловживання набувають різних форм, зокрема це:

...

2.4. існуюча досі практика застосування смертної кари і особливо жорстокий, утаємничений метод страти через розстріл, про що са-

мих засуджених та членів їхніх сімей повідомляють лише в останній момент. На європейському континенті Білорусь залишилася єдиною країною, в якій досі застосовується смертна кара. Існування смертної кари виключає можливість видачі державами — членами Ради Європи до Білорусі будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, який карається смертною карою…».

2. Резолюція 1671 (2009) Парламентської асамблеї Ради Європи «Ситуація в Республіці Білорусь»

«…17. Асамблея також висловлює жаль, що в Білорусі досі можливе виконання смертних вироків, незважаючи на скорочення переліку злочинів, за які може призначатися таке покарання, зменшення кількості смертних вироків, винесених у таких справах, а також на те, що за офіційними заявами з жовтня 2008 року жодного смертного вироку виконано не було. Асамблея нагадує, що в діючій Конституції смертна кара розглядається як перехідна форма покарання і що немає законодавчих перешкод, які б заважали президенту або парламенту запровадити мораторій на виконання смертних вироків…».

3. Рада ООН з прав людини: доповідь Спеціального доповідача щодо стану дотримання прав людини в Республіці Білорусь (15 січня 2007 року, A/HRC/4/16)

«…Спеціальний доповідач висловлює жаль у зв'язку з тим, що в 2006 році, як і в 2004 і 2005 роках, Уряд Республіки Білорусь не дав позитивної відповіді на запит про відвідання країни та взагалі не співпрацював із ним при виконанні ним свого мандату…

…13. З часу оприлюднення останньої доповіді Спеціальний доповідач і досі занепокоєний тим, що Білорусь залишається єдиною країною в Європі, де застосовується смертна кара. Ситуація в країні досі характеризується вкрай тяжкими умовами попереднього ув'язнення, практикою застосування катування та інших видів нелюдського поводження, надмірним застосуванням сили з боку міліції…».

4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про стан дотримання прав людини в Республіці Білорусь, ухвалена 20 березня 2008 року (A/RES/62/169)

«…У 2007 році й надалі відбувалося значне погіршення стану дотримання прав людини в Республіці Білорусь, що підтверджується до-

повідями Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації безпеки та співробітництва в Європі та доповіддю Спеціального доповідача ООН про стан дотримання прав людини в Білорусі, який встановив, що в Білорусі й надалі мають місце систематичні порушення прав людини…

…1. [Асамблея] висловлює глибоке занепокоєння:

a) з приводу досі існуючої практики використання системи кримінального судочинства для стримування політичної опозиції та правозахисників, зокрема за допомогою свавільних затримань, недотримання належної процедури та закритих політичних судових процесів над опозиційними лідерами і правозахисниками;

b) з приводу того, що Уряд Республіки Білорусь не співпрацює повною мірою з усіма механізмами Ради з прав людини і, зокрема, Спеціальними доповідачами щодо дотримання прав людини в Білорусі, і [Асамблея] висловлює при цьому серйозне занепокоєння триваючими та систематичними порушеннями прав людини в Білорусі…».

5. Доповідь Державного департаменту США про стан дотримання прав людини у країнах світу

38. У Щорічній доповіді про стан дотримання прав людини у країнах світу (далі — Доповідь) за 2008 рік, оприлюдненій Державним департаментом США 25 лютого 2009 року, стосовно Республіки Білорусь повідомляється:

«Стан дотримання Урядом прав людини надалі залишався вкрай незадовільним, оскільки державні органи продовжували часто вчиняти серйозні порушення…

…Умови тримання ув'язнених залишалися вкрай незадовільними, а повідомлення про жорстоке поводження із засудженими та затриманими й далі продовжували надходити. Також продовжувалася практика свавільних арештів, затримання та ув'язнення громадян з політичних мотивів, за критику на адресу посадових осіб або за участь у демонстраціях…

с. Катування та інше жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання

Закон забороняє таку практику; однак працівники Комітету державної безпеки Республіки Білорусь, підрозділи міліції спеціального призначення («ОМОН») та інші спецпідрозділи продовжували практику побиття затриманих і демонстрантів…

…Міліція також била громадян під час їх затримання та тримання під вартою за організацію або участь у демонстраціях чи інших заходах опозиції…

…2 вересня 2008 року Міжнародна Федерація з прав людини у співпраці з національним правозахисним громадським об'єднанням «Вясна» оприлюднила спільну доповідь про умови тримання під вартою в Білорусі, підготовлену на підставі опитування понад 30 осіб. У доповіді вказувалось на «достатні докази» застосування катувань і неправомірного поводження з підозрюваними під час кримінальних та адміністративних розслідувань…

е. Незабезпечення справедливого і публічного розгляду

Конституція передбачає незалежність судової влади; однак на практиці незалежність правосуддя не забезпечується. Корупція, неефективність і втручання з політичних мотивів були поширеними явищами в судовій системі.

Існували докази того, що прокурори і суди засуджували громадян за неправдивими і політично вмотивованими обвинуваченнями, а органи виконавчої та місцевої влади диктували, якими мають бути результати судових процесів…».

6. Доповідь організації «Amnesty International» за 2009 рік

«…Смертна кара

…Згідно з повідомленнями ЗМІ протягом року було страчено чотирьох засуджених…

…У грудні під час голосування за ухвалення резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка закликає до всесвітнього мораторію на смертну кару, … Республіка Білорусь утрималася».

D. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО УМОВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ЕТАПУВАННЯ

1. Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам — учасницям Європейських пенітенціарних правил

39. У відповідних витягах з Європейських пенітенціарних правил зазначено:

«4. Тримання ув'язнених в умовах, які порушують права людини, не може виправдовуватися нестачею ресурсів.

...

10.1. Європейські пенітенціарні правила поширюються на всіх осіб, узятих під варту за рішенням судового органу або засуджених до позбавлення волі.

...

18.1. Розміщення ув'язнених, зокрема, надання місць для сну, повинно проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, і, зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції.

18.2. У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:

a. вікна мусять бути достатньо великими, аби ув'язнені могли читати чи працювати при природному освітленні в нормальних умовах, та забезпечувався б приплив свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;

b. штучне освітлення мусить відповідати загальноприйнятим технічним нормам;

...

18.3. Конкретні мінімальні вимоги щодо питань, перерахованих у пунктах 1 та 2, визначаються національним законодавством.

18.4. Національне законодавство мусить містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок переповнення в'язниць.

…

19.3. Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарних засобів, які відповідають вимогам гігієни та дозволяють усамітнення.

19.4. Ванних і душових повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.

…

21. Кожен ув'язнений забезпечується окремим ліжком та індивідуальними постільними приналежностями, які утримуються в належному порядку, у хорошому стані та оновлюються з частотою, необхідною для підтримки їхньої чистоти.

22.1. Ув'язнені забезпечуються комплексним харчуванням з урахуванням їх віку, стану здоров'я, релігії, культури та характеру їхньої роботи.

22.2. Вимоги щодо раціону харчування, включаючи мінімальну кількість калорій та білків, визначаються національним законодавством.

22.3. Їжа мусить готуватися та подаватися з урахуванням гігієнічних вимог.

22.4. Прийом їжі організовується тричі на день з розумними інтервалами.

…

27.1. Кожен ув'язнений мусить мати можливість не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода.

…

32.2. Забороняється перевезення ув'язнених у недостатньо провітрюваних та освітлюваних транспортних засобах, або в умовах, які створюють для них непотрібні незручності або ображають їх гідність».

2. Європейський комітет із запобігання катуванню і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню (далі — КЗК)

40. Відповідні витяги з доповідей КЗК за результатами візитів до України в 1998–2002 роках можна знайти в рішенні Суду у справі *«Яковенко проти України»* (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 56–61).

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

41. 14 січня 2004 року, після того як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відвідала пенітенціарні установи в Автономній Республіці Крим (далі — АРК), у своєму зверненні до депутатів Верховної Ради АРК, опублікованому на веб-сайті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, вона повідомила про переповненість камер у Сімферопольському СІЗО, недостатнє природне освітлення в камерах, відсутність прогулянок на свіжому повітрі та недостатність харчування. У більшості ІТТ, які вона відвідала, затримані харчувалися лише один раз на день. У Севастопольському ІТТ під вартою перебували 206 осіб за наявності лише 82 місць.

42. 11 серпня 2008 року прес-служба Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оприлюднила прес-реліз про подальше відвідання Уповноваженим Верховної Ради з прав людини пенітенціарних установ в АРК. Севастопольський ІТТ було охарактеризовано як установу з найгіршими умовами тримання. Камери були брудні, без достатнього природного освітлення та вентиляції; прогулянки на подвір'ї проводилися нерегулярно. Затримані не забезпечувалися матрацами, ковдрами або постільною білизною. Камери були переповнені, і затримані спали по черзі. Умови етапування із Севастопольського ІТТ до Сімферопольського СІЗО та у зворотному напрямку були нестерпними. Зокрема, 9 червня 2008 року 34 затриманих привезли до Севастопольського ІТТ, але після шести годин, проведених у замкненому фургоні, їх відправили назад до Сімферопольського СІЗО у зв'язку з переповненістю камер в ІТТ. Поїздка тривала 14 годин, і затриманим практично не дозволяли користуватися туалетом і не давали води та їжі.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 2, 3 І 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЕКСТРАДИЦІЄЮ ЗАЯВНИКА ДО РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

43. Заявник скаржився, що в разі екстрадиції до Республіки Білорусь йому загрожує засудження до смертної кари на порушення статті 2 Конвенції. Він також скаржився за статтею 3 Конвенції, що йому загрожуватиме катування та нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження з боку правоохоронних органів Республіки Білорусь. Зокрема заявник скаржився, що перспектива можливого засудження до смертної кари завдає йому надзвичайних моральних страждань. Заявник також скаржився за статтею 6 Конвенції, що в разі екстрадиції до Республіки Білорусь його очікує несправедливий судовий розгляд.

Відповідні положення статей, на які він посилався, передбачають таке:

Стаття 2

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання...».

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 6

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

44. Уряд доводив, що заявник не може стверджувати, чи є він потерпілим від стверджуваних порушень, оскільки рішення про йо-

го екстрадицію ухвалено не було. Уряд також зазначив, що рішення про екстрадицію не прийматиметься доти, доки Суд не ухвалить наступне рішення стосовно застосування тимчасових заходів або рішення щодо суті скарги заявника.

45. Заявник стверджував, що, незважаючи на відсутність офіційного рішення про екстрадицію, тривале тримання його під вартою неможливо пояснити нічим іншим, як наміром видати його до Республіки Білорусь. Отже, навіть за відсутності офіційного рішення органів влади України він все-таки може вважатися потерпілим від стверджуваних порушень.

46. Суд зазначає, що заявника було затримано в червні 2007 року на підставі оголошення його у міжнародний розшук. Згодом Генеральна прокуратура Республіки Білорусь звернулася із запитом про видачу заявника. Тримання його під вартою до екстрадиції було санкціоноване Балаклавським судом 3 серпня 2007 року без визначення строку такого тримання та за обставин, коли національний закон не передбачає встановлення будь-якого строку. За відсутності будь-якого іншого рішення національних органів про продовження тримання заявника під вартою, яке триває досі та тривалість якого на цей момент становить два роки і майже п'ять місяців, Суд вважає, що тримання заявника під вартою досі здійснюється «до екстрадиції», навіть незважаючи на те, що рішення про екстрадицію прийнято не було. Суд хотів би зауважити, що вказаний ним відповідно до правила 39 Регламенту Суду тимчасовий захід стосувався екстрадиції заявника, а не тримання його під вартою. На думку Суду, заявник досі перебуває під загрозою екстрадиції і не втратив статусу потерпілого.

47. Суд вважає, що скарги заявника не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Доводи сторін

а) Уряд

48. Уряд доводив, що застосування правила 39 Регламенту Суду завадило ГПУ ухвалити будь-яке рішення щодо екстрадиції заяв-

ника і, відповідно, оцінити потенційні ризики, на які заявник може наразитися у Республіці Білорусь у разі видачі. Отже, за відсутності будь-якого рішення Суд не може визначити, чи мало місце порушення прав заявника, оскільки дії державних органів досі мали «підготовчий» характер і не свідчили про «офіційну» позицію держави.

49. Уряд також наголошував, що Генеральний прокурор Республіки Білорусь надав достатні гарантії недопущення застосування до заявника поводження, що суперечить вимогами статей 2 і 3 Конвенції, та несправедливого розгляду кримінальної справи. Уряд заявив, що твердження заявника про можливість жорстокого з ним поводження безпідставні, оскільки його було оголошено в розшук у зв'язку з порушеною щодо нього кримінальною справою, а не у зв'язку з його участю в опозиційній діяльності і, зокрема, причетністю до створення молодіжної організації чи рок-групи. Уряд також зауважив, що немає доказів на підтвердження слів заявника про те, що така діяльність заборонена чи вважається опозиційною.

50. Насамкінець, Уряд стверджував, що хоча в минулому Суд не виключав можливості порушення питання за статтею 6 Конвенції у зв'язку з рішенням про екстрадицію, у виняткових випадках, наприклад, коли біженець уже наразився або ризикує наразитися на явне незабезпечення справедливого судового розгляду його справи в запитуючій країні, факти цієї справи не свідчать про існування такого ризику. Зокрема, немає підстав для сумніву в обґрунтованості та законності рішення Верховного Суду Республіки Білорусь від 18 травня 2002 року, а твердження заявника про ризик несправедливого судового розгляду пояснюються його небажанням відповідати перед судом. Уряд також послався на положення Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь про презумпцію невинуватості та зазначив, що це положення є достатньою гарантією проти несправедливого судового розгляду в кримінальній справі заявника.

b) Заявник

51. Заявник вважав, що застосування правила 39 Регламенту Суду не заважає Урядові прийняти рішення в межах своєї юрисдикції, але має на меті припинити виконання таких рішень. Заявник також посилався на згадане вище рішення у справі *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*) і стверджував, що Генеральна проку-

ратура Республіки Білорусь не уповноважена давати гарантії у порядку дипломатичних зносин; більше того — Уряд України не може перевірити дотримання таких гарантій Урядом Республіки Білорусь. Зокрема, Генеральний прокурор Республіки Білорусь не може достатньою мірою гарантувати незастосування смертної кари у справі заявника, оскільки тільки суд визначає міру покарання, а прокурор, який є стороною у справі, не може вплинути на нього.

52. Крім того, Республіка Білорусь не співпрацювала з міжнародними організаціями різних рівнів, не подавала регулярні доповіді відповідно до Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права та Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а також ігнорувала рекомендації відповідних комітетів ООН. Крім того, у 2005–2007 роках органи влади Республіки Білорусь неодноразово відмовляли у в'їзді до країни низці представників відповідних міжнародних організацій і, зокрема, Доповідачеві Комітету з юридичних питань та прав людини Парламентської асамблеї Ради Європи та Спеціальному доповідачеві ООН. Заявник також наголошував, що інформація, надана органами влади Білорусі, є дуже ненадійною і що Уряд України повинен був продемонструвати наявність у нього особливих засобів, за допомогою яких він мав намір отримати надійну інформацію про практичне дотримання наданих гарантій.

53. Заявник вважав, що в разі екстрадиції він наразиться на реальний ризик жорстокого поводження і катування, з допомогою яких від нього домагатимуться зізнання. Зокрема, заявник стверджував, що в 2001 році він уже зазнав жорстокого поводження з боку міліції під час досудового розслідування його кримінальної справи. До того ж міжнародні органи зібрали суттєві докази існування в Білорусі поширеної практики катування та жорстокого поводження, що застосовувалися з метою отримання визнавальних показань або залякування політичних опонентів та активістів.

2. Оцінка Суду

а) Відповідні принципи

54. Передусім Суд зауважує, що, згідно із загальноприйнятими нормами міжнародного права та за умови дотримання зобов'язань

за міжнародними договорами, включно з Конвенцією, Договірні держави мають право регулювати питання в'їзду, проживання та висилання іноземців. Але в попередніх справах Суд не виключав можливості порушення питання про відповідальність Договірної держави за статтею 2 Конвенції або статтею 1 Протоколу № 6 до Конвенції у разі депортації іноземця до країни, в якій існує серйозний ризик страти внаслідок засудження до смертної кари чи за інших обставин (див. рішення у справі *«Сорінг проти Сполученого Королівства»* (*Soering v. the United Kingdom*) від 7 липня 1989 року, серія A, № 161). Суд також зазначає, що повинен існувати «майже неминучий» ризик позбавлення особи життя, щоб її висилання вважалося «умисним позбавленням життя» на порушення статті 2 Конвенції (див. ухвалу щодо прийнятності у справі *«Дугоз проти Греції»* (*Dougoz v. Greece*), заява № 40907/98, від 8 лютого 2000 року).

55. У справі *«Оджалан проти Туреччини»* (*Ocalan v. Turkey*); [ВП], заява № 46221/99, ECHR 2005-IV) Велика палата Суду зазначила, що територія, яку займають держави — члени Ради Європи, стала зоною, вільною від смертної кари, і можна стверджувати, що смертна кара у мирний час — якщо враховувати, зокрема, той факт, що всі Договірні держави підписали Протокол № 6 до Конвенції і майже всі ратифікували його,— має розглядатися як неприйнятне покарання, яке надалі вже не може дозволятися статтею 2 Конвенції (див. там само, п. 163, щоб ознайомитися з позицією Ради Європи щодо смертної кари, рішення у справі *«Оджалан проти Туреччини»* (*Ocalan v. Turkey*), пп. 58 і 59). Втім Суд утримався від будь-якого чіткого висновку щодо можливості вважати статтю 2 Конвенції вже зміненою — такою, що забороняє смертну кару за всіх обставин (див. там само, п. 165), але дійшов висновку, що навіть якщо статтю 2 тлумачити як таку, що досі дозволяє смертну кару, застосування смертної кари після несправедливого судового розгляду суперечитиме Конвенції, оскільки свавільне позбавлення життя заборонене (див. рішення у справі *«Оджалан проти Туреччини»* [ВП], заява № 46221/99, п. 166, ECHR 2005-IV). Суд також визнав, що засудження особи до смертної кари після несправедливого судового розгляду може завдавати їй, якщо існує реальна можливість виконання такого вироку, значних страждань і породжувати відчуття страху, а отже, таке поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції (див. там само, пп. 168–169).

56. Таким чином, якщо Договірна держава депортує іноземця, який уже наразився або ризикує наразитися в запитуючій країні на явне незабезпечення справедливого судового розгляду його справи, за результатами якого його засудили або можуть засудити до смертної кари, може постати питання за статтями 2 і 3 Конвенції (див. рішення у справі *«Бадер і Канбор проти Швеції»* (*Bader and Kanbor v. Sweden*), заява № 13284/04, п. 42, ECHR 2005-XI).

57. Крім того, вислання особи Договірною державою Конвенції може послужити підставою для порушення питання за статтею 3 Конвенції, а отже, і про відповідальність цієї держави за Конвенцією, якщо доведено наявність суттєвих підстав вважати, що в разі видачі запитуючій країні такій особі насправді загрожує поводження, заборонене статтею 3 Конвенції. За таких обставин зі статті 3 Конвенції випливає обов'язок не видавати цю особу такій державі (див., серед інших джерел, рішення у справі *«Сааді проти Італії»* (*Saadi v. Italy*), [ВП], № 37201/06, пп. 124–125, ECHR 2008-...). Встановлення такої відповідальності неминуче потребує оцінки ситуації у запитуючій країні з погляду вимог статті 3 Конвенції. Однак питання не полягає в оцінці або встановленні відповідальності запитуючої країни згідно із загальним міжнародним правом, Конвенцією чи якимось іншим договором. Відповідальність, яка випливає або може випливати з Конвенції, — це відповідальність запитуваної Договірної держави, яка депортує або, як це має місце в цій справі, видає особу за дії, вчинення яких стає безпосередньою причиною того, що особа наражається на ризик зазнати забороненого нелюдського поводження (див. рішення у справах *«Сорінг проти Сполученого Королівства»* (*Soering v. the United Kingdom*) від 7 липня 1989 року, пп. 89–91, Series A, № 161, і *«Гарабаєв проти Росії»* (*Garabayev v. Russia*), заява № 38411/02, п. 73, від 7 червня 2007 року, ECHR 2007-VII (витяги)).

58. З'ясовуючи, чи було доведено існування у випадку видачі або вислання заявника реального ризику, що він зазнає поводження, забороненого статтею 3 Конвенції, Суд має проаналізувати це питання у світлі всіх наданих йому матеріалів і, якщо необхідно, у світлі матеріалів, отриманих ним proprio motu. У таких справах, як ця, Суд має розглянути передбачувані наслідки видачі заявника до запитуючої країни, беручи до уваги загальну ситуацію в цій країні та особисті обставини заявника (див. рішення у справі

«Вільвараджа та інші проти Сполученого Королівства» (*Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*) від 30 жовтня 1991 року, серія A, № 215, п. 108, *in fine*). Що стосується оцінки загальної ситуації в конкретній країні, то Суд, як правило, надавав значення інформації, яка міститься в останніх доповідях таких незалежних міжнародних правозахисних асоціацій, як «Amnesty International», або яку було отримано з урядових джерел, включаючи Державний департамент США (див., наприклад, рішення у справах *«Чагал проти Сполученого Королівства»* (*Chahal v. the United Kingdom*) від 15 листопада 1996 року, пп. 99–100, Reports 1996-V, *«Муслім проти Туреччини»* (*Muslim v. Turkey*), заява № 53566/99, п. 67, від 26 квітня 2005 року, і *«Саїд проти Нідерландів»* (*Said v. the Netherlands*), заява № 2345/02, п. 54, від 5 липня 2005 року, ухвалу щодо прийнятності у справі *«Аль-Моаяд проти Німеччини»* (*Al-Moayad v. Germany*), заява № 35865/03, пп. 65–66, від 20 лютого 2007 року, а також згадане вище рішення у справі *«Сааді проти Італії»* (*Saadi v. Italy*) [ВП], пп. 143–146).

59. Крім того, навіть якщо в порядку дипломатичних зносин було надано гарантії, Суд не звільняється від обов'язку перевірити, чи забезпечують такі запевнення на практиці достатні гарантії того, що заявник буде захищений від ризику зазнати поводження, забороненого Конвенцією (див. згадані вище рішення у справі *«Чагал проти Сполученого Королівства»* (*Chahal v. the United Kingdom*), п. 105, та у справі *«Сааді проти Італії»* (*Saadi v. Italy*) [ВП], п. 148).

b) Застосування зазначених вище принципів у цій справі

60. З огляду на наведені вище висновки, Суд повторює, що, враховуючи рішення українського суду про тримання заявника під вартою до екстрадиції, тривале тримання його під вартою та відмови звільнити його з-під варти, а також відсутність офіційного рішення про відмову видати заявника, досі можна вважати, що йому загрожує екстрадиція у зв'язку з кримінальною справою, порушеною проти нього в Білорусі.

61. Суд зазначає, що в 2001 році заявникові було пред'явлено обвинувачення у вбивстві та розбої, але його було виправдано судом двох інстанцій. Менш ніж через чотири місяці потому Президія Верховного Суду Республіки Білорусь скасувала ці рішення в порядку виключного провадження і справу було повернуто на новий розгляд. Не оцінюючи наперед суть скарги заявника за

статтею 6 Конвенції, Суд зазначає, що у низці справ подібну процедуру вже було визнано несумісною з гарантіями справедливого судового розгляду (стосовно провадження в цивільних справах див., наприклад, рішення у справі *«Брумареску проти Румунії»* (*Brumarescu v. Romania*), [ВП], заява № 28342/95, ECHR 1999-VII). Нині триває новий розгляд кримінальної справи заявника, і можливим покаранням за один із злочинів, у яких його обвинувачено, є смертна кара.

62. Суд не може робити припущення щодо можливих результатів розгляду кримінальної справи заявника. Однак сама лише можливість застосування смертної кари та можливість несправедливого судового розгляду, враховуючи скасування остаточного рішення у справі заявника, дають Суду підстави для висновку, що така ситуація породжує у заявника неспокій і душевні страждання, достатні для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції.

63. Суд також зазначає, що, незважаючи на гарантії, надані державними органами Білорусі, доповіді щодо стану дотримання прав людини свідчать про серйозні проблеми в міжнародній співпраці державних органів Білорусі у сфері прав людини та, зокрема, щодо скасування смертної кари, і що Уряд України не уточнив, яким чином, з огляду на ці проблеми, він має намір слідкувати за виконанням наданих гарантій.

64. Суд також зазначає, що в доповідях міжнародних і неурядових організацій ідеться про порушення прав людини в Білорусі і, зокрема, про жорстоке поводження та катування. Хоча посилання на загальну ситуацію щодо стану дотримання прав людини в певній країні не може саме по собі слугувати підставою для відмови в екстрадиції, у цій справі існують докази, які підтверджуються висновками білоруських судів, про те, що заявник уже зазнав жорстокого поводження з боку державних органів Республіки Білорусь. Уряд не довів, що стосовно заявника ця ситуація змінилася настільки, що це дає змогу виключити будь-яку ймовірність жорстокого поводження в майбутньому. Отже, Суд не може погодитися з Урядом у тому, що запевнення, надані в цій справі, можуть бути достатньою гарантією проти серйозного ризику жорстокого поводження в разі екстрадиції заявника (див. згадане вище рішення у справі *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*), пп. 73–74).

65. Отже, у разі видачі заявника в Республіку Білорусь було б порушення статті 3 Конвенції.

66. Суд вважає, що за обставин цієї справи немає потреби окремо розглядати скарги заявника за статтями 2 і 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 5 І 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ТРИМАННЯМ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ ДО ЕКСТРАДИЦІЇ

67. Заявник скаржився, що його затримання та тримання під вартою в Україні суперечать гарантіям статті 5 Конвенції, оскільки кримінальне переслідування його в Республіці Білорусь є незаконним. До того ж, тримання його під вартою в Україні не передбачене жодним законом, і він не може оскаржити такий захід. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції про відсутність у цьому зв'язку ефективних засобів юридичного захисту.

68. Суд вважає, що ці скарги належить розглядати в контексті підпункту «f» пункту 1 та пунктів 4 і 5 статті 5 Конвенції, у відповідних положеннях яких зазначено:

> «1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
>
> ...
>
> f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.
>
> ...
>
> 4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.
>
> 5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

69. У своїх зауваженнях від 7 листопада 2008 року Уряд стверджував, що заявник не вичерпав ефективних національних засобів юридичного захисту, оскільки не оскаржив у судах вищого рівня рішення про тримання його під вартою. Крім того, заявник ніколи не подавав клопотання про перегляд підстав тримання його під вартою. Уряд стверджував, що якби національні суди визнали, що тримання заявника під вартою є незаконним або що підстав для застосування такого заходу вже не існує, вони б винесли рішення про звільнення його з-під варти. На підтвердження своїх заяв Уряд надав копію рішення Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 5 травня 2008 року, згідно з яким С., який тримався під вартою до екстрадиції до Туркменістану, було звільнено під підписку про невиїзд.

70. Заявник стверджував про відсутність ефективної процедури, за допомогою якої він міг оскаржити рішення про тримання його під вартою до екстрадиції.

71. Суд зазначає, що після отримання зауважень Уряду національні суди двічі (див. пункт 21 вище) доходили одностайних висновків про можливість звільнення заявника з-під варти, поки вирішується питання щодо його екстрадиції. Отже, незважаючи на надану Урядом копію рішення, Суд не є переконаним, що цей засіб можна вважати ефективним. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

72. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

73. Уряд посилався на те, що питання екстрадиції до Республіки Білорусь регулюються положеннями Конституції України, Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписаної країнами СНД у 1993 році (далі — Мінська конвенція), Кримінально-процесуального кодексу та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня

2004 року № 16 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією». Відповідні положення цих документів є чіткими, зрозумілими та доступними для особи, про яку йдеться. Уряд також зазначав, що згідно з Мінською конвенцією Договірна держава має визнавати офіційні документи, видані іншою Договірною державою. Тому Уряд України не міг ставити під сумнів офіційні документи, видані відповідними органами влади Республіки Білорусь у справі заявника. Уряд доводив, що, взявши заявника під варту, державні органи України діяли відповідно до своїх міжнародних зобов'язань за Мінською конвенцією і що тримання його під вартою здійснюється з метою екстрадиції. Крім того, за твердженням Уряду, заявник мав можливість оскаржити своє затримання в суді. Зрештою Уряд зауважив, що, оскільки затримання та тримання заявника під вартою є законними, заявник не має права на відшкодування шкоди.

74. Заявник посилався на висновок Суду у згаданих вище рішеннях у справах *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*) і *«Світлорусов проти України»* (*Svetlorusov v. Ukraine*) та повідомив, що неодноразово звертався до судів з клопотаннями про звільнення з-під варти, але безуспішно.

75. У попередніх справах, у яких розглядалися питання, аналогічні порушеним у цій справі, Суд встановив порушення пунктів 1, 4 і 5 статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *«Солдатенко проти України»* (*Soldatenko v. Ukraine*), пп. 109–114 і 125–127, і *«Світлорусов проти України»* (*Svetlorusov v. Ukraine*), пп. 47–49, 57–59 і 66–70). Таких висновків Суд дійшов передусім з огляду на відсутність правових норм, які б передбачали як тримання заявника під вартою до екстрадиції, так і регулярний судовий контроль законності такого запобіжного заходу. Суд також визнав, що законодавство України не наділяє заявника гарантованим правом на відшкодування шкоди, як цього вимагає пункт 5 статті 5 Конвенції.

76. Розглянувши усі надані йому документи, Суд вважає, що Уряд не надав жодного факту або аргументу, здатних переконати його дійти іншого висновку у цій справі.

77. Отже, було порушення пунктів 1, 4 і 5 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 2, 3 І 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБСТАВИНАМИ ЗАТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА, УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЙОГО ПІД ВАРТОЮ ТА ЕТАПУВАННЯ

78. Посилаючись на статті 2 і 3 Конвенції, заявник скаржився, що під час затримання він зазнав фізичного та психологічного тиску та що умови тримання в Севастопольському ІТТ та в СІЗО, а також умови його етапування були нелюдськими та такими, що принижують гідність. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку.

79. З огляду на обставини цієї справи Суд вважає за належне розглянути ці скарги заявника в контексті статей 3 і 13 Конвенції, оскільки немає *prima facie* доказів того, що життя заявника перебувало під серйозною загрозою.

80. Відповідні частини цих статей передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Стверджуване жорстоке поводження під час затримання заявника

81. Суд повторює, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту, передбачене пунктом 1 статті 35 Конвенції, зобов'язує заявників спочатку використати засоби юридичного захисту, які, як правило, доступні й достатні в національній правовій системі, щоб домогтися відшкодування за стверджувані порушення. Суд зазначає, що в цій справі немає доказів того, що заявник коли-

небудь порушував перед відповідними національними органами питання застосування сили або жорстокого поводження з ним під час затримання (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності у справі *«Алієв проти України (№ 2)»* (*Aliev v. Ukraine no. 2*), заява № 33617/02, від 14 жовтня 2008 року). Зокрема, у заявника була можливість звернутися зі скаргою до прокурора — у справі *«Науменко проти України»* (*Naumenko v. Ukraine*) такий засіб юридичного захисту було визнано ефективним (див. рішення у справі *«Науменко проти України»* (*Naumenko v. Ukraine*), заява № 42023/98, п. 136, від 10 лютого 2004 року). Прокурор зобов'язаний розглянути скаргу заявника та прийняти відповідне рішення про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи. У разі відмови в порушенні кримінальної справи заявник може оскаржити її до суду, який уповноважений дослідити всі необхідні докази та в разі потреби призначити проведення додаткового розслідування.

82. Отже, Суд визнає, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції ці скарги мають бути відхилені у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

2. Умови тримання під вартою

83. Уряд визнав той факт, що заявник скаржився прокуророві на неналежні умови медичного обслуговування в СІЗО, але зауважив, що заявник не звертався до відповідних національних органів з іншими скаргами (на загальні умови тримання під вартою, незабезпечення медичним лікуванням в ІТТ і на умови етапування). Зокрема у заявника була можливість звернутися з такими скаргами до судів або до прокурора. Крім того, заявник не звертався зі своїми скаргами до адміністрації відповідних установ тримання під вартою.

84. Заявник вважав, що законодавство України не передбачає ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг на умови тримання під вартою, ненадання медичної допомоги та умови етапування затриманих. Зокрема не передбачаються засоби юридичного захисту, які могли б забезпечити заявникові відшкодування та змінити його становище. Він також доводив, що адміністрації згаданих установ було відомо про його проблеми зі здоров'ям.

85. Суд повторює, що відповідно до його усталеної практики правило вичерпання національних засобів юридичного захисту за пунктом 1 статті 35 Конвенції має на меті надати Договірним дер-

жавам можливість запобігти стверджуваному порушенню прав або виправити такі порушення ще до того, як відповідні скарги буде подано до Суду. Проте вичерпанню підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які є ефективними. Уряд, який стверджує про невичерпання, повинен переконати Суд у тому, що на час подій у справі відповідний засіб юридичного захисту існував як у теорії, так і на практиці та був ефективним (див., inter alia, рішення у справах *«Вернілло проти Франції»* (*Vernillo v. France*) від 20 лютого 1991 року, п. 27, Series A, № 198, і *«Далія проти Франції»* (*Dalia v. France*) від 19 лютого 1998 року, п. 38, Reports 1998-I). Якщо цю вимогу щодо тягаря доведення буде виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що зазначений Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або що він, з якихось причин, є неадекватним і неефективним за конкретних обставин справи, або існують особливі обставини, які виправдовують недотримання цієї вимоги (див. рішення від 29 квітня 2003 року у справі *«Данькевич проти України»* (*Dankevich v. Ukraine*), заява № 40679/98, п. 107).

86. У цій справі Уряд запропонував звернення до суду та до прокурора в якості ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з умовами тримання під вартою та етапування, які, як стверджувалось, були нелюдськими і такими, що принижують гідність. Суд зазначає, що він уже неодноразово відхиляв подібні заперечення Уряду, посилаючись, зокрема, на структурний характер оскаржуваних питань (див. рішення у справі *«Мельник проти України»* (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69–71, від 28 березня 2006 року). Суд не вбачає жодних підстав для того, щоб дійти іншого висновку у цій справі.

87. Стосовно невикористаної заявником можливості звернення зі скаргами до адміністрації відповідних установ тримання під вартою — що, за твердженням Уряду, могло бути ефективним засобом юридичного захисту — Суд зазначає, що скарги заявника на умови тримання в ІТТ і СІЗО, а також умови етапування стосуються проблем, які вже протягом досить тривалого часу існують в українській пенітенціарній системі. Зокрема, починаючи з 2000 року як міжнародні, так і національні правозахисні організації неодноразово повідомляли, що умови тримання в Севастопольському ІТТ і Сімферопольському СІЗО не відповідають стандартам прав людини. З огляду на такі обставини та враховуючи той факт, що Уряд до-

кладно не пояснив, яким чином звернення заявника зі скаргою до керівників ІТТ і СІЗО покращило б його ситуацію, Суд вважає, що такий засіб юридичного захисту не був би адекватним і ефективним у цій справі.

Отже, ця частина скарг заявника не може бути визнана неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Так само її не може бути відхилено як явно необґрунтовану та оголошено неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Стаття 3 Конвенції

а) Загальні принципи

88. Суд зауважує, що згідно з його практикою жорстоке поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня жорстокості є відносною і залежить від таких обставин справи, як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення від 18 січня 1978 року у справі *«Ірландія проти Сполученого Королівства»* (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 162, серія A, № 25). Крім того, оцінюючи, чи було покарання або поводження таким, що «принижує гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, Суд повинен також визначити, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу та, якщо йдеться про його наслідки,— чи позначилося воно несприятливо на її особистості у спосіб, не сумісний з вимогами статті 3 Конвенції. Але навіть за відсутності такої мети не можна остаточно виключати висновок про наявність порушення цього положення (див. рішення у справах *«Пірс проти Греції»* (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пп. 67–68 і 74, ECHR 2001-III, та *«Валашинас проти Литви»* (*Valasinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 101, ECHR 2001-VIII).

89. Суд послідовно наголошував, що рівень страждань і приниження, про які йдеться, повинен у будь-якому разі перевищувати той рівень страждань і приниження, який є невід'ємним складником певної форми легітимного поводження чи покарання. Заходи,

які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий складник. Зазначене положення покладає на державу обов'язок забезпечувати те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб застосування такого заходу не піддавали її стресу чи випробуванням, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємним складником тримання під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя (див. рішення у справі *«Калашніков проти Росії»* (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 95, ECHR 2002-VI).

90. Суд також повторює, що твердження про жорстоке поводження мають підкріплюватися відповідними доказами. При оцінюванні доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може випливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі *«Салман проти Туреччини»* (*Salman v. Turkey*) [ВП], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

b) Застосування зазначених принципів у цій справі

i. Побутові умови тримання заявника в ІТТ

91. Уряд пояснював переповненість камер тим, що на той час на розгляді в судах м. Севастополя перебувала значна кількість кримінальних справ, і що всі особи, яких тримали в ІТТ, брали участь у розгляді їхніх кримінальних справ судами. Щодо інших умов тримання заявника під вартою Уряд зауважив, що вони не досягли відповідного мінімального рівня жорстокості, щоб стверджувати про застосовність статті 3 Конвенції, оскільки заявника тримали в ІТТ протягом нетривалих проміжків часу — 10 і 4 днів відповідно. Ситуація заявника не відрізнялася від ситуації будь-якої іншої особи, яка зазнавала обмежень, пов'язаних із позбавленням свободи.

92. Заявник не погодився з цим і вказав, що численні представники міжнародних і національних організацій визнали умови тримання в ІТТ жахливими. Він посилався на висновки КЗК та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

93. Суд зазначає, що у справі *«Яковенко проти України»* (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, від 25 жовтня 2007 року) він уже кон-

статував порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами, у яких заявника тримали в Севастопольському ІТТ в 2003–2006 роках. У цій справі заявник перебував у ІТТ протягом 10 і 4 днів у липні та серпні 2007 року відповідно. Хоча заявник та Уряд надали два суперечливих виклади побутових умов утримання в ІТТ, версія заявника підтверджується подальшими висновками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відвідала ІТТ через рік після перебування там заявника, і в прес-релізі, оприлюдненому після цього візиту, йдеться про такі самі умови тримання, що й ті, на які скаржився заявник. Крім того, Уряд не надав доказів на підтвердження свого викладу умов тримання в цьому ІТТ. Уряд також утримався від коментарів щодо скарг заявника на те, що він страждав від постійного паління співкамерників.

94. Суд також зазначає, що про проблему переповненості камер у Севастопольському ІТТ КЗК повідомив ще в 2000 році. Наявність цієї проблеми підтверджується й висновками, яких Суд дійшов у справі *«Яковенко проти України»* (*Yakovenko v. Ukraine*), і згідно з прес-релізом, оприлюдненим Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, така проблема залишалась і станом на середину 2008 року. Уряд також не прокоментував скарги заявника на те, що затримані мусили спати по черзі, і, з огляду на розмір камери та кількість осіб, яких тримали в ній, Суд не має підстав ставити під сумнів твердження заявника. За таких обставин нестача спальних місць робить проблему переповненості камер у справі заявника ще гострішою.

95. Отже, Суд констатує, що загальні умови тримання заявника в ІТТ, навіть протягом відносно коротких проміжків часу, становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження на порушення статті 3 Конвенції.

ii. Побутові умови тримання заявника в СІЗО

96. Уряд стверджував, що умови тримання заявника в СІЗО є належними і не досягли тієї критичної межі, яка вимагається статтею 3 Конвенції. На підтвердження своїх доводів Уряд надав документ, підписаний начальником СІЗО, що містить опис камер, у яких тримали заявника. Зокрема, у документі повідомляється, що в кожній камері є вікно розміром 120×40 см, природне і штучне освітлення та система вентиляції.

97. Заявник заперечував ці відомості. Він повторив свої скарги на те, що мав можливість митися лише один раз на тиждень, а іноді навіть рідше. Заявник також вказував на те, що Уряд надав лише загальну інформацію про умови тримання під вартою, але не довів, що система вентиляції функціонувала і що освітлення було достатнім.

98. Суд зазначає, що зауваження Уряду не містять достатнього підтвердження його тверджень про те, що вентиляція та освітлення в камерах, у яких тримали заявника, були достатніми. До того ж, Уряд не прокоментував твердження заявника про те, що всі затримані постійно палили, чим спричиняли йому додаткові страждання, оскільки він хворіє на бронхіальну астму. Враховуючи те, що стосовно скарг на неналежні умови тримання під вартою Уряд має кращі можливості з отримання доказів на підтвердження своєї позиції (див. згадане вище рішення у справі *«Яковенко проти України»*, п. 106), Суд вважає, що за обставин цієї справи Уряд не обґрунтував свої доводи.

99. Щодо скарг заявника на переповненість камер у Сімферопольському СІЗО Суд зазначає, що за інформацією Уряду у будь-який час на одного ув'язненого в камері заявника припадало від 1,47 до 3,25 м^2. Суд нагадує, що за рекомендацією КЗК приблизною, бажаною нормою для в'язничної камери є 7 квадратних метрів на одного ув'язненого (див. 2-гу Загальну доповідь — CPT/Inf (92) 3, п. 43).

100. Суд нагадує свої висновки у справі *«Калашніков проти Росії»* (*Kalashnikov v. Russia*, заява № 47095/99, ECHR 2002-VI...) і констатує, що було порушення у зв'язку з умовами тримання заявника в Сімферопольському СІЗО.

iii. Медична допомога заявникові

101. Уряд повідомив, що під час перебування в ІТТ заявник не скаржився на проблеми зі здоров'ям, а в СІЗО його забезпечували належним лікуванням.

102. Заявник це заперечував і стверджував, що всі необхідні медичні препарати йому передавала дружина.

103. Суд зазначає, що доводи заявника у цьому зв'язку обмежуються загальним посиланням на те, що він хворіє на бронхіальну астму. Він не подав конкретних відомостей про гостроту та частоту проявів цієї хвороби. Як свідчить наданий Урядом медичний документ, у СІЗО заявник регулярно проходив огляд і забезпечувався

певним лікуванням. Суд не може ставити це під сумнів, з огляду на відсутність свідчень того, що стан здоров'я заявника значно погіршився чи в період його перебування в ІТТ, чи в СІЗО. Зважаючи на такі обставини, Суд визнає, що у зв'язку з медичним обслуговуванням заявника під час тримання його під вартою не було порушено статтю 3 Конвенції.

iv. Умови етапування

104. На думку Уряду, з огляду на те, що заявник не звертався зі скаргами до національних органів на умови етапування з СІЗО та до нього, тягар доведення щодо цих скарг покладається на заявника. Уряд також заявив, що умови перевезення заявника відповідали вимогам національного законодавства та не досягли рівня жорстокості, який вимагається статтею 3 Конвенції.

105. Заявник на підтвердження своїх скарг повторно навів свої попередні доводи та послався на висновки КЗК.

106. Суд знову наголошує на тому, що саме Уряд-відповідач має обґрунтувати свою позицію, оскільки за конкретних обставин цієї справи він має кращі можливості з надання всіх необхідних доказів (див. пункт 98 вище). Суд зазначає, що доводи Уряду з цього приводу доволі нечіткі й обмежуються посиланням на кількість наявних у транспортних засобах чи залізничних вагонах місць, без наведення додаткових відомостей про простір, який припадає на одного ув'язненого, та про інші умови етапування (наявне обладнання, освітлення, вентиляцію тощо).

107. Суд зазначає, що заявника тричі перевозили на відстань 70 км. Суд також нагадує, що скарги заявника підтверджуються висновками КЗК, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та висновками самого Суду у справі *«Яковенко проти України»* (*Yakovenko v. Ukraine*) (див. згадане вище рішення).

108. Отже, Суд визнає, що у зв'язку з умовами етапування заявника було порушення статті 3 Конвенції.

2. Стаття 13 Конвенції

109. Уряд посилався на свої зауваження щодо прийнятності скарг заявника за статтею 3 Конвенції.

110. Суд наголошує, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту, здатного забез-

печувати втілення в життя змісту конвенційних прав і свобод, незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. Отже, дія статті 13 Конвенції вимагає, аби національний засіб юридичного захисту забезпечував вирішення поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги» по суті та надання відповідного відшкодування (див. *«Кудла проти Польщі»* (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 157, ECHR 2000-XI).

111. Зміст зобов'язань за статтею 13 залежить від характеру скарги, поданої заявником за Конвенцією. Але засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13 Конвенції, має бути ефективним як на практиці, так і в теорії.

112. Беручи до уваги свої попередні міркування щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (пункти 85–87 вище), а також свої попередні рішення з цього питання (див. згадані вище рішення у справі *«Мельник проти України»* (*Melnik v. Ukraine*), п. 115, та рішення від 12 жовтня 2006 року у справі *«Двойних проти України»* (*Dvoynykh v. Ukraine*), заява № 72277/01, п. 72), Суд констатує, що стосовно скарг заявника на умови тримання під вартою не було ефективного та доступного засобу юридичного захисту. Отже, було порушення статті 13 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

113. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

114. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 15 000 євро.

115. Уряд доводив, що немає причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями і заявленою вимогою про відшкодування моральної шкоди, тому ця вимога має бути відхилена.

116. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, яка не може бути відшкодована лише встановленням порушення його конвенційних прав. Беручи до уваги обставини справи і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові за цим пунктом 7000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

117. Заявник не вимагав компенсації судових та інших витрат, тому Суд не присуджує відшкодування за цим пунктом.

C. ПЕНЯ

118. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткових пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу заявника за статтею 3 Конвенції про стверджуване жорстоке поводження під час його затримання неприйнятною, а решту скарг у заяві — прийнятними.

2. *Постановляє,* що у випадку екстрадиції заявника до Республіки Білорусь буде порушено статтю 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що немає потреби розглядати скарги щодо екстрадиції заявника в контексті статей 2 і 6 Конвенції.

4. *Постановляє,* що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника в ІТТ і СІЗО.

5. *Постановляє,* що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з медичним обслуговуванням заявника під час тримання його під вартою.

6. *Постановляє,* що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами етапування заявника.

7. *Постановляє,* що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

8. *Постановляє,* що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

9. *Постановляє,* що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

10. *Постановляє,* що було порушення статті 13 Конвенції щодо скарг заявника за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою.

11. *Постановляє,* що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові 7000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

12. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ЧАЙКОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 2295/06)

Рішення

СТРАСБУРГ
15 жовтня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
1 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Чайковський проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. Р. Марусте,
п. К. Юнґвірт, п. М. Віллігер,
пані М. Лазарова-Трайковська, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 22 вересня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 2295/06), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України п. Володимиром Андрійовичем Чайковським (далі — заявник) 29 грудня 2005 року.

2. Заявника представляла пані Оксана Станіславська, адвокат, що практикує в Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник скаржився, зокрема, що органи влади втручалися в його кореспонденцію із Судом і не посприяли отриманню ним необхідних документів для подання заяви до Суду.

4. 7 вересня 2006 року Суд вирішив повідомити Уряд про надходження заяви. Суд також ухвалив рішення розглядати заяву по суті одночасно з питанням щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29) та розглянути цю справу у першочерговому порядку відповідно до правила 41 Реґламенту Суду.

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1943 року народження, проживає в м. Солоне Озеро.

A. ГРОМАДЯНСТВО ЗАЯВНИКА

6. У квітні 1993 року адміністрація виправної колонії № 314/60, у якій заявник відбував строк покарання у вигляді позбавлення волі, подала до Слов'яносербського відділу Міністерства внутрішніх справ список ув'язнених (а також їхні старі радянські паспорти), які після розпаду Радянського Союзу в 1991 році висловили бажання стати громадянами України. Серед них був і заявник.

7. У старий паспорт громадянина СРСР заявника було поставлено штамп «анульовано».

8. Згідно з листом, надісланим заявникові адміністрацією виправної колонії № 60 (дату листа не зазначено), заявник отримав українське громадянство у 1993 році.

B. ОСТАННЯ КРИМІНАЛЬНА СПРАВА СТОСОВНО ЗАЯВНИКА

9. У 1999 році (дату не зазначено) заявника було затримано за підозрою в замаху на вбивство і вчиненні грабежу. За його твердженням, у відділі міліції його побили. 10 листопада 1999 року Херсонський обласний суд визнав заявника винним у цих злочинах і призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю.

10. 21 грудня 1999 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника на вирок від 10 листопада 1999 року. Водночас він зменшив строк призначеного йому покарання до тринадцяти років позбавлення волі.

11. Невдовзі після винесення ухвали Верховного Суду України заявника перевели для відбування покарання до виправної колонії № 45 у Дніпропетровській області.

12. У 2007 році заявник звернувся до прокуратури зі скаргою на погане поводження щодо нього під час досудового слідства в 1999 році. У відповідь його повідомили, що він подав скаргу надто пізно і що розслідування за нею провести неможливо, оскільки минуло чимало часу і всі відповідні документи вже знищено.

13. У 2007–2008 роках заявник безуспішно домагався скасування вироку, порушуючи питання про його перегляд у порядку виключного провадження.

14. У вересні 2008 року заявника умовно-достроково звільнили.

C. СТАН ЗДОРОВ'Я ЗАЯВНИКА ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ ПІД ВАРТОЮ

15. 15 червня 1999 року було проведено судово-психіатричну експертизу з метою визначення можливості притягнення заявника до кримінальної відповідальності за пред'явленими йому обвинуваченнями. Разом з визнанням заявника осудним в експертному висновку було зазначено, що він скаржився на біль у ногах, послаблений зір і запаморочення, безболісний струс мозку, спричинений колишньою черепно-мозковою травмою, послаблений ахіллів рефлекс, а також хворів на енцефалопатію (дегенеративне захворювання мозку), спричинену травмою та атеросклерозом.

16. 17 лютого 2005 року заявник пройшов у виправній колонії № 45 обстеження, проведене експертами медичної комісії, яка встановила йому другу групу інвалідності строком на один рік у зв'язку з наявністю у нього стабільної помірної гіпертонії, гіпертонічної ангіопатії обох очей, ішемічної хвороби серця, стабільної стенокардії, дифузного кардіосклерозу, синдрому Леріша, церебрального атеросклерозу, факосклерозу (катаракти) і хронічного гепатохолециститу (запалення жовчного міхура і печінки).

17. 6–18 лютого 2006 року заявник проходив стаціонарне лікування в медичній частині при СІЗО-3 м. Дніпропетровська у зв'язку зі стенозуючим атеросклерозом нижніх кінцівок, стегново-підколінною оклюзією (закупорюванням артерій), ішемією нижніх кінцівок, стабільною стенокардією та дифузним кардіосклерозом, після чого його «у задовільному стані» повернули до виправної колонії № 45, де він проходив подальший курс лікування в медичній частині установи.

18. У 2006 році заявник поскаржився до прокуратури, що, попри деякі хвороби, на які, за його словами, він хворів та у зв'язку з якими, на його думку, мав право на дострокове звільнення, 17 лютого 2005 року медичні експерти поставили йому помилкові діагнози через свою упередженість до нього. Він просив провести повторне медичне обстеження, але в будь-якій іншій області країни. Прокуратура визнала скаргу заявника необґрунтованою. Управління

Державного департаменту України з питань виконання покарань у Дніпропетровській області (далі — ДДУ) запропонувало, щоб йому провели додаткове медичне обстеження незалежні лікарі Дніпропетровської області, але він відмовився.

19. 18 серпня 2006 року ДДУ, на клопотання заявника, повідомив його про відсутність будь-яких медичних підстав для порушення перед судом питання про його дострокове звільнення, а також про те, що його «забезпечують лікуванням відповідно до встановлених діагнозів». Заявник пояснив, що він скаржиться не на саме лікування, а на медичні діагнози, які він вважає помилковими і через які він позбувається права на дострокове звільнення за станом здоров'я.

20. Згідно з наданою заявником інформацією у 2008 році лікарі у в'язниці лікували атеросклероз нижніх кінцівок ін'єкціями нікотинової кислоти, які, за його твердженням, допомагали мало. Заявник доводив, що лікування було недостатнім, тому після звільнення у вересні 2008 року він потребував хірургічного втручання.

21. 1 жовтня 2008 року в Чернігівській лікарні № 2 заявникові зробили доплерографію артерій нижніх кінцівок, за результатами якої було діагностовано закупорювання лівої і правої здухвинних артерій.

D. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ

22. 29 грудня 2005 року заявник надіслав до Суду листа, в якому висловив намір подати заяву відповідно до статті 34 Конвенції.

23. 18 січня 2006 року Секретаріат Суду надіслав йому формуляр заяви для заповнення та пояснювальні документи, необхідні для подання заяви.

24. 13 березня 2006 року Секретаріат Суду одержав листа з формуляром заяви від 3 березня 2006 року, в якому заявник повідомив, що не зміг надіслати копії всіх документів, потрібних для обґрунтування скарг, оскільки адміністрація виправної колонії нібито відмовилася надати йому такі копії.

25. Листом від 24 березня 2006 року Секретаріат Суду повідомив заявника, що згідно зі статтею 34 Конвенції державні органи зобов'язані не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню права на індивідуальну заяву. У листі також повідомлялося, що відмову адміністрації виправної колонії надати копії відповід-

них документів Суд розгляне з погляду відповідності таких дій зобов'язанням держави за статтею 34 Конвенції. Разом з листом було також надіслано копію наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 січня 2006 року № 13 «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».

26. 28 квітня і 24 травня 2006 року заявник поінформував Суд про те, що адміністрація виправної колонії відмовилася передати йому додатки до листа Секретаріату Суду від 24 березня 2006 року. Він також повідомив, що й досі не дістав копій усіх потрібних йому документів.

27. Зі скаргою стосовно зазначеного вище заявник звернувся до прокуратури.

28. 28 вересня 2006 року, після того як Суд повідомив Уряд про надходження заяви, заявник, на вимогу адміністрації колонії, написав «пояснювальну записку», в якій зазначив, зокрема, що, починаючи із «середини 2006 року», йому надавали можливість робити копії документів зі своєї справи, переписуючи їх від руки, що додатки до листа, надісланого Секретаріатом Суду 24 березня 2006 року, йому так і не передали і що він не має ніяких скарг стосовно відправлення його кореспонденції адміністрацією виправної колонії до Суду.

29. За твердженням заявника, переписувати документи зі своєї справи від руки він мав можливість по двадцять — тридцять хвилин двічі на тиждень.

30. З 15 грудня 2006 року до 24 травня 2007 року заявника представляв у Суді адвокат.

31. 31 липня 2007 року прокурор Дніпропетровської області визнав необґрунтованою скаргу заявника стосовно вилучення адміністрацією виправної колонії додатків до листа, надісланого йому Судом. Прокурор послався на Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань від 25 грудня 2003 року (див. пункт 41 нижче), згідно з якими засудженим дозволено зберігати копії вироків та ухвал судів, а оскільки згаданий документ не належав до цієї категорії, вилучення його не становило порушення з боку адміністрації колонії.

32. 12 березня 2008 року заявник одержав від адміністрації колонії згадані вище додатки.

33. Того самого дня прокуратура Дніпропетровської області підтвердила свій попередній висновок щодо відсутності порушення у тому, що адміністрація виправної колонії вилучила зазначений вище документ.

E. СКАРГА НА ПОГАНЕ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАЯВНИКОМ, ЯКЕ МАЛО МІСЦЕ 27 ЖОВТНЯ 2006 РОКУ

34. Заявник стверджував, що 27 жовтня 2006 року працівник, який був черговим у виправній колонії, побив його гумовим кийком, внаслідок чого 2 листопада 2006 року його помістили до медичної частини колонії. За його твердженням, лікар у в'язниці відмовився задокументувати отримані ним травми.

F. СКАРГА НА НЕДОСТАТНЄ ХАРЧУВАННЯ У ВИПРАВНІЙ КОЛОНІЇ № 60 У 1999–2005 РОКАХ

35. У травні 2007 року заявник поскаржився до ДДУ на те, що у період 1999–2005 років понад 700 в'язнів, як він стверджував, померли від голоду у виправній колонії № 60.

36. Управління ДДУ в Луганській області відповіло заявникові, що за його скаргою проведено розслідування і її визнано необґрунтованою.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. ТАЄМНИЦЯ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ І ВИНЯТКИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ЗАСУДЖЕНИХ І ЗАТРИМАНИХ

37. У відповідних положеннях Конституції передбачено:

Стаття 31

«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримі-

нальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

38. Стаття 113 Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 року (зі змінами, внесеними 1 грудня 2005 року) передбачає право засуджених листуватися зі своїми родичами, іншими особами та організаціями. Уся така кореспонденція підлягає автоматичному контролю і перегляду з боку адміністрації установи виконання покарань, за винятком випадків, передбачених пунктом 4:

«Пропозиції, заяви і скарги, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій та прокуророві, переглядові не підлягають і не пізніш як у добовий строк надсилаються за належністю».

39. В Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженій наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 13 від 25 січня 2006 року, зазначене положення конкретизується таким чином:

«1.5. ...Листування засуджених та осіб, узятих під варту, з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Європейським судом з прав людини, а також іншими відповідними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженими особами таких міжнародних організацій та прокурором переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю або вручаються засудженим чи особам, узятим під варту. ...

2.4. Засуджені чи особи, узяті під варту, у присутності інспектора особисто запечатують у конверти кореспонденцію, адресовану Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій та прокурору. Кореспонденція, що надійшла від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасни-

ком яких є Україна, уповноважених осіб таких міжнародних організацій та прокурора, засудженими чи особами, узятими під варту, розпечатується особисто в присутності інспектора. ...»

40. У відповідних положеннях Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 275 від 25 грудня 2003 року, зазначено:

«18. ...Засуджені до арешту мають право: ...одержувати і відправляти листи без обмеження їх кількості. ...

43. Порядок відправлення засудженими листів.

Відправлення засудженими листів і звернень проводиться тільки через адміністрацію установ виконання покарань. З цією метою на території установ вивішуються поштові скриньки, які щоденно відкриваються уповноваженими на те посадовими особами. Засуджені, які тримаються у камерах, передають листи для відправлення представникам адміністрації.

Листи опускаються до поштових скриньок або передаються представникам адміністрації в незапечатаному вигляді. ...

Кореспонденція, яку одержують і відправляють засуджені, підлягає перегляду.

Пропозиції, заяви і скарги, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, прокуророві або Європейському суду з прав людини, переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк надсилаються за належністю».

41. Правила внутрішнього розпорядку також дозволяють засудженому зберігати копії вироків та ухвал судів стосовно його справи.

B. НАГЛЯД ПРОКУРАТУРИ ЗА ВИКОНАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

42. Згідно зі статтею 22 Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 року прокурори здійснюють нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань.

43. Відповідні положення Закону України «Про прокуратуру» 1991 року (зі змінами) стисло викладено в рішенні у справі *«Науменко проти України»* (*Naumenko v. Ukraine*) (заява № 42023/98, п. 93, рішення від 10 лютого 2004 року).

C. КОМПЕТЕНЦІЯ І ПОВНОВАЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

44. Згідно з пунктом 1 статті 17 Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року (який набув чинності 1 вересня 2005 року) адміністративні суди компетентні розглядати, зокрема, скарги фізичних осіб на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Пункт 2 цієї статті виключає з компетенції адміністративних судів публічно-правові справи, що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України, спори, що підлягають вирішенню в порядку кримінального судочинства, справи про накладення адміністративних стягнень, а також справи, які стосуються внутрішньої діяльності корпоративних утворень.

45. Згідно зі статтею 162 Кодексу адміністративного судочинства у разі визнання адміністративного позову обґрунтованим адміністративний суд може, зокрема, ухвалити постанову про визнання оскаржуваних дій, бездіяльності чи рішення протиправними та/або про зобов'язання відповідача вчинити певні дії чи утриматися від вчинення певних дій. Суд також може зобов'язати відповідача відшкодувати шкоду, спричинену такими незаконними діями, бездіяльністю чи рішенням.

D. ІНШІ ЗАКОНОДАВЧІ ПОЛОЖЕННЯ, ЩО МАЮТЬ СТОСУНОК ДО СПРАВИ

46. Відповідні положення статті 55 Конституції України проголошують:

> «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.
>
> Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб…
>
> …Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до від-

повідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна...»

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

47. У статті 3 Європейської угоди про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини, зазначено:

«1. Договірні Сторони поважають право осіб, згаданих у пункті 1 статті 1 цієї Угоди, на безперешкодне листування з Комісією і Судом.

2. Стосовно затриманих осіб здійснення цього права, зокрема, передбачає, що:

a) навіть якщо компетентні органи здійснюють перевірку їхньої кореспонденції, вона відправляється та доставляється без надмірних затримок і без змін;

b) до таких осіб не застосовуються дисциплінарні заходи у жодній формі у зв'язку з будь-яким повідомленням, надісланим до Комісії чи Суду належними каналами;

c) у зв'язку з будь-якою заявою, поданою до Комісії чи Суду, чи будь-якою процедурою, пов'язаною з нею, такі особи мають право листуватися та спілкуватися конфіденційно з адвокатом, який має право виступати в судах країни, в якій їх затримано.

3. Державний орган не може втручатися у здійснення попередніх пунктів крім як згідно з законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, для розкриття або переслідування кримінального злочину або для захисту здоров'я людей».

ПРАВО

I. РАМКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

48. Суд зазначає, що після того як Уряд було повідомлено про цю справу, заявник надіслав додаткову скаргу, в якій стверджував про несправедливість пенсійного забезпечення колишніх засуджених до позбавлення волі.

49. На думку Суду, нова скарга не є доопрацюванням початкових скарг заявника до Суду, про які було повідомлено Уряд. Суд вважає за недоцільне розглядати це питання в контексті цієї заяви (див. рішення у справі *«Пиряник проти України»* (*Piryanik v. Ukraine*), заява № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СКАРГА ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 1, 3, 6 І 8 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ № 7

A. СКАРГИ ЗА СТАТТЕЮ 3 КОНВЕНЦІЇ

50. За статтею 3 Конвенції заявник скаржився на те, що під час розслідування в 1999 році він зазнав катування з боку працівників міліції. Посилаючись на цю ж саму статтю, він також скаржився на те, що лікарі, які обстежували його, коли він хворів на хвороби, несумісні з позбавленням волі, встановили помилкові діагнози, щоб позбавити його права на дострокове звільнення за станом здоров'я. У зв'язку з цим він також скаржився на недостатнє, на його думку, лікування атеросклерозу нижніх кінцівок, яке йому здійснювали у виправній колонії. Крім того, за статтею 3 Конвенції заявник скаржився й на те, що у період 1999–2005 років чимало засуджених у виправній колонії № 60 померло внаслідок голоду. Насамкінець, посилаючись на цю статтю, він стверджував, що 27 жовтня 2006 року його побив черговий по виправній колонії.

51. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції втілює в собі одну з найфундаментальніших цінностей демократичного суспільства. Вона беззастережно забороняє катування і нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. рішення у справі *«Лабіта проти Італії»* (*Labita v. Italy*) від 6 квітня 2000 року, Reports 2000-IV, п. 119).

1. Скарга на погане поводження, яке мало місце в 1999 році під час перебування заявника у відділі міліції

52. Суд зазначає, що, як свідчить подана заявником інформація, з цією скаргою він звернувся до національних органів лише у 2007 році (див. пункт 12 вище), тобто після того, як він спочатку звернувся з нею до Суду. Прокурор повідомив заявника, що скаргу він подав надто пізно, тому розслідування за нею проводитися не буде. Суд

визнає, що в разі, якщо стосовно цієї скарги жодних національних засобів юридичного захисту не існувало, заявник не виконав вимогу шестимісячного строку, встановлену пунктом 1 статті 35 Конвенції. З іншого боку, якщо засоби юридичного захисту існували, тоді скористатися ними впродовж розумного строку заявник не спромігся, тим самим позбавивши державу можливості вжити відповідних заходів і виправити ситуацію.

53. Отже, ця частина заяви має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

2. Поставлені заявникові діагнози та його лікування

54. Суд зазначає, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що встановлює загальний обов'язок звільнення осіб, узятих під варту, з огляду на стан їхнього здоров'я. Вона, радше, покладає на державу обов'язок захищати фізичне здоров'я осіб, позбавлених волі (див. рішення у справі *«Худобін проти Росії»* (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, п. 93, ECHR 2006-XII (витяги)). Суд погоджується з тим, що медична допомога, яка надається в медичних частинах пенітенціарних установ, не завжди такої самої якості, як і в найкращих установах загального медичного обслуговування. Проте держава має забезпечити належний захист здоров'я ув'язнених, зокрема, шляхом надання необхідної медичної допомоги (див. рішення у справі *«Кудла проти Польщі»* (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI; див. також рішення у справах *«Гуртадо проти Швейцарії»* (*Hurtado v. Switzerland*) від 28 січня 1994 року, серія A, № 280-A, думка Комісії, п. 79, та *«Калашников проти Росії»* (*Kalashnikov v. Russia*), № 47095/99, п. 95 і 100, ECHR 2002-VI).

55. Стаття 3 Конвенції може вимагати звільнення особи з-під варти лише у виняткових випадках та з дотриманням певних умов, коли стан її здоров'я абсолютно несумісний з триманням під вартою (див. ухвали у справах *«Папон проти Франції»* (№ 1) (*Papon v. France* (no. 1)), № 64666/01, CEDH 2001-VI, та *«Прібке проти Італії»* (*Priebke v. Italy*), № 48799/99, від 5 квітня 2001 року). Для визначення того, чи сумісний стан здоров'я ув'язненого заявника з триманням його під вартою, слід враховувати такі три конкретні чинники:

a) характер захворювання;
b) адекватність медичної допомоги і догляду, які забезпечуються в місці позбавлення волі; та

c) доцільність залишення заявника під вартою з огляду на стан його здоров'я (див. *«Муйсель проти Франції»* (*Mouisel v. France*), № 67263/01, пп. 40–42, ECHR 2002-IX).

56. Повертаючись до справи, що розглядається, Суд звертає увагу на дані з різних медичних джерел, які підтверджують наявність у заявника кількох серйозних захворювань, у зв'язку з якими він потребував регулярного медичного догляду. Але ніщо не свідчить про те, начебто його хвороби були в принципі не сумісні з триманням його під вартою. У виправній колонії була медична частина, в яку заявника поміщали, коли виникала така потреба, і в якій можна було певною мірою розв'язувати такі проблеми. Коли виникла потреба, його перевели до іншої лікарні в Дніпропетровську, де він пройшов додатковий курс лікування (див. пункт 17 вище). Суд зазначає, що заявник не оспорював і не піддавав критиці повідомлення адміністрації виправної колонії, надіслане в серпні 2006 року, яка стверджувала, що його забезпечували лікуванням відповідно до встановлених діагнозів (див. пункт 19 вище). Його незгода з діагнозами, поставленими лікарями колонії, ґрунтується не на твердженні про неадекватність лікування, а на розчаруванні з приводу того, що їхні діагнози не надали йому права на можливе дострокове звільнення.

57. Щодо твердження заявника про недостатність лікування атеросклерозу нижніх кінцівок, яке він проходив у виправній колонії, Суд зазначає, що, як видається, він мав це захворювання уже в 1999 році, тобто ще до того, як його було засуджено до позбавлення волі (див. пункт 15 вище). На думку Суду, важко встановити, чи погіршився і наскільки погіршився стан здоров'я заявника у в'язниці та якою мірою таке погіршення було зумовлене саме існуючим там рівнем медичного обслуговування, а не процесом старіння організму та природним перебігом хвороби заявника. Водночас Суд зазначає, що заявник не отримував певного специфічного лікування у зв'язку із зазначеною хворобою і відмовився від обстеження незалежними лікарями у Дніпропетровській області. У скаргах заявника до Суду також не згадується, щоб він коли-небудь скаржився до адміністрації виправної колонії на отримуване лікування і домагався якихось відповідних змін.

58. Суд не в змозі визначити, чи був обраний курс лікування таким, що належним чином відповідав потребам заявника, і чи існувала для нього можливість отримати краще лікування в цивіль-

них медичних закладах. Однак, беручи до уваги викладене вище та всі наявні матеріали цієї справи, Суд не бачить жодних свідчень того, що лікування заявника з приводу атеросклерозу нижніх кінцівок, яке він отримував в умовах позбавлення волі, було настільки недостатнім, щоб його розглядати як порушення статті 3 Конвенції.

59. Отже, скарги заявника про те, нібито стан його здоров'я був несумісний із позбавленням волі, та про неадекватність лікування однієї з його хвороб є явно необґрунтованими і мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

3. Скарга на недостатнє харчування у виправній колонії № 60 у 1999–2005 роках

60. Суд зазначає, що заявник не скаржився на незабезпечення його достатнім харчуванням у виправній колонії № 60, а також не подав ніяких доказів чи конкретних фактів на підтвердження своєї скарги.

61. Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції Суд відхиляє цю скаргу як явно необґрунтовану.

4. Скарга на погане поводження щодо заявника, яке мало місце 27 жовтня 2006 року

62. Згідно з усталеною практикою Суду погане поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо, по-перше, досягнуто певного мінімального рівня жорстокості; такий рівень оцінюється з урахуванням усіх обставин справи, таких як характер і контекст відповідного поводження або покарання, спосіб і метод вчинення відповідних дій, тривалість поводження, його фізичні і психічні наслідки; і, по-друге, якщо твердження про погане поводження підкріплені відповідними доказами (див. рішення у справі *«Маматкулов і Аскаров проти Туреччини»* (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), [GC], №№ 46827/99 і 46951/99, п. 70, ECHR 2005-I).

63. Втім, у справі, що розглядається, заявник не навів жодних конкретних фактів стосовно стверджуваного інциденту і не подав доказів на підтвердження своєї скарги.

64. У зв'язку з цим Суд визнає цю скаргу явно необґрунтованою і відхиляє її відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

B. СКАРГА ЗА СТАТТЕЮ 8 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник скаржився, що адміністрація виправної колонії № 45 втрутилася у процес отримання адресованого йому листа з Секретаріату Суду від 24 березня 2006 року шляхом відкриття конверта та вилучення додатків до нього.

66. Суд визнає, що ця скарга — на додаток до того, що порушує питання за статтею 34 (див. пп. 90–93 нижче),— також потребує розгляду в контексті статті 8 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

> «1. Кожен має право на повагу до ... кореспонденції...
>
> 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

67. Згідно з твердженнями Уряду заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту. Уряд стверджував, що після внесення у грудні 2005 року та січні 2006 року відповідних поправок до законодавства України, які забороняють будь-який перегляд кореспонденції засуджених осіб із Судом, заявник мав ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку зі своєю скаргою про втручання у процес отримання адресованого йому листа із Суду, але не скористався жодним із них.

68. Згідно з поданням Уряду у доводах, поданих до прокурора, який розглядав скарги заявника в липні 2007 року і березні 2008 року (див. пп. 31–33 вище), було зазначено, що заявник мав можливість звернутися зі своєю скаргою до прокуратури відповідно до статті 22 Кримінально-виконавчого кодексу України (див. п. 42 вище). Уряд вважав, що заявник також мав можливість безпосередньо звернутися до адміністративного суду з позовом відповідно до статті 55 Конституції України та статті 17 Кодексу адміністративного судочинства (див. пункти 46 і 44 вище).

69. Заявник не погоджувався, посилаючись на те, що згадувані Урядом засоби юридичного захисту не є ані ефективними, ані доступними на практиці.

70. Суд повторює, що мета статті 35 Конвенції полягає в наданні Договірним державам можливості запобігти порушенню, у зв'язку з яким проти них заявлено скарги, чи виправити такі порушення ще до того, як скарги буде подано до Конвенційних інституцій (див., наприклад, рішення у справі *«Гентріш проти Франції»* (*Hentrich v. France*) від 22 вересня 1994 року, серія A, № 296-A, с. 18, п. 33). Таким чином, скаргу, яку особа має намір згодом подати до Суду, їй слід спочатку заявити — принаймні по суті — у відповідному національному органі, дотримуючись при цьому формальних вимог і строків, встановлених національним законодавством (див. рішення у справі *«Кардо проти Франції»* (*Cardot v. France*) від 19 березня 1991 року, серія A, № 200, с. 18, п. 34). Втім, вичерпанню підлягають лише ефективні засоби юридичного захисту. Засіб юридичного захисту має бути «ефективним» як у практичному, так і в юридичному сенсі (див., наприклад, рішення у справі *«Ільхан проти Туреччини» (Ilhan v. Turkey)*, [GC], № 22277/93, п. 97, ECHR 2000-VII). Термін «ефективний» також означає, що засіб юридичного захисту має бути адекватним і доступним (див. рішення у справі *«Відас проти Хорватії»* (*Vidas v. Croatia*), № 40383/04, п. 34, від 3 липня 2008 року, та ухвалу у справі *«Пауліно Томаш проти Португалії»* (*Paulino Tomas v. Portugal*), № 58698/00, ECHR 2003-VIII). Крім того, щоб вважатися ефективним, засіб юридичного захисту має бути незалежним від будь-яких дискреційних дій органів влади і безпосередньо доступним для тих, хто його потребує (див. рішення у справі *«Гурепка проти України»* (*Gurepka v. Ukraine*), № 61406/00, п. 59, від 6 вересня 2005 року).

71. Стосовно питання про вичерпання національних засобів юридичного захисту тягар доведення розподіляється між сторонами. Уряд, який заявляє про невичерпання таких засобів, повинен переконати Суд у тому, що на час подій у справі відповідний засіб юридичного захисту був ефективним та існував як у теорії, так і на практиці; тобто що він був доступним, здатним забезпечити заявникові сатисфакцію у зв'язку з його скаргами і надавав достатні шанси на успіх (див. рішення у справі *«Ментеш та інші проти Туреччини»* (*Mentes and Others v. Turkey*) від 28 листопада 1997 року, п. 57, Reports 1997-VIII). У разі якщо вимогу тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що згаданий Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або він, з якихось причин, був неадекватним і неефективним за існуючих обставин справи, або іс-

нували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним цієї вимоги (див., наприклад, рішення у справі *«Данькевич проти України»* (*Dankevich v. Ukraine*), № 40679/98, п. 107, від 29 квітня 2003 року). Щоб виправдати своє незвернення зі скаргою до відповідного суду, заявникові недостатньо самого лише сумніву щодо шансу на успіх (див., наприклад, ухвалу у справі *«Пляцевий проти України»* (*Plyatsevyy v. Ukraine*), № 8783/04, від 25 листопада 2008 року).

72. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зазначає: для того, щоб вичерпати будь-який із двох засобів юридичного захисту, на які посилався Уряд, заявник повинен був звернутися зі своєю скаргою до національних судів: або подавши спочатку скаргу до прокурора (що він і зробив), а потім, за необхідності, оскаржив його відповідне рішення до національних судів (див. пункти 43 і 44 вище) (чого він не зробив), або звернувшись безпосередньо до адміністративного суду зі скаргою на адміністрацію виправної колонії (див. пункт 44 вище) (чого він також не зробив). В обох цих випадках суди, у кінцевому підсумку, повинні були вирішити, чи відповідали дії адміністрації колонії вимогам закону.

73. Суд погоджується з тим, що для звернення до національних судів саме з такими скаргами не передбачено детально визначеного порядку і що Уряд не навів прикладів використання таких процедур на практиці. Втім, це питання підпадає під дію пункту 1 статті 17 Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року (див. пункт 44 вище), який визначає компетенцію адміністративних судів, тому немає підстав вважати, що пункт 2 цієї статті не дозволяє таким судам розглядати спір у цій справі. Отже, Суд вважає, що існуючі у справі обставини не дають підстав для достатньо вагомих сумнівів стосовно доступності такого засобу юридичного захисту на практиці; це могло б мати місце в разі недостатньо чіткого визначення компетенції судів. Суд також зауважує, що адміністративні суди мали достатні повноваження визнати оскаржуване втручання в кореспонденцію заявника незаконним, зобов'язати адміністрацію виправної колонії утриматися від таких дій у майбутньому і призначити відшкодування шкоди, якщо таку шкоду було заподіяно. Отже, цей засіб юридичного захисту міг забезпечити заявникові сатисфакцію у зв'язку з його скаргою і надавав достатні шанси на успіх.

74. Виходячи з наведених вище міркувань, Суд доходить висновку про відсутність доказів того, що в цьому конкретному випадку

зазначений національний засіб юридичного захисту виявився б неефективним, якби заявник звернувся зі своєю скаргою до адміністративних судів — чи то подавши її спочатку прокуророві, чи то звернувшись безпосередньо до такого суду.

75. Отже, скарга, подана заявником на підставі статті 8, має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту.

C. СКАРГИ ЗА СТАТТЕЮ 1 І ПУНКТОМ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТЕЮ 2 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ

76. За статтею 1 Конвенції заявник скаржився на те, що органи влади України нібито позбавили його українського громадянства. За пунктом 1 статті 6 Конвенції він також скаржився на те, що винесений у його справі вирок був несправедливим. Насамкінець, на підставі статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції він стверджував, що не мав можливості оскаржити винесений йому вирок, оскільки його не було переглянуто в порядку виключного провадження.

77. Проте, беручи до уваги всі наявні матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що вони не містять ніяких ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї.

78. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

79. Заявник скаржився, що адміністрація виправної колонії перешкоджала йому у зверненні із заявою до Суду, вилучивши документ, який йому надіслав Суд. Він також стверджував у цьому зв'язку, що адміністрація не сприяла йому в отриманні копій документів, необхідних для подання заяви.

80. Наведені вище скарги мають бути розглянуті у світлі статті 34 Конвенції, яка передбачає:

> «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладе-

них у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

A. ДОВОДИ, ПОДАНІ ДО СУДУ

81. Згідно з доводами Уряду, які стосувалися лише останньої скарги заявника, відмова адміністрації колонії надати йому копії документів, які він вважав необхідними для подання заяви, не перешкоджала ефективному здійсненню ним свого права на індивідуальну заяву, гарантованого статтею 34 Конвенції. Уряд стверджував, що адміністрація колонії надала заявникові доступ до матеріалів справи та можливість зробити копії документів, переписавши їх від руки, але при цьому не була зобов'язана нести витрати на копіювання цих документів для нього.

82. Заявник стверджував, що адміністрація колонії порушила право на конфіденційність кореспонденції із Судом і вилучила надіслані йому Судом додатки до листа, які містили важливу, на його думку, інформацію. Він також доводив, що надання йому доступу до матеріалів справи затримували і безпідставно обмежували і що це цілком залежало від дискреційних повноважень адміністрації колонії. Крім того, заявник оспорював аргумент Уряду щодо відмови держави взяти на себе тягар витрат за копіювання документів, зазначивши, що йому не надавали можливості зробити копії навіть своїм коштом.

B. ОЦІНКА СУДУ

1. Загальні принципи

83. Згідно з практикою Суду скарга за статтею 34 Конвенції має процесуальний характер і тому не порушує ніякого питання щодо прийнятності за Конвенцією (див. рішення у справі *«Кук проти Австрії» (Cooke v. Austria)*, № 25878/94, п. 46, від 8 лютого 2000 року, та рішення у справі *«Ергі проти Туреччини»* (*Ergi v. Turkey*) від 28 липня 1998 року, Reports 1998-IV, п. 105).

84. Суд повторює, що стаття 34 Конвенції покладає на договірну державу обов'язок не перешкоджати здійсненню права на індивіду-

альну заяву. Хоча встановлений обов'язок має процесуальний характер, відмінний від матеріально-правового характеру гарантій, викладених у Конвенції та протоколах до неї, із самої суті цього процесуального права випливає, що особи можуть скаржитися на такі порушення під час провадження в органах Конвенції (див. ухвалу у справі *«Мануссос проти Чеської Республіки та Німеччини»* (*Manoussos v. the Czech Republic and Germany*), № 46468/99, від 9 липня 2002 року). Суд також наголошує, що зобов'язання не перешкоджати ефективному здійсненню права на індивідуальну заяву вимагає не допускати втручання у право особи ефективно представляти і підтримувати свою скаргу в Суді (див., серед інших джерел та, *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Акдівар та інші проти Туреччини»* (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, Reports 1996-IV, п. 105; рішення у справах *«Курт проти Туреччини»* (*Kurt v. Turkey*) від 25 травня 1998 року, Reports 1998-II, п. 159, *«Танрікулу проти Туреччини»* (*Tanrikulu v. Turkey*) [GC], № 23763/94, ECHR 1999-IV, *«Шарлі проти Туреччини»* (*Sarli v. Turkey),* № 24490/94, пп. 85–86, від 22 травня 2001 року, та *«Орхан проти Туреччини»* (*Orhan v. Turkey*), № 25656/94, від 18 червня 2002 року).

85. Суд також нагадує, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, передбаченого статтею 34 Конвенції, є забезпечення для заявників або потенційних заявників можливості вільно спілкуватися із Судом, не здійснюючи тиску в будь-якій формі з боку органів влади, спрямованого на те, щоб змусити їх відкликати або змінити свої скарги (див. зазначені вище пункти рішень у справах *«Акдівар та інші» (Akdivar and Others)* та *«Курт»* (*Kurt*)*)*. У цьому контексті термін «тиск» означає не лише акти прямого примусу та відвертого залякування, а й будь-які інші неправомірні опосередковані акти або контакти, що мали на меті позбавлення заявників наміру чи бажання звертатися зі скаргами до органів Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *«Курт»* (Kurt) і *«Шарлі»* (*Sarli)*, п. 160 і 164 та пп. 85–86 відповідно).

86. Суд наголошує на важливості дотримання конфіденційності листування Суду із заявниками, оскільки в таких листах може йтися про скарги на адміністрацію чи посадових осіб пенітенціарних установ. Розкриття листів, які надійшли із Суду чи адресовані йому, з читанням чи без читання їхнього змісту, безперечно породжує

ризик виникнення потенційно можливої ситуації, коли при нагоді працівники пенітенціарної установи можуть вирішити помститися засудженому-скаржнику. Розкриття листів адміністрацією пенітенціарної установи може справляти на заявників ефект залякування і таким чином перешкоджати їм у зверненні зі скаргами до Суду (див. рішення у справі *«Кляхін проти Росії»* (*Klyakhin v. Russia*), № 46082/99, пп. 118–119, від 30 листопада 2004 року).

87. Суд також зазначає, що вилучення певних вкладень із кореспонденції, яка надійшла із Суду і адресована заявникам, може позбавити їх інформації, вкрай необхідної для ефективного вирішення питань, пов'язаних з їхніми зверненнями до Суду (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *«Понушков проти Росії»* (*Ponushkov v. Russia*), № 30209/04, від 6 листопада 2008 року).

88. Крім того, Суд вважає, що заявники, які тримаються під вартою або відбувають строки позбавлення волі, перебувають в особливо вразливому становищі, оскільки їх листування із Судом (як і з рештою зовнішнього світу) залежить від адміністрації установи виконання покарань (див., наприклад, рішення у справі *«Котлец проти Румунії»* (*Cotlett v. Romania*), № 38565/97, п. 71, від 3 червня 2003 року).

2. Застосування зазначених принципів у цій справі

89. Суд зауважує, що скарги заявника стосуються двох питань: вилучення адміністрацією виправної колонії документа, надісланого йому Судом, та стверджуваної відмови адміністрації надати йому копії певних документів, необхідних для обґрунтування заяви. Суд розглядатиме ці питання окремо.

а) Вилучення адміністрацією виправної колонії додатків до листа, надісланого Судом заявникові

90. Не заперечується той факт, що адміністрація виправної колонії розкрила конверт, адресований заявникові, з листом із Суду від 24 березня 2006 року, вилучила додатки і передала його заявникові лише 12 березня 2008 року, тобто із затримкою у два роки (див. пункти 26 і 32 вище). Суд зазначає, що таке втручання суперечить чітко сформульованому положенню статті 113 Кримінально-виконавчого кодексу, конкретизованому в наказі ДДУ № 13 від 25 січня 2006 ро-

ку, згідно з яким кореспонденція між ув'язненими особами та Судом має конфіденційний статус (див. пункти 38 і 39 вище).

91. Далі Суд зазначає, що вилучені додатки, які становили частину «кореспонденції» із Суду до заявника, містили копію загальнодоступного нормативного документа національного органу влади, що визначав статус кореспонденції, якою ув'язнені особи обмінюються із Судом. Документ мав допомогти заявникові, який на той час не мав юридичного представника, набути базових знань у цій сфері національного права.

92. Суд вважає, що утримування документа, який було додано до листа із Суду, несумісне з гарантіями статті 34 Конвенції, незалежно від того, яким був зміст вилученого документа і його практичне значення для спілкування заявника із Судом.

93. Отже, Україна не виконала своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з тим, що адміністрація виправної колонії вилучила додатки до листа, адресованого Судом заявникові.

b) Відмова адміністрації виправної колонії надати заявникові копії документів, які мали стосунок до його заяви до Суду

94. Суд зазначає, що заявник не назвав конкретних документів, які він мав намір подати для обґрунтування своєї заяви до Суду, але його позбавили можливості одержати або скопіювати їх. Суд також зауважує, що ніколи не вимагав від заявника подати якісь конкретні документи, потрібні для розгляду його справи (див. ухвалу у справі *«Метеліца проти Росії»* (*Metelitsa v. Russia*), № 33132/02, від 28 квітня 2005 року).

95. Хоча Суд не в змозі сформулювати обґрунтовану точку зору стосовно доступу заявника до матеріалів справи та можливостей їх копіювання, якщо такі існували до квітня 2006 року, він визнає, що це не було значущим для його заяви до Суду.

96. Стосовно скарги заявника на відмову адміністрації виправної колонії надати йому копії документів з його справи та стосовно того, що він мусив переписувати їх від руки, Суд зазначає, що зобов'язання держави не перешкоджати здійсненню права на індивідуальну заяву не означає, що держава автоматично зобов'язана надавати заявникам копії всіх чи будь-яких бажаних документів або забезпечувати технічні можливості на їхній вибір для виготов-

лення копій для них персонально (див. рішення у справі *«Корнаковс проти Латвії»* (*Kornakovs v. Latvia*), № 61005/00, пп. 171–174, від 15 червня 2006 року). Суд не виключає можливості виникнення ситуації, коли через таку відмову, у поєднанні з іншими особливими обставинами (наприклад, позбавлення свободи заявника за відсутності представника), його заява до Суду може виявитися недостатньо обґрунтованою, що відповідно означатиме зниження ефективності здійснення ним свого права на індивідуальну заяву (див. рішення у справі *«Ямбор проти Румунії»* (№ 1) (*Iambor v. Romania* (no. 1)), № 64536/01, пп. 216–217, від 24 червня 2008 року, та у справі *«Гаджіу проти Румунії»* (*Gagiu v. Romania*), № 63258/00, пп. 93–99, від 24 лютого 2009 року). Але з цією заявою такої ситуації не виникло: доступ до матеріалів справи заявникові надали, хоча й з деякою затримкою, і в кінцевому підсумку він зміг подати до Суду всі документи, які, на його думку, мали стосунок до справи, хоча Секретаріат Суду, зі свого боку, ніколи не вказував на необхідність подання таких документів в інтересах розгляду заяви.

97. З огляду на викладене вище, Суд визнає, що відмова адміністрації виправної колонії надати заявникові копії документів з його справи не становила перешкоди для здійснення ним свого права на індивідуальну заяву. Отже, Україна не допустила невиконання своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з цією скаргою.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

98. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

99. Заявник не висунув конкретних вимог щодо справедливої сатисфакції. Суд не присуджує відшкодування за цим пунктом.

На цих підставах Суд одностайно

1. Оголошує скарги за статтями 1, 3, 6 і 8 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції неприйнятними.

2. Постановляє, що Україна не виконала своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з тим, що адміністрація виправної колонії вилучила додатки до листа, адресованого Судом заявникові.

3. Постановляє, що Україна не допустила невиконання своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з відмовою адміністрації виправної колонії надати заявникові копії документів для його звернення до Суду.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 жовтня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік
секретар

П. Лоренцен
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ШАБЕЛЬНИК ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 16404/03)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Шабельник проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*

п. Р. Марусте,

п. К. Юнґвірт,

п. М. Віллігер,

пані Р. Ягер,

пані З. Калайджиєва,

п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,

а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 16404/03) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Дмитром Григоровичем Шабельником (далі — заявник) 2 квітня 2003 року.

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв п. А. Бущенко, адвокат, що практикує в Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що суд засудив його за вбивство пані К., спираючись на викривальні показання, здобуті з порушенням його права «на мовчання» та права не свідчити проти себе, і що йому перешкоджали в ефективному здійсненні права на захист під час допитів на досудовому етапі провадження у справі стосовно вбивства пані К.

4. 15 січня 2008 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і ухвалив рішення про направлення зазначених скарг, поданих на підставі пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції, на комунікацію з Урядом. Суд також вирішив провести розгляд заяви по суті одночасно з розглядом питання щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1979 року народження, нині відбуває покарання у виді позбавлення волі в місті Житомирі, Україна.

6. 10 грудня 2001 року заявника було затримано за підозрою у викраденні і вбивстві неповнолітньої С. Під час затримання заявник зазнав легких тілесних ушкоджень, які задокументував судово-медичний експерт.

7. 13 грудня 2001 року Богунський районний суд м. Житомира виніс постанову про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

8. 17 грудня 2001 року заявникові призначили адвоката.

9. 19 грудня 2001 року після проведеного розслідування, під час якого заявник показав міліції місця, в яких було сховано тіло С. і деякі з її речей, йому було пред'явлено обвинувачення у вчиненні згаданого вище злочину.

10. 15 лютого 2002 року заявник, як він стверджує, під тиском слідчого, написав листа, в якому попросив допитати його «про події, які відбулися наприкінці жовтня 2001 року за адресою: м. Житомир, Майдан Рад, буд. № 5». У листі він заявив, що не потребує допомоги захисника під час допиту. Як свідчить штамп на конверті, цей лист надійшов до Житомирської прокуратури 18 лютого 2002 року.

11. 15 лютого 2002 року, як стверджується, у відповідь на це прохання його допитав як свідка слідчий прокуратури Ш. стосовно обставин смерті пані К. Під час допиту, який відбувався без участі захисника, заявник зізнався у вбивстві пані К. (Кримінальну справу стосовно вбивства пані К. було порушено 29 жовтня 2001 року. 25 грудня 2001 року слідчий прокуратури допитав пана К., сина пані К., як свідка, і той зізнався у вбивстві своєї матері. Але наступного дня він відмовився від свого зізнання. 27 грудня 2001 року кримінальну справу стосовно пана К. було закрито за відсутністю складу злочину). У показаннях заявника стверджувалося, що, коли виникла потреба в грошах, він, довідавшись із газети про намір пані К. придбати квартиру, вирішив пограбувати її. Прийшовши до неї додому і не виявивши грошей, він убив її. У показаннях заявника було викладено конкретні деталі стосовно квартири потерпілої, самої по-

терпілої та спосіб, у який він вчинив убивство. У протоколі допиту заявника зазначено, що його попередили про обов'язок повідомити все, що йому відомо про справу, а також попередили про кримінальну відповідальність згідно зі статтями 385 і 386 Кримінального кодексу за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань. У протоколі також зазначено, що заявникові роз'яснили зміст положень статті 63 Конституції.

12. 16 лютого 2002 року заявник, поки що як свідок, взяв участь — без присутності захисника — у відтворенні обстановки та обставин убивства пані К.

13. Того самого дня заявника оглянув судово-медичний експерт, який у своєму висновку не вказав на наявність будь-яких слідів поганого поводження на тілі заявника. За твердженням заявника, цей висновок був сфальшований, оскільки під час попереднього медичного огляду, проведеного 22 січня 2002 року, на його тілі було виявлено кілька тілесних ушкоджень, сліди яких не могли зникнути менше ніж за місяць.

14. 18 лютого 2002 року заявника додатково допитав прокурор — без участі захисника — стосовно обставин придбання ножа, що його використав заявник для вбивства пані К.

15. 22 лютого 2002 року заявника знову допитували, без участі захисника, стосовно ножа, оскільки було встановлено, що в магазині, в якому він нібито придбав його, ножі не продаються. Заявник змінив свої показання, заявивши, що вбив пані К. іншим ножем, який він узяв у батька.

16. 25 лютого 2002 року слідчий прокуратури Ш. порушив проти заявника кримінальну справу за обвинуваченням у вбивстві пані К. та об'єднав її з кримінальною справою стосовно викрадення і вбивства С.

17. 3 квітня 2002 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у викраденні і вбивстві С. та у вбивстві К.

18. 22 травня 2002 року матеріали кримінальної справи було направлено до Житомирського обласного апеляційного суду для розгляду в першій інстанції. За твердженням заявника, на цьому етапі він звернувся до суду з клопотанням дозволити його матері бути його законним представником, але клопотання було залишено без задоволення.

19. Під час судових слухань заявник обстоював свою невинуватість у вбивстві пані К. Він стверджував, що його було примушено до зізнання. Водночас він визнав свою вину у викраденні С., але заявив, що її вбила інша особа, яку він знав лише на ім'я.

20. 11 липня 2002 року Житомирський обласний апеляційний суд визнав заявника винним у викраденні та двох убивствах і засудив його до довічного ув'язнення. Обвинувальний вирок стосовно вбивства пані К. ґрунтувався на зізнавальних показаннях заявника, які відповідали інформації, що була в розпорядженні слідчих органів.

21. Захисник заявника Д. оскаржив цей вирок. У касаційній скарзі він стверджував, зокрема, про порушення права заявника на захист і використання судом доказів, здобутих у незаконний спосіб. Він доводив, що обвинувачення заявника у вбивстві пані К. ґрунтувалося виключно на показаннях, які той давав як свідок і які не підкріплюються ніякими доказами. Крім того, він скаржився, що суд проігнорував деякі суперечності в масиві доказів, а саме: згідно з висновками судовомедичної експертизи пані К. померла не раніше 24 жовтня 2001 року, тоді як згідно з матеріалами заявник убив її 23 жовтня 2001 року; газетну статтю, з якої заявник, як стверджується, дізнався про намір пані К. придбати квартиру, було опубліковано 25 жовтня 2001 року, тобто вже після смерті пані К.; за показаннями свідків пані К. була не та людина, яка дозволила б незнайомцеві ввійти у свою квартиру і відверто розмовляла б із ним про свої особисті стосунки.

22. Схожі питання порушив і заявник у своїй касаційній скарзі. Він також поскаржився, що слідчі не встановили місцезнаходження М., який був його спільником у викраденні та вбивстві С.

23. 10 жовтня Верховний Суд України залишив рішення апеляційного суду без змін. У відповідь на скарги заявника та його захисника стосовно порушення права на захист суд зазначив:

> «Викладені у скаргах доводи щодо порушення права на захист Д. Шабельника під час допиту його як свідка злочину, вчиненого стосовно К., безпідставні.
>
> 15 лютого 2002 року, після затримання за підозрою у вчиненні іншого злочину, Шабельник Д. написав листа, в якому повідомив про своє бажання добровільно дати показання стосовно подій, які мали

місце наприкінці жовтня 2001 року за адресою: м. Житомир, Майдан Рад, буд. № 5. Оскільки у своєму листі він не зазначив, яку саме інформацію він збирався надати, слідчі органи зробили правильно, що допитали його як свідка. При цьому йому роз'яснили положення статті 63 Конституції».

24. Далі, повторивши мотивування рішення Житомирського апеляційного суду, Верховний Суд визнав, що заявник міг знати про обставини вбивства пані К. лише у тому випадку, якщо він сам учинив це вбивство.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

25. **1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ**

Стаття 59

«Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура».

Стаття 63

«Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист...»

2. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС (ДАЛІ — КПК)

26. Стаття 45 КПК передбачає обов'язкове надання допомоги захисника підозрюваному, обвинуваченому або підсудному, якщо, зокрема, можливою мірою покарання в їхній справі може бути довічне ув'язнення.

27. Стаття 69 ч. 1 п. 6 КПК передбачає, що особа має право відмовитися давати показання як свідок стосовно себе.

28. Стаття 70 ч. 1 КПК передбачає, що особа, викликана як свідок, зобов'язана дати правдиві показання про всі відомі їй обставини у справі.

29. Згідно зі статтею 71 ч. 1 КПК свідок несе кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань.

30. Стаття 4004 КПК передбачає можливість перегляду судових рішень, які набрали законної сили, у порядку виключного провадження у випадку серйозних порушень процесуального закону.

3. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2001 РОКУ

31. Згідно з пунктом 2 статті 115 Кодексу умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

32. Згідно з пунктом 1 статті 384 Кодексу завідомо неправдиві показання свідка під час провадження дізнання або досудового слідства караються виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

33. Згідно зі статтею 385 Кодексу відмова свідка від давання показань у суді або під час провадження досудового слідства без поважних причин карається штрафом або арештом на строк до шести місяців. Водночас стаття передбачає, що відмова давати показання під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді не тягне за собою кримінальної відповідальності.

4. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ» 2006 РОКУ

34. Стаття 10 Закону передбачає можливість вжиття додаткових заходів індивідуального характеру з метою забезпечення виконання рішень Суду, зокрема проведення повторного розгляду справи судом та відновлення провадження у справі.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТІВ 1 І 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився, що було порушено його право на справедливий судовий розгляд, оскільки його засудження судом за вбивство пані К. ґрунтувалося на зізнавальних показаннях, вибитих з нього під тиском і без присутності захисника. Він також скаржився, що національні суди відмовили в дозволі його матері представляти його інтереси у порушеній проти нього справі. При цьому він посилався на пункт 1 і пункт 3(c) статті 6 Конвенції, відповідні положення яких передбачають:

> «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...
>
> ...
>
> 3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:
>
> c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

36. Уряд доводив, що скарги заявника про порушення його права на захист і права не свідчити проти себе під час слідчих дій 15 і 16 лютого 2002 року несумісні на підставі *ratione materiae* з положеннями пункту 1 і пункту 3(c) статті 6 Конвенції. Уряд зазначав, що провадження у кримінальній справі проти заявника у зв'язку з убивством пані К. розпочалося лише 25 лютого 2002 року.

37. Заявник погоджувався, що формальні обвинувачення йому було пред'явлено 25 лютого 2002 року, але доводив, що слідчі дії, які

проводилися до зазначеної дати, мали на меті одержати докази його причетності до вбивства пані К.

38. На думку Суду, доводи Уряду щодо застосовності пункту 1 і пункту 3(c) статті 6 Конвенції настільки тісно пов'язані із суттю справи, що їх слід долучити до питань по суті і розглянути разом з ними.

39. Щодо скарги заявника на відмову національних судів дозволити його матері бути його додатковим (законним) представником під час судового провадження у справі Суд нагадує, що передбачене цим положенням право на юридичного представника, вибраного на власний розсуд, не має абсолютного характеру. Законодавча вимога наявності у захисника юридичної освіти не є порушенням згаданого вище положення. Далі Суд зазначає, що на момент подання клопотання, про яке йдеться, заявника представляв адвокат і що надалі цей адвокат протягом усього судового розгляду представляв його інтереси. У матеріалах справи немає жодних свідчень того, що заявник не міг вільно вибрати собі іншого захисника з відповідною кваліфікацією. Можливість бути представленим родичами, передбачена кримінально-процесуальним законодавством, є додатковою до права на захист і не може підлягати захисту гарантіями пункту 3(c) статті 6 Конвенції.

40. Тому Суд відхиляє скаргу заявника на відмову в дозволі його матері виступати його представником і долучає до суті справи доводи Уряду щодо застосовності статті 6 до слідчих дій, які проводилися із залученням заявника у період з 15 до 25 лютого 2002 року. Суд також визнає, що решта скарг заявника, поданих із посиланням на статтю 6, не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції, і зазначає, що вони не є неприйнятними на якихось інших підставах. Отже, Суд має оголосити їх прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

1. Подання сторін

а) Уряд

41. Уряд вважав, що стаття 6 Конвенції може бути застосовною у справі, що розглядається, лише з моменту, коли заявникові 25 лютого 2002 року було пред'явлено формальні обвинувачення

у вбивстві пані К. На думку Уряду, слідчі дії, які напередодні проводилися за участю заявника, не підпадають під дію статті 6, оскільки заявник добровільно брав у них участь як свідок, тому гарантія бути представленим захисником на нього не поширювалася.

42. Уряд також посилався на те, що, отримавши показання заявника про його причетність до вбивства пані К., слідчі органи повинні були перевірити достовірність цих показань, щоб не допустити необґрунтованого порушення проти нього кримінальної справи. За твердженням Уряду, перед зізнанням заявника подібне зізнання стосовно вбивства пані К. зробив пан К., але слідчий, перевіривши показання останнього, встановив відсутність складу злочину в його діях.

43. Обставини справи, що розглядається, Уряд порівнював з обставинами у справах «*Функе проти Франції*» (*Funke v. France*) (рішення від 25 лютого 1993 року, серія A, № 256-A) і «*Саундерс проти Сполученого Королівства*» (*Saunders v. the United Kingdom*) (рішення від 17 грудня 1996 року, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI), у яких Суд визнав, що права заявників не свідчити проти себе було порушено. Уряд зазначав, що у згаданих вище справах відповідні органи мали обґрунтовану підозру щодо причетності заявників до вчинення злочинів, тоді як у справі, що розглядається, слідчі органи не мали інформації про причетність заявника до вбивства пані К., поки не одержали його листа від 15 лютого 2002 року.

44. Уряд стверджував, що слідчий поінформував заявника про його право не свідчити проти себе, гарантоване Конституцією України. Уряд також зазначав, що доводи заявника про чинення на нього тиску з метою вибити зізнання були безпідставними і що Суд уже оголосив неприйнятною скаргу заявника, подану з посиланням на статтю 3 Конвенції.

45. Щодо використання цих зізнавальних показань заявника як доказів Уряд доводив, що ці показання підтверджувалися тим, що в них містився опис пані К., її одягу, квартири, її стосунків з родичами і сусідами, а також повідомлялося про спосіб, у який її було вбито, про те, що він дізнався з газети про намір пані К. продати квартиру; вся ця інформація збігалася з тією, яку міліція здобула з інших джерел. За твердженням Уряду, висновок про те, що пані К. було вбито різальним предметом, і те, що ніж, який заявник віддав міліції, відповідав цьому опису, також були підтвердженням його вини.

b) Заявник

46. За словами заявника, те, що його вже тримали під вартою у зв'язку з провадженням в іншій кримінальній справі, звільняло слідчого від необхідності пред'являти йому нові формальні обвинувачення в межах певного строку для забезпечення тримання його під вартою. Тому формальні обвинувачення заявникові пред'явили тільки після того, як одержали від нього всі показання, достатні для засудження його судом.

47. Заявник стверджував: незважаючи на те, що в інших провадженнях його представляв захисник, його позбавили юридичної допомоги захисника у справі стосовно вбивства пані К. Він зазначав, що ніколи не відмовлявся від права на захисника і що згідно із законом йому не могли дозволити цього, враховуючи пред'явлені йому формальні обвинувачення, які передбачали можливість засудження його до довічного ув'язнення (див. пункт 26 вище).

48. Заявник стверджував, що без допомоги захисника він відчував розгубленість, не розуміючи наслідків відмови давати показання. Крім того, у протоколах його допитів чітко вказувалося на кримінальну відповідальність за відмову давати показання, тоді як «право мовчати» згадувалося просто як посилання на відповідне положення Конституції, і це не могло служити доказом того, що зазначене право йому належним чином роз'яснили.

49. Заявник доводив, що позбавлення його юридичної допомоги захисника на зазначеному етапі провадження у справі позначилося на справедливості всього розгляду загалом, з огляду на те, що його зізнавальні показання послужили головною підставою для засудження його судом. У цьому зв'язку він стверджував, що його показання не містили жодних подробиць, які б не були відомі міліції. До того ж на місці злочину не було нічого, що могло б підтверджувати його присутність під час його вчинення. Заявник посилався на те, що згідно з результатами судової експертизи тілесні ушкодження, виявлені на тілі пані К., могли бути спричинені будь-яким різальним предметом, тоді як не було доказів того, що саме той ніж, який міліція вилучила у заявника, було використано для її вбивства.

50. Нарешті, заявник стверджував, що, на додаток до викладених ним доводів, його зізнавальні показання суперечили деяким іншим важливим доказам у справі (див. пункт 21 вище).

2. Оцінка Суду

а) Загальні принципи

51. Оскільки вимоги пункту 3 статті 6 слід розглядати як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6, Суд розглядатиме ці скарги у світлі зазначених двох положень, узятих разом (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «*Ван Мехелен та інші проти Нідерландів*» (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*) від 23 квітня 1997 року, Reports 1997-III, с. 711, п. 49).

52. Згідно з практикою Суду, хоча основна мета статті 6 стосовно розгляду кримінальних справ полягає в забезпеченні справедливого судового розгляду «судом», компетентним встановити обґрунтованість «будь-якого ... кримінального обвинувачення», це не означає, що ця стаття не стосується досудового провадження. Таким чином, вимоги статті 6 (зокрема пункту 3) можуть також бути застосовними ще до того, як справу направлено на розгляд суду, якщо — і тією мірою, якою — недотримання таких вимог на самому початку може серйозно позначитися на справедливості судового розгляду (див. рішення у справі «*Імбріоша проти Швейцарії*» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, серія A, № 275, с. 13, п. 36). Спосіб застосування пункту 1 і пункту 3(c) статті 6 на етапі досудового слідства залежить від особливостей відповідного провадження та обставин конкретної справи. Момент, з якого стаття 6 застосовується в «кримінальних» справах, також залежить від обставин самої справи, оскільки провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «матеріально-правовій», а не «формальній» концепції «обвинувачення» у значенні пункту 1 статті 6. Суд змушений за зовнішніми ознаками роздивитися і розслідувати реальну ситуацію з процедурою, про яку йдеться (див. рішення у справі «*Девір проти Бельгії*» (*Deweer v. Belgium*) від 27 лютого 1980, п. 44, серія A, № 35).

53. Далі Суд повторює, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката — який, у разі потреби, може бути призначений офіційно — не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду (див. справу «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*), № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II). Крім

того, вимоги статті 6 можуть також бути застосовними ще до того, як справу передано на розгляд суду, і тією мірою, якою недотримання таких вимог на самому початку може серйозно позначитися на справедливості відповідного судового розгляду (див. згадане вище рішення у справі «*Імбріоша проти Швейцарії*», п. 36, та рішення у справі «*Оджалан проти Туреччини*» (*Öcalan v. Turkey*) [GC], № 46221/99, п. 131, *ECHR* 2005-...). Спосіб застосування пункту 1 і пункту 3(c) статті 6 на етапі слідства залежить від особливостей відповідного провадження та фактів конкретної справи. Згідно зі статтею 6, як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Права захисту буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника (справа «*Сальдуз проти Туреччини*» (*Salduz v. Turkey*) [GC], № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року).

54. Суд повторює, що згідно зі статтею 19 Конвенції його обов'язок полягає в забезпеченні дотримання Договірними державами їхніх зобов'язань за Конвенцією. Зокрема, до його функцій не належить розгляд помилок, яких нібито припустився національний суд при вирішенні питань факту чи права, якщо — і тією мірою, якою — такі помилки не становлять порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод. Хоча стаття 6 гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів як таких, бо це передусім питання, яке регулюється національним законодавством (див. рішення у справі «*Шенк проти Швейцарії*» (*Schenk v. Switzerland*), від 12 липня 1988 року, серія A, № 140, с. 29, пп. 45–46, та у справі «*Тейшейра ді Кастру проти Португалії*» (*Teixeira de Castro v. Portugal*), від 9 червня 1998 року, Reports 1998-IV, с. 1462, п. 34).

55. Стосовно використання доказів, здобутих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що це — загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складниками поняття справедливого судового розгляду за статтею 6. Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникати помилок при здійсненні правосуддя та реалізації цілей статті 6. Право не

свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі не допускати — при спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого — використання доказів, здобутих за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого (див., зокрема, згадані вище рішення у справах «*Саундерс проти Сполученого Королівства*», п. 68; *Гіні і МакГіннеса* (*Heaney and McGuinness*), п. 40; «*J. B. проти Швейцарії*» *(J. B. v. Switzerland*), № 31827/96, п. 64, ECHR 2001-III; а також згадане вище рішення у справі *Аллана* (*Allan*), п. 44).

b) Застосування зазначених принципів у цій справі

56. Суд повинен передусім оцінити застосовність статті 6 до періоду з 15 лютого 2002 року (коли заявник зізнався у вчиненні вбивства пані К.) до 25 лютого 2002 року (коли йому було пред'явлено формальне обвинувачення у вчиненні цього злочину), протягом якого проводилося розслідування.

57. Суд зазначає, що з першого допиту заявника стало очевидним, що його показання були не просто показаннями свідка злочину, а фактично зізнанням у його вчиненні. З того моменту, коли заявник уперше зробив зізнання, вже не можна було стверджувати про відсутність у слідчого підозри щодо причетності заявника до вбивства. Існування такої підозри підтверджувалося тим фактом, що слідчий ужив подальших заходів для перевірки достовірності самовикривальних показань заявника, провівши відтворення обстановки і обставин подій, тобто слідчі дії, які зазвичай проводяться з підозрюваним. На думку Суду, становище заявника стало значно вразливішим одразу після вжиття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення (див. справу «*X проти Сполученого Королівства*» (*X v. the United Kingdom*), № 728/74, рішення Комісії від 11 травня 1978 року, Decisions and Reports (DR) 14, с. 27). Отже, з огляду на обставини справи, що розглядається, Суд доходить висновку про застосовність статті 6 починаючи з 15 лютого 2002 року — з моменту, коли заявник зізнався у вбивстві пані К., і відхиляє попереднє заперечення Уряду.

58. Суд повторює, що, зокрема, у випадках, коли йдеться про позбавлення свободи, інтереси правосуддя вимагають забезпечення юридичного представництва (див. справу «*Бенгем проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), № 19380/92, п. 61,

від 10 червня 1996 року). Крім того, Суд зазначає, що українське законодавство передбачає обов'язкове представництво захисником інтересів осіб, яким у випадку засудження судом загрожує довічне ув'язнення. Саме в такій ситуації опинився заявник, адже, коли йому вже було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства, пред'явлення обвинувачення у другому вбивстві означало, що йому могло загрожувати довічне ув'язнення (див. пункт 26 вище). Суд вважає, що в зазначений період інтереси правосуддя вимагали юридичного представництва заявника.

59. Крім того, незважаючи на доводи Уряду про те, що право заявника «на мовчання» гарантувалося національним законодавством і що не було доказів поганого поводження з ним з метою одержати зізнання, обставини справи свідчать про те, що слідчі органи домоглися від нього показань усупереч його волі. Хоча заявник не довів фактів фізичного тиску на нього з боку слідчих, той факт, що в рамках того самого провадження інша особа також зізналась у вбивстві пані К. і відмовилася від своїх показань, посилаючись на тиск з боку того самого слідчого, може породжувати обґрунтовані сумніви щодо методів роботи слідчого в цій справі. Крім того, заявник, якого попередили про кримінальну відповідальність за відмову давати показання й одночасно поінформували про право не свідчити проти себе, міг, як він стверджує, справді розгубитися, не розуміючи наслідків відмови давати показання, особливо за відсутності допомоги захисника під час допиту. Слід також зазначити, що, хоча під час розгляду справи в суді заявник відмовився від своїх показань, обвинувальний вирок в його справі про вбивство пані К. якщо не виключно, то вирішальною мірою ґрунтувався на цих самовикривальних показаннях. Ці показання справді не містили жодної інформації, яка б ще не була відома слідчим (на відміну від ситуації у справі з викраденням і вбивством С., у якій заявник показав працівникам міліції місце, де було сховано тіло вбитої), і були отримані за непевних обставин та з очевидним порушенням права заявника на захист.

60. Наведені міркування дають Суду підстави для висновку про те, що заявника позбавили можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Отже, було порушено пункт 1 і пункт 3(c) статті 6 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

61. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

62. Заявник вимагав 150000 євро компенсації за моральну шкоду.

63. Уряд стверджував про відсутність причинного зв'язку між вимогою щодо моральної шкоди та стверджуваними порушеннями, тому вважав, що цю вимогу слід відхилити.

64. Суд зазначає: якщо особу засуджено (як у цій справі) за результатами судового процесу, який не відповідав вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення у принципі може бути повторний розгляд, відновлення провадження у справі або перегляд справи в разі надходження відповідного клопотання (див. справу «*Надточій проти України*» (*Nadtochiy v. Ukraine*), № 7460/03, п. 55, від 15 травня 2008 року). Тому Суд вважає, що висновок про порушення сам по собі становить достатню справедливу сатисфакцію.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

65. Заявник також вимагав 2500 євро як компенсацію за судові та інші витрати, пов'язані з провадженням у Суді.

66. Уряд вказував на те, що ця вимога не підкріплена документами і що заявник вже одержав від Ради Європи відповідну суму на представництво в Суді. Тому, на думку Уряду, цю вимогу слід відхилити.

67. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі, беручи до уваги наявну інформацію та виходячи із зазначених вище критеріїв, Суд відхиляє вимогу заявника за цим пунктом.

С. ПЕНЯ

68. Суд вважає, що відсотки в разі несвоєчасної виплати мають визначатися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Долучає до суті справи* заперечення Уряду щодо застосовності статті 6 до допиту заявника як свідка у період з 15 до 25 лютого 2002 року.

2. *Оголошує* скарги заявника, подані на підставі пункту 1 і пункту 3(c) статті 6 Конвенції, стосовно того, що його засудження судом за вбивство пані К. ґрунтується на викривальних показаннях, здобутих із порушенням його права «на мовчання» та права не свідчити проти себе, і стосовно перешкод в ефективному здійсненні ним права на захист під час допитів на досудовому етапі провадження у справі про вбивство пані К. — прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що стаття 6 Конвенції застосовна в цій справі, і відповідно відхиляє попереднє заперечення Уряду.

4. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 і пункт 3(c) статті 6 Конвенції.

5. *Постановляє*, що висновок про наявність порушення у справі сам по собі становить достатню справедливу сатисфакцію за завдану заявникові моральну шкоду.

6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік
секретар

П. Лоренцен
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ХРИСТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 24465/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
5 червня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Христов проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
п. Р. Марусте,
п. К. Юнґвірт,
пані Р. Ягер,

пані І. Берро-Лефевр,
пані М. Лазарова-Трайковська,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 24465/04) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Дмитром Степановичем Христовим (далі — заявник) 5 липня 2004 року.

2. 1 серпня 2006 року заявник помер. 1 березня 2008 року його діти, Геннадій Христов, Олена

Христова і Людмила Філобок, як єдині спадкоємці заявника, висловили бажання підтримувати далі заяву в Суді від імені заявника. Заявника та його дітей представляв М. Хотєєв, адвокат, що практикує в м. Мелітополі. Український уряд (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник скаржився, зокрема, що, порушуючи пункт 1 статті 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу, винесену на його користь постанову суду, яка набрала законної сили, було скасовано за результатом перегляду в порядку екстраординарної процедури.

4. 11 травня 2006 року голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Було також вирішено провести розгляд заяви по суті одночасно з розглядом питання щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1939 року народження, проживав у м. Мелітополі.

6. У 1996 році громадянин Молдови надав свій автомобіль заявникові у користування шляхом оформлення довіреності, яка наділяла його широкими правами стосовно автомобіля; зокрема, він мав право керувати ним і продати його. Однак при цьому власником автомобіля залишався громадянин Молдови.

7. Заявник не сплачував належних митних платежів за ввезення автомобіля на митну територію України. Для того щоб дотримати вимоги національного митного законодавства, заявник кожен третій місяць перетинав кордон України, щоразу декларуючи автомобіль як тимчасово ввезений під зобов'язання зворотного вивезення упродовж трьох місяців.

8. У жовтні 1998 року заявник не зміг у черговий раз виїхати за межі України через проблеми зі здоров'ям. 2 червня 1999 року заявник зробив спробу перетнути кордон на автомобілі. Але митник звернув увагу, що строк зворотного вивезення автомобіля вже давно минув, та наклав на автомобіль арешт до ухвалення судом рішення стосовно вчиненого заявником адміністративного правопорушення.

9. 24 червня 1999 року Приморський районний суд м. Маріуполя (далі — районний суд) визнав заявника винним у порушенні митного законодавства і постановив стягти з нього штраф у розмірі 74 гривні та конфіскувати автомобіль.

10. 27 серпня 1999 року за заявою заявника прокурор Приморського району вніс до районного суду протест із вимогою перегляду справи заявника у порядку нагляду.

11. 14 жовтня 1999 року районний суд своєю постановою, винесеною за результатами перегляду справи за протестом, скасував накладення штрафу за спливом строку накладення адміністративного стягнення, проте залишив у силі постанову в частині конфіскації автомобіля.

12. 16 березня 2000 року на виконання судової постанови від 24 червня 1999 року автомобіль було продано на відкритих торгах за ціною 7970 гривень. Отримані від реалізації автомобіля кошти було направлено до державного бюджету.

13. 23 жовтня 2000 року за клопотанням заявника про перегляд справи голова Донецького обласного суду відновив провадження у справі та скасував судові постанови від 24 червня 1999 року і 14 жовтня 1999 року, визнавши, зокрема, що згідно з Конституцією

автомобіль не можна було конфіскувати, оскільки заявник не був його власником.

14. 16 березня 2001 року заявник звернувся до Старокиївського районного суду з позовом до Міністерства юстиції і Державної митної служби, вимагаючи повернути йому конфіскований автомобіль або його вартість, а також відшкодувати завдану йому моральну шкоду.

15. 10 квітня 2001 року суд залишив цю позовну заяву без руху у зв'язку з тим, що вона подана без додержання вимог законодавства, зокрема заявник не надав розрахунку розміру моральної шкоди і не додав документів стосовно автомобіля.

16. Листами від 12 квітня 2001 року, 10 жовтня 2001 року та 19 березня 2002 року Митна служба підтвердила можливість повернення заявникові вартості конфіскованого автомобіля після закінчення процедурних формальностей.

17. 25 квітня 2002 року за клопотанням Митної служби про перегляд справи голова Верховного Суду відновив провадження у справі заявника і, посилаючись на статтю 294 Кодексу про адміністративні правопорушення, скасував винесену на користь заявника постанову від 23 жовтня 2000 року як необґрунтовану, залишивши, таким чином, у силі постанови районного суду від 24 червня і 14 жовтня 1999 року. У постанові Верховного Суду зазначалося, зокрема, що згідно з положеннями митного законодавства, застосовними у справі заявника, конфіскація автомобіля допускалася незалежно від того, чи був заявник його власником.

18. Листом від 6 серпня 2004 року Митна служба повідомила заявника про постанову Верховного Суду від 25 квітня 2002 року і передала йому копію цього документа. Заявник стверджував, що до зазначеного моменту йому не було відомо про цю постанову.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

КОДЕКС ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ)

19. Згідно зі статтею 287 Кодексу постанова про накладення адміністративного стягнення, за винятком постанов, винесених судом першої інстанції, могла бути оскаржена. Постанови судів першої інстанції були остаточними і не підлягали оскарженню в порядку

звичайного провадження у справах про адміністративні правопорушення, за винятком випадків, передбачених законами України.

20. Стаття 290 Кодексу передбачала можливість опротестування прокурором постанови у справі про адміністративне правопорушення.

21. Стаття 294 Кодексу передбачала, що постанова судді у справі про адміністративне правопорушення могла бути переглянута суддею того самого суду з огляду на протест, внесений прокурором або головою вищестоящого суду за власною ініціативою.

22. 24 вересня 2008 року до Кодексу було внесено зміни, які передбачають звичайну процедуру оскарження постанов судів першої інстанції у справах про адміністративні правопорушення.

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

23. Заявник скаржився, що провадження в адміністративній справі було несправедливим, оскільки винесена на його користь судова постанова від 23 жовтня 2000 року, яка набрала законної сили, була скасована головою Верховного Суду у результаті перегляду в порядку екстраординарної процедури. Він також скаржився, що спроби домогтися повернення йому конфіскованого автомобіля або його вартості були зведені нанівець переглядом справи, здійсненим Головою Верховного Суду. Цей перегляд закінчився відновленням чинності постанови про конфіскацію автомобіля. Суд вважає за доцільне розглянути ці скарги у світлі пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу відповідно.

II. ЩОДО *LOCUS STANDI*

24. 1 серпня 2006 року заявник помер. На той момент справа перебувала на розгляді в Суді (див. пункт 2 вище). Право його дітей підтримувати цю заяву від його імені не заперечується, і Суд не вбачає підстав для відмови в такому праві (див., зокрема, справи *«Бенямінсон проти України»* (*Benyaminson v. Ukraine*), № 31585/02, п. 84, від

26 липня 2007 року, та «*Хорватова проти Словаччини*» (*Horvathova v. Slovakia*), № 74456/01, пп. 25–27, від 17 травня 2005 року). Однак увесь наведений нижче текст містить посилання на заявника.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

25. У відповідному положенні пункту 1 статті 6 Конвенції зазначено:

> «Кожен має право на справедливий … розгляд його справи … судом, … який … встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. …»

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

26. Уряд доводив, що ця скарга є неприйнятною, оскільки заявник не подав її упродовж шестимісячного строку, як цього вимагає Конвенція.

27. Заявник це оспорював, стверджуючи, що про постанову Верховного Суду від 25 квітня 2002 року митні органи повідомили його лише листом від 6 серпня 2004 року.

28. Заявник надав докази того, що він дізнався про постанову від 25 квітня 2002 року лише у серпні 2004 року, тоді як Уряд не надав доказів на спростування цього факту. Тому Суд погоджується з версією заявника. Суд також зауважує, що, оскільки ця скарга вперше згадувалася в поданнях заявника від 28 серпня 2004 року, жодного питання стосовно вимоги шестимісячного строку не постає. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

29. Далі Суд зазначає: сторони не заперечують того, що провадження у справі заявника належить до сфери застосування пункту 1 статті 6 Конвенції. На думку Суду, хоча це провадження і кваліфікувалося як адміністративне, фактично воно мало кримінальний характер, якщо враховувати характер учиненого заявником правопорушення та призначене за нього стягнення, явно спрямоване на покарання і запобігання вчиненню правопорушень у майбутньому (див. рішення у справах *«Енгель та інші проти Нідерландів»* (*Engel and Others v. the Netherlands*) від 8 червня 1976 року, пп. 82–83, серія A, № 22,

«Лауко проти Словаччини» (*Lauko v. Slovakia*) від 2 вересня 1998 року, п. 58, Reports of Judgments and Decisions 1998-VI, та справу *«Надточій проти України»* (*Nadtochiy v. Ukraine*), № 7460/03, п. 21, від 15 травня 2008 року).

30. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав... Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Заяви сторін

31. Уряд доводив, що постанова суду від 23 жовтня 2000 року була переглянута Верховним Судом у касаційному порядку відповідно до Цивільного процесуального кодексу, а отже, такий перегляд відповідав вимогам статті 6 Конвенції. Уряд також наполягав, що скасування постанови суду від 23 жовтня 2000 року Головою Верховного Суду мало легітимну мету, зокрема виправлення помилок, яких припустився суд нижчого рівня при прийнятті постанови у справі заявника.

32. Заявник оспорював цей аргумент, стверджуючи, що винесену на його користь судову постанову від 23 жовтня 2000 року, яка набрала законної сили, було скасовано безпідставно.

2. Оцінка Суду

33. Суд повторює, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, слід тлумачити в контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спільної спадщини Договірних держав. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів (див. справу *«Брумареску проти Румунії»* (*Brumarescu v. Romania*) [GC], № 28342/95, п. 61, *ECHR* 1999-VII).

34. Принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata* (див. там же, п. 62), тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права

вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою — домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини (див. справу *«Рябих проти Росії»* (*Ryabykh v. Russia*), № 52854/99, п. 52, *ECHR* 2003-IX). Отже, у справі, що розглядається, Суд має визначити, чи органи влади здійснювали свої повноваження порушити та провести екстраординарну процедуру перегляду судової постанови таким чином, щоб забезпечити, наскільки це можливо, справедливу рівновагу між інтересами відповідної особи та необхідністю підтримання ефективності системи судочинства (див., *mutatis mutandis,* справи *«Нікітін проти Росії»* (*Nikitin v. Russia*), № 50178/99, п. 57, *ECHR* 2004-VIII, та *«Савінський проти України»* (*Savinskiy v. Ukraine*), № 6965/02, п. 23, від 28 лютого 2006 року).

35. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що згідно з положеннями Кодексу про адміністративні правопорушення постанови судів про накладення адміністративного стягнення не підлягали оскарженню у звичайному апеляційному та касаційному порядку. У цьому зв'язку Суд нагадує, що він уже визнав порушення статті 2 Протоколу № 7 з огляду на відсутність ефективної процедури оскарження в адміністративних справах (див. справу *«Гурепка проти України»* (*Gurepka v. Ukraine*), № 61406/00, пп. 57–62, від 6 вересня 2005 року). Далі Суд зазначає, що Голова Верховного Суду скасував судову постанову від 23 жовтня 2000 року за результатами перегляду відповідно до статті 294 Кодексу про адміністративні правопорушення, прямо пославшись у своєму рішенні, зокрема, і на цю статтю. Отже, доводи Уряду стосовно того, що справа заявника була переглянута Верховним Судом відповідно до процедури касаційного оскарження, відхиляються.

36. Суд бере до уваги те, що згаданий вище перегляд справи міг ініціюватися або з огляду на протест, внесений прокурором, або з огляду на клопотання, подане головою суду вищого рівня. Тобто така

процедура не була безпосередньо доступною для сторони у справі, оскільки цій стороні дозволялося лише звернутися до відповідних посадових осіб з проханням переглянути справу. Повноваження з перегляду судових постанов за цією процедурою не обмежувалися в часі і не залежали від наявності особливих підстав, тому остаточні та обов'язкові до виконання судові рішення могли бути поставлені під сумнів у будь-який час. Отже, в умовах такої процедури перегляду принцип юридичної визначеності опинився в надзвичайно вразливому становищі.

37. Суд далі зауважив, що з матеріалів у справі не видно, що існували будь-які «вагомі та непереборні обставини», які могли б служити обґрунтованим поясненням того, чому остаточну судову постанову від 23 жовтня 2000 року було переглянуто і скасовано. Видається, що єдиною причиною була необхідність перегляду справи заявника у світлі іншого закону, а це означає, що такий перегляд був замаскованим оскарженням. Отже, Суд визнає, що у цій справі не було дотримано принципу юридичної визначеності.

38. Зважаючи на наведені вище міркування, Суд доходить висновку, що відновлення провадження у справі заявника та її перегляд, за результатами якого судову постанову від 23 жовтня 2000 року було скасовано, порушило принцип юридичної визначеності та право заявника на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції.

IV. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

39. Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції проголошує:

> «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.
>
> Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

40. Уряд доводив, що ця скарга неприйнятна, оскільки заявник не подав її упродовж шестимісячного строку, як цього вимагає Конвенція.

41. Заявник це оспорював.

42. Посилаючись на свої висновки за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно дотримання заявниками шестимісячного строку (див. пункт 28 вище), Суд відхиляє заперечення Уряду в цьому зв'язку.

В. ЩОДО СУТІ

1. Заяви сторін

43. Уряд доводив, що Верховний Суд діяв відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством, і його мета полягала у виправленні помилки, якої у справі заявника припустився суд нижчого рівня. Тому втручання у право заявника, захищене статтею 1 Першого протоколу, було пропорційним, оскільки здійснювалося в суспільних інтересах.

44. Заявник із цим не погоджувався, стверджуючи, що втручання в його майнові права не було пропорційним.

2. Оцінка Суду

45. Обидві сторони погоджувалися, що винесена на користь заявника остаточна та обов'язкова до виконання судова постанова від 23 жовтня 2000 року наділила його правом володіти майном у значенні статті 1 Першого протоколу, оскільки надала заявникові юридичну підставу для отримання компенсації за неправомірну конфіскацію автомобіля. Сторони також погоджувалися з тим, що скасування судової постанови від 23 жовтня 2000 року Верховним Судом становило втручання у право заявника, захищене статтею 1 Першого протоколу. Суд не бачить причин не поділяти думку сторін.

46. Отже, залишається встановити, чи було втручання виправданим. У цьому зв'язку Суд знову наголошує на необхідності підтримання «справедливої рівноваги» між загальним інтересом суспільства та захистом основних прав конкретної особи. Необхідну рівновагу не буде забезпечено, якщо відповідна особа несе «особистий і надмірний тягар» (див. згадане вище рішення у справі *Брумареску,* п. 78).

47. Суд зауважує, що аргумент Уряду про те, що оскаржуване втручання здійснено в суспільних інтересах, схожий на доводи Уряду, подані в контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Оскільки наявність у цій справі порушення пункту 1 статті 6 Конвенції уже встановлено, Суд доходить висновку, що, хоча виправлення помилок у застосуванні закону, безперечно, становить «суспільний інтерес», в обставинах цієї справи таке виправлення здійснювалося на порушення основоположного принципу юридичної визначеності. Тому цей аргумент відхиляється.

48. Отже, зважаючи на ці обставини, Суд визнає, що «справедлива рівновага» виявилася порушеною і що заявник ніс особистий і надмірний тягар. Це означає, що було порушено статтю 1 Першого протоколу.

V. РЕШТА СКАРГ У ЗАЯВІ

49. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився на тривалість провадження в його справі. На підставі пункту 1 статті 6 і статті 13 Конвенції він також скаржився на те, що суди, які розглядали справу, не були безсторонніми. Посилаючись на пункт 3(a) статті 6 Конвенції, заявник доводив, що його незаконно примусили підписати протокол про вчинення ним адміністративного правопорушення. Нарешті, він стверджував, що зазнав дискримінації за ознакою соціального статусу на порушення статті 14 Конвенції.

50. Уважно дослідивши зауваження заявника, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції Суд відхиляє ці скарги як явно необґрунтовані.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

51. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони

передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

52. Заявник вимагав 5000 доларів США (приблизно 3902 євро) як компенсацію за конфіскований автомобіль та 40 000 доларів США (приблизно 31 213 євро) як компенсацію за втрачену ним роботу, що, як стверджується, було найсерйознішим наслідком цієї конфіскації. Він також вимагав 55 000 доларів США (приблизно 42 918 євро) компенсації за моральну шкоду.

53. Уряд заперечував проти цих вимог, вважаючи їх необґрунтованими.

54. Суд передусім зазначає, що заявник не уточнив, яким чином втрата роботи пов'язана зі скасуванням судової постанови, тому Суд відхиляє цю частину вимоги. Заявник також вимагав компенсації за матеріальну шкоду в розмірі вартості машини, яку було конфісковано. Проте під час провадження у справі заявник стверджував, що він не є власником автомобіля, мало того — саме на цьому факті ґрунтувалася судова постанова від 23 жовтня 2000 року. Питання за статтею 41 Конвенції полягає в тому, який саме розмір компенсації за матеріальну шкоду (якщо її завдано) слід присудити у зв'язку з тим, що постанову від 23 жовтня 2000 року було скасовано. Суд зазначає, що заявник не подав ніяких доводів у цьому зв'язку, а оскільки Суд не в змозі робити припущення з цього приводу, він відхиляє і цю частину вимог заявника щодо компенсації за матеріальну шкоду як необґрунтовану.

55. Суд також вважає, що внаслідок встановлених порушень заявник, безперечно, зазнав певної моральної шкоди, яка не може бути відшкодована самим лише висновком Суду про порушення. Керуючись принципом справедливості в оцінці розміру компенсації, Суд призначає заявникові 2000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

56. Заявник не висунув жодних вимог за цим пунктом, тому Суд не присуджує компенсації за такі витрати.

С. ПЕНЯ

57. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу, подану на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції стосовно скасування статочної судової постанови від 23 жовтня 2000 року за результатами перегляду справи, та скаргу, подану на підставі статті 1 Першого протоколу, прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку зі скасуванням судової постанови від 23 жовтня 2000 року за результатами перегляду справи в порядку екстраординарної процедури.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 1 Першого протоколу.

4. *Постановляє, що:*

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові в українських гривнях за курсом на день здійснення платежу 2000 (дві тисячі) євро компенсації моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку в разі стягнення його з цієї суми;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік — *секретар*

П. Лоренцен — *голова*

CONSEIL DE L'EUROPE

COUNCIL OF EUROPE

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ПЛАХТЄЄВ ТА ПЛАХТЄЄВА ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 20347/03)

Рішення

СТРАСБУРГ
12 березня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
12 червня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Плахтєєв та Плахтєєва проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте, п. М. Віллігер

пані М. Лазарова-Трайковська, пані З. Калайджиєва,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 лютого 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 20347/03), поданою до Суду проти України відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянами України, паном Федором Павловичем Плахтєєвим і пані Валентиною Григорівною Плахтєєвою (далі — заявники), 31 травня 2003 року.

2. Заявників представляла пані Л. М. Галченко, адвокат, що практикує в Одесі. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим.

3. Заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції на відмову у доступі до суду щодо їхніх вимог про відшкодування шкоди. Також, посилаючись на статтю 1 Першого протоколу, вони скаржилися на порушення їхніх майнових прав через неправомірні дії і рішення податкової інспекції.

4. 15 грудня 2002 року Голова другої секції вирішив направити заяву Уряду. Було також вирішено проводити розгляд заяви щодо суті та її прийнятності одночасно (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народилися в 1958 і 1931 роках відповідно і проживають в м. Березівка Одеської області. Заявник — фермер, який займається вирощуванням сільськогосподарських культур. Заявниця — його матір, пенсіонерка.

6. 24 січня 2001 року заявник, який їхав на вантажному автомобілі, орендованому у його матері, був зупинений працівниками по-

даткової міліції. Перевіривши вантажівку, працівники міліції виявили 500 кг пшениці, 1400 кг борошна та 3000 кг пшеничних висівок, стосовно яких заявник не мав відповідних документів. Працівники міліції склали протокол про адміністративне правопорушення і вилучили вантажівку та вантаж до вирішення питання по суті судом.

7. 26 січня 2001 року Тростянецький районний суд (далі — районний суд) встановив, що заявник перевозив вантаж третьої особи для продажу, не маючи відповідного дозволу на здійснення такої діяльності, і тому суд притягнув його до адміністративної відповідальності за здійснення підприємницької діяльності без ліцензії (адміністративне правопорушення). Районний суд постановив стягнути із заявника штраф у розмірі 51 гривні і конфіскувати борошно та пшеничну висівку. Суд також постановив, що 500 кг пшениці не підлягають конфіскації, оскільки ця пшениця належала заявникові.

8. За твердженням заявників, після винесення постанови суду від 26 січня 2001 року вони неодноразово зверталися до державної податкової інспекції в м. Тростянці (далі — ДПІ) з вимогою повернути їм вантажний автомобіль і вантаж пшениці, які не підлягали конфіскації. Але їхні вимоги ДПІ не задовольнила.

9. Невстановленої дати конфісковане майно було реалізовано і кошти перераховано до державного бюджету.

10. 19 червня 2001 року голова Вінницького обласного суду (який у подальшому було перейменовано на апеляційний суд Вінницької області) в порядку нагляду скасував рішення від 26 січня 2001 року, встановивши відсутність у діях заявника складу адміністративного правопорушення та необґрунтованість призначеного йому стягнення. Таким чином, справу було закрито.

11. 15 серпня 2001 року ДПІ повернула вантажний автомобіль і вантаж пшениці заявникам. За твердженнями заявників, пшеницю повернули в досить зіпсованому стані, а вантажівка була пошкоджена.

12. 3 січня 2002 року заявники звернулися до апеляційного суду Вінницької області з позовом до районного суду і ДПІ, вимагаючи відшкодування шкоди, заподіяної неправомірним притягненням до адміністративної відповідальності; безпідставним вилученням та тривалим утриманням їхнього майна; псуванням майна під час його перебування в розпорядженні ДПІ. Вони стверджували, зокрема, що ДПІ незаконно утримувала вантажний автомобіль і пшени-

цю, незважаючи на те, що вони не підлягали конфіскації за постановою суду, а також що автомобіль і вантаж пшениці їм повернули значно пошкодженими.

13. 20 січня 2002 року апеляційний суд Вінницької області відмовив у прийнятті позовної заяви, зазначивши, зокрема:

> «Згідно зі статтею 62 Конституції, матеріальна та моральна шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою лише безпідставно засудженій особі, в разі скасування вироку як неправосудного. Проте і в цьому разі за заподіяну шкоду відповідає не суд або суддя, а держава. Отже, суд (суддя) як орган (особа), що здійснює правосуддя, не може бути відповідачем у цивільній справі, оскільки відповідно до закону є інший механізм усунення помилок і недоліків, допущених при здійсненні правосуддя».

При цьому суд не пояснив, чому частина позову заявників, яка стосувалася ДПІ, не могла бути розглянута судом.

14. Листом від 23 березня 2002 року заступник голови Державної податкової адміністрації підтвердив заявникові, що той може вимагати відшкодування шкоди, що, на його думку, була спричинена ДПІ, подавши відповідний цивільний позов до суду.

15. Невстановленої дати Державна податкова адміністрація, провівши службову перевірку, встановила, що ДПІ не вжила необхідних заходів, щоб вчасно повернути вантажний автомобіль і пшеницю власникам. Також було визнано, що необхідності у притягненні відповідної посадової особи до дисциплінарної відповідальності немає, оскільки вона вже звільнилася у зв'язку з виходом на пенсію.

16. 7 травня 2002 року заявники подали до Верховного Суду касаційну скаргу на ухвалу від 20 січня 2002 року, стверджуючи, що відмова в прийнятті позовної заяви до районного суду і ДПІ була незаконною.

17. 21 серпня 2002 року у зв'язку з відповідним зверненням заявників від 5 серпня 2002 року ДПІ відшкодувала їм вартість конфіскованого майна.

18. 15 листопада 2002 року Верховний Суд відмовив у задоволенні касаційної скарги заявників на ухвалу від 20 січня 2002 року, визнавши, що процесуальних порушень допущено не було. Заявники не були присутніми на слуханні у Верховному Суді. Листом від

10 грудня 2002 року Верховний Суд поінформував заявників про ухвалене рішення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

19. Статтею 55 Конституції передбачено, зокрема, що «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб...».

20. Стаття 56 Конституції передбачає, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

21. Стаття 62 Конституції стосується презумпції невинуватості і передбачає, зокрема, що в разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

B. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ВІД 18 ЛИПНЯ 1963 РОКУ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ)

22. Стаття 442 Кодексу передбачала, що шкода, заподіяна незаконними діями державних організацій та службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, відшкодовується на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом.

C. КОДЕКС ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД 7 ГРУДНЯ 1984 РОКУ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ)

23. Стаття 265 Кодексу передбачала, зокрема, можливість вилучення компетентними органами речей і документів, що були знаряддям адміністративного правопорушення, для зберігання їх до

розгляду відповідної адміністративної справи. У подальшому, залежно від результатів розгляду адміністративної справи, вилучені об'єкти підлягали конфіскації, знищенню або поверненню відповідним особам.

24. Стаття 287 Кодексу передбачала, що постанова про накладення адміністративного стягнення — за винятком постанов, винесених судом першої інстанції,— могла бути оскаржена. Постанови судів першої інстанції були остаточними і оскарженню в порядку провадження в справах про адміністративні правопорушення не підлягали, за винятком випадків, передбачених законами України.

D. ЗАКОН «ПРО ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ» ВІД 21 КВІТНЯ 1999 РОКУ (У РЕДАКЦІЇ, ЧИННІЙ НА ЧАС ПОДІЙ У СПРАВІ)

25. Стаття 3 Закону передбачала, зокрема, що постанови судів у частині майнових стягнень у справах про адміністративні правопорушення підлягали виконанню Державною виконавчою службою.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

26. Заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 і статтею 13 Конвенції на відмову у доступі до суду щодо їхнього позову про відшкодування шкоди. Суд, як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі, має розглянути порушене заявниками питання виключно у світлі пункту 1 статті 6 Конвенції, у відповідній частині якого зазначено:

> «Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Подання сторін

27. Уряд стверджував, що заявники не дотримали вимоги шестимісячного строку, оскільки остаточне рішення при вичерпанні національних засобів юридичного захисту було прийняте Верховним Судом 15 листопада 2002 року, тобто до моменту подання скарги до Суду (31 травня 2003 року) минуло більше ніж шість місяців. Уряд також доводив, що заявники не вичерпали всіх засобів юридичного захисту, і посилався на те, що вони повинні були скористатися можливістю звернутись до суду з окремим позовом до ДПІ.

28. Заявники з цим не погоджувалися.

2. Оцінка Суду

а. Правило шестимісячного строку

29. Суд повторює, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції Суд «може прийняти справу до розгляду тільки ... впродовж шести місяців від дати прийняття остаточного рішення». При тлумаченні цього правила Комісія і Суд постійно вказують, що з нього випливає, що шестимісячний строк починає спливати з моменту, коли заявник дізнався або повинен був дізнатися про остаточне рішення національного органу, або, у випадку відсутності засобу юридичного захисту, коли він дізнався про дію, яку він оскаржує (див. з цього приводу ухвалу у справі *«Хілтон проти Сполученого Королівства» (Hilton v. United Kingdom),* від 6 липня 1988 року, № 12015/86; і ухвалу у справі *«Сутяж ник проти Росії» (Sutyazhnik v. Russia),* від 2 березня 2006 року, № 8269/02). Саме держава, яка посилається на недотримання шестимісячного строку, має довести, на яку дату заявник дізнався про прийняття остаточного рішення національним судом (див. ухвалу у справі *«Кьоксал проти Нідерландів» (Kцksal v. the Netherlands),* від 19 вересня 2000 року, № 31725/96).

30. У справі, що розглядається, заявників було повідомлено про рішення Верховного Суду, яке було винесене за їх відсутності, листом від 10 грудня 2002 року. Уряд не довів того, що заявників повідомили про це рішення до зазначеної дати. Отже, Суд доходить висновку, що заявники дотримали вимоги шестимісячного строку, оскільки їх було повідомлено про рішення Верховного Суду після 10 грудня

2002 року, а до Суду вони звернулись 31 травня 2003 року. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду з цього приводу.

b. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

31. Суд зазначає, що заперечення Уряду з посиланням на невичерпані національні засоби юридичного захисту безпосередньо пов'язане зі скаргою заявника, поданою на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції. За цих обставин Суд долучає це заперечення до розгляду по суті скарги заявників.

c. Висновок щодо прийнятності

32. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших причин. Отже, вона повинна бути оголошена прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Зауваження сторін

33. Уряд доводив, що заявникам відмовили у доступі до суду щодо їхнього позову на законних підставах, і що цей захід був пропорційним з огляду на те, що судді та суди не можуть бути відповідачами у судових провадженнях щодо рішень, ухвалених ними при здійсненні правосуддя. Тому це обмеження відповідало вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції.

34. Заявники з цим не погоджувалися.

2. Оцінка Суду

35. Суд повторює, що пункт 1 статті 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. У такій формі в цьому пункті втілено «право на суд», одним з аспектів якого є право доступу, тобто право на порушення провадження в суді за цивільним позовом (див. рішення у справі *«Ґолдер проти Сполученого Королівства» (Golder v. The United Kingdom)* від 21 лютого 1975 року, серія A, № 18, сс. 17–18, пп. 35–36). Однак це право не є абсолютним. Воно може підлягати законним обмеженням, таким, наприклад, як передбачені законом строки давності,

заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх та психічно хворих осіб (див. рішення у справі *«Стаббінґс та інші проти Сполученого Королівства» (Stubbings and Others v. the United Kingdom)* від 22 жовтня 1996 року, Reports 1996-IV, с. 1502-3, пп. 51–52; і у справі *«Толстой Милославський проти Сполученого Королівства» (Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom)* від 13 липня 1995 року, серія A, № 316-B, сс. 80–81, пп. 62–67). Якщо доступ до суду обмежено внаслідок дії закону або фактично, Суд має з'ясувати, чи не порушило встановлене обмеження саму суть цього права і, зокрема, чи мало воно законну мету, і чи існувало відповідне пропорційне співвідношення між застосованими засобами і поставленою метою (див. рішення у справі *«Ашинґдейн проти Сполученого Королівства» (Ashingdane v. the United Kingdom)* від 28 травня 1985 року, серія A, № 93, сс. 24–25, п. 57).

36. Суд зазначає, що позов заявників було залишено без розгляду по суті, оскільки відповідачем не міг бути суд, захищений імунітетом від такого позову. Суд нагадує, що питання імунітету суддів вже зустрічалося при розгляді однієї із справ, і в ній Суд дійшов висновку, що такий імунітет мав законну мету, оскільки був засобом забезпечення належного здійснення правосуддя. Суд також постановив, що, з огляду на обставини тієї справи, таке обмеження було пропорційним (див. *«Ернст та інші проти Бельгії» (Ernst and Others v. Belgium)*, № 33400/96, пп. 47–57, від 15 липня 2003 року).

37. Проте у справі, що розглядається, Суд не має необхідності встановлювати, чи було обмеження права заявників на доступ до суду — як наслідок особливого імунітету суддів і судів від юрисдикції щодо зазначеного вище позову — пропорційним у світлі обставин справи, оскільки існують більш очевидні підстави для сумніву в тому, що право заявників на доступ до суду було дотримано. Зокрема, Суд занепокоєний тим фактом, що позов заявників було подано не лише проти районного суду, який справді мав імунітет від цивільного позову, але також проти ДПІ, яка такого імунітету не мала. Суд вказує на те, що в позові заявників ДПІ була зазначена як ще один відповідач і стверджувалось, що (і) вони не мали змоги домогтися повернення автомобіля і пшениці з ДПІ після винесення судом рішення в адміністративній справі — тобто, коли вже не було юридичних підстав для подальшого утримування їхнього майна; та (іі) що під час перебування в розпорядженні ДПІ майно суттєво

зіпсувалося. Ці скарги не мали жодного стосунку до районного суду і явно були адресовані ДПІ. Однак національні суди не відреагували на цю частину позову і не пояснили, чому її не можна було розглянути в рамках змагального судового процесу. Зокрема, Верховний Суд відхилив касаційну скаргу заявників, не давши яких-небудь пояснень з цього приводу.

38. Суд зазначає, що аргумент Уряду про те, що заявники повинні були подати проти ДПІ окремий позов, є непереконливим. Зазначене порушення випливає з того, що національні суди не вирішили в судовому порядку вже поданий позов заявників, а не з відсутності загальної можливості вчинення позову проти ДПІ. Суд також зазначає, що при розгляді позову заявників національні суди не поінформували їх про існування такої можливості. Більше того, видається цілком можливим, що рішення судів спонукали заявників до протилежного висновку, а саме — про відсутність у них жодних шансів домогтися судового розгляду будь-якої частини їхнього позову. У будь-якому разі Суд вважає, що вимога подання від заявників окремого позову проти ДПІ після того, як вони раніше вже вчинили законним чином такий позов, покладає на заявників надмірний і безпідставний тягар. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту і визнає, що відмова національних органів вирішити справу стосовно позову заявників проти ДПІ позбавила заявників права на доступ до суду. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

39. Заявники скаржилися на порушення їхніх майнових прав, стверджуючи, що ДПІ незаконно вилучила і утримувала товарний вантаж і вантажний автомобіль; що частину вантажу було незаконно конфісковано; і що другу його частину та автомобіль, які не підлягали конфіскації згідно з постановою, було повернуто їм у дуже пошкодженому стані. Заявники посилалися на статтю 1 Першого протоколу, яка передбачає:

> «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як

в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Подання Уряду

a. Правило шестимісячного строку

40. Обґрунтовуючи свою позицію такими самими аргументами, що й стосовно скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції, Уряд передусім стверджував, що й цю скаргу подано з недотриманням вимоги шестимісячного строку.

b. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

i. Невикористання можливості звернення до Державної виконавчої служби

41. Уряд доводив, що заявники повинні були звернутися до Державної виконавчої служби з вимогою забезпечити виконання судового рішення від 26 січня 2001 року стосовно повернення їм вантажу пшениці.

ii. Невикористання можливості вчинення позову проти ДПІ

42. Уряд доводив, що заявники мали можливість поскаржитися на неправомірні дії ДПІ до суду. Уряд наголошував, що заявники не використали можливість звернення з позовом про відшкодування шкоди у зв'язку із пошкодженням вилученого у них майна. З цього приводу Уряд також подав письмову заяву від 15 серпня 2001 року, в якій заявник підтверджував, що вантажний автомобіль був у належному стані, коли він забирав його з ДПІ.

iii. Невикористання можливості звернення до ДПІ

43. Уряд вказував на той факт, що з вимогою відшкодувати їм вартість конфіскованих об'єктів заявники не зверталися до ДПІ до

5 серпня 2002 року і не вимагали в письмовій формі повернення їм об'єктів, що не підлягали конфіскації згідно з постановою. До того ж, заявники відмовилися забрати вантажний автомобіль і пшеницю, коли їм надали таку можливість. З цього приводу Уряд подав акт від 3 лютого 2001 року, складений працівниками ДПІ і засвідчений підписами двох свідків, яким задокументовано відмову заявника забрати вантажний автомобіль.

2. Зауваження заявників

44. Заявники не погоджувалися з доводами Уряду і наполегливо стверджували, що дотримали шестимісячного строку і вичерпали всі доступні їм засоби юридичного захисту. Вони також спростовували поданий Урядом доказ, доводячи, що він є недостовірним. Заявники стверджували, що неодноразово зверталися до ДПІ, але щоразу їм відмовляли в задоволенні їхньої вимоги. Вони доводили, що протягом тривалого часу не мали змоги забрати своє майно з ДПІ, і наголошували, що під час перебування майна в розпорядженні ДПІ воно суттєво зіпсувалося (пошкодилося).

3. Оцінка Суду

a. Правило шестимісячного строку

45. Суд, беручи до уваги свої висновки за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно дотримання заявниками шестимісячного строку (див. пп. 29–30 вище), відхиляє це заперечення Уряду.

b. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

46. Щодо невикористання заявниками можливості звернутися до державної виконавчої служби Суд зазначає, що Уряд не довів, яким чином державна виконавча служба могла б забезпечити виконання судової постанови від 26 січня 2001 року щодо повернення заявникам вантажу пшениці, адже в постанові йшлося не про пшеницю, а про адміністративні стягнення (див. пункт 25 вище).

47. Щодо невикористання заявниками можливості вчинити позов до суду Суд зазначає, що відповідні питання були викладені в позові заявників від 3 січня 2002 року (див. п. 12 вище). Беручи до уваги наведений вище висновок за пунктом 1 статті 6 про не-

забезпечення доступу до суду (див. п. 38 вище), Суд відхиляє цей аргумент.

48. Щодо невикористання заявниками можливості звернутися з відповідними вимогами до ДПІ Суд вважає, що цей аргумент безпосередньо пов'язаний з суттю скарги за статтею 1 Першого протоколу. Тому Суд долучає його до розгляду скарги по суті.

c. Висновок щодо прийнятності

Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції.

Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

1. Доводи сторін

49. Уряд доводив, що майнові права заявників не було порушено, оскільки заявники самі винні в тому, що не вжили необхідних заходів для того, щоб забрати вантаж пшениці і автомобіль з ДПІ і отримати відшкодування.

50. Заявники з цим не погоджувалися.

2. Оцінка Суду

a. Застосовна норма

51. Суд зазначає, що сторони не оскаржували те, що вантаж і автомобіль становили майно заявників для цілей статті 1 Першого протоколу.

52. Суд також зауважує, що вилучення вантажу і автомобіля, їхнє утримування органами влади та конфіскація, безперечно, становили втручання в права заявників, гарантовані статтею 1 Першого протоколу.

53. Суд вказує на відсутність чіткої позиції сторін стосовно того, у світлі якого саме положення статті 1 Першого протоколу має розглядатися ця справа. Суд зауважує, що вилучення та утримування об'єктів органами влади обмежувало право заявників користуватися ними і, отже, підпадало під дію другої частини статті 1, в якій йдеться про «здійснення контролю за користуванням май-

ном» (див., *mutatis mutandis*, *«Віктор Коновалов проти Росії» (Viktor Konovalov v. Russia),* № 43626/02, п. 41, від 24 травня 2007 року). Так само й постанова про конфіскацію, яку було видано у зв'язку з визнанням заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, підпадає під поняття штраф (penalty), зафіксоване в тій самій нормі (див. *«Філліпс проти Сполученого Королівства» (Phillips v. the United Kingdom),* № 41087/98, п. 51, ECHR 2001-VII).

b. Дотримання вимог другої частини статті 1 Першого протоколу

54. Залишається визначити, чи здійснювалося зазначене втручання згідно з національним законом держави-відповідача і чи забезпечувалася «справедлива рівновага» між вимогами загального інтересу суспільства і вимогами захисту основоположних прав людини (див., зокрема, *«Колишній король Греції та інші проти Греції» (Former King of Greece and Others v. Greece)* [GC], № 25701/94, п. 89, ECHR 2000-XII, з додатковими посиланнями).

55. Суд зазначає, що втручання, про яке йдеться, слід розглядати окремо за такими періодами:

(i) період до 26 січня 2001 року, коли адміністративна справа щодо заявника перебувала на розгляді в районному суді; і

(ii) період після 26 січня 2001 року, коли районний суд виніс постанову в цій справі.

i. Щодо періоду до 26 січня 2001 року

56. Суд зауважує, що податковий орган вилучив і утримував вантаж і автомобіль під час адміністративного провадження відповідно до вимог національного законодавства (див. пункт 23 вище). Суд також зазначає, що в матеріалах справи немає нічого, що свідчило б про те, що за існуючих обставин справи оскаржувані заходи були безпідставними. Тому Суд не вбачає яких-небудь ознак порушення статті 1 Першого протоколу у зазначений період.

ii. Щодо періоду після 26 січня 2001 року
(стосовно вилучених об'єктів,
які підлягали конфіскації згідно з постановою)

57. Суд зазначає, що 19 червня 2001 року постанову про конфіскацію було скасовано і 21 серпня 2002 року заявники отримали

відшкодування за конфіскацію, здійснену ДПІ (див. пункти 10 і 17 вище).

58. Заявники не скаржаться на те, що відшкодування було недостатнім, запізнілим чи в якихось інших аспектах неадекватним. За цих обставин Суд визнає, що заявників не можна вважати потерпілими у зв'язку з їхньою скаргою на незаконну конфіскацію, оскільки національні органи визнали, що було допущено таке порушення, і надали заявникам відшкодування (див. «*Далбан проти Румунії*» (*Dalban v. Romania*), № 28114/95, п. 44, ECHR 1999-VI).

iii. Щодо періоду після 26 січня 2001 року
(стосовно вилучених об'єктів,
які не підлягали конфіскації згідно з постановою)

59. Втім, Суд зазначає, що 26 січня 2001 року районний суд виніс постанову, яка стосувалася конфіскації лише частини вилучених об'єктів і не поширювалася на вантаж пшениці і автомобіль (див. пункт 7 вище).

60. Видається, що, починаючи із зазначеної дати, вже не існувало правової підстави для утримування об'єктів, які не підлягали конфіскації згідно з постановою, тобто автомобіля і вантажу пшениці. Однак ці об'єкти заявникам повернули лише 15 серпня 2001 року.

61. Суд не погоджується з доводами Уряду про те, що заявники відмовилися забрати це майно і не звернулися з вимогою про відшкодування. Суд зазначає, що навіть податкові органи визнали той факт, що ДПІ вчасно не повернула об'єкти, які не підлягали конфіскації згідно з постановою (див. пункт 15 вище). Насправді, саме податковий орган повинен був вжити необхідних заходів для повернення вилучених об'єктів заявникам, які тимчасом не були зобов'язані регулярно приходити до ДПІ з відповідними заявами. Стосовно посилання Уряду на те, що у цьому зв'язку заявники повинні були звернутися до суду з позовом про відшкодування, Суд зазначає, що в позові, який заявники вчинили проти ДПІ (і який у подальшому не розглядався), цю вимогу було висунуто.

62. Суд також зазначає, що матеріали справи не дозволяють йому встановити «поза розумним сумнівом», чи справді майно заявників було повернуто їм у пошкодженому стані і, якщо так, якою мірою воно зіпсувалося (пошкодилося). У будь-якому разі Суд зазначає, що

утримування майна заявників протягом майже шести з половиною місяців (з 26 січня до 15 серпня 2001 року) без відповідної правової підстави становило порушення майнових прав заявників.

63. З огляду на зазначене вище, Суд відхиляє попереднє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту і постановляє, що у цьому зв'язку було допущено порушення статті 1 Першого протоколу.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

64. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

65. Заявники вимагали 1180 гривень (приблизно 193 євро) і 225 625 гривень (приблизно 36 838 євро) відшкодування матеріальної шкоди. Вони також вимагали 500 000 гривень (приблизно 81 635 євро) і 50 000 гривень (приблизно 8163,5 євро) відшкодування моральної шкоди.

66. Уряд зазначив, що заявлені вимоги щодо відшкодування матеріальної і моральної шкоди надмірні та необґрунтовані, оскільки вони не підтверджуються відповідними документами чи квитанціями.

67. Суд зазначає, що питання за статтею 41 Конвенції полягає у визначенні, яким має бути розмір грошової компенсації в разі її присудження у зв'язку з безпідставним утримуванням майна заявників протягом періоду з 26 січня до 15 серпня 2001 року. Суд зазначає, що заявники не подали аргументів з цього приводу. З огляду на свої висновки за пунктом 1 статті 6 Конвенції, які вимагають перегляду справи національними судами, Суд вважає, що вирішити це питання мають національні суди, і тому відхиляє вимоги заявників стосовно відшкодування матеріальної шкоди.

68. Щодо відшкодування моральної шкоди, Суд зазначає, що порушення, які було констатовано в цій справі, напевно спричинили заявникам страждання і занепокоєння. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує кожному із заявників по 2000 євро на відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ВИТРАТИ

69. Заявники не висунули жодних вимог стосовно відшкодування судових витрат. Таким чином, Суд нічого не присуджує.

C. ПЕНЯ

70. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Долучає* до суті справи аргументи Уряду стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу і відхиляє їх після розгляду по суті.

2. *Відхиляє* решту попередніх заперечень Уряду.

3. *Оголошує* скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу прийнятними.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

5. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 1 Першого протоколу.

6. *Постановляє*, що:

a) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити кожному із заявників по 2000 (дві тисячі) євро відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто. Ця сума має

бути конвертована в національну валюту України за курсом, чинним на день здійснення платежу;

b) після спливу вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявників стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2009 року відповідно до пп. 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік
секретар

П. Лоренцен
голова

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ІВАНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 40450/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
15 жовтня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
15 січня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. Р. Марусте,
п. К. Юнґвірт, п. М. Віллігер,

пані М. Лазарова-Трайковська, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 22 вересня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 40450/04) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином Росії Юрієм Миколайовичем Івановим (далі — заявник) 13 вересня 2004 року.

2. Заявника представляв п. І. Погасій, адвокат, що практикує в м. Кіровограді. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. 24 червня 2006 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Було також ухвалено рішення розглядати заяву по суті одночасно з питанням щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

4. Згідно з пунктом 1 статті 36 Конвенції Уряду Росії було запропоновано здійснити своє право на участь у провадженні, але він відмовився.

5. 25 листопада 2008 року палата вирішила розглянути зазначену вище заяву в першочерговому порядку відповідно до правила 41 Регламенту Суду та поінформувати сторони про те, що вона розглядає доцільність застосування процедури «пілотного» рішення Суду у цій справі (див. нещодавнє рішення у справі *«Бурдов проти Росії»* (№ 2) (*Burdov v. Russia* (no. 2), № 33509/04, пп. 129–130, від 15 січня 2009 року). Палата також вирішила запропонувати сторонам, як це передбачено підпунктом «c» пункту 2 правила 54, подати додаткові зауваження щодо справи.

6. Сторони подали додаткові письмові зауваження. Заявник звернувся до палати з клопотанням про проведення слухання та відмову від розгляду справи на користь Великої палати, як це передбачає правило 72. Уряд висунув заперечення проти проведення слухання та відмови від розгляду справи на користь Великої палати.

Згідно з пунктом 3 правила 54 і пунктами 1 і 2 правила 72 палата вирішила, що немає потреби в проведенні слухання та в переданні справи на розгляд Великої палати.

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявник народився у 1957 році і живе у Москві.

А. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ СТОСОВНО ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

8. У жовтні 2000 року заявник звільнився з лав Збройних Сил України. Він мав право на одержання вихідної допомоги при виході на пенсію та грошову компенсацію за неотримане речове майно, але ці суми не було виплачено йому при звільненні.

9. У липні 2001 року заявник вчинив позов до військового суду Черкаського гарнізону проти військової частини А-1575, вимагаючи виплати зазначеної заборгованості. 22 серпня 2001 року суд задовольнив його позов в повному обсязі і зобов'язав військову частину виплатити заявникові компенсацію за неотримане речове майно в розмірі 1449,36 гривень[1], заборгованість з виплати вихідної допомоги в розмірі 2512,50 гривень[2] та компенсацію судових витрат у розмірі 51 гривні[3]. 22 вересня 2001 року рішення суду набрало законної сили.

10. Згодом (дату не вказано) заявник одержав 2512,50 гривень[4]. Решта призначених судом сум залишалася невиплаченою.

11. Виконавче провадження за рішенням суду від 22 серпня 2001 року було відкрито 24 січня 2002 року. Під час провадження державні виконавці повідомили заявника про те, що, хоча на банківські рахунки боржника було накладено арешт, коштів на цих рахунках виявлено не було.

12. Листом від 12 листопада 2002 року Міністерство оборони поінформувало заявника про те, що дію положень законодавства,

[1] Приблизно 296 євро.

[2] Приблизно 513 євро.

[3] Приблизно 10 євро.

[4] Приблизно 513 євро.

що передбачали його право на грошову компенсацію за військову форму, призупинено, і що в бюджеті не передбачено коштів на здійснення таких виплат.

13. 5 травня 2003 року військову частину (боржника) було розформовано, і її правонаступником визначено військову частину А-0680.

14. Листом від 6 квітня 2004 року державні виконавці повідомили заявника, що військова частина А-0680 не має коштів на виплату заявникові заборгованості за рішенням від 22 серпня 2001 року. Вони також зазначили, що примусовий продаж майна, яке належить військовим частинам, заборонений законом.

15. Рішення суду від 22 серпня 2001 року залишається частково невиконаним.

В. ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО ДЕРЖАВНИХ ВИКОНАВЦІВ

16. У 2002 році заявник звернувся до Ленінського районного суду м. Кіровограда (далі — Ленінський суд) зі скаргою на дії державної виконавчої служби, стверджуючи, що рішення від 22 серпня 2001 року не було виконано з її вини. 3 грудня 2002 року суд ухвалив, що державні виконавці не вжили необхідних заходів з виконання рішення, винесеного на користь заявника, і зобов'язав їх визначити відповідні банківські рахунки військової частини — боржника та накласти на них арешт, щоб стягнути кошти, які знаходяться на таких рахунках.

17. За твердженням заявника, державні виконавці не виконали ухвалу суду від 3 грудня 2002 року. 20 травня 2003 року він звернувся до того самого суду з позовом до державної виконавчої служби, вимагаючи відшкодування матеріальної і моральної шкоди.

18. 29 липня 2003 року позов заявника було частково задоволено. Ленінський суд визнав, що судове рішення від 22 серпня 2001 року залишилося невиконаним з вини державних виконавців, і призначив заявникові відшкодування за матеріальну шкоду в розмірі 1500,36[5] гривень та за моральну шкоду — в розмірі 1000 гривень[6]. 29 серпня 2003 року рішення від 29 липня 2003 набуло законної сили.

[5] Приблизно 256 євро.

[6] Приблизно 171 євро.

25 лютого 2004 року апеляційну скаргу заявника на рішення суду від 29 липня 2003 року було залишено без задоволення з огляду на недотримання строку її подання.

19. 3 березня 2004 року заявник подав до Ленінського суду письмову заяву про видачу виконавчого листа для виконання рішення суду від 29 липня 2003 року. Заявник не одержав ані виконавчий лист, ані відповідь на свою заяву. Судове рішення від 29 серпня 2003 року залишається невиконаним.

20. Протягом усього провадження стосовно державних виконавців заявник користувався допомогою адвоката, який представляв його інтереси.

C. ЗАЯВА ДО СУДУ

21. За твердженням адвоката заявника, для того, щоб обґрунтувати заяву, яка подавалася до Суду, він намагався витребувати деякі документи (які саме — не уточнюється) з матеріалів справи заявника, які перебували в Ленінському суді. 13 липня 2004 року він звернувся до зазначеного суду з клопотанням надіслати йому всі документи з матеріалів справи, не уточнивши при цьому, що вони потрібні йому для підготовки справи заявника для розгляду в Суді у Страсбурзі.

22. Листом від 29 липня 2004 року Ленінський суд поінформував адвоката, що той не надав доручення, яке посвідчує його повноваження діяти від імені заявника, і тому не може отримати запитувані документи.

23. Адвокат заявника повторно не подавав це клопотання з відповідним дорученням.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

24. Стаття 124 Конституції передбачає:

> «...Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України».

B. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2001 РОКУ

25. Стаття 382 Кодексу передбачає:

«1. Умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

C. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ» ВІД 21 КВІТНЯ 1999 РОКУ

26. Закон визначає порядок примусового виконання рішень судів та інших компетентних органів і посадових осіб (далі — рішення).

27. Згідно зі статтею 2 Закону примусове виконання рішень покладається на державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України. Інші органи і посадові особи можуть також здійснювати виконавчі дії відповідно до закону. Зокрема, згідно зі статтею 9 виконання рішень про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, або з бюджетних установ здійснюється органами Державного казначейства.

28. Закон визначає широке коло повноважень державних виконавців при здійсненні виконавчого провадження. Зокрема, вони

мають право вимагати і одержувати від відповідних осіб інформацію та документи, необхідні для проведення виконавчих дій, входити до приміщень, що належать боржникам або зайняті ними, накладати арешт на майно боржника та реалізовувати його, накладати арешт на кошти боржника, які знаходяться на рахунках в установах банків, накладати стягнення у вигляді штрафу на громадян і посадових осіб у випадках, передбачених законом (статті 4, 5 Закону). Вимоги державного виконавця щодо виконання рішень є обов'язковими для усіх органів, організацій, посадових осіб і громадян на території України. Згідно зі статтями 6 і 88 Закону за невиконання особами вимог державних виконавців останні мають право застосовувати до таких осіб санкції у вигляді накладення штрафу від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У разі наявності у діях таких осіб ознак злочину державний виконавець має домагатися притягнення їх до кримінальної відповідальності.

29. Стаття 3 Закону містить перелік документів, на підставі яких здійснюється примусове виконання рішень державною виконавчою службою (далі — виконавчі документи). Зокрема, це — виконавчі листи, що видаються судами, ухвали і постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних та кримінальних справах, судові накази, рішення Європейського суду з прав людини. Для того, щоб ініціювати відкриття виконавчого провадження, особа, на користь якої винесено рішення суду (стягувач), або прокурор у випадках представництва інтересів громадянина чи держави в суді повинні подати до державної виконавчої служби один з документів, зазначених у статті 3, разом із заявою про примусове виконання рішення (стаття 18). Державний виконавець зобов'я заний у триденний строк визначити, чи відповідає виконавчий документ вимогам закону, і, якщо відповідає, відкрити виконавче провадження, яке має бути завершено, як правило, упродовж шести місяців (статті 24–25). Стаття 34 Закону зобов'язує державного виконавця зупинити виконавче провадження за певних обставин. Таке зупинення є обов'язковим у випадку, наприклад, порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство боржника і запровадження ним мораторію на вимоги стягувача або якщо відповідне підприємство внесено до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборго-

ваності відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

30. Згідно зі статтею 37 виконавче провадження підлягає закінченню у випадку, зокрема, фактичного повного виконання рішення, закінчення передбаченого законом строку для даного виду стягнення або передачі виконавчого документа ліквідатору боржника у разі визнання боржника банкрутом. Державний виконавець повинен повернути виконавчий документ стягувачеві, якщо, наприклад, у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, і здійснені державним виконавцем заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними.

31. Сторони виконавчого провадження або особи, які беруть участь у ньому, мають право оскаржити дії чи бездіяльність державного виконавця до вищестоящого органу державної виконавчої служби або до відповідного суду та вимагати відшкодування збитків (статті 7, 85 і 86).

32. Прикінцеві положення Закону передбачають призупинення дії статей 4 і 5 Закону стосовно підприємств, внесених до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

D. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИКОНАВЧУ СЛУЖБУ» ВІД 24 БЕРЕЗНЯ 1998 РОКУ

33. Стаття 11 цього Закону передбачає, що шкода, заподіяна державним виконавцем під час виконання рішення, підлягає відшкодуванню у порядку, передбаченому законом, за рахунок держави.

E. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ» ВІД 21 ВЕРЕСНЯ 1999 РОКУ

34. Згідно зі статтею 5 цього Закону військова частина як суб'єкт господарської діяльності несе передбачену законом відповідальність за невиконання договірних зобов'язань і за шкоду й збитки,

заподіяні довкіллю, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі. Для виконання своїх зобов'язань військова частина може використати кошти, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису, за винятком захищених статей. У разі недостатності таких коштів відповідальність за зобов'язаннями військової частини несе Міністерство оборони України. Стягнення за зобов'язаннями військової частини не може бути звернено на майно, за нею закріплене.

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

A. РЕКОМЕНДАЦІЯ REC(2004)6 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІД 12 ТРАВНЯ 2004 РОКУ

35. На своїй 114-й сесії Комітет міністрів розглянув заходи, потрібні для гарантування довгострокової ефективності системи контролю, встановленої Конвенцією, і порекомендував, зокрема, державам-членам:

> «з урахуванням рішень Суду, що вказують на структурні або загальні недоліки в національному праві чи практиці, здійснювати контроль за ефективністю існуючих національних засобів правового захисту і, в разі необхідності, створювати нові ефективні засоби правового захисту, щоб уникнути розгляду аналогічних справ у Суді…».

36. У Додатку до Рекомендації від 12 травня 2004 року Комітет міністрів зазначив:

> «…Перед Судом постала проблема дедалі більшої кількості заяв. Така ситуація ставить під загрозу довгострокову ефективність системи, а отже, вимагає негайного реагування договірних сторін. Саме в цьому контексті наявність ефективних національних засобів правового захисту набуває особливої ваги. Найімовірніше, що вдосконалення наявних національних засобів правового захисту матиме якісні та кількісні наслідки для завантаженості Суду:

— з одного боку, має зменшитися потік поданих на розгляд заяв: якщо в національних органах розгляд справ буде достатньо ретельним, менше заявників будуть змушені звертатися до Суду;

— з іншого боку, завдяки вдосконаленню національних засобів правового захисту Суду буде легше розглядати заяви, якщо перед цим національний орган розглядав справи по суті…

13. Коли вже прийнято рішення, в якому вказується на структурні чи загальні недоліки в національному праві або практиці («пілотна справа»), а велика кількість заяв до Суду з такою самою проблемою («аналогічні справи») вже перебувають на розгляді або, ймовірно, будуть подані, держава відповідач у разі потреби повинна забезпечити для потенційних заявників ефективний засіб правового захисту, який дасть їм змогу звернутися до компетентного національного органу і який може також застосовуватися й тими заявниками, які вже звернулися до Суду. Такий швидкий та ефективний засіб захисту дав би можливість відновити їхні права на національному рівні відповідно до принципу субсидіарності конвенційної системи.

14. Запровадження такого національного засобу правового захисту може також відчутно зменшити завантаженість Суду. Тимчасом як негайне виконання пілотного рішення залишається надзвичайно важливим для розв'язання структурної проблеми, а отже, і для запобігання майбутнім заявам з того самого питання, може існувати певна категорія осіб, на яких уже позначилися наслідки такої проблеми до її розв'язання…

16. Зокрема, після постановлення пілотного рішення, в якому було визнано наявність конкретної структурної проблеми, однією з альтернатив може бути підхід *ad hoc*, коли відповідна держава визначає доцільність запровадження спеціального засобу правового захисту чи розширення існуючого засобу захисту на законодавчому рівні або шляхом судового тлумачення. …

18. Якщо після пілотної справи запроваджуються спеціальні засоби правового захисту, уряди повинні негайно повідомити про це Суд, щоб він міг враховувати їх при розгляді подальших аналогічних справ. …».

B. РЕЗОЛЮЦІЯ RES(2004)3 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ВІД 12 ТРАВНЯ 2004 РОКУ ЩОДО РІШЕНЬ, ЯКІ РОЗКРИВАЮТЬ СИСТЕМНУ ПРОБЛЕМУ, ЩО ЛЕЖИТЬ В ОСНОВІ ПОРУШЕННЯ

37. На тій самій сесії 12 травня 2004 року Комітет міністрів ухвалив резолюцію, в якій порекомендував Суду:

> «...I. наскільки це можливо, вказувати у своїх рішеннях про порушення Конвенції на те, що, на його думку, становить системну проблему, яка лежить в основі порушення, та на першопричину цієї проблеми — зокрема у тому випадку, коли вона може спричинити зростання кількості звернень,— з метою надання допомоги державам у пошуку належного розв'язання цієї проблеми, а Комітетові міністрів — у нагляді за виконанням рішень;
>
> II. будь-яке рішення, що вказує на наявність системної проблеми та її першопричину, окремо доводити до відома не лише відповідних держав та Комітету міністрів, а й до відома Парламентської асамблеї, Генерального секретаря Ради Європи та Комісара Ради Європи з прав людини і висвітлювати такі рішення в належний спосіб через базу даних Суду».

C. ПРОМІЖНА РЕЗОЛЮЦІЯ [CM/RESDH(2008)1] КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ВІД 6 БЕРЕЗНЯ 2008 РОКУ ЩОДО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У 232 СПРАВАХ ПРОТИ УКРАЇНИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ НЕВИКОНАННЯ АБО СУТТЄВИХ ЗАТРИМОК У ВИКОНАННІ ОСТАТОЧНИХ РІШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ, ВИНЕСЕНИХ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ТА ПІДПОРЯДКОВАНИХ ЇЙ СУБ'ЄКТІВ, А ТАКОЖ ВІДСУТНОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ

38. 6 березня 2008 року згідно з пунктом 2 статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Комітет міністрів розглянув заходи, запроваджені Урядом України для забезпечення виконання рішень Суду у справах, в яких порушується питання тривалого невиконання остаточних рішень національних судів. Комітет міністрів ухвалив тимчасову резолюцію (CM/ ResDH(2008)1), у відповідних положеннях якої зазначено:

«Комітет міністрів…

ВИСЛОВЛЮЄ ОСОБЛИВУ ЗАНЕПОКОЄНІСТЬ у зв'язку з тим, що, незважаючи на цілий ряд законодавчих та інших важливих ініціатив, до яких неодноразово приверталася увага Комітету міністрів, поки що досить мало зроблено для того, щоб подолати існуючу структурну проблему невиконання рішень національних судів;

НАСТІЙНО РЕКОМЕНДУЄ державним органам України виявити більшу державну відповідальність в досягненні відчутних результатів та визначити як особливий політичний пріоритет дотримання своїх зобов'язань за Конвенцією та виконання рішень Європейського суду, щоб забезпечити повне і вчасне виконання рішень національних судів;

ЗАКЛИКАЄ органи влади України запровадити ефективну національну політику, координовану на найвищому урядовому рівні, з метою ефективного виконання пакета вже оголошених заходів, а також інших заходів, якщо такі потребуватимуться для подолання проблеми, про яку йдеться;

НАСТІЙНО ЗАКЛИКАЄ органи влади України прийняти в першочерговому порядку закони, проекти яких було доведено до відома Комітету міністрів — зокрема, йдеться про проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо захисту прав особи на досудове слідство, розгляд справи судом та виконавче провадження протягом розумного строку)»;

РЕКОМЕНДУЄ органам влади розглянути можливість запровадження на період, протягом якого прийматимуться зазначені закони, тимчасових заходів, спрямованих на зменшення, наскільки це можливо, ризику нових порушень Конвенції аналогічного характеру і, зокрема:

— розглянути можливість запровадження заходів, подібних тим, яких вже було вжито у сфері освіти, в інших сферах, в яких виявлено схожі проблеми;

— вжити заходів, які б забезпечували ефективне управління й контроль за державними органами й підприємствами і виключили б таким чином проблему виникнення заборгованостей перед їх працівниками;

— забезпечити ефективну реалізацію на практиці положень про відповідальність посадових осіб за невиконання рішень;

— призначити відшкодування за шкоду, спричинену затримками у виконанні рішень національних судів, безпосередньо на підставі положень Конвенції та практики Європейського суду, як це передбачено Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»;

ЗАПРОШУЄ органи влади України визначити, додатково до вже оголошених, заходи, які б належним чином допомогли:

— покращити планування бюджетного процесу — зокрема, шляхом забезпечення відповідності між положеннями бюджетного законодавства та платіжними зобов'язаннями держави;

— забезпечити наявність конкретних механізмів оперативного додаткового фінансування у випадку недостатності первинних бюджетних асигнувань, щоб не допускати невиправданих затримок у виконанні судових рішень; і

— забезпечити наявність ефективної процедури та коштів для виконання рішень національних судів, винесених проти держави...».

D. РІШЕННЯ ВІД 8 ЧЕРВНЯ 2009 РОКУ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО 300 СПРАВ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ НЕВИКОНАННЯ АБО СУТТЄВИХ ЗАТРИМОК У ВИКОНАННІ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ АБО ДЕРЖАВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ОСТАТОЧНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

39. З 2 до 5 червня 2009 року Комітет міністрів відновив розгляд згідно з пунктом 2 статті 46 Конвенції існуючої низки рішень Суду проти України стосовно невиконання чи затримок у виконанні рішень національних судів. У зв'язку з цим Комітетом міністрів було прийнято рішення CM/Del/Dec (2009)1059:

«Представники,

1. Нагадали, що — як це визнав Комітет міністрів у своїй Тимчасовій резолюції CM/ResDH(2008)1 — невиконання рішень національних судових органів є структурною проблемою в Україні;

2. Зазначили, що й далі існує цілий ряд справ, в яких рішення національних судів залишаються невиконаними попри рішення Європейського суду;

3. Зазначили із занепокоєнням, що, попри зусилля, докладені органами влади України в запровадженні тимчасових заходів, структурну проблему, яка лежить в основі порушень, досі не усунено;

4. Зауважили, що невжиття всіх необхідних заходів, включно з раніше оголошеними законодавчими заходами, призвело до постійного зростання потоку нових заяв до Європейського суду стосовно невиконання рішень національних судів;

5. Зазначили із занепокоєнням у зв'язку з цим, що досі не визначено як пріоритет запровадження національного засобу юридичного захисту щодо невиконання чи затримок у виконанні рішень національних судів попри неодноразові заклики Комітету міністрів з цього приводу;

6. Знову закликали органи влади України невідкладно вжити необхідних заходів для забезпечення дотримання Україною своїх зобов'язань за Конвенцією і, зокрема, повторно дослідити ті різноманітні пропозиції щодо реформування, які було висунуто під час розгляду цих справ (див., зокрема, документи: CM/Inf/DH(2007)30 (з внесеними поправками) та CM/Inf/DH(2007)33));

7. Вирішили відновити розгляд цих питань не пізніше грудня 2009 року (на своєму 1072-му засіданні), що, можливо, здійснюватиметься у світлі проекту тимчасової резолюції щодо кола вжитих на той час загальних та індивідуальних заходів та інших ще не вирішених питань, якщо такі існуватимуть».

ПРАВО

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

40. Заявник скаржився на невиконання рішення військового суду Черкаського гарнізону від 22 серпня 2001 року, рішення Ленінського районного суду від 29 липня 2003 року та ухвали Ленінського

районного суду від 3 грудня 2002 року. У цьому зв'язку він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу, у відповідних положеннях яких зазначено:

Пункт 1 статті 6

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

Стаття 1 Першого протоколу

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».

А. ДОВОДИ СТОРІН

41. Уряд доводив, що пункт 1 статті 6 Конвенції незастосовний *ratione materiae* до провадження у справі про компенсацію за військову форму, яку заявник був зобов'язаний носити під час виконання ним своїх службових обов'язків. На думку Уряду, призначення такої компенсації мало публічно-правовий характер і не визначало прав і обов'язків приватно-правового характеру. Посила ючись на такі самі аргументи, Уряд стверджував, що не було ніякого втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном у значенні статті 1 Першого протоколу у зв'язку з рішенням суду від 22 серпня 2001 року.

42. Уряд також доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту і не має статусу жертви у зв'язку зі своїми скаргами на невиконання рішення від 29 липня 2003 року, оскільки не подав до виконавчої служби виконавчий лист для відкриття виконавчого провадження за зазначеним рішенням. Уряд заявляв, що держава не несе відповідальності за виконання зазначеного рішення.

43. Тому Уряд просив Суд оголосити заяву неприйнятною.

44. Заявник з цим не погоджувався. Зокрема, він стверджував, що пункт 1 статті 6 Конвенції та стаття 1 Першого протоколу застосовні в його справі, оскільки він звільнився з лав Збройних Сил, а рі-

шення від 22 серпня 2001 року має приватно-правовий характер. Він також доводив, що він не мав змоги ініціювати виконавче провадження за рішенням від 29 липня 2003 року, оскільки органи влади не надали йому виконавчого листа для виконання цього рішення.

В. ОЦІНКА СУДУ

1. Прийнятність

45. Суд зауважує, що він вже встановив в аналогічних справах проти України, що пункт 1 статті 6 Конвенції та стаття 1 Першого протоколу застосовні у справах, які стосуються вимог компенсації за військову форму, оскільки в таких справах йдеться про право на компенсацію за військову форму, а не — як вважає Уряд — про право власності на військову форму; що на час подій у тих справах заявники вже звільнилися з державної служби і мали можливість звернутися до суду згідно з національним законодавством; і що заборгованість за судовим рішенням становить майно (*possession*) для цілей статті 1 Першого протоколу (див., наприклад, рішення у справі *«Войтенко проти України»* (*Voytenko v. Ukraine*), № 18966/02, пп. 51–54, від 29 червня 2004 року; і у справі *«Перетятко проти України»* (*Peretyatko v. Ukraine*), № 37758/05, п. 16, від 27 листопада 2008 року). Суд не бачить підстав для іншого висновку у справі, що розглядається.

46. Щодо питання прийнятності скарг про невиконання рішення від 29 липня 2003 року, Суд повторює, що від особи, яка домоглася винесення остаточного судового рішення проти держави, не можна вимагати ініціювання окремого провадження з його примусового виконання (див. рішення у справі *«Метаксас проти Греції»* (*Metaxas v. Greece*), № 8415/02, п. 19, від 27 травня 2004 року; та у справі *«Лізанец проти України»* (*Lizanets v. Ukraine*), № 6725/03, п. 43, від 31 травня 2007 року). У таких справах відповідний державний орган, який було належним чином поінформовано про таке судове рішення, повинен вжити всіх необхідних заходів для його дотримання або передати його іншому компетентному органу для виконання (див. згадане вище рішення у справі Бурдова (№ 2), п. 68).

47. Крім того, Суд зазначає, що виконання судового рішення від 29 липня 2003 року залежало від наявності достатніх коштів, передбачених бюджетом на такі цілі, і державні виконавці не були вповно-

важені домагатися від держави внесення змін до бюджетного законодавства (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Войтенка, п. 30; рішення у справі *«Глова та Брегін проти України»* (*Glova and Bregin v. Ukraine*), №№ 4292/04 і 4347/04, п. 14, від 28 лютого 2006 року; та *«Васильєв проти України»* (*Vasylyev v. Ukraine*), № 10232/02, п. 29, від 13 липня 2006 року).

48. Отже, Суд вважає, що заявникові не можна було дорікати за неподання до державної виконавчої служби заяви чи виконавчого листа для відкриття виконавчого провадження.

49. На таких самих підставах Суд визнає, що такий стан справ породжував питання про відповідальність держави за виконання судового рішення від 29 липня 2003 року і що у зв'язку з його невиконанням заявник може претендувати на статус жертви від порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу.

50. З огляду на зазначене вище, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності цієї частини заяви і доходить висновку, що вона порушує питання факту і права за Конвенцією, вирішення яких потребує розгляду заяви по суті. Він не бачить підстав для оголошення її неприйнятною. Отже, ця частина заяви оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

а) Загальні принципи

51. Суд повторює, що право на суд, захищене статтею 6, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін (див. рішення у справі *«Горнсбі проти Греції»* (*Hornsby v. Greece*), від 19 березня 1997 року, п. 40, Reports of Judgments and Decisions 1997-II). Ефективний доступ до суду включає право на виконання судового рішення без невиправданих затримок (див. рішення у справі *«Іммобільяре Саффі проти Італії»* (*Immobiliare Saffi v. Italy*), [GC], № 22774/93, п. 66, ECHR 1999-V).

52. У такому самому контексті відсутність у заявника можливості домогтися виконання судового рішення, винесеного на його користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, як це передбачено першим реченням першого пункту статті 1 Пер-

шого протоколу (див., серед інших джерел, згадане вище рішення у справі Войтенка, п. 53).

53. Відповідно необґрунтовано тривала затримка у виконанні обов'язкового для виконання судового рішення може становити порушення Конвенції (див. рішення у справі *«Бурдов проти Росії»*, № 59498/00, ECHR 2002-III). Обґрунтованість такої затримки має оцінюватися з урахуванням, зокрема, складності виконавчого провадження, поведінки самого заявника та компетентних органів, а також суми і характеру присудженого судом відшкодування (див. рішення у справі *«Райлян проти Росії»* (*Raylyan v. Russia*), № 22000/03, п. 31, від 15 лютого 2007 року). Оцінюючи обґрунтованість затримки у виконанні судового рішення, слід належним чином урахувати той факт, що затримку, яка становила один рік і чотири місяці, у виплаті грошової компенсації, призначеної судовим рішенням, винесеним проти державного органу, Суд визнав надмірною (див. рішення у справі *«Зубко та інші проти України»* (*Zubko and Others v. Ukraine*), №№ 3955/04, 5622/04, 8538/04 і 11418/04, п. 70, ECHR 2006-VI).

54. Суд також повторює, що саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до зазначених вище вимог Конвенції (див. згадане вище рішення у справі Войтенка; рішення у справі *«Ромашов проти України»* (*Romashov v. Ukraine*), № 67534/01, від 27 липня 2004 року; у справі *«Дубенко проти України»* (*Dubenko v. Ukraine*), № 74221/01, від 11 січня 2005 року; та у справі *«Козачек проти України»* (*Kozachek v. Ukraine*), № 29508/04, від 7 грудня 2006 року). Держава не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою (див. рішення у справі *«Шмалько проти України»* (*Shmalko v. Ukraine*), № 60750/00, п. 44, від 20 липня 2004 року). Держава несе відповідальність за виконання остаточних рішень, якщо чинники, які затримують чи перешкоджають їх повному й вчасному виконанню, перебувають у межах контролю органів влади (див. рішення у справі *«Сокур проти України»* (*Sokur v. Ukraine*), № 29439/02, від 26 квітня 2005 року, і у справі *«Крищук проти України»* (*Kryshchuk v. Ukraine*), № 1811/06, від 19 лютого 2009 року).

b) Застосування цих принципів у справі, що розглядається

55. Суд зауважує, що в цій справі рішення військового суду Черкаського гарнізону від 22 серпня 2001 року досі не було виконано в повному обсязі і що затримка у виконанні рішення становила близько семи років і десяти місяців. Рішення Ленінського районного суду від 29 липня 2003 року залишається невиконаним вже протягом близько п'яти років і одинадцяти місяців. Доводи Уряду не містять будь-яких пояснень щодо таких значних затримок у виконанні судових рішень, винесених на користь заявника. Суд зазначає, що ці затримки спричинені поєднанням певних чинників, таких як брак бюджетних коштів, бездіяльність з боку державних виконавців та недоліки в національному законодавстві, унаслідок чого заявник не мав можливості домогтися виконання судових рішень у ситуації, коли в бюджеті не було передбачено коштів на такі цілі (див. пункти 12, 14, 16, 18, 30 і 34 вище). Суд вважає, що ці чинники не були поза межами контролю органів влади і, отже, визнає повну відповідальність держави за ситуацію, що склалася.

56. Суд зауважує, що у справах, які зачіпали питання, подібні до тих, що порушуються у цій справі, він у багатьох випадках визнавав наявність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції і статті 1 Першого протоколу (див., наприклад, рішення у справі *«Сінко проти України»* (*Sinko v. Ukraine*), № 4504/04, п. 17, від 1 червня 2006 року; і згаданій вище справі Козачека, п. 31). У справі немає жодного аргументу, який міг би спонукати Суд дійти іншого висновку.

57. Таким чином, Суд визнає, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції і статті 1 Першого протоколу у зв'язку з тривалим невиконанням рішення військового суду Черкаського гарнізону від 22 серпня 2001 року і рішення Ленінського районного суду від 29 липня 2003 року.

58. Беручи до уваги зазначені вище висновки, Суд не вбачає за необхідне розглядати в контексті тих самих положень скаргу заявника про невиконання ухвали Ленінського районного суду від 3 грудня 2002 року, якою суд зобов'язав державних виконавців вжити конкретних заходів для примусового виконання судового рішення від 22 серпня 2001 року, адже ця ухвала стосувалася виключно побічного питання, яке постало під час виконав-

чого провадження за зазначеним вище рішенням (див. рішення у справі *«Жмак проти України»* (*Zhmak v. Ukraine*), № 36852/03, п. 21, від 29 червня 2006 року).

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

59. Заявник скаржився на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку зі своїми скаргами про невиконання судових рішень, винесених на його користь. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка проголошує:

> «Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

A. ДОВОДИ СТОРІН

60. Посилаючись на своє заперечення проти застосовності пункту 1 статті 6 Конвенції (див. пункт 41 вище), Уряд з самого початку доводив, що й стаття 13 Конвенції так само незастосовна у справі заявника. У своїх наступних зауваженнях Уряд не навів додаткових уточнень своєї позиції, незважаючи на чітке прохання Суду до сторін надати додаткові зауваження стосовно питання національних засобів юридичного захисту у зв'язку з тривалим невиконанням рішень національних судів.

61. Заявник висував доводи про відсутність ефективних засобів юридичного захисту у правовій системі України щодо питань, порушених у цій справі.

B. ОЦІНКА СУДУ

1. Прийнятність

62. Суд зазначає, що ця частина заяви пов'язана з розглянутими вище скаргами за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу і тому вона так само оголошується прийнятною (див. пункти 45–50 вище).

2. Щодо суті

а) Загальні принципи

63. Суд повторює, що стаття 13 Конвенції прямо виражає обов'язок держави, передбачений статтею 1 Конвенції, захищати права людини передусім у межах своєї власної правової системи. Таким чином, ця стаття вимагає від держав національного засобу юридичного захисту, який би забезпечував вирішення по суті поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги», та надання відповідного відшкодування (див. справу *«Кудла проти Польщі»* (*Kudla v. Poland*) [GC], № 30210/96, п. 152, ECHR 2000-XI).

64. Зміст зобов'язань Договірних держав за статтею 13 Конвенції залежить від характеру поданої заявником скарги; «ефективність» «засобу юридичного захисту» у значенні цієї статті не залежить від визначеності сприятливого для заявника результату. Водночас засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13, має бути «ефективним» як з практичної, так і з правової точки зору, тобто таким, що або запобігає стверджуваному порушенню чи його повторенню в подальшому, або забезпечує адекватне відшкодування за те чи інше порушення, яке вже відбулося. Навіть якщо якийсь окремий засіб юридичного захисту сам по собі не задовольняє вимоги статті 13, задоволення її вимог може забезпечуватися за допомогою сукупності засобів юридичного захисту, передбачених національним законодавством (див. згадане вище рішення у справі Кудли, пп. 157–158; та рішення у справі *«Вассерман проти Росії»* (№ 2) (*Wasserman v. Russia*) (no. 2), № 21071/05, п. 45, від 10 квітня 2008 року).

65. Суд вже дав широке тлумачення вимогам статті 13 Конвенції щодо скарг про невиконання рішень національних судів у нещодавньому рішенні у справі Бурдова (№ 2) (див. згадане вище рішення у справі Бурдова, п. 98–100), у відповідних пунктах якого зазначено:

> «98. Якщо йдеться саме про справи стосовно тривалості проваджень, найефективнішим рішенням є запровадження засобу, який би прискорював провадження і не допускав би надмірно тривалого провадження у справі (див. рішення у справі *«Скордіно проти Італії»* (№ 1) (*Scordino v. Italy*) (no. 1) [GC], № 36813/97, п. 183, ECHR 2006-...). Так само й у справах про невиконання судових рішень будьякий засіб юридичного захисту, який дозволяє запобігти порушенню шляхом

забезпечення вчасного виконання рішення, є в принципі найцінніше. Однак, якщо судове рішення винесене проти держави і на користь фізичної особи, від такої особи в принципі не слід вимагати використання таких засобів (див. згадане вище рішення у справі *«Метаксас проти Греції»*, п. 19): тягар виконання такого рішення покладається головним чином на органи влади, яким слід використати всі засоби, передбачені в національній правовій системі, щоб прискорити процес виконання рішення і не допустити таким чином порушення Конвенції (див. згадане вище рішення у справі Акашева, пп. 21–22).

99. Держави можуть також визнати за необхідне запровадити лише компенсаторний засіб юридичного захисту, подбавши про те, щоб такий засіб не вважався неефективним. Якщо такий компенсаторний засіб юридичного захисту передбачений в національній правовій системі держави, Суд повинен залишити державі більш широкі межі свободи розсуду, аби надати їй можливість організувати порядок використання такого засобу у спосіб, що враховує специфіку її власної правової системи і традицій, а також існуючий в даній країні рівень життя. Суд, однак, зобов'язаний переконатися в тому, що спосіб, в який тлумачиться і застосовується відповідний національний закон, призводить до наслідків, сумісних з принципами Конвенції з точки зору тлумачення їх у світлі практики Суду (див. згадане вище рішення у справі Скордіно, пп. 187–191). Суд визначив ключові критерії для перевірки ефективності компенсаторного засобу юридичного захисту щодо надмірно тривалих судових проваджень. Ці критерії, які також застосовні до справ про невиконання рішень (див. згадане вище рішення у справі Вассермана, пп. 49 і 51), вимагають таке:

— позов про відшкодування має бути розглянутий упродовж розумного строку (див. згадане вище рішення у справі Скордіно, п. 195 у кінці);

— призначене відшкодування має бути виплачено без зволікань і, як правило, не пізніше шести місяців від дати, на яку рішення про його призначення набирає законної сили (див. там само, п. 198);

— процесуальні норми стосовно позову про відшкодування мають відповідати принципові справедливості, гарантованому статтею 6 Конвенції (див. там само, п. 200).

— норми стосовно судових витрат не повинні покладати надмірний тягар на сторону, яка подає позов, якщо її позов обґрунтований (див. там само, п. 201);

— розмір відшкодування не повинен бути нерозумним у порівнянні з розміром відшкодувань, призначених Судом в аналогічних справах (див. там само, пп. 202–206 і 213).

100. Стосовно цього останнього критерію Суд зазначив, що у випадках, коли йдеться про відшкодування матеріальної шкоди, національні суди мають явно кращі можливості визначати наявність такої шкоди та її розмір. Але інша ситуація — коли йдеться про моральну шкоду. Існує обґрунтована і водночас спростовна презумпція, що надмірно тривале провадження даватиме підстави для відшкодування моральної шкоди (див. згадані вище рішення у справах Скордіно, пп. 203–204, та Вассермана, п. 50). Суд вважає таку презумпцію особливо незаперечною у випадку надмірної затримки у виконанні державою винесеного проти неї судового рішення, враховуючи те, що недотримання державою свого зобов'язання з повернення боргу після того, як заявник, пройшовши через судовий процес, домігся успіху, неминуче викликатиме у нього почуття розпачу.»

b) Застосування цих принципів у справах проти України і у справі, що розглядається

66. Суд посилається на одну з перших справ проти України, в якій він розглядав питання наявності ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг на тривале невиконання судових рішень і дійшов у зв'язку з цим таких висновків (див. згадане вище рішення у справі Войтенка, пп. 30 31 і 48):

«30. Уряд посилався на те, що заявник мав можливість оскаржити бездіяльність чи упущення з боку державної виконавчої служби і Державного казначейства та вимагати відшкодування заподіяної йому матеріальної і моральної шкоди. Втім, у цій справі боржником є державний орган, і виконання рішення, винесеного проти нього, можливе — як свідчать матеріали справи — лише у випадку, якщо держава передбачить і визначить на такі цілі відповідні кошти в Державному бюджеті України шляхом здійснення необхідних законодавчих заходів. Факти справи свідчать про те, що протягом усього періоду, який розглядається, виконання відповідного судового рішення затримувалося саме через відсутність законодавчих заходів, а не через нена-

лежне виконання державними виконавцями своїх обов'язків. Тому заявникові не можна дорікати за те, що він не ініціював провадження проти державного виконавця (див. ухвалу у справі *«Шестаков проти Росії»* (*Shestakov v. Russia*), № 48757/99, від 18 червня 2002 року). Суд також зазначає й те, що згідно з доводами Уряду не було жодних порушень у тому, яким чином здійснювалося виконавче провадження державною виконавчою службою і Державним казначейством.

31. За цих обставин Суд доходить висновку, що заявник не був зобов'язаний удаватися у подальшому до засобу юридичного захисту, на який посилався Уряд. Суд нагадує про свої висновки (пункти 30–31 вище) у цій справі стосовно аргументу Уряду щодо національних засобів юридичного захисту. З таких самих міркувань Суд визнає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту, як цього вимагає стаття 13 Конвенції, який би забезпечив відшкодування шкоди, спричиненої затримкою у провадженні, про яке йдеться. Отже, мало місце порушення цього положення…».

67. Суд підтвердив зазначені вище висновки при розгляді наступних справ, в яких порушувалося аналогічне питання (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Ромашова, пп. 31–32 і 47; рішення у справі *«Гаркуша проти України»* (*Garkusha v. Ukraine*), № 4629/03, пп. 18–20, від 13 грудня 2005 року; *«Михайлова та інші проти України»* (*Mikhaylova and Others v. Ukraine*), № 16475/02, пп. 27 і 36, від 15 червня 2006 року; згадане вище рішення у справі Васильєва, пп. 31–33 і 41; рішення у справі *«Раїса Тарасенко проти України»* (*Raisa Tarasenko v. Ukraine*), № 43485/02, пп. 13, 14 і 23, від 7 грудня 2006 року; і у справі *«Півненко проти України»* (*Pivnenko v. Ukraine*), № 36369/04, пп. 18–20, від 12 жовтня 2006 року).

68. Повертаючись до справи, що розглядається, Суд встановлює, що в поданнях сторін ніщо не свідчить про те, що на національному рівні існував засіб юридичного захисту, який задовольняв би вимоги статті 13 Конвенції щодо скарг заявника на невиконання рішень, винесених судом на його користь.

69. Незважаючи на сприятливий для заявника результат провадження, яке він ініціював проти державної виконавчої служби, воно не дало йому змоги попередити або виправити порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу, згодом виявлені Судом в його справі. Хоча фактом є те, що остаточним рішенням від 29 липня 2003 року суд визнав державну виконавчу службу винною

у затягуванні виконавчого провадження за рішенням від 22 серпня 2001 року і зобов'язав її виплатити заявникові відшкодування, це не покращило ситуацію, оскільки провадження з виконання рішення від 22 серпня 2001 року завершено не було і навіть не було прискорено, а відшкодування, призначене рішенням від 29 липня 2003 року, залишилося невиплаченим.

70. Отже, Суд визнає, що у справі, яка розглядається, мало місце порушення статті 13 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявник стверджував, що його адвокат не мав змоги витребувати деякі документи (які саме — не уточнюється) з матеріалів справи заявника в Ленінському суді, які, на думку адвоката, потребувалися для обґрунтування цієї заяви. Заявник посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає таке:

> «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

72. Суд зазначає, що він одержав від заявника та його адвоката копії всіх документів, які, на думку Суду, потребувалися для вирішення цієї справи. Крім того, Суд зауважує, що адвокат не подав до Ленінського суду доручення, яке посвідчує його повноваження діяти від імені заявника. У цілому заява не містить будь-яких ознак перешкоджання здійсненню заявником свого права за статтею 34 Конвенції. Отже, немає потреби в подальшому розгляді цієї скарги (див., *mutatis mutandis*, ухвалу у справі *«Моісєєв проти Росії»* (*Moiseyev v. Russia*), № 62936/00, від 9 грудня 2004 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

73. Суд зазначає, що ця справа стосується існуючої проблеми, яка постійно нагадує про себе, породжуючи порушення Конвенції,

які найчастіше виявляє Суд у справах проти України; більше ніж половина рішень, винесених Судом у справах проти України, стосуються питання тривалого невиконання остаточних судових рішень, відповідальність за які несуть органи влади України. Суд зауважує, що одне з перших таких рішень, яке було винесено в 2004 році, ґрунтувалося на фактах, подібних до фактів у цій справі (див. згадане вище рішення у справі Войтенка). Зокрема, у справі Войтенка заявник не міг одержати суми грошової компенсації, призначеної йому у зв'язку з його звільненням з військової служби, протягом чотирьох років. У справі Войтенка, окрім висновку про наявність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу у зв'язку із затримкою у виплаті присудженої національним судом компенсації, Суд дійшов також висновку, що правова система України не надає ефективного засобу юридичного захисту, як цього вимагає стаття 13 Конвенції, спроможного запобігти затримкам у виконанні судових рішень або забезпечити відшкодування шкоди, завданої такими затримками.

74. Справа, що розглядається, свідчить про те, що питання тривалого невиконання остаточних рішень та відсутності ефективних засобів юридичного захисту в правовій системі України залишаються невирішеними попри той факт, що існують відповідні рішення Суду з чіткими закликами до Уряду вжити необхідних заходів для вирішення таких питань.

75. За цих обставин Суд вважає за необхідне розглянути цю справу з точки зору вимог статті 46 Конвенції, яка передбачає таке:

> «1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.
>
> 2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням».

А. ДОВОДИ СТОРІН

76. Заявник доводив, що систематичне недотримання органами влади України свого обов'язку з виконання рішень національних судів, винесених проти державних органів або підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою, а також незапровадження у зв'язку з цим ефективного засобу

юридичного захисту становить системну проблему. Він посилався на кілька справ, в яких порушувалися аналогічні питання і в яких Суд вже постановив рішення, що набули статусу остаточних. Зокрема, це — рішення у справах *«Свінтицький і Гончаров проти України»* (*Svintitskiy and Goncharov v. Ukraine*) (№ 59312/00, від 4 жовтня 2005 року); *«Михайлова та інші проти України»* (*Mikhaylova and Others v. Ukraine*) (№ 16475/02, від 15 червня 2006 року); *«Олександр Шевченко проти України»* (*Aleksandr Shevchenko v. Ukraine*) (№ 8371/02, від 26 квітня 2007 року); *«Колесник проти України»* (*Kolesnik v. Ukraine*) (№ 20824/02, від 10 квітня 2008 року); *«Майданик проти України»* (*Maydanik v. Ukraine*) (№ 20826/02, від 10 квітня 2008 року); і *«Тіщенко проти України»* (*Tishchenko v. Ukraine*) (№ 33892/04, від 25 вересня 2008 року).

77. Уряд доводив, що проблеми, які перешкоджають виконанню рішень, винесених національними судами, в кожній окремій справі мають свою специфіку. У деяких випадках такі рішення залишалися невиконаними через брак відповідних бюджетних коштів, тоді як в інших випадках — унаслідок недоліків у національному законодавстві та адміністративній практиці або унаслідок упущень чи бездіяльності державної виконавчої служби, що теж мало місце у цій справі. Отже, на думку Уряду, ця справа не пов'язана з існуванням системної проблеми. Уряд також доводив, що процедуру «пілотного» рішення не слід застосовувати в цій справі, оскільки заходи, спрямовані на вирішення проблеми тривалого невиконання рішень національних судів, вже були визначені Комітетом міністрів в його Проміжній резолюції від 6 березня 2008 року. На думку Уряду, застосування такої процедури в цій справі означатиме, що Суд здійснюватиме наглядову функцію.

В. ОЦІНКА СУДУ

1. Застосування процедури «пілотного» рішення

78. Суд повторює, що стаття 46 Конвенції — згідно з тлумаченням цієї статті в контексті статті 1 — покладає на державу-відповідача юридичний обов'язок здійснити під наглядом Комітету міністрів відповідні загальні та/або індивідуальні заходи для захисту прав заявника, порушення яких було встановлено Судом. Таких заходів держава-відповідач повинна вжити також стосовно

інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника — перш за все шляхом вирішення проблем, які спонукали Суд до таких висновків (див. рішення у справах *«Скоццарі та Джюнта проти Італії»* (*Scozzari & Giunta v. Italy*), [GC], №№ 39221/98 і 41963/98, п. 249, ECHR 2000-VIII); *«Крістіна Ґудвін проти Сполученого Королівства»* (*Christine Goodwin v. the United Kingdom*), [GC], № 28957/95, п. 120, ECHR 2002-VI; *«Лукенда проти Словенії»* (*Lukenda v. Slovenia*), № 23032/02, п. 94, ECHR 2005-X; та *«S. і Марпер проти Сполученого Королівства»* (*S. and Marper v. the United Kingdom*), [GC], №№ 30562/04 і 30566/04, п. 134, ECHR 2008-...).

79. У своїй резолюції від 12 травня 2004 року стосовно рішень, які розкривають системну проблему, що лежить в основі порушень, Комітет міністрів запропонував Суду «вказувати у своїх рішеннях про порушення Конвенції на те, що, на його думку, становить системну проблему, яка лежить в основі порушення, та на першопричину цієї проблеми — зокрема у тому випадку, коли вона може спричинити зростання кількості звернень,— з метою надання допомоги державам у пошуку належного розв'язання цієї проблеми, а Комітетові міністрів — у нагляді за виконанням рішень» (див. пункт 37 вище).

80. З метою забезпечення ефективного виконання рішень, постановлених Судом у таких справах, Суд може застосувати процедуру «пілотного» рішення, яка дає йому змогу чітко вказати у такому рішенні на існування структурних проблем, які лежать в основі порушень, а також на конкретні засоби чи заходи, за допомогою яких держава-відповідач має виправити ситуацію (див. рішення у справі *«Броньовський проти Польщі»* (*Broniowski v. Poland*), [GC], № 31443/96, пп. 189–194 та резолютивна частина, ECHR 2004-V, і у справі *«Гуттен-Чапська проти Польщі»* (*Hutten-Czapska v. Poland*), [GC], № 35014/97, пп. 231–239 і резолютивна частина, ECHR 2006-VIII).

81. Дотримуючись підходу, опрацьованого у справі Бурдова (№ 2) (див. згадане вище рішення у справі Бурдова, пп. 129–130), яка стосувалася аналогічних питань невиконання рішень національних судів у Російській Федерації, Суд вважає за доцільне застосувати процедуру «пілотного» рішення у справі, що розглядається, враховуючи передусім повторюваний і хронічний характер проблем, які лежать в основі порушень, велику кількість потерпілих від таких порушень в Україні та нагальну необхідність надання їм невідкладного й належного відшкодування на національному рівні.

82. Застосування процедури «пілотного» рішення в цій справі не суперечить, як це доводив Уряд, існуючому розподілу функцій між органами Конвенції. Хоча саме на Комітет міністрів покладене завдання здійснювати нагляд за вжиттям заходів, покликаних забезпечити виконання державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтею 46 Конвенції, завдання Суду полягає — як це визначено статтею 19 Конвенції — «в забезпеченні дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї», а найкращий спосіб виконання такого завдання не обов'язково полягає в повторенні одних і тих самих висновків у численній низці справ (див., *mutatis mutandis*, ухвалу у справі *«E. G. проти Польщі»* (*E. G. v. Poland*), № 50425/99, п. 27, від 23 вересня 2008 року). Отже, з огляду на повторюваний характер проблем, на існування яких Суд вказує в цій справі, саме в компетенції Суду застосувати процедуру «пілотного» рішення, щоб спонукати державу-відповідача до вирішення великої кількості індивідуальних справ, породжуваних однією і тією самою структурною проблемою, що існує на національному рівні (див. згадане вище рішення у справі Бурдова (№ 2), п. 127).

2. Існування практики, несумісної з вимогами Конвенції

83. Суд зазначає, що за останні п'ять років, що минули після його перших рішень (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Войтенка), в яких було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв'язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів про відшкодування та у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень, він виніс рішення вже в більше ніж 300 таких справах проти України. Хоча справді існують певні уразливі групи українських громадян, яких ці проблеми зачіпають більше, ніж інших, і яких не обов'язково відносити до певної «категорії громадян, яку легко ідентифікувати», осіб, які перебувають у такій самій ситуації, що і заявник, (див. для порівняння згадані вище рішення у справах Броньовського, п. 189, і Гуттен-Чапської, п. 229). Як видно з практики, напрацьованої на сьогодні Судом при розгляді таких справ, будь-яка особа, яка домоглася від національного органу остаточного рішення, за виконання якого несуть відповідальність органи влади України, наражається

на ризик бути позбавленою можливості скористатися вигодами від такого рішення відповідно до Конвенції.

84. Суд не бачить підстав не погоджуватися з Урядом у тому, що причина затримок у виконанні остаточних рішень національних судів — в існуванні низки різних дисфункцій у правовій системі України. Зокрема, Суд нагадує свої висновки за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу в цій справі, а саме — що затримки у виконанні рішень, винесених на користь заявника, були спричинені поєднанням певних факторів, таких як брак бюджетних коштів, бездіяльність з боку державних виконавців та недоліки в національному законодавстві (див. пункт 55 вище). В інших справах, в яких порушуються аналогічні питання, заявники не мали змоги домогтися вчасної виплати присудженого судом відшкодування через невжиття органами влади певних бюджетних заходів або через запровадження заборони на арешт і продаж майна, що належить підприємствам, які перебувають у державній власності або контролюються державою (див., наприклад, згадані вище рішення у справах Ромашова, Дубенка і Козачка).

85. Суд зауважує, що всі зазначені вище фактори перебували в межах контролю держави, яка досі не спромоглася вжити заходів для покращення ситуації, незважаючи на значну й послідовну практику Суду з вирішення таких справ.

86. Про системний характер проблем, на який указується в цій справі, також свідчить той факт, що на цей час у Суді очікують розгляду приблизно 1400 заяв проти України, які повністю або частково стосуються таких проблем, і кількість таких заяв постійно зростає.

87. Суд належним чином ураховує позицію Комітету міністрів, який визнав, що невиконання рішень національних судових органів є в Україні структурною проблемою, яка залишається невирішеною (див. пункти 38–39 вище).

88. З огляду на викладене вище, Суд доходить висновку, що порушення, зазначені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком недоліків регуляторної та адміністративної практики органів влади держави з виконання рішень національних судів, за які вони несуть відповідальність. Отже, ситуацію у цій справі слід кваліфікувати як таку, що є результатом практики, несумісної з положеннями Конвенції (див. рішення у справі *«Боттаццi проти Італії»*

(*Bottazzi v. Italy*) [GC], № 34884/97, п. 22, ECHR 1999-V, і згадане вище рішення у справі Бурдова (№ 2), пп. 134–135).

3. Запровадження загальних заходів для усунення структурних проблем, що лежать в основі порушень Конвенції у цій справі

89. Суд повторює, що у принципі його завдання не полягає в тому, щоб визначати, які саме заходи з усунення недоліків були б доцільними для виконання державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтею 46 Конвенції. За умови відповідного моніторингу з боку Комітету міністрів за державою-відповідачем залишається право самостійно обирати засоби, за допомогою яких вона виконуватиме своє правове зобов'язання за статтею 46 Конвенції, але такі засоби не повинні суперечити висновкам, викладеним у рішенні Суду (див. згадане вище рішення у справі *«Скоццарі та Джюнта проти Італії»*, п. 249).

90. Структурні проблеми, на існування яких Суд вказує в цій справі, мають широкомасштабний і комплексний характер. Судячи з наявної інформації, вони вимагають здійснення всебічних і комплексних заходів, можливо, законодавчого та адміністративного характеру, із залученням різних національних органів. Справді, Комітет міністрів має кращі можливості і ресурси для здійснення моніторингу за заходами, які має запровадити Україна в цьому зв'язку.

91. Суд схвально відзначає, що питання щодо запровадження заходів для подолання структурних проблем тривалого невиконання рішень та відсутності національних засобів юридичного захисту вже детально розглядалося Комітетом міністрів у взаємодії з органами влади України (див. пункти 38–39 вище). Проте аналіз висновків, яких Суд дійшов у цій справі та інших аналогічних справах проти України, у поєднанні з іншими наявними у Суду відповідними матеріалами свідчить про те, що держава-відповідач демонструє майже повну відсутність бажання вирішувати проблеми, про які йдеться.

92. Суд наголошує, що слід невідкладно запровадити конкретні реформи в законодавстві та адміністративній практиці України для приведення їх у відповідність до висновків Суду в цьому рішенні та до вимог статті 46 Конвенції. Суд залишає за Комітетом міністрів право визначити, який саме шлях подолання зазначених проблем

був би найдоцільнішим, та вказати той чи інший загальний захід, який має вжити держава-відповідач.

93. У цьому зв'язку Суд посилається на основні принципи, які він встановив у своїй практиці вирішення такого питання і яким мають відповідати загальні заходи, що потребуються (див. пункти 45–46 і 51–54 вище).

94. У будь-якому разі держава-відповідач повинна невідкладно — не пізніше ніж упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного,— запровадити в національній правовій системі відповідний засіб юридичного захисту або поєднання таких засобів та забезпечити, щоб такий засіб чи засоби відповідали як у теорії, так і на практиці ключовим критеріям, які Суд встановив у своїй практиці і на які знову вказав у цьому рішенні (див. пункт 63–65 вище). При цьому органи влади України мають належним чином врахувати рекомендації Комітету міністрів Договірним державам щодо покращення національних засобів юридичного захисту (див. 35–36 вище).

4. Процедура, що має застосовуватися в аналогічних справах

95. Суд повторює, що одне із завдань процедури «пілотного» рішення полягає в забезпеченні можливості якомога скорішого відшкодування на національному рівні шкоди, заподіяної великій кількості осіб внаслідок існування структурної проблеми, яку визначено в пілотному рішенні Суду (див. згадане вище рішення у справі Бурдова (№ 2), п. 127). Хоча заходи держави-відповідача мають передусім спрямовуватися на усунення такої дисфункції та запровадження у разі потреби ефективних засобів юридичного захисту стосовно відповідних порушень, вони також можуть включати кроки з врегулювання окремо взятих спорів — наприклад, досягнення дружніх урегулювань із заявниками або одностороннє висунення пропозицій з вирішення спору відповідно до вимог Конвенції. Таким чином, Суд має можливість визначити в «пілотному» рішенні процедуру, яка має застосовуватися у справах, пов'язаних з одними і тими самими структурними проблемами (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Броньовського, п. 198, та у справі *«Ксенідес-Арестіс проти Туреччини»* (*Xenides-Arestis v. Turkey*), № 46347/99, п. 50, від 22 грудня 2005 року).

96. За існуючих обставин Суд вважає за необхідне відкласти розгляд подібних справ до запровадження відповідних заходів державою-відповідачем. Суд вважає за доцільне розрізняти дві категорії справ — справи, які вже перебувають на розгляді в Суді, і ті, що можуть надійти вже після ухвалення цього рішення, аби держава-відповідач мала можливість різними засобами врегулювати спори у справах першої з цих категорій, як це зазначено нижче.

a) Заяви, подані після винесення цього рішення

97. Суд відкладе розгляд всіх нових заяв, поданих до Суду після винесення цього рішення, в яких заявники висуватимуть небезпідставні скарги, пов'язані виключно з тривалим невиконанням рішень національних судів, за виконання яких держава несе відповідальність, а також скарги про відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо такого невиконання. Ця умова з відкладення проваджень діятиме протягом року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного. Заявників у таких справах буде поінформовано відповідним чином.

b) Заяви, подані до винесення цього рішення

98. Водночас стосовно заяв, поданих до винесення цього рішення, Суд вирішує застосувати дещо іншу процедуру. Зокрема, після проголошення цього рішення Суд доведе до відома Уряду України заяви, які порушують питання, подібні до тих, що порушені в цій справі і не містять інших небезпідставних скарг. Змагальні провадження у всіх таких справах будуть відкладені на один рік від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного. Провадження у справах, про які вже було повідомлено Уряду відповідно до підпункту «b» пункту 2 правила 54 Регламенту Суду, але які ще не були розглянуті Судом по суті, також відкладатимуться на такий самий строк.

99. Тимчасом упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного, держава-відповідач повинна забезпечити адекватне й достатнє відшкодування всім заявникам у справах, зазначених у попередньому пункті, про скарги яких стосовно тривалого невиконання рішень національних органів вже було повідомлено Уряд-відповідач. Суд повторює, що затримки з виконанням рішень національних судів мають обчислюватися і оцінювати-

ся в контексті вимог Конвенції, а також відповідно до критеріїв, визначених у цьому рішенні (див., зокрема, пункт 53 вище). На думку Суду, таке відшкодування органи влади можуть забезпечити шляхом запровадження *proprio motu* (з власної ініціативи) ефективного національного засобу юридичного захисту у таких справах або через врегулювання окремо взятих спорів — наприклад, досягнення дружніх урегулювань із заявниками або одностороннє висунення пропозицій з вирішення спору відповідно до вимог Конвенції.

100. Однак, якщо держава-відповідач не запровадить такі заходи після пілотного рішення й надалі порушуватиме Конвенцію, Суд не матиме іншого вибору, ніж відновити розгляд всіх аналогічних заяв, які перебувають у нього на розгляді, і ухвалити щодо них рішення, яке забезпечуватиме ефективне дотримання Конвенції (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *«E. G. проти Польщі»*, п. 28).

101. Рішення про відкладення розгляду зазначених вище справ Суд ухвалюватиме, зберігаючи за собою право в будь-який момент оголосити будь-яку з таких справ неприйнятною або вилучити її зі свого реєстру після досягнення сторонами дружнього врегулювання або вирішення спору іншими засобами відповідно до статей 37 або 39 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

102. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

103. Посилаючись на той факт, що призначене судом відшкодування залишається невиплаченим вже протягом дуже тривалого часу, заявник вимагав призначити йому 1837,63 гривень[7] відшко-

[7] Приблизно 174 євро.

дування інфляційних втрат за заборгованістю за судовими рішеннями, винесеними на його користь. На підтвердження своєї вимоги заявник надав детальні розрахунки, здійснені на підставі офіційних індексів інфляції, виданих Державним комітетом статистики України. Згідно з цими розрахунками призначені йому судом суми знецінилися внаслідок інфляції приблизно наполовину. Заявник також вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 7000 євро.

104. Уряд оспорював вимоги заявника як надмірні і необґрунтовані. Щодо вимог стосовно інфляційних збитків Уряд посилався на той факт, що заявник не надав документів на підтвердження своїх розрахунків.

105. Суд відзначає незаперечність того факту, що держава досі не виконала свого зобов'язання з виконання судових рішень, про які йдеться.

106. Суд також зазначає, що вимога заявника стосовно покриття збитків із врахуванням інфляції підтверджена детальними розрахунками на підставі офіційних даних щодо індексів інфляції. Ураховуючи те, що Уряд не оспорював застосований заявником метод розрахунку і точність його розрахунків (див., наприклад, *«Максиміха проти України»* (*Maksimikha v. Ukraine*), № 43483/02, п. 29, від 14 грудня 2006 року), Суд призначає йому суму згідно із заявленою вимогою, а саме — 174 євро.

107. Щодо вимоги про відшкодування моральної шкоди Суд вважає, що порушення, які встановлено в цій справі, напевне спричинили заявникові стрес і неспокій. Керуючись принципом справедливості, Суд призначає йому відшкодування за цим пунктом у розмірі 2500 євро.

В. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

108. Заявник також вимагав 4350 гривень[8] на відшкодування судових та інших витрат, понесених у національних судах, та 14 000 гривень[9] на відшкодування витрат, понесених у Суді. Він надав договори про надання адвокатом юридичних послуг та квитанції на посвідчення сплати ним цих послуг.

[8] Приблизно 413 євро.

[9] Приблизно 1327 євро.

109. Уряд наполягав, що зазначені вище вимоги є надмірними, і просив Суд розглянути їх з урахуванням критеріїв, напрацьованих Судом у своїй практиці; при цьому Уряд посилався, зокрема, на рішення у справі *«Толстой Милославський проти Сполученого Королівства»* (*Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*), від 13 липня 1995 року, п. 77, серія A, № 316-B).

110. Суд повторює, що згідно з його практикою заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактично понесені і були неминучими, і що їхній розмір є обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну у нього інформацію та зазначені вище критерії, визнає за доцільне призначити заявникові 1740 євро згідно із заявленою вимогою.

С. ПЕНЯ

111. Суд вважає, що пеня у разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* прийнятними скарги за пунктом 1 статті 6 і статтею 13 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу, а решту скарг заявника — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 13 Конвенції.

4. *Постановляє*, що зазначені вище порушення є наслідком несумісної з положеннями Конвенції практики, яка полягає в систематичному невиконанні державою-відповідачем рішень національних судів, за виконання яких вона несе відповідальність і у зв'язку з якими сторони, права яких порушені, не мають ефективних засобів юридичного захисту.

5. *Постановляє*, що держава-відповідач повинна невідкладно — не пізніше ніж упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції,— запровадити ефективний засіб юридичного захисту або комплекс таких засобів юридичного захисту, спроможних забезпечити

адекватне й достатнє відшкодування за невиконання або затримки у виконанні рішень національних судів відповідно до принципів, встановлених практикою Суду.

6. *Постановляє,* що упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного, держава-відповідач повинна надати таке відшкодування всім заявникам, заяви яких, подані до Суду, були повідомлені Уряду на підставі підпункту «b» пункту 2 правила 54 Реґламенту Суду до винесення цього рішення або будуть повідомлені Уряду додатково до цього рішення і які стосуються небезпідставних скарг, пов'язаних виключно з тривалим невиконанням рішень національних судів, за виконання яких держава несе відповідальність, а також скарг про відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо такого невиконання.

7. *Постановляє*, що до запровадження таких заходів Суд відкладає на один рік від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного, провадження в усіх справах, в яких заявниками висуваються небезпідставні скарги, пов'язані виключно з тривалим невиконанням рішень національних судів, за виконання яких держава несе відповідальність, а також скарги про відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо такого невиконання, зберігаючи за собою право в будь-який момент оголосити будь-яку з таких справ неприйнятною або вилучити її зі свого реєстру після досягнення сторонами дружнього врегулювання або вирішення спору іншими засобами відповідно до статей 37 або 39 Конвенції.

8. *Постановляє,* що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним, держава-відповідач має виплатити заявнику:
   i) існуючу заборгованість за судовими рішеннями від 22 серпня 2001 року та 29 липня 2003 року, а також 174 (сто сімдесят чотири) євро, призначених з урахуванням інфляції;
   ii) 2500 (дві тисячі п'ятсот) євро — на відшкодування моральної шкоди, а також 1740 (одну тисячу сімсот сорок) євро — на відшкодування судових витрат, з урахуванням будь-якого податку в разі його стягнення із заявника;
b) зазначені вище суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

c) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.

9. *Відхиляє р*ешту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 жовтня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ОЛЕГ КОЛЕСНИК ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 17551/02)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 листопада 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 лютого 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Олег Колесник проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт,
п. М. Віллігер,

пані М. Лазарова-Трайковська, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також п. С. Філліпс, *заступник секретаря секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 20 жовтня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 17551/02) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Олегом Ревазовичем Колесником (далі — заявник) 2 листопада 2001 року.

2. Заявника, якому було надано право на безоплатне представництво в Суді, представляв І. Погасій, адвокат, що практикує у м. Кіровограді. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що розгляд його справи судом був несправедливим, що його було допитано за відсутності адвоката та змушено надати зізнавальні показання, а також що він був позбавлений можливості допитати важливих свідків обвинувачення.

4. 8 вересня 2006 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1963 року народження, на даний час він відбуває покарання в Житомирській виправній колонії № 8, Україна.

6. Як стверджує заявник, 7 листопада 1998 року (10 листопада 1998 року, як свідчать документи) його разом з трьома іншими особами було затримано за підозрою у вчиненні двох убивств за обставин, що обтяжують покарання, та розбою. За твердженням заявни-

ка, він зазнав поганого поводження з боку працівників міліції, які змушували його надати зізнавальні показання і відмовитися від права на захист.

7. Під час першого допиту 10 листопада 1998 року заявник зізнався, що 19 серпня 1998 року він разом з іншими підозрюваними учинив вбивство пані Ч. (далі — потерпіла Ч.), перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння. Він також зізнався, що 2 жовтня 1998 року він разом з іншими підозрюваними учинив вбивство пана Б. (далі — потерпілий Б.). Подібні зізнавальні показання він дав 11 листопада 1998 року під час відтворення обстановки і обставин подій на місці вчинення злочину. 13 листопада 1998 року заявника було знову допитано, і він підтвердив свої зізнавальні показання. Подібні показання дали й підозрювані Т., У. і Б. Усі слідчі дії проводилися без надання юридичної допомоги захисника.

8. 18 листопада 1998 року заявникові було призначено адвоката-захисника.

9. Тим часом (дата невідома) мати заявника звернулася до прокуратури м. Кіровограда зі скаргою, вимагаючи порушення кримінальної справи щодо кількох працівників міліції, які, за її словами, піддали заявника нелюдському поводженню. 24 грудня 1998 року прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину в діях працівників міліції. Ані заявник, ані його мати не оскаржували цю постанову в суді.

10. 29 березня 1999 року під час допиту як обвинуваченого заявник заперечив свої попередні зізнавальні показання і заявив про свою невинуватість, стверджуючи, що його примусили зізнатися у злочинах, які він не вчиняв.

11. 2 червня 1999 року досудове слідство було завершено і справу, порушену щодо заявника та чотирьох інших підозрюваних (Т., У., Б. та І.), було передано на розгляд до Кіровоградського обласного суду (далі — обласний суд).

12. 1 липня 1999 року обласний суд повернув справу до прокурора Кіровоградської області на додаткове розслідування, оскільки було встановлено, що слідчими органами не було дотримано вимог деяких положень Кримінально-процесуального кодексу, і такі порушення не можна було виправити під час судового розгляду. У своїй ухвалі суд зазначив, зокрема, що слідчі органи порушили

право обвинуваченого на захист. Суд встановив, що кримінальні обвинувачення стосовно заявника та інших підозрюваних у справі потребували обов'язкового забезпечення їм юридичного представництва вже на самому початку розслідування, але цього забезпечено не було. Зокрема, суд акцентував увагу на тому факті, що допити заявника 10 і 13 листопада 1998 року та відтворення обстановки і обставин подій на місці злочину 11 листопада 1998 року було проведено без участі захисника. Такі самі недоліки було виявлено стосовно зізнавальних показань інших обвинувачених у справі. Суд також зазначив, що слідчі органи не знайшли знаряддя вбивства та інших речових доказів. Ухвалою було зобов'язано прокуратуру повторно провести всі слідчі дії у присутності захисників обвинувачених у справі.

13. 10 травня 2000 року додаткове розслідування було завершено і справу передано до обласного суду.

14. Як під час додаткового розслідування, так і під час судового розгляду заявник та інші обвинувачені у справі відмовилися від своїх зізнавальних показань. Вони також заявили, що їх примусили свідчити проти себе.

15. 6 лютого 2001 року обласний суд, розглянувши справу як суд першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні двох вбивств за обставин, що обтяжують покарання, та розбою і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Обвинувальний вирок у справі заявника ґрунтувався на його зізнавальних показаннях, які він давав 10, 11 і 13 листопада 1998 року, а також на подібних показаннях інших підсудних у справі та показаннях свідків.

16. Щодо першого вбивства, то обласний суд також взяв до уваги показання пані В., яка заявила, що була свідком вчинення злочину і що підсудний Т. наказав їй мовчати. Обласний суд також зауважив, що під час досудового слідства пані В. впізнала підсудних Т. і У. (їй показали їхні фотографії); однак вона не з'явилася в судове засідання для участі в розгляді справи. Обласний суд також послався на показання пана Ч. (сина потерпілої Ч.), який упізнав три уламки держака сапи, які було знайдено на місці злочину і які, як стверджувалося, могли бути знаряддями вчинення злочину; а також на результати додаткової судово-медичної експертизи, згідно з висновком якої смерть потерпілої Ч. могла настати за обставин, зазначених

заявником 11 листопада 1998 року під час відтворення обставин і обстановки подій на місці вчинення злочину.

17. Щодо другого вбивства, то обласний суд взяв до уваги, зокрема, такі докази: результати судово-біологічної та судово-медичної експертиз, згідно з висновками яких кров, виявлена на куртці, вилученій у заявника, могла належати потерпілому Б.; показання пана П. про те, що в жовтні 1998 року заявник та підсудний Т. продали йому за один літр алкогольного напою електроплиту, яка належала потерпілому Б.; і показання пані Н. (матері потерпілого Б.), яка виявила, що з квартири її сина зникли електроплита і гроші (35 гривень). Ані пан П., ані пані Н. не були присутніми в судовому засіданні під час розгляду справи.

18. Обласний суд висловив сумнів у достовірності показань пана М. і пана Ч. В. Згідно з показаннями пана М., які він дав у суді, 19 серпня 1998 року з 8-ї до 19 год. заявник допомагав йому ремонтувати будинок його товариша. Згідно з показаннями пана Ч. В., які він дав у суді, з 25 вересня до 6 жовтня 1998 року заявник ремонтував його комору.

19. Клопотання захисника про допит пані Ма., пані Ч. В. і пані Ч., які, як стверджувалося, могли підтвердити алібі заявника, було відхилено як таке, що не має відношення до справи.

20. У касаційній скарзі до Верховного Суду України заявник та його захисник оскаржили вирок за низкою пунктів. По-перше, вони заперечували прийнятність доказів, здобутих із порушенням закону,— показання заявника та інших підсудних у справі, які містили свідчення проти самих себе, а також показання свідків, отримані під час першого досудового слідства. Захисник посилався на те, що 1 липня 1999 року обласний суд повернув справу на додаткове розслідування саме через те, що показання заявника та інших підсудних у справі було отримано з порушенням закону, у зв'язку з чим вони не можуть визнаватися допустимими доказами. У касаційній скарзі також зазначалося, що обласний суд спирався на показання свідків, яких суд не допитував у судовому засіданні, проігнорував показання свідків М. і Ч. В., які підтверджували алібі заявника, і відмовився задовольнити клопотання захисту про виклик інших свідків. Заявник також скаржився, що його примусили свідчити проти себе і вперше дозволили зустрітися із захисником лише 29 березня 1999 року.

21. 10 травня 2001 року Верховний Суд України залишив вирок від 6 лютого 2001 року без змін. Стосовно скарг заявника він зазначив таке:

> «...Дані, які дозволили б сумніватися в правдивості свідків В. і Ч., в матеріалах справи відсутні.
>
> Свідок В., чиї показання на попередньому слідстві були досліджені відповідно до статті 306 КПК України...
>
> ...підстав, які ставлять під сумнів достовірність показань свідка П., в матеріалах справи немає.
>
> ...Доводи засуджених про недозволені методи ведення слідства є необґрунтованими. Під час попереднього слідства за заявами [засуджених] було проведено перевірку, внаслідок якої було відмовлено у порушенні кримінальної справи стосовно працівників міліції Кіровського РВ УМВС...
>
> ...Безпідставними є доводи засудженого Колесника та його адвоката про те, що суд не перевірив алібі Колесника, яке підтвердили свідки М. і Ч. В. В судовому засіданні було ретельно досліджено та належним чином оцінено показання цих свідків, і суд правильно піддав сумніву їх показання, оскільки раніше Колесник під час попереднього слідства не посилався на цих осіб, а останні не могли пояснити суду причину, чому вони пам'ятають точні дати і обставини подій зі спливом тривалого часу...
>
> ...Безпідставними є і доводи засудженого Колесника і Б. щодо порушення, як вони стверджують, права на захист. В чому конкретно це виявилося, засуджені не зазначають. Як видно із матеріалів справи, під час попереднього слідства законні права та інтереси [засуджених] захищали [адвокати], які були присутніми під час проведення найважливіших слідчих дій».

22. Верховний Суд України підтвердив те, що вину заявника та інших підсудних доводять показання, які вони давали під час першого досудового слідства, показання пані В., пана Ч., пані Н. і пана П., отримані під час досудового слідства, а також речові докази — знайдені на місці злочину три уламки держака сапи, що належали потерпілій Ч., куртка, вилучена з будинку заявника, та електроплита, вилучена у пана П. Вмотивовуючи своє рішення, суд також посилався на результати судово-біологічної та судово-медичної експертиз.

23. Ані заявник, ані його захисник не були присутніми в судовому засіданні під час розгляду справи у Верховному Суді України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

24. Відповідні положення національного законодавства стисло наведено в рішеннях у справах *«Яременко проти України»* (*Yaremenko v. Ukraine*) (заява № 32092/02, пп. 45–53, рішення від 12 червня 2008 року) та *«Жогло проти України»* (*Zhoglo v. Ukraine*) (№ 17988/02, п. 21, від 24 квітня 2008 року).

ПРАВО

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

25. Заявник скаржився, що провадження в його справі було несправедливим. Він стверджував, що на початковому етапі розслідування його примусили свідчити проти себе і що основні слідчі дії проводилися без участі захисника. Він також скаржився, що був позбавлений можливості допитати ключових свідків обвинувачення, оскільки вони не з'явилися в судове засідання для участі в розгляді справи. За його твердженням, докази, здобуті завдяки згаданим вище порушенням, було покладено в основу обвинувального вироку в його справі. Він посилався на пункт 1 та підпункти «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних положеннях яких зазначено:

> «1. Кожен має право на справедливий … розгляд його справи… судом…, який … встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення…
>
> …
>
> 3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:
>
> …
>
> c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достат-

ніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; ...»

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

26. Уряд висунув попереднє заперечення щодо прийнятності скарги заявника за підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Уряд доводив, що скарги заявника стосовно ненадання йому юридичної допомоги захисником під час допиту та інших слідчих дій, які проводилися 10, 11 і 13 листопада 1998 року, було подано надто пізно, оскільки на день подання заяви (2 листопада 2001 року) вже минуло понад шість місяців від зазначених вище дат або навіть від дати, коли заявник звернувся з таким питанням до національного суду (29 червня 1999 року).

27. Заявник доводив, що він подав заяву в межах встановленого строку, оскільки остаточне рішення в порушеній щодо нього кримінальній справі було винесене Верховним Судом України 10 травня 2001 року.

28. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, і що завдання Суду полягає в тому, щоб з'ясувати, чи був увесь зазначений процес, включно зі способом, у який здійснювався збір доказів, «справедливим» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах *«Шабельник проти України»* (*Shabelnik v. Ukraine*), заява № 16404/03, п. 51, рішення від 19 лютого 2009 року, та *«Лаудон проти Німеччини»* (*Laudon v. Germany)*, заява № 14635/03, пункт 56, рішення від 26 квітня 2007 року). Щоб оцінити, якою мірою стверджуване порушення процесуальних прав могло позначитися на справедливості всього провадження, заявник мусив чекати на остаточне рішення у справі. Можна було обґрунтовано очікувати звернення заявника із згаданими вище скаргами в апеляційному порядку до Верховного Суду України, що вважається ефективним засобом юридичного захисту щодо скарг на несправедливість провадження

в кримінальній справі (див., *mutatis mutandis*, ухвалу у справі *«Архипов проти України»* (*Arkhipov v. Ukraine*), заява № 25660/02, ухвала від 18 травня 2004 року). Суд також зазначає, що заявник справді порушив усі зазначені питання у своїй касаційній скарзі до Верховного Суду (див. пункт 20 вище). Тому Суд відхиляє попереднє заперечення Уряду.

29. Суд вважає, що скарги заявника за пунктом 1 та підпунктами «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними за якихось інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. ЩОДО СУТІ

30. Оскільки, як уже було зазначено вище, вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, Суд розглядатиме ці скарги в контексті вимог цих двох положень, узятих разом (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі *«Ван Мехелен та інші проти Нідерландів»* (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*), рішення від 23 квітня 1997 року, пункт 49, Reports of Judgments and Decisions 1997-III).

1. Право не свідчити проти себе і право на захист

а) Доводи сторін

31. Уряд доводив, що під час досудового слідства заявника представляв захисник, однак на самому початку розслідування, коли заявника повідомили про його право на юридичну допомогу захисника, він відмовився від цього права і підписав документ, який підтверджував його намір захищати себе особисто. Крім того, мати заявника, яку поінформували про затримання заявника, не зверталася зі скаргами про відсутність захисника. Під час слідчих заходів, які здійснювалися 10, 11 і 13 листопада 1998 року, заявник також не заявляв скарг про відсутність захисника, а з 18 листопада 1998 року йому було забезпечено юридичну допомогу.

32. Уряд також посилався на те, що право заявника не свідчити проти себе та право на захист гарантує Конституція та закони Украї-

ни. Він також доводив, що заявник мав можливість оскаржити будь-які дії, які слідчий здійснював згідно з Кримінально-процесуальним кодексом. Тому Уряд вважав, що згадані вище права заявника порушено не було.

33. Заявник доводив, що з огляду на злочини, у вчиненні яких його підозрювали, участь захисника в його справі була обов'язковою із самого початку розслідування. Він також стверджував, що органи влади повинні були спочатку призначити захисника в його справі і лише після цього приймати рішення щодо відмови від такої юридичної допомоги. Він стверджував, що його примусили відмовитися від захисника, і посилався на те, що в ухвалі від 1 липня 1999 року обласний суд визнав наявність порушення його права на захист.

34. Заявник також доводив, що обвинувальний вирок у його справі ґрунтувався на його свідченнях проти себе, яких від нього домоглися за допомогою тиску, і що він не мав змоги поскаржитися на це, оскільки перебував під контролем міліції. Крім того, за його твердженням, зі скаргами на жорстоке поводження з ним працівників міліції безуспішно зверталася до прокурора його мати.

b) Оцінка Суду

35. Суд повторює, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист адвоката, який, у разі потреби, призначається офіційно, не є безумовним, забезпечення такого права є одним з основних передумов справедливого судового розгляду (див. рішення у справі *«Кромбах проти Франції»* (*Krombach v. France*), заява № 29731/96, пункт 89, *ЄСПЛ* 2001-II). Права захисту буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні особи судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника (див. рішення у справі *«Сальдуз проти Туреччини»* (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, пункт 55, *ЄСПЛ* 2008-...).

36. Стосовно використання доказів, отриманих з порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що ці права — загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції. Такі права слід забезпечувати, зокрема, для того, щоб захистити обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, сприяючи таким чином уникненню судових поми-

лок та реалізації цілей статті 6 Конвенції. Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що сторона обвинувачення в кримінальній справі, намагаючись довести свою версію проти обвинуваченого, не може використовувати докази, отримані за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого (див. згадане вище рішення у справі *Шабельник* (*Shabelnik*), пункт 55 з наведеними посиланнями).

37. Суд зазначає, що національні суди визнали наявність порушення процесуальних прав заявника на першому етапі розслідування, зокрема його права на захист (див. пункт 12 вище). Проте, незважаючи на визнання такого порушення, вирішальними доказами при винесенні обвинувального вироку у справі заявника стали його зізнавальні показання, отримані за відсутності захисника та за обставин, які дають підстави підозрювати, що і заявлена ним на самому початку відмова від юридичної допомоги захисника, і його зізнавальні показання були здобуті всупереч його волі.

38. Отже, у зв'язку з цим мало місце порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції.

2. Допит свідків

a) Доводи сторін

39. Уряд доводив, що, перед тим як справу розглянув суд, заявникові та його захисникові було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи та показаннями всіх свідків. Крім того, коли в судовому засіданні було порушено питання про те, що явку деяких свідків, включаючи викликаних за клопотанням заявника, не було забезпечено, і суддя суду першої інстанції запитав, чи погоджуються сторони на проведення слухання за відсутності цих свідків, ані заявник, ані його захисник не заперечили проти цього. Вони не заперечили й проти закінчення слухання, залишивши це питання на розсуд суду.

40. Заявник стверджував, що ані він, ані суд не мали можливості заслухати свідків безпосередньо в судовому засіданні та поставити їм запитання, тому показання таких свідків не могли бути використані як докази проти нього. Він також стверджував, що разом з іншими підсудними наполягав на допиті пана П. у судовому засіданні.

b) Оцінка Суду

41. Суд повторює, що з метою забезпечення змагальності процесу всі докази мають, як правило, подаватися у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого. Існують винятки з цього принципу, але вони не можуть призводити до порушення права на захист. За деяких обставин може виникнути потреба у використанні показань, отриманих на етапі розслідування. Якщо підсудному було надано достатню й належну можливість спростувати такі показання — при їх оголошенні або на пізнішому етапі провадження,— саме по собі їх прийняття як доказів не суперечитиме вимогам пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції. Але з цього природно випливає, що в разі, якщо обвинувальний вирок виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, яку обвинувачений (підсудний) не мав можливості допитати особисто чи домогтися її допиту під час розслідування справи або судового розгляду, права сторони захисту виявляються обмеженими настільки, що передбачені статтею 6 Конвенції гарантії виявляються порушеними. Щодо показань свідків, допитати яких у присутності підсудного або його захисника виявилося неможливим, Суд зауважує, що пункт 1 статті 6 Конвенції, узятий у поєднанні з пунктом 3 статті 6 Конвенції, вимагає від Договірних Сторін ужити конкретних заходів для того, щоб підсудний мав можливість допитати свідків, які свідчать проти нього, чи домогтися їх допиту. Однак, якщо немає підстав звинувачувати органи влади в недостатньо старанних зусиллях із забезпечення підсудному можливості допитати відповідних свідків, відсутність цієї можливості як така не означає необхідності припинення кримінального переслідування. Водночас слід з надзвичайною обережністю ставитися до доказів, отриманих від свідка за обставин, що не давали змоги забезпечити право сторони на захист тією мірою, якою Конвенція завжди вимагає забезпечувати його. Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не мала можливості спростувати (див. згадане вище рішення у справі *Жогло* (*Zhoglo*), пп. 38–40 з наведеними посиланнями).

42. Суд зазначає, що у справі, яка розглядається, суд не допитав ключових свідків обвинувачення, а заявник не мав можливості поставити їм запитання на очній ставці ані на етапі розслідування,

ані під час судового розгляду. Подані Урядом докази і пояснення не свідчать про те, що національні органи влади вжили достатніх заходів, щоб забезпечити присутність цих свідків у судовому засіданні. Стосовно тверджень Уряду про те, що заявник та його захисник не заперечували проти подовження розгляду справи без допиту зазначених свідків, Суд не вважає можливим розцінювати такі дії як опосередковану згоду на використання показань цих свідків як важливих доказів в обвинувальному вироку у справі заявника. Крім того, слід взяти до уваги той факт, що питання про неможливість допитати свідків заявник та його захисник порушували у своїй касаційній скарзі до Верховного Суду. Незважаючи на зазначені вище недоліки, показання свідків пані В., пана П. і пані Н. (див. пункти 16 і 17 вище), разом із згаданими вище зізнавальними показаннями обвинувачених, стали важливою частиною доказів, покладених в основу обвинувального вироку у справі заявника.

43. Отже, й у цьому зв'язку заявника позбавили можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Відповідно мало місце порушення пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

II. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

44. Заявник скаржився, що тримання його під вартою під час досудового слідства було незаконним, і посилався при цьому на пункти 3 і 4 статті 5 Конвенції. Він також посилався на статтю 13 Конвенції, не наводячи ніякого додаткового обґрунтування. Він, врешті-решт, скаржився, що на початковому етапі розслідування він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції.

45. Суд розглянув ці скарги заявника. Втім, беручи до уваги всі наявні матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що вони не містять жодних ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

46. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони пе-

редбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. ШКОДА

47. Заявник вимагав 98 388 гривень (що приблизно дорівнює 8720 євро) відшкодування матеріальної шкоди і 55 000 євро — відшкодування моральної шкоди.

48. Уряд вважав ці вимоги надмірними і стверджував про відсутність причинного зв'язку між заявленою вимогою про відшкодування моральної шкоди і стверджуваними порушеннями. Тому Уряд наполягав на тому, щоб ці вимоги було відхилено.

49. Суд не бачить ніякого причинного зв'язку між виявленим порушенням і матеріальною шкодою, про яку стверджує заявник, і тому відхиляє цю вимогу. Суд також зазначає, що у випадку, коли особу, як мало місце у цій справі, було засуджено за результатами судового процесу, який не відповідав вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення може в принципі бути повторний розгляд справи, її перегляд або перегляд рішення у справі у разі надходження відповідного клопотання (див. рішення у справі «*Надточій проти України*» (*Nadtochiy v. Ukraine*), заява № 7460/03, пункт 55, рішення від 15 травня 2008 року). Тому Суд вважає, що визнання порушення само по собі становить достатню справедливу сатисфакцію.

В. СУДОВІ ВИТРАТИ

50. Заявник також вимагав 4500 євро відшкодування судових витрат.

51. Уряд доводив, що ця вимога не підтверджена відповідними документами. Тому, на думку Уряду, ця вимога має бути відхилена.

52. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими і що їхній розмір є обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та виходячи із зазначених вище критеріїв, відхиляє цю вимогу.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Відхиляє* попереднє зауваження Уряду.

2. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за пунктами 1 і 3 статті 6 Конвенції на те, що обвинувальний вирок у його справі ґрунтувався на зізнавальних показаннях, здобутих з порушенням його права «на мовчання» та права не свідчити проти себе, що його позбавили можливості допитати більшість свідків обвинувачення і що йому перешкоджали ефективно здійснювати своє право на захист під час допиту на початковому етапі розслідування у справі, і оголошує решту скарг у заяві неприйнятними.

3. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно права заявника на захист і права не свідчити проти себе.

4. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно права на допит свідків.

5. *Постановляє,* що встановлення порушення само по собі становить достатню справедливу сатисфакцію в частині відшкодування моральної шкоди, якої зазнав заявник.

6. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 листопада 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

С. Філліпс	**П. Лоренцен**
заступник секретаря секції	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ШАГІН ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 20437/05)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Шагін проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте,

п. М. Віллігер, пані М. Лазарова-Трайковська,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 20437/05), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином Росії Ігорем Ігоревичем Шагіним (далі — заявник) 1 червня 2005 року.

2. Заявника представляла пані О. Лисак, адвокат, що практикує в Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, що судовий розгляд його справи не був відкритим, а деякі заяви високих посадових осіб державних органів, оприлюднені в засобах масової інформації стосовно його справи, несумісні з принципом презумпції невинуватості.

4. 27 березня 2007 року Суд вирішив повідомити Уряд про надходження заяви. Було також вирішено розглядати заяву по суті одночасно з питанням щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29). Уряд Росії не заявив про намір реалізувати своє право на участь у провадженні відповідно до пункту 1 статті 36 Конвенції.

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник — Ігор Ігорович Шагін, громадянин Росії, 1970 року народження, живе в Києві.

A. ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО

6. За підозрою в організації групою господарських товариств «ТОП-Сервіс», якою керував заявник, озброєної банди з метою

вбивства державних службовців і підприємців, які начебто заважали діяльності цієї групи, було порушено кримінальну справу.

7. 28 квітня 2000 року Подільський районний суд м. Києва видав санкцію на адміністративний арешт заявника строком на дванадцять діб за злісну непокору вимогам працівників міліції.

8. У період з 28 квітня до 10 травня 2000 року заявника допитували і він брав участь у цілій низці слідчих дій як свідок у кримінальній справі (див. пункт 6 вище).

9. 10 травня 2000 року заявника було затримано як підозрюваного, і наступного дня він уперше зустрівся з адвокатами.

10. 19 травня 2000 року прокуратура м. Києва пред'явила заявникові обвинувачення у бандитизмі, а саме — у створенні банди, учасники якої підозрюються у вчиненні восьми вбивств, замаху на вбивство та завданні тяжких тілесних ушкоджень.

11. 18 квітня 2001 року досудове слідство було оголошено закінченим і заявникові було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

12. 26 червня 2001 року слідство було відновлено і заявникові пред'явили нові обвинувачення. Окрім бандитизму, йому пред'явили обвинувачення у посяганні на життя працівників правоохоронних органів, у замовленні вбивства з корисливих мотивів у зв'язку з виконанням потерпілими службових обов'язків та у вчиненні цих дій повторно організованою групою осіб за його наказами.

13. Того самого дня адвокат заявника звернувся до прокуратури м. Києва зі скаргою, в якій стверджував, що, відновивши слідство у справі, слідчий тим самим незаконно продовжив строк тримання заявника під вартою і порушив його право на захист.

14. 27 червня 2001 року прокуратура м. Києва відхилила вищезазначені скарги, зазначивши, зокрема, що слідство було відновлено у зв'язку з необхідністю проведення додаткових слідчих дій, і що заявникові буде знову надано можливість ознайомитися з матеріалами справи після закінчення слідства.

15. 29 січня 2002 року прокуратура м. Києва визнала необґрунтованими скарги заявника, зокрема, на ненадання йому доступу до графіка ознайомлення з матеріалами справи і до деяких документів, оскільки заявник підписав пояснення, в яких стверджував протилежне.

16. 13 лютого 2002 року заявнику було пред'явлене нове обвинувачення. До пред'явленого йому обвинувачення в замовленні вбивства додано додаткові епізоди.

17. У період з 13 до 15 лютого 2002 року, після задоволення клопотання заявника про подання пояснень стосовно нових обвинувачень, він подав їх у письмовій формі, стверджуючи, що сам став жертвою бандитизму. Натомість 15 лютого 2002 року слідчий запропонував заявнику відповісти на його запитання, оскільки, на думку слідчого, пояснення заявника не стосувалися суті пред'явлених обвинувачень. Заявник пояснив, що відповість на запитання одразу після того, як напише свої пояснення, і попросив не заважати йому повною мірою скористатися такою можливістю. Того самого дня слідчий оголосив про закінчення слідства, визнавши пояснення заявника такими, що не мають стосунку до слідства. Адвокат заявника поскаржився на це прокуророві Києва, але той підтвердив правомірність дій слідчого.

18. 30 вересня 2002 року справу було направлено на розгляд до Апеляційного суду м. Києва (далі — Київський апеляційний суд). Надалі заявника представляли у справі принаймні двоє професійних адвокатів.

B. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

19. Провадження в Київському апеляційному суді, який розглядав справу в першій інстанції, тривало з 4 листопада 2002 року до 16 березня 2004 року. Оскільки справа привернула до себе увагу громадськості і суд не мав приміщення, достатньо просторого, щоб умістити всіх бажаючих бути присутніми на судовому розгляді, суд орендував приміщення кінотеатру.

20. Однак згодом, 23 травня 2003 року, суд виніс ухвалу про проведення закритих судових засідань, зазначивши таке:

> «(...) Судові засідання постійно відвідує особа, яка, з її слів, за дорученням Шагіна І. І. веде на диктофон аудіозапис. На неодноразові зауваження головуючого з цього приводу ця особа не реагує. Крім того, ця особа постійно при собі має пістолет.
>
> Враховуючи об'єм пред'явленого обвинувачення, з метою запобігання розголошенню показань потерпілих і свідків та з метою забезпе-

чення безпеки учасників процесу та свідків, відповідно до рекомендацій, які містяться в пункті 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів, та осіб, які беруть участь у судочинстві», ст. 7, ст. 16 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», (…)

УХВАЛИВ:

подальше слухання кримінальної справи про обвинувачення Шагіна Ігора Ігоровича [та ін.] проводити у закритому судовому засіданні».

21. Згідно з процесуальним законодавством ця ухвала не підлягала оскарженню. Заперечивши той факт, що він комусь доручав здійснювати аудіозапис судових засідань, заявник безуспішно домагався розслідування інциденту і просив суд переглянути своє рішення.

22. Надалі розгляд справи відбувався в закритому судовому засіданні в кінотеатрі.

23. Як свідчить лист від 20 листопада 2003 року, надісланий Київським апеляційним судом місцевому адвокатському об'єднанню стосовно питання, не пов'язаного з цим судовим процесом, заходи безпеки, здійснювані під час судового розгляду, включали, зокрема, залучення щонайменше сімдесяти правоохоронців.

24. Протягом судового процесу показання дали приблизно п'ятдесят п'ять свідків і п'ятнадцять підсудних. Суд розглянув письмові показання приблизно ста свідків, яких було допитано під час досудового слідства і які, однак, не з'явилися на судовий розгляд, а також зізнавальні показання підсудних, отримані під час досудового слідства. Суд також переглянув відеозаписи кількох відтворень обстановки і обставин подій. Він також дослідив велику кількість письмових доказів і висновків експертів, серед яких були такі документи: реєстраційні та установчі документи всіх компаній, які входили до складу групи; їхні договори з усіма іншими компаніями, залученими у процес їхньої комерційної діяльності; висновки за результатами відповідних перевірок, які було проведено в Росії, Білорусі, Латвії та Естонії в рамках надання міждержавної правової допомоги; висновки за результатами перевірки, проведеної Інтерполом, а також велика кількість інших документів.

25. Під час судового розгляду підсудні відмовилися від своїх зізнавальних показань і заявили про свою невинуватість. Вони стверджували, що їх примусили свідчити проти себе і заявника. Суд дослідив їхні скарги на погане поводження під час перебування в міліції (на що заявник не скаржився) і визнав їх необґрунтованими, пославшись, зокрема, на результати проведених стосовно них медичних експертиз, а також на те, що під час розслідування не надходило ніяких скарг з їхнього боку.

26. У процесі судового розгляду заявник заявив клопотання про виклик певних свідків. Серед них був пан Ф., один із співзасновників очолюваних заявником компаній, який, як стверджувалося, мав більше інформації, ніж та, що була ним повідомлена під час досудового слідства, деякі посадові особи митниці, а також директор однієї з російських компаній, який нібито міг підтвердити свої ділові стосунки із заявником. Суд задовольнив клопотання заявника стосовно пана Ф., але відхилив інші клопотання. Суд неодноразово викликав пана Ф. у судове засідання, але той не з'явився.

27. Суд першої інстанції встановив, що заявник керував низкою компаній, причетних до фінансових махінацій, і створив банду для захисту своїх бізнесових інтересів.

28. 15 березня 2004 року, визнавши заявника винним в організації банди, за трьома епізодами обвинувачення в замовленні вбивства, а також у підбурюванні до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень працівникові правоохоронних органів та посяганні на життя працівника правоохоронних органів суд призначив заявнику покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

29. Заявник подав касаційну скаргу, якою оскаржив зазначене вище рішення за цілою низкою питань: допустимість прийнятих судом доказів, відсутність вирішальних доказів щодо кожного епізоду обвинувачення, відмова слідчого продовжувати допит заявника та відмова суду викликати або забезпечити присутність певних свідків. Заявник також поскаржився, що високі посадові особи прокуратури публічно оголосили його винним ще до першого його допиту як підозрюваного у справі і що суд також із самого початку виходив із презумпції його вини.

30. 14 грудня 2004 року за результатами відкритого розгляду справи, заслухавши доводи обвинувачення і захисту та проаналізувавши матеріали справи, Верховний Суд України залишив вирок

стосовно заявника без змін. У своїй ухвалі Верховний Суд не розглянув жодного з конкретних питань, порушених у касаційній скарзі. За твердженням заявника, відбулося лише одне засідання Верховного Суду, яке тривало приблизно чотири години.

С. ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ 10 ТРАВНЯ 2000 РОКУ ТА ВИСВІТЛЕННЯ ЇЇ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

31. 10 травня 2000 року, одразу після затримання заявника як підозрюваного у кримінальній справі, прокуратура м. Києва організувала прес-конференцію, яку широко висвітлювали засоби масової інформації.

32. 12 травня 2000 року в щоденній газеті «Сегодня» було опубліковано статтю під заголовком «У столиці заарештовано банду кілерів», у якій повідомлялося таке:

> «Прокурор Києва Ю. Г., його перший заступник В. Ш. та перший заступник начальника столичної міліції розповіли [журналістам] про арешт чотирнадцяти членів банди, яка орудувала в місті з 1997 року.
>
> ...Як основний замовник, за твердженням правоохоронців, підозрюється директор однієї зі структур «Топ-Сервісу» Ігор Шагін. Його обвинувачують у восьми «замовленнях», включно із замовленнями вбивства... За виконання злочинів Шагін передав спільникам близько 100 000 доларів готівкою... Прокурор Києва акцентував увагу на тому, що «замовлені» посадові особи переслідувалися бандитами виключно за те, що сумлінно виконували службові обов'язки, а це суперечило планам структури, очолюваної Шагіним...».

33. Того самого дня в щоденній газеті «Факты и Комментарии» було опубліковано статтю під заголовком «Вперше в Києві заарештовано організовану групу вбивць, яка виконувала замовлення на усунення державних чиновників». У статті повідомлялося таке:

> «Учора під час брифінгу прокурор Києва Ю. Г. повідомив журналістам, що ... викрито серію замовних вбивств і замахів на вбивство... Заарештовано чотирнадцять членів [організованого злочинного] угруповання, яке брало участь у вчиненні цих злочинів: шість кілерів, три посередники, чотири замовники і постачальник зброї. Серед заарештованих і керівник банди — один з директорів відомої тор-

говельної фірми ТОВ «ТОП-Сервіс» Ігор Шагін. Кілери зізналися, що саме він був замовником замахів…».

34. У статті також наводилися слова першого заступника прокурора м. Києва В. Ш.:

«Тридцятирічний Ігор Шагін… був замовником восьми з дванадцяти встановлених нами епізодів. …Загалом за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів…».

35. Того самого дня в щоденній газеті «День» було опубліковано статтю під заголовком «Викрито «авторитета на замовлення» (на його рахунку вісім злочинів проти держслужбовців Києва)», у якій повідомлялося таке:

«Замовником восьми злочинів щодо державних службовців, скоєних у період із 1997-го по 2000 рік …, є директор ТОВ «ТОП-Сервіс», громадянин Росії Ігор Шагін. Про це на прес-конференції учора … повідомив прокурор столиці Ю. Г.».

36. Того самого дня в щоденній газеті «Киевские ведомости» було опубліковано статтю під заголовком «Смертоносний ТОП-Сервіс», у якій наведено такі слова першого заступника прокурора м. Києва:

«За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів… Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер».

37. Наведені вище витяги з виступу першого заступника прокурора м. Києва В. Ш. також з'явилися 16 травня 2000 року в статті «Хто стоїть за кілерами», опублікованій у газеті «Вечерние Вести».

38. 15 травня 2000 року в газеті «Свобода» було опубліковано статтю під заголовком «Бізнес на крові», у якій повідомлялося:

«Сенсаційні повідомлення про знешкодження великого бандитського угруповання оприлюднили на минулому тижні голова Державної податкової адміністрації України М. А. та прокурор міста Києва Ю. Г. За 12 заарештованими, з яких, за словами заступника Міністра внутрішніх справ В. М., 6 — професійні вбивці, тягнеться довгий шлейф резонансних злочинів… Керівники «силових» відомств запевняють, що … державні службовці … стали жертвами бізнесових апетитів громадянина Росії Ігоря Шагіна, який очолював київське ТОВ «ТОП-

> Сервіс». Пам'ятаєте симпатичну рекламу на ТВ — «Ой, «Топ-Сервіс», ой, «Топ-Сервіс», люди тут хороші…»? Хороша людина Шагін «замовляв» тих, хто якимось чином заважав реалізації його планів».

39. 18 травня 2000 року в щотижневій газеті «Юридическая практика» було опубліковано статтю під заголовком «Презумпція невинуватості по-українськи», в якій висловлено думку, що заяви посадових осіб державних органів стосовно справи заявника несумісні з принципом презумпції невинуватості. У статті наведено такі слова прокурора м. Києва Ю. Г.:

> «Кілери свідчать, що Шагін замовив кілька замахів на вбивство»; «Ці злочини можна вважати розкритими, хоча слідство ще триває».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. ГЛАСНІСТЬ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

40. Стаття 129 Конституції України гарантує гласність судового процесу як одну з основних засад судочинства.

41. У відповідному положенні статті 9 Закону України «Про судоустрій України» зазначено:

> «Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, передбачених процесуальним законом. (…) Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом».

42. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу передбачають:

> **«Стаття 20. Гласність судового розгляду**
>
> Розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці.
>
> Закритий судовий розгляд, крім того, допускається за мотивованою ухвалою суду в справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, в справах про статеві злочини, а також в інших справах з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, та у разі, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист…»

43. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачає можливість проведення закритого судового розгляду в інтересах безпеки осіб. Згідно зі статтею 16 цього Закону закритий судовий розгляд може проводитися за мотивованою ухвалою суду у випадках, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист.

44. У пункті 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів, та осіб, які беруть участь у судочинстві» зазначено:

> «З метою запобігання розголошенню показань потерпілих і свідків, які викривають злочинців, за наявності пов'язаної з цим реальної загрози посягання на їх життя, здоров'я, житло чи майно суди мають розглядати кримінальні справи (особливо про злочини, вчинені організованими групами) в закритому судовому засіданні».

В. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ

45. Принцип забезпечення презумпції невинуватості проголошується статтею 62 Конституції України, яку можна знайти в рішенні *«Грабчук проти України»* (*Grabchuk v. Ukraine*; № 8599/02, п. 26, від 21 вересня 2006 року).

У статті 2 Кримінального кодексу зазначено:

> «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

46. Постанова Президії Верховного Суду України від 20 лютого 2004 року № 5 «Про стан здійснення судочинства у 2003 році і завдання на 2004 рік» містить такий пункт:

> «Непоодинокі випадки публікацій у засобах масової інформації статей щодо осіб, яких ще не визнано винними у вчиненні злочинів за вироком суду, чим грубо порушуються положення ст. 62 Конституції України. Мали місце публікації заяв, зроблених з метою вплинути на прийняття судом рішення на користь певних осіб».

ПРАВО

І. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКРИТИМ СУДОВИМ РОЗГЛЯДОМ

47. Заявник скаржився, що його право на відкритий судовий розгляд було порушено внаслідок нібито безпідставного позбавлення громадськості можливості бути присутньою на розгляді справи в Київському апеляційному суді з 23 травня 2003 року. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, який у частині, застосовній до цієї справи, проголошує:

> «Кожен має право на ... публічний розгляд його справи... [судом]..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

48. Уряд стверджував, що ця частина заяви є неприйнятною, оскільки її подано після спливу шестимісячного строку, який, на думку Уряду, розпочався 23 травня 2003 року, коли суд першої інстанції виніс ухвалу про проведення подальшого розгляду в закритому судовому засіданні.

49. Заявник з цим не погоджувався.

50. Суд наголошує, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції він може розглядати лише ті скарги, які було подано впродовж шести місяців від дня постановлення національними органами «остаточного» рішення.

51. Суд зауважує, що ця скарга стосується порушення одного з аспектів права на справедливий судовий розгляд, яке, як стверджується, мало місце під час судового процесу у справі, що завершився винесенням остаточного рішення Верховним Судом України 14 грудня 2004 року.

52. Отже, Суд вважає, що заявник виконав вимогу шестимісячного строку, і відхиляє заперечення Уряду.

53. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона

не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

54. Уряд не подав жодних зауважень стосовно суті справи.

55. Заявник відстоював свою позицію щодо скарги.

56. Суд повторює, що забезпечення відкритості судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений у пункті 1 статті 6. Такий публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю; це також один із засобів підтримання довіри до судів. Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети пункту 1 статті 6, а саме — справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції (див. рішення у справі *«Бєлашев проти Росії»* (*Belashev v. Russia*), № 28617/03, п. 79, від 4 грудня 2008 року, з наведеними посиланнями).

57. Водночас Суд зазначає, що існують винятки з вимоги забезпечення відкритості судового розгляду. Це випливає з тексту самого пункту 1 статті 6, який передбачає, що «преса і громадськість можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах ... національної безпеки в демократичному суспільстві, ... або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною,— коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя». Отже, за статтею 6 іноді може виявитися необхідним обмежити відкритість і публічність процесу для того, щоб, наприклад, забезпечити безпеку свідків чи нерозголошення відомостей про них або сприяти вільному обміну інформацією та думками при здійсненні судочинства (див. рішення у справі *«Б. і П. проти Сполученого Королівства»* (*B. and P. v. the United Kingdom*), №№ 36337/97 і 35974/97, п. 37, ECHR 2001-III, з наведеними посиланнями).

58. Суд також зауважує, що, незважаючи на супутні проблеми безпеки у звичайному кримінальному процесі, який, звісно, може стосуватися небезпечних злочинців, існує високий рівень сподівань

на гласність такого судочинства (див. рішення у справі *«Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства»* (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*) від 28 червня 1984 року, п. 87, серія A, № 80). Крім того, хоча проблеми безпеки і є загальною рисою багатьох кримінальних процесів, вони рідко виправдовують недопущення громадськості на судові засідання (див. рішення у справі *«Ріпан проти Австрії»* (*Riepan v. Austria*), № 35115/97, п. 34, ECHR 2000-XII).

59. Суд також наголошує на важливості відкритого судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції, оскільки розгляд справи по суті апеляційним судом є обмеженим. Отже, навіть якщо розгляд справи в апеляційному порядку буде відкритим, це необов'язково компенсує ту недостатність гласності, яка мала місце під час розгляду справи в суді першої інстанції (див. згадане вище рішення у справі Ріпана (*Riepan*), п. 37).

60. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що напочатку Київський апеляційний суд вжив виняткових заходів, щоб забезпечити присутність преси і громадськості, було орендовано великий зал, у якому відкриті засідання проходили протягом перших шести місяців, доки 23 травня 2003 року було вирішено розглядати справу в закритому засіданні. Надалі судовий розгляд відбувався в закритому режимі протягом майже десяти місяців.

61. У цій справі Суд має перш за все встановити, чи було недопущення громадськості на засідання Київського апеляційного суду при розгляді ним справи в першій інстанції правомірним заходом з погляду того чи іншого положення, яке передбачає виняток із принципу відкритості судового розгляду, закріпленого в пункті 1 статті 6 Конвенції. Якщо підстав вважати такий захід правомірним не виявиться, потрібно буде з'ясувати, чи можна було закритість судового розгляду справи в суді першої інстанції компенсувати відкритістю її розгляду у Верховному Суді.

62. Суд зауважує, що в ухвалі Київського апеляційного суду від 23 травня 2003 року наведено такі дві підстави не допускати публіку на засідання суду: запобігання розголошенню відомостей про свідків і потерпілих та забезпечення безпеки учасників судового процесу. Єдиним поясненням, наданим стосовно того, що спричинило такі побоювання, було посилання на присутність у залі суду невстановленої особи, яка, як стверджувалося, була озброєна і здійснювала аудіозапис за вказівкою заявника, ігноруючи зауваження суддів.

63. Ураховуючи характер і зміст обвинувачень, пред'явлених заявникові та іншим підсудним, а також широке висвітлення в засобах масової інформації судового процесу в цій кримінальній справі, Суд визнає, що справа була надзвичайно значущою для громадськості.

64. Суд також зауважує, що місце проведення судового розгляду було досить придатним для того, щоб розмістити велику кількість присутніх (див. пункт 19 вище), і, як видається, було вжито належних заходів для забезпечення порядку в залі судового засідання (див. пункт 23 вище).

65. Суд повторює, що міркування безпеки можуть, хоча й рідко, виправдовувати недопущення громадськості на судові засідання (див. пункт 58 вище). Однак такі міркування безпеки повинні бути достатньо переконливими і повністю поясненими. Єдиною конкретною підставою, наведеною судом першої інстанції на виправдання недопущення громадськості, було посилання на присутність якогось громадянина, який здійснював аудіозапис процесу і був озброєний. Але невідомо, чому через цю одну особу виникла потреба недопущення громадськості: для вирішення будь-яких питань безпеки, які виникли через присутність цієї особи, можна було вжити менш масштабних заходів — наприклад, вивести її із залу судових засідань. Інші аргументи суду першої інстанції — посилання на необхідність не допустити розголошення показань свідків і потерпілих та загальне посилання на безпеку учасників процесу — не були пояснені національними судами і Урядом у відповідному контексті чи іншим чином під час провадження в Суді. Суд визнає, що не було наведено підстав, які могли б виправдовувати позбавлення громадськості можливості бути присутньою протягом усього процесу в суді першої інстанції.

66. Суд не вважає, що відкритість розгляду справи у Верховному Суді компенсувала закритість її розгляду в суді першої інстанції. Адже на практиці такий перегляд справи був незрівнянно вужчим за розгляд у суді першої інстанції, оскільки під час провадження в апеляційній інстанції не було повторного заслуховування та допиту свідків і було проведено лише одне засідання (див. пункти 19, 24 і 30 вище).

67. Беручи до уваги викладене вище, Суд доходить висновку, що у зв'язку з незабезпеченням публічного розгляду справи заявника мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 2 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився, що заяви про його вину, зроблені в засобах масової інформації посадовими особами державних органів до того, як його було засуджено судом, вплинули на громадську думку та наперед визначили результат вирішення справи. Він посилався на пункт 2 статті 6 Конвенції, який передбачає:

> «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

1. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

69. Уряд стверджував, що заявник повинен був учинити проти відповідних державних посадових осіб цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної стверджуваним наклепом, що, на думку Уряду, було ефективним засобом юридичного захисту, яким треба було скористатися за тих обставин.

70. Заявник спростовував цей аргумент.

71. Суд повторює, що презумпція невинуватості — як і гарантії пункту 3 статті 6 — вважається окремою гарантією справедливого судового розгляду кримінальної справи, порушеної щодо особи (див. пункт 81 нижче). Суд зауважує, що в цій справі заявник мав можливість звернутися з такою скаргою до судів, які розглядали його кримінальну справу, і він зробив це (див. обставини справи в пункті 29 вище; для порівняння див. ухвали у справах *«Ксєнцов проти Росії»* (*Ksenzov v. Russia*), № 75386/01, від 27 січня 2005 року, і *«Коваль проти України»* (*Koval v. Ukraine*), № 65550/01, від 10 грудня 2002 року).

72. Суд не виключає, що засіб юридичного захисту, на який послався Уряд, можливо, міг би виявитися ефективним. Втім, якщо доступними є кілька засобів юридичного захисту, заявник не зобов'язаний використовувати більш як один засіб (див. рішення у справі *«Карако проти Угорщини»* (*Karako v. Hungary*), № 39311/05, п. 14, від 28 квітня 2009 року, з наведеними посиланнями).

73. Отже, цю скаргу не можна оголосити неприйнятною на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

2. Дотримання вимоги шестимісячного строку

74. Як альтернативний аргумент на додаток до свого заперечення стосовно невичерпання засобів юридичного захисту Уряд посилався на те, що заявник подав цю скаргу після спливу шестимісячного строку. Заявник з цим не погоджувався.

75. З огляду на свої висновки в пунктах 71 і 73 вище, Суд вважає, що стосовно заявника перебіг шестимісячного строку, для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції, почався з 14 грудня 2004 року, коли Верховний Суд виніс остаточне рішення в порушеній проти заявника кримінальній справі.

76. Суд зауважує, що заявник подав до Суду свою заяву 1 червня 2005 року, тобто в межах встановленого строку.

77. Тому Суд відхиляє і це заперечення Уряду.

78. Суд також вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції і не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

79. Висунувши наведені вище заперечення проти прийнятності цієї скарги, Уряд не подавав доводів щодо її суті.

80. Заявник відстоював свою позицію щодо скарги.

81. Суд повторює, що принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 статті 6 (див. рішення у справі *«Альне де Рібемон проти Франції»* (*Allenet de Ribemont v. France*) від 10 лютого 1995 року, п. 35, серія A, № 308). Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, «яку обвинувачено у вчиненні злочину», є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом (див. висновки з відповідної практики Суду, наприклад,

в рішенні у справі *«Хужин та інші проти Росії»* (*Khuzhin and Others v. Russia*), № 13470/02, п. 93, від 23 жовтня 2008 року). Достатньо мати — навіть за відсутності будь-якого формального висновку — певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним (див. рішення у справі *«Бьомер проти Німеччини»* (*Bohmer v. Germany*), № 37568/97, п. 54, від 3 жовтня 2002 року). У цьому зв'язку Суд наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині (див. рішення у справі *«Дактарас проти Литви»* (*Daktaras v. Lithuania*), № 42095/98, п. 41, ECHR 2000-X). Таким чином, слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа вчинила злочин (див. рішення у справі *«Ісмоїлов та інші проти Росії»* (*Ismoilov and Others v. Russia*), № 2947/06, п. 166, від 24 квітня 2008 року). Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості — слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву (див. згадане вище рішення у справі Дактараса (*Dektaras*), п. 43).

82. Крім того, з'ясовуючи, чи становить оскаржувана заява державної посадової особи порушення пункту 2 статті 6, Суд не надає вирішальної ваги характерові чи результатам подальшого судового процесу. Наприклад, Суд визнав наявність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції навіть у кримінальних справах, у яких національні суди закрили провадження у зв'язку із закінченням строку давності, заявника виправдали, а вирішувати питання вини взагалі не було потреби (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (*Allenet de Ribemont*), п. 35).

83. Суд наголошує, що пункт 2 статті 6 Конвенції не може завадити відповідним органам інформувати громадськість про перебіг розслідування в кримінальних справах, адже це суперечило б праву на свободу вираження поглядів, проголошеному статтею 10 Конвенції. Однак він зобов'язує робити це з усією необхідною обережністю та обачністю, щоб дотримати принцип презумпції невинуватості (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (*Allenet de Ribemont*), п. 38). Водночас слідчі та правоохоронні органи не несуть відповідальності за дії засобів масової інформації (див. рішення

у справі *«Ю. Б. та інші проти Туреччини»* (*Y. B. and Others v. Turkey*), №№ 48173/99 і 48319/99, п. 48, від 28 жовтня 2004 року).

84. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що деякі високі посадові особи прокуратури, міліції та податкової адміністрації зробили заяви стосовно порушеної проти заявника кримінальної справи на самому початку провадження та в контексті, не пов'язаному з ним, а саме — на прес-конференції, організованій прокуратурою м. Києва.

85. Оцінюючи зміст оскаржуваних заяв, Суд, за відсутності пояснень Уряду, може спиратися лише на низку публікацій у пресі, оскільки не має у своєму розпорядженні ані стенограми згаданої вище прес-конференції, ані прес-релізів, які, можливо, були видані організаторами. Щоб уникнути помилкового прийняття журналістських інтерпретацій за автентичні слова відповідних посадових осіб державних органів, Суд обмежиться оцінкою заяви першого заступника прокурора Києва В. С., яку однаково процитували три різні газети (див. пункти 34, 36 і 37 вище). Її зміст такий: «За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів... Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер».

86. На думку Суду, зазначена заява свідчить про те, що той, хто її озвучив, вважав установленим фактом те, що заявник замовляв і оплачував убивства, хоч єдине, у чому він був не таким упевненим,— це точна сума, сплачена за вбивства. Отже, ця заява, яку було зроблено задовго до складання обвинувального висновку у справі заявника, стосовно винуватості заявника у вчиненні злочинів, поперше, спонукала громадськість до думки про його вину і, подруге, визначала наперед оцінку фактів відповідним судовим органом.

87. Таким чином, мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

A. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

88. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що судовий процес у його справі не був посправжньому змагаль-

ним, а обвинувальний вирок здебільшого ґрунтувався на доказах, які не було розглянуто в судовому засіданні. Він також скаржився, посилаючись на підпункти «a», «b», «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його не було негайно поінформовано про висунуті йому обвинувачення, що він не мав доступу до адвоката на початковому етапі розслідування, що його обмежували в праві на подання своїх доводів слідчому та в ознайомленні з матеріалами справи і що він не мав змоги поставити запитання деяким свідкам у судовому засіданні.

89. Втім, беручи до уваги всі наявні матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що вони не містять ніяких ознак порушення прав і свобод, проголошених положеннями, на які посилався заявник.

90. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

B. СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ ІНШИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ

91. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що після його затримання 28 квітня 2000 року він зазнав поганого поводження під час перебування в міліції.

92. Суд зазначає, що заявник ніколи не звертався з цією скаргою до національних органів відповідно до процесуального законодавства. Тому Суд відхиляє її, оскільки заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, як цього вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції.

93. Крім того, посилаючись на це саме положення, заявник скаржився на умови тримання його під вартою у період з 28 квітня до 7 травня 2000 року.

94. Навіть припускаючи на користь заявника, що він справді не мав ефективних засобів юридичного захисту стосовно цієї скарги, Суд зазначає, що заяву подано приблизно через п'ять років після того, як оскаржувана ситуація припинила існувати. Тому Суд відхиляє цю скаргу як подану після спливу шестимісячного строку, встановленого пунктом 1 статті 35 Конвенції.

95. Насамкінець, посилаючись на підпункт «c» пункту 1 і пункт 4 статті 5 Конвенції, заявник скаржився на те, що тримання його під вар-

тою у період з 28 квітня до 10 травня 2000 року було, за його словами, незаконним і що не здійснювався судовий контроль такого заходу.

96. Суд зазначає, що заявник був засуджений судом першої інстанції 15 березня 2004 року. Після цієї дати, для цілей Конвенції, він став особою, засудженою компетентним судом, як це передбачено підпунктом «a» пункту 1 статті 5 Конвенції, і, отже, перестав бути затриманим у зв'язку з розслідуванням і судовим розглядом у значенні підпункту «c» пункту 1 статті 5 (див. ухвалу у справі *«Івахненко проти Росії»* (*Ivakhnenko v. Russia*), № 12622/04, від 21 жовтня 2008 року, з наведеними посиланнями). Заяву було подано до Суду 1 червня 2005 року, тобто більш як через шість місяців після закінчення попереднього ув'язнення, включно із згаданим вище періодом.

97. Отже, цю скаргу було подано із запізненням, і вона має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

98. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

99. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 200 000 євро.

100. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

101. Суд вважає, що заявник, найімовірніше, зазнав моральної шкоди, зокрема у зв'язку з порушенням презумпції невинуватості, і що сам висновок про порушення не може служити достатньою компенсацією цієї шкоди. Керуючись принципом справедливості, Суд призначає йому за цим пунктом 2000 євро.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

102. Заявник не вимагав відшкодування судових та інших витрат. Тому Суд не присуджує відшкодування.

С. ПЕНЯ

103. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. Оголошує скарги стосовно закритого судового розгляду справи заявника та стверджуваного порушення його права на презумпцію невинуватості прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. Постановляє, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з незабезпеченням публічного розгляду.

3. Постановляє, що мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

4. Постановляє, що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 2000 (дві тисячі) євро на відшкодування моральної шкоди разом з відшкодуванням будь-якого податку, якщо такий стягується; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом, чинним на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на названу суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського Центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.

5. Відхиляє решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«ГЛІНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 13693/05)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 листопада 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 лютого 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Гліновпроти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*

пані Р. Ягер,

п. К. Юнґвірт

п. М. Віллігер

пані М. Лазарова-Трайковська,

пані З. Калайджиєва,

п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,

а також п. С. Філліпс, *заступник секретаря секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 20 жовтня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 13693/05), поданою проти України до Суду 4 квітня 2005 року громадянином Казахстану Миколою Андрійовичем Гліновим (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника, якому було надано право на правову допомогу в Суді, представляв п. В. В. Шепетуха, адвокат, що практикує в м. Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, що його тримання під вартою було незаконним та що під час перебування у відділі міліції він зазнав поганого поводження, а також що умови тримання під вартою були незадовільні.

4. 16 травня 2006 року Суд вирішив вилучити заяву з реєстру справ відповідно до статті 37 Конвенції у зв'язку з тим, що заявник не відповів на численні запити Суду про надання документів на підтвердження скарг.

5. 26 травня 2006 року до Суду надійшов лист від 15 травня 2006 року, в якому заявник відмовився від розгляду своєї заяви Судом, стверджуючи, що адміністрація слідчого ізолятора (далі —

СІЗО) не відправила до Суду один з його листів і що на нього повсюдно чиниться тиск.

6. 25 вересня 2006 року Суд вирішив поновити заяву в реєстрі справ відповідно до пункту 2 статті 37 Конвенції, направити Уряду скарги заявника на стверджуване втручання органів державної влади у його право на повагу до кореспонденції, а також відкласти розгляд його скарг за статтями 3 та 5 Конвенції, направивши Уряду запит про надання копій всіх документів щодо попереднього ув'язнення заявника (відповідних підстав і тривалості) та щодо поводження з ним під час тримання під вартою, зокрема, у зв'язку з його скаргою на погане поводження і неналежні умови тримання під вартою. Відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції Суд вирішив одночасно розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви.

ФАКТИ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявник, 1978 року народження, нині відбуває покарання у виправній колонії № 76, Рівненська область.

A. ПОПЕРЕДНЄ УВ'ЯЗНЕННЯ ЗАЯВНИКА

1. З 19 до 21 жовтня 2003 року

8. За твердженням заявника, його було затримано та піддано поганому поводженню з 19 до 21 жовтня 2003 року під час перебування у відділі міліції. З цього приводу відсутня додаткова інформація та документи.

2. З 31 жовтня 2003 року до 23 березня 2006 року

9. Увечері 31 жовтня 2003 року заявника та ще одну особу було затримано співробітниками Фонтанського відділу міліції Комінтернівського РВ УМВС України в Одеській області під час вчинення розбою та незаконного заволодіння транспортним засобом. Згідно із показаннями, які пізніше було отримано принаймні від двох свідків

(див. пункт 23 нижче), заявник намагався втекти і чинив опір співробітникам міліції.

10. За твердженням заявника, зізнання у вчиненні кількох грабежів від нього домоглися катуванням. Він стверджував, зокрема, що його сильно побили гумовими кийками, підвішували з викрученими за спину руками і застосовували електрошокові пристрої.

11. 1 листопада 2003 року заявник підписав протокол затримання, у якому підтвердив, що йому було роз'яснено його процесуальні права.

12. Того самого дня заявника помістили до Комінтернівського ізолятора тимчасового тримання, де його оглянув лікар, який задокументував наявність у нього синця під лівим оком.

13. 4 листопада 2003 року слідчий вніс до Комінтернівського районного суду Одеської області (далі — Комінтернівський суд) подання про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Слідчий зазначив, що заявник підозрюється у вчиненні тяжких злочинів (трьох грабежів, поєднаних з насильством, які було вчинено 22, 26 і 31 жовтня 2003 року), не має постійного місця проживання і має судимість, а отже, існує ризик, що, залишившись на волі, він перешкоджатиме слідству або переховуватиметься. Згідно з поданням слідчого заявник повністю визнав свою вину.

14. Того самого дня Комінтернівський суд, погодившись із доводами слідчого, виніс постанову про взяття заявника під варту.

15. 26 грудня 2003 року Комінтернівський суд подовжив строк тримання заявника під вартою на чотири місяці, обґрунтувавши своє рішення необхідністю завершити розслідування у справі.

16. 15 червня 2004 року заявник постав перед судом.

17. Матеріали справи не містять жодних інших документів стосовно тримання заявника під вартою.

B. УМОВИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ

18. Поскаржившись, у загальному, на умови тримання під вартою, заявник описав їх лише у відповідь на інформацію, надану Урядом.

19. Згідно з інформацією Уряду з 7 листопада 2003 року до 3 листопада 2006 року заявника тримали в п'ятнадцяти різних камерах, площа найменшої з яких становила 7,17 м^2 (заявник провів

у ній три з половиною місяці ще з однією особою), а площа найбільшої — приблизно 34,1 м^2 (заявник провів у ній п'ятнадцять днів, разом з одинадцятьма іншими особами). У кожній камері був туалет, відокремлений від житлової частини приміщення, достатнє природне і штучне освітлення, функціонували системи опалення, вентиляції, водопостачання і каналізації.

20. Відповідно до довідки адміністрації Одеського СІЗО (дату не зазначено) у приміщеннях СІЗО регулярно проводилися заходи з дезінфекції, дезінсекції та дератизації.

21. Уряд надав кілька кольорових фотографій камер, у яких тримали заявника. На фотографіях камери виглядають чистими, і видається, що незадовго перед фотографуванням у них проводили ремонт. У камерах забезпечується достатнє природне освітлення; санвузли відокремлені від житлової частини камери і, як видається, у них підтримується чистота.

22. Заявник заперечував точність поданої Урядом інформації стосовно кількості затриманих, що припадала на одну камеру, і стверджував, що кількість осіб під вартою, яких тримали в камерах, була більшою, ніж зазначав Уряд. Він також стверджував, що його не тримали в камерах, фотографії яких подав Уряд.

С. ЗАСУДЖЕННЯ ЗАЯВНИКА СУДОМ

23. 23 березня 2006 року Малиновський районний суд м. Одеси (далі — Малиновський суд), до якого незазначеної дати було передано справу з Комінтернівського суду, визнав заявника винним у трьох епізодах розбою, вчинених за попередньою змовою групою осіб 22, 27 і 31 жовтня 2003 року, і призначив йому покарання у вигляді чотирнадцяти років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна. Вмотивовуючи вирок, суд спирався, зокрема, на показання осіб, потерпілих від трьох розбоїв, медичні висновки стосовно тілесних ушкоджень, яких вони зазнали під час вчинення цих злочинів, а також речові докази (певні предмети, які було вилучено у заявника і які потерпілі впізнали як викрадені; два ножі, молоток і мішок, виявлені в машині, залишеній підсудними незадовго перед затриманням). Суд також заслухав двох осіб, які були очевидцями затримання заявника 31 жовтня 2003 року і згідно з показаннями яких він чинив опір працівникам міліції і намагався втекти з місця

вчинення злочину. Крім того, у вироку зазначено, що обидва підсудні повністю зізналися у вчиненні злочинів, обвинувачення в яких їм було пред'явлено 4 листопада 2003 року, і, відповідно, визнавали свою вину протягом усього досудового слідства. Суд розглянув їхні скарги на жорстоке поводження в міліції, які вони вперше заявили під час судового розгляду, та визнав їх необґрунтованими. Зокрема, суд зауважив, що вони не зверталися з такими скаргами під час досудового слідства і що обставини справи (як було підтверджено очевидцями затримання та працівниками міліції, що здійснювали затримання і яких допитав суд) свідчать про те, що синець на обличчі заявника, наявність якого було зафіксовано 1 листопада 2003 року, міг виникнути внаслідок його бійки з працівниками міліції перед його затриманням.

24. 22 травня 2007 року апеляційний суд Одеської області залишив вирок без змін.

25. Заявник подав касаційну скаргу, стверджуючи, що обвинувальний вирок в його справі не ґрунтується на достатніх доказах. У касаційній скарзі не містилися скарги на погане поводження під час перебування у відділі міліції.

26. Сторони не надали інформацію про результат судового провадження. Але, як свідчать матеріали справи, Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника.

D. ЛИСТУВАННЯ ЗАЯВНИКА ІЗ СУДОМ

27. Листи заявника від 30 березня, 10 травня, 9 червня, 12 липня, 28 листопада, 8 і 15 грудня 2005 року, а також 20 березня, 16 травня і 3 листопада 2006 року надійшли до Суду разом із супровідними листами, підписаними начальником Одеського СІЗО, у кожному з яких стисло повідомлялося про зміст відповідного листа заявника (наприклад: «До цього листа додається скарга обвинуваченого Глінова стосовно його прав і проведення розслідування в його справі», «...стосовно його справи і дій працівників міліції», «...стосовно дій судді», «...стосовно захисту його прав», «...стосовно відкликання справи» тощо).

28. На першій сторінці кожного з вісімнадцяти листів, надісланих заявником Суду, проставлено штамп СІЗО із вписаною датою відправлення (вісім з цих листів було відправлено до 21 грудня

2005 року, а решта десять — у різні дати після 21 грудня 2005 року — див. пункт 38 нижче).

29. З травня 2005 року по березень 2006 року Секретаріат Суду вісім разів звертався до заявника з проханням подати документи на підтвердження скарг за статтями 3 і 5 Конвенції.

30. Після кожного звернення від заявника надходив лист, у якому він повідомляв, що в СІЗО немає можливостей копіювання і він переписуватиме документи від руки; що факти в його справі не потребують роз'яснення; що шанси вступу України до Європейського Союзу незначні, якщо враховувати порушення, про які йдеться в його справі; що свідки, як він стверджував без відповідного пояснення, потребують забезпечення їхньої безпеки. При цьому заявник конкретно не згадував відповідний запит Суду.

31. Листи заявника йшли до Суду в середньому від двох тижнів до двох місяців після їх відправлення.

32. Матеріали справи містять копії шістнадцяти проштампованих повідомлень з поштового відділення «Одеса-59» до адміністрації СІЗО на підтвердження факту отримання відділенням кореспонденції від осіб, узятих під варту (включаючи заявника), для відправлення до Суду в Страсбурзі. Також надано копії витягів із журналів СІЗО вхідної і вихідної кореспонденції та копії «повідомлень про вручення поштового відправлення», підписані посадовими особами СІЗО.

33. У період з кінця грудня 2005 року до квітня 2006 року (точну дату не задокументовано через технічну помилку) Суд одержав від заявника лист від 13 грудня 2005 року на десяти сторінках, у якому він виклав у загальних рисах своє бачення реформи установ системи виконання покарань в Україні, спрямованої на покращення умов тримання під вартою. Лист надійшов із супровідним листом від адміністрації СІЗО, датованим 15 грудня 2005 року, згідно з яким лист було зареєстровано за номером 5-3-Г-1087. Матеріали справи містять копію поштової квитанції від 16 грудня 2005 року, що підтверджує відправлення, зокрема й листа за номером 5-3-Г-1087 від пана Глінова.

34. У листі від 15 травня 2006 року, який надійшов до Суду 26 травня 2006 року, заявник відмовився від розгляду своєї заяви Судом, пославшись на «невідправлення [адміністрацією СІЗО] до Суду його листа від 13 грудня 2005 року на п'ятдесяти трьох сторінках; на

часткову зміну 23 грудня 2005 року висунутих проти нього обвинувачень; на постанову суду і на ... надзвичайний тиск з боку відповідних органів...».

35. 23 травня 2006 року Суд надіслав заявникові листа, яким повідомляв його про вилучення заяви з реєстру справ за рішенням комітету 16 травня 2006 року.

36. 2 жовтня 2006 року Суд поінформував заявника про поновлення заяви в реєстрі справ та про повідомлення про неї Уряду, яке було відправлено 25 вересня 2006 року.

37. Після направлення заяви Уряду листування заявника із Судом триває й далі, і деякі з листів заявника надходять зі штампом СІЗО (див. пункт 28 вище).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

38. Стаття 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» в редакції, чинній до 1 грудня 2005 року (внесені зміни й доповнення набрали чинності 21 грудня 2005 року), передбачала право адміністрації місця попереднього ув'язнення переглядати заяви, скарги і листи осіб, узятих під варту, за винятком кореспонденції, адресованої Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини і прокуророві, яка переглядові не підлягала.

39. Змінами від 1 грудня 2005 року, внесеними до цього закону, до переліку винятків було додано також кореспонденцію, адресовану Суду.

40. В Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженій наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 13 від 25 січня 2006 року, зазначене положення конкретизується таким чином:

> «1.5. ...Листування засуджених та осіб, узятих під варту, з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Європейським судом з прав людини, а також іншими відповідними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженими особами таких міжнародних організацій та прокурором переглядові не підлягають і не пізніше як у добовий строк

надсилаються за належністю або вручаються засудженим чи особам, узятим під варту…

2.4. Засуджені чи особи, узяті під варту, у присутності інспектора особисто запечатують у конверти кореспонденцію, адресовану Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій та прокурору. Кореспонденція, що надійшла від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноважених осіб таких міжнародних організацій та прокурора, засудженими чи особами, узятими під варту, розпечатується особисто в присутності інспектора. …»

III. ВІДПОВІДНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

41. У статті 3 Європейської угоди про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини (ратифікована Україною 4 листопада 2004 року і набрала чинності стосовно України 1 січня 2005 року), зазначено:

«1. Договірні Сторони поважають право осіб, згаданих у пункті 1 статті 1 цієї Угоди, на безперешкодне листування з Комісією і Судом.

2. Стосовно затриманих осіб здійснення цього права, зокрема, передбачає, що:

a) навіть якщо компетентні органи здійснюють перевірку їхньої кореспонденції, вона відправляється та доставляється без надмірних затримок і без змін;

b) до таких осіб не застосовуються дисциплінарні заходи у жодній формі у зв'язку з будь-яким повідомленням, надісланим до Комісії чи Суду належними каналами;

c) у зв'язку з будь-якою заявою, поданою до Комісії чи Суду, чи будь-якою процедурою, пов'язаною з нею, такі особи мають право листуватися та спілкуватися конфіденційно з адвокатом, який має право виступати в судах країни, в якій їх затримано.

3. Державний орган не може втручатися у здійснення попередніх пунктів, крім як згідно з законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, для розкриття або переслідування кримінального злочину або для захисту здоров'я людей».

ПРАВО

І. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

42. Зважаючи на те, що на багатьох листах заявника, відправлених до Суду, проставлено штамп СІЗО і вони надходили разом із супровідними листами адміністрації СІЗО, яка стисло повідомляла про зміст відповідного листа заявника, Суд визнав за доцільне порушити з власної ініціативи питання про дотримання Україною вимог статті 8 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції заявника, адресованої Суду. У відповідних положеннях цієї статті зазначено:

«1. Кожен має право на повагу до своєї ... кореспонденції...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

43. Уряд доводив, що заявник не вичерпав усіх доступних йому національних засобів юридичного захисту, оскільки не звернувся до прокурора чи національних судів зі скаргою на перегляд його кореспонденції. Зокрема, Уряд посилався у зв'язку з цим на статтю 55 Конституції України, згідно з якою будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень можуть бути оскаржені в національному суді. Він також посилався на статтю 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», яка передбачає триденний строк для відправ-

лення скарг, адресованих органам прокуратури, а також на статтю 22 цього Закону та статті 44 і 45 Закону України «Про прокуратуру України», які стосуються прокурорського нагляду за дотриманням закону в місцях тримання під вартою. Крім того, Уряд посилався на статтю 9 Конституції, згідно з якою ратифіковані [Верховною Радою України] міжнародні договори є частиною національного законодавства України, і доводив, що заявник мав можливість звернутися зі скаргою про порушення його права, гарантованого Конвенцією, до національних органів.

44. Заявник з цим не погоджувався. Він стверджував, що до 1 грудня 2005 року закон передбачав обов'язковий перегляд кореспонденції осіб, узятих під варту, за винятком листування з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини і прокурором, але навіть після набрання чинності змінами до закону, які заборонили перегляд листування осіб, узятих під варту, із Судом, практика перегляду їхньої кореспонденції здійснювалася й далі і очевидно вважалася правомірною. Крім того, заявник стверджував, що йому було невідомо про перегляд його листів до Суду адміністрацією СІЗО, тому він не мав змоги звернутися з відповідною скаргою.

45. Суд зазначає, що до 21 грудня 2005 року (дата набрання чинності змінами, внесеними до Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 1 грудня 2005 року) листи заявника перевірялися посадовими особами слідчого ізолятора відповідно до статті 13 зазначеного Закону, яка передбачала можливість перегляду всіх листів осіб, узятих під варту, за винятком листів, адресованих прокуророві та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Це означає, що звернення заявника зі скаргою в цьому зв'язку до прокурора або до суду не мало б шансів на успіх, оскільки жоден з цих органів не був уповноважений скасувати законодавчий припис, що лежав в основі такої практики.

46. Що стосується тверджень Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту в частині скарг, заявлених після 21 грудня 2005 року, то Суд бере до уваги твердження заявника про те, що йому було зовсім невідомо про здійснення перегляду його кореспонденції, а також про той факт, що Уряд не подав інформації на спростування такого твердження. Отже, Суд вважає, що заявникові не можна дорікати за незвернення зі скаргою на дії, обізнаність заявника щодо яких не доведено. У будь-якому разі, Уряд не довів, яким чином

засоби юридичного захисту, на які він посилався, могли б виправити ситуацію заявника.

47. Звідси випливає, що заперечення, подане Урядом з посиланням на неприйнятність заяви у зв'язку з невичерпанням засобів юридичного захисту, має бути відхилене.

48. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. ЩОДО СУТІ

1. Доводи сторін

49. Заявник доводив, що обставини його справи свідчать про порушення статті 8 Конвенції.

50. Уряд утримався від висловлення своєї позиції стосовно суті скарги.

2. Оцінка Суду

a) Наявність втручання

51. Суд зауважує, що значна частина листів заявника позначена штампом СІЗО і що ці листи супроводжувалися листами посадових осіб СІЗО, в яких вони стисло повідомляли про зміст відповідного листа заявника (див. пункти 27 і 28 вище).

52. За цих обставин Суд вважає, що в СІЗО розпечатували і читали листи заявника (див. для порівняння рішення у справі *«Кисилевські проти Польщі» (Kisielewski v. Poland)*, № 26744/02, п. 26, від 7 липня 2009 року).

53. Отже, посадові особи СІЗО переглядали листи заявника до Суду, що становило «втручання» в його право на повагу до своєї кореспонденції, гарантоване статтею 8 Конвенції.

b) Чи було втручання виправданим відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції

54. Суд повторює, що будь-яке «втручання органів державної влади» у право на повагу до кореспонденції суперечитиме статті 8 Конвенції, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не має

однієї або кількох законних цілей, зазначених у пункті 2 цієї статті, і якщо не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення таких цілей (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах *«Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (Silver and Others v. the United Kingdom)* від 25 березня 1983 року, серія A, № 61, с. 32, п. 84, *«Кемпбелл проти Сполученого Королівства» (Campbell v. the United Kingdom)* від 25 березня 1992 року, серія A, № 233, с. 16, п. 34, і *«Нєдбала проти Польщі» (Niedbala v. Poland)*, № 27915/95, п. 78, від 4 липня 2000 року).

55. Суд зазначає, що заявник почав листування з Судом 4 квітня 2005 року і надалі, коли його справа перебувала на розгляді в Суді, не припиняв листування з ним. Суд зауважує, що правові норми стосовно контролю за кореспонденцією ув'язнених, якою вони обмінюються із зовнішнім світом, зокрема із Судом, було змінено 1 грудня 2005 року (21 грудня 2005 року ці зміни набрали чинності), але кореспонденція заявника, адресована Суду, переглядалася адміністрацією СІЗО як до, так і після зазначеної дати. Тому Суд має розглянути ці два періоди окремо, щоб з'ясувати, чи був такий перегляд правомірним у світлі пункту 2 статті 8 Конвенції протягом кожного з них.

i. Період до 21 грудня 2005 року

56. Зважаючи на свій висновок, наведений у пункті 45 вище, Суд визнає, що до 21 грудня 2005 року листування заявника з Судом переглядалося відповідно до вимог національного законодавства.

57. Раніше Суд уже встановив, що чинні на той час положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих органам влади стосовно перегляду кореспонденції осіб, узятих під варту, у зв'язку з чим такий перегляд суперечив вимозі законності, встановленій пунктом 2 статті 8 Конвенції (див. рішення у справі *«Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine)*, № 1291/03, п. 86, від 12 березня 2009 року).

58. Суд не бачить підстав для іншого висновку у справі, що розглядається.

59. Отже, мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції, якою заявник обмінювався із Судом до 21 грудня 2005 року.

ii. Період після 21 грудня 2005 року

60. Беручи до уваги той факт, що з 21 грудня 2005 року діє чітко сформульована заборона перегляду кореспонденції, якою ув'язнені обмінюються із Судом (див. пункти 39 і 40 вище), Суд визнає, що перевірка листування заявника із Судом після зазначеної дати (див. пункти 27 і 28 вище) суперечила національному законодавству, а отже, таке втручання здійснювалося не «згідно із законом» у значенні пункту 2 статті 8 Конвенції.

61. Тому Суд не вважає за необхідне з'ясовувати, чи було дотримано в цій справі інші вимоги пункту 2 статті 8, і постановляє, що мало місце порушення цього положення у зв'язку з переглядом кореспонденції, якою заявник обмінювався із Судом після 21 грудня 2005 року.

II. СКАРГА НА ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

62. Суд зазначає, що заявник не задовольнив вимогу Суду про подання документів, що стосуються його справи, про що Суд нагадував заявникові вісім разів (див. пункт 29 вище). Крім того, заявник попросив не розглядати його заяву, стверджуючи, зокрема, що адміністрація СІЗО не надіслала його лист до Суду і що він зазнає тиску з боку відповідних посадових осіб.

63. Суд вважає, що згадані вище факти дають підстави для порушення питання про перешкоджання органами влади ефективному здійсненню заявником свого права на індивідуальну заяву, гарантованого статтею 34 Конвенції, яка проголошує:

> «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

A. ДОВОДИ СТОРІН

64. Уряд доводив, що спілкування заявника із Судом було вільним від будь-якого втручання з боку органів влади. Уряд заявляв,

зокрема, що адміністрація СІЗО відправляла його листи до Суду і вручала йому листи від Суду сумлінно і вчасно. На підтвердження цього Уряд надав копії відповідних сторінок журналів, в яких в СІЗО реєструвалася вхідна і вихідна кореспонденція, а також копії повідомлень з поштового відділення «Одеса-59» «про вручення поштового відправлення», підписані посадовими особами СІЗО.

65. Заявник, зі свого боку, піддав критиці існуючий порядок відправлення і доставки кореспонденції, зазначивши, що у відповідних журналах і на згаданих вище повідомленнях («про вручення поштового відправлення») немає його підписів. Він також доводив, що Уряд не подав будь-яких документальних доказів, які підтверджували б факти відправлення кореспонденції заявника до Суду.

В. ОЦІНКА СУДУ

66. Суд повторює, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, передбаченого статтею 34 Конвенції, є забезпечення заявникам можливості вільно спілкуватися з конвенційними органами, не зазнаючи тиску в будь-якій формі з боку органів влади, спрямованого на те, щоб змусити їх відкликати або змінити свої скарги. Словосполучення «тиск у будь-якій формі» слід розуміти як таке, що означає не лише акти прямого примусу та відвертого залякування заявників чи їхніх представників, а й інші неправомірні опосередковані дії або контакти, метою яких є позбавлення їх наміру чи бажання звертатися зі скаргами до конвенційних органів (див. рішення у справах *«Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)* від 25 травня 1998 року, п. 160, *Звіти* 1998-III, і *«Танрікулу проти Туреччини» (Tanrıkulu v. Turkey)*, [ВП], № 23763/94, п. 130, ЄСПЛ 1999-IV).

67. Для того, щоб з'ясувати, чи дотримала держава у справі, що розглядається, своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції, Суд має дослідити обставини справи та аргументи сторін у контексті таких трьох питань:

1) чи існують факти невідправлення адміністрацією СІЗО кореспонденції заявника до Суду;
2) чи існують факти невручення кореспонденції Суду заявникові; і

3) чи чинили органи влади будь-який тиск на заявника, щоб позбавити його бажання надалі підтримувати свою заяву в Суді.

1. Скарга на невідправлення адміністрацією СІЗО кореспонденції заявника до Суду

68. Суд зазначає, що заявник стверджував про невідправлення адміністрацією СІЗО лише одного з його листів, який був датований 13 грудня 2005 року і містив п'ятдесят три сторінки.

69. Суд зауважує, що заявник не уточнив змісту цього листа і не надав жодної конкретної інформації стосовно обставин або причин невідправлення адміністрацією СІЗО цього листа чи її відмови відправити його. Водночас Уряд надав документальні підтвердження того факту, що лист заявника, позначений згаданою вище датою, адміністрація СІЗО передала поштовому відділенню для відправлення до Суду (див. пункт 32 вище); і справді, лист заявника (але — на десяти сторінках), датований зазначеним числом, надійшов до Суду без значної затримки (див. пункт 33 вище).

70. Беручи до уваги ці обставини і той факт, що всі попередні (і наступні) листи заявника були відправлені до Суду без значних затримок (див. пункт 31 вище), Суд відхиляє скаргу заявника як необґрунтовану (див. рішення у справі *«Валашинас проти Литви» (Valasinas v. Lithuania)*, № 44558/98, п. 136, ЄСПЛ 2001-VIII).

2. Скарга про невручення адміністрацією СІЗО кореспонденції, адресованої Судом заявникові

71. Суд зазначає, що ця скарга заявника обмежується, по суті, критикою існуючого порядку вручення вхідної кореспонденції ув'язненим, від яких на практиці не вимагається підтверджувати її одержання своїм підписом. Суд також зауважує, що хоча в листах заявника, які надходили до Суду після неодноразових запитів Суду про подання документів, немає прямих посилань на ці запити, їхній зміст не свідчить про те, що заявник не одержав такі запити (див. пункт 30 вище). Отже, у матеріалах справи немає нічого, що свідчило б про те, що адміністрація СІЗО не вручила ті чи інші листи Суду заявникові.

72. Тобто в цій справі фактів перешкоджання врученню кореспонденції Суду заявникові не встановлено.

3. Скарга про тиск на заявника з боку органів влади з метою позбавлення його бажання підтримувати свою заяву в Суді

73. Суд зауважує, що на підтвердження своєї скарги заявник послався без будь-яких уточнень на зміну висунутих проти нього обвинувачень під час кримінального розслідування і так само без будь-яких уточнень — на якусь постанову суду, а також — на якийсь інший «тиск» з боку відповідних органів (див. пункт 34 вище).

74. Суд вважає, що заявник не навів жодного конкретного прикладу чинення на нього тиску з боку органів влади, і відхиляє його скарги як цілком безпідставні.

4. Загальний висновок

75. Беручи до уваги зазначені вище обставини і висновки, Суд визнає, що скаргу про перешкоджання здійсненню заявником свого права на індивідуальну заяву, гарантованого статтею 34 Конвенції, не підтверджено і що немає потреби в подальшому її розгляді.

III. СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 І 5 КОНВЕНЦІЇ

76. Посилаючись на статті 3 і 5 Конвенції, заявник стверджував, що він зазнав поганого поводження під час перебування у відділі міліції, що тримання його під вартою було незаконним, а умови тримання були неналежними.

77. Суд нагадує, що він неодноразово звертався з проханням надати документальне підтвердження згаданих вище скарг, але заявник не зробив цього, і вся відповідальність за невиконання цих запитів покладається на заявника (див. пункти 70, 72 і 74 вище).

78. Водночас Суд ураховує і ймовірність виникнення певних проблем при спробах заявників зібрати докази стосовно тримання їх під вартою. Втім, Суд зазначає, що в цій справі заявник навіть

не уточнив свої скарги у цьому зв'язку (див. пункт 18 вище), тоді як Уряд, зі свого боку, подав докази того, що умови тримання заявника під вартою не можна було вважати підставою для порушення питання за статтею 3 Конвенції (див. пункти 19–21 вище).

79. Отже, скарги заявника за статтями 3 і 5 Конвенції є явно необґрунтованими і мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СКАРГИ НА ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

80. Заявник скаржився, плутано пояснюючи свою позицію, на порушення статей 2, 6, 7, 11, 13 і 14 Конвенції. Він стверджував, зокрема, що його життя в небезпеці і його засуджено несправедливо.

81. Втім, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією.

82. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

83. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

84. Заявник вимагав 20000 євро відшкодування моральної шкоди, оскільки, за його твердженням, порушення має серйозний характер.

85. Уряд висунув заперечення проти цієї вимоги, вважаючи її надмірною.

86. Суд вважає, що констатація порушення сама по собі становить достатню справедливу сатисфакцію за моральну шкоду, якої, можливо, зазнав заявник.

В. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

87. Заявник не вимагав відшкодування судових та інших витрат. Тому Суд не присуджує відшкодування.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* одноголосно скаргу про перегляд кореспонденції, якою заявник обмінювався із Судом, прийнятною.

2. *Оголошує* шістьма голосами проти одного інші скарги у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції, якою заявник обмінювався із Судом.

4. *Вирішує* шістьма голосами проти одного не розглядати скарги на перешкоджання здійсненню заявником свого права на індивідуальну заяву, гарантованого статтею 34 Конвенції.

5. *Постановляє* одноголосно, що констатація порушення статті 8 Конвенції сама по собі становить достатню справедливу сатисфакцію за моральну шкоду, якої зазнав заявник.

6. *Відхиляє* одноголосно решту вимог стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 листопада 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Реґламенту Суду.

С. Філліпс	**П. Лоренцен**
заступник секретаря секції	*голова*

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Реґламенту Суду до цього рішення додано окрему думку судді Калайджиєвої, яка частково не збігається з позицією більшості.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ КАЛАЙДЖИЄВОЇ, ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Оголошуючи заяву прийнятною, більшість зазначила, що «Уряд не подав інформації на спростування ... твердження [заявника]» про те, що йому було зовсім невідомо про здійснюваний перегляд його кореспонденції» (якою він обмінювався із Судом), і вирішила, що «заявникові не можна дорікати за незвернення зі скаргою на дії, обізнаність заявника щодо яких не доведено» (пункт 46).

Я цілком згодна з цим висновком і підтримую висновок більшості про наявність порушення статті 8 у зв'язку з переглядом кореспонденції, якою заявник обмінювався із Судом до 21 грудня 2005 року. Підставою для такого висновку послужив той факт, що значну частину листів заявника було розпечатано, а деякі з його листів супроводжувалися листами посадових осіб СІЗО, у яких ті стисло повідомляли про їхній зміст, а також те, що «чинні положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих органам влади стосовно перегляду кореспонденції осіб, узятих під варту» (пункт 57).

Погодившись із тим, що національне законодавство і практика не забезпечили захист кореспонденції заявника від втручання, про наявність якого він, можливо, не знав, я не в змозі дійти висновку про те, чи намагався (і/або — якою мірою) заявник «подати документи на підтвердження його скарг за статтями 3 і 5 Конвенції» (див. пункт 77) і чи знав він про вимоги Суду подати додаткову інформацію. За таких обставин неможливо виключити ймовірність інших випадків втручання у листування заявника із Судом і/або визначити ступінь та характер таких втручань. Я також не в змозі розділити переконання більшості у тому, що лист заявника («але — на десяти сторінках»), який адміністрація СІЗО розпечатала і відправила зі своїм супровідним листом і який, як стверджується, складався з 53 сторінок, надійшов до Суду без значної затримки. Чи може Суд бути задоволений таким відправленням? Із висновків за статтею 8 логічно випливає: немає підстав виключати ймовірність того, що ті 43 сторінки, які, як стверджується, не дійшли до

Суду, містили документальне підтвердження скарг заявника за статтями 3 і 5, якого вимагав Суд. Якщо саме так було насправді, тоді чи можна бути впевненим у тому, що не було ніякого перешкоджання здійсненню заявником свого права на індивідуальну заяву, гарантованого статтею 34? Беручи до уваги лист із проханням не розглядати заяву у зв'язку з чиненим тиском та подальше відновлення заяви в реєстрі справ Суду, чи можна бути впевненим у тому, що заявник не зазнав «тиску в будь-якій формі» при здійсненні такого права?

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«МИХАЙЛЮК ТА ПЕТРОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 11932/02)

Рішення

СТРАСБУРГ
10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
10 березня 2010 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Михайлюк та Петров проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,*
пані Р. Ягер,
п. К. Юнґвірт,
п. Р. Марусте,

пані І. Берро-Лефевр, пані З. Калайджиєва,
п. М. Буроменський, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№11932/02), поданою проти України до Суду 24 листопада 2001 року громадянами України пані Іраїдою Іванівною Михайлюк (далі – заявниця) та п. Володимиром Петровичем Петровим (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. 3 квітня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною та вирішив направити Уряду скарги заявників на незаконний перегляд їх кореспонденції державними органами. Також було вирішено одночасно розглядати питання щодо прийнятності та суті зазначеної частини заяви (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявники народилися у 1949 та 1951 роках відповідно та проживають у м. Одесі.

5. З 1976 по 1996 рік заявник був працівником Чорноморської виправної колонії № 74 (далі — колонія). Йому було надано кімнату у гуртожитку, розташованому на території колонії, який мав таку ж поштову адресу, що і колонія. Він проживав там до 1991 року. Пізніше заявники проживали разом у квартирі заявниці. Заявник досі має право на проживання на території колонії і її адреса залишається місцем його прописки.

6. У вересні 1998 року заявники звернулися до Приморського районного суду м. Одеси з позовом до колонії та місцевого поштового відділу. Вони стверджували, що листи, адресовані їм, від національних та міжнародних судів, які надходили на адресу проживання заявниці, були незаконно відкриті та переглянуті органами-відповідачами. Заявники вимагали відшкодування матеріальної шкоди.

7. 29 березня 2001 року суд відмовив заявникам у задоволенні позову. Судом було встановлено, що працівниками колонії було відкрито два листи, адресовані заявникам: лист від 27 жовтня 1998 року, надісланий Старокиївським районним судом м. Києва заявниці, та лист від 24 серпня 1998 року, надісланий Європейським судом з прав людини заявнику з приводу його попередньої заяви до Суду (№ 44997/98, визнана неприйнятною 26 жовтня 1999 року).

8. Національний суд постановив, що відповідно до статті 28 Виправно-трудового кодексу України від 1970 року та статті 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 1993 року адміністрація колонії була уповноважена переглядати всю кореспонденцію, яка надходила до неї. Оскільки кімната заявника була розташована на території колонії, його кореспонденція переглядалася відповідно до правил, що застосовувалися до кореспонденції засуджених. Суд також встановив, що адміністрація діяла відповідно до Інструкції з діловодства в органах, підрозділах внутрішніх справ, навчальних закладах, науково-дослідних установах, установах виконання покарань, на підприємствах і в організаціях системи МВС України та Інструкції з організації перегляду кореспонденції осіб, які тримаються у виправно-трудових установах та слідчих ізоляторах, затверджених наказами Міністерства внутрішніх справ від 22 червня 1993 року та 28 травня 1999 року відповідно. Суд також встановив, що лист, адресований заявниці, було відкрито, оскільки в колонії відбував покарання засуджений з таким же прізвищем. Суд дійшов висновку про те, що перегляд кореспонденції заявників не порушував їх конституційні права.

9. 19 липня 2001 року апеляційний суд Одеської області залишив без змін рішення суду першої інстанції. 15 травня 2002 року колегія у складі трьох суддів Верховного Суду України відхилила касаційну скаргу заявників.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ВІД 28 ЧЕРВНЯ 1996 РОКУ

10. У відповідних статтях Конституції зазначено наступне:

Стаття 31

«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

Стаття 56

«Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

B. ПЕРЕГЛЯД КОРЕСПОНДЕНЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

1. Виправно-трудовий кодекс України 1970 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

11. Відповідно до статті 2 Кодексу виправно-трудове законодавство України встановлює порядок і умови відбування покарання та порядок діяльності установ і органів, які виконують покарання.

12. Стаття 28 Кодексу передбачала, що кореспонденція засуджених підлягала цензурі, а посилки, бандеролі і передачі — переглядові.

2. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

13. Відповідно до статті 1 Закону попереднє ув'язнення є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрювано-

го у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

14. Стаття 7 Закону передбачає, що речі осіб, взятих під варту, підлягають огляду, а листування — перегляду.

С. ПЕРЕГЛЯД КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДІЗНАННЯ

1. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

15. На той час відповідно до статей 177 та 187 Кодексу слідчий мав право переглядати кореспонденцію особи на підставі санкції прокурора або суду, коли він мав достатні дані вважати, що така кореспонденція містить важливу інформацію для встановлення істини в кримінальній справі.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року

16. Відповідно до статті 1 Закону в редакції, чинній на той час, завданням оперативно-розшукової діяльності був пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність іноземних спеціальних служб в інтересах суспільної безпеки. Оперативно-розшукові операції здійснювалися оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони та органів державної податкової служби (стаття 5). Перегляд кореспонденції як один з видів цієї діяльності міг здійснюватися лише на підставі санкції прокурора (стаття 8).

17. Стаття 6 Закону містила вичерпний перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, наявність достатньої інформації про злочини, розвідувально-підривну діяльність проти України, осіб, які готують або вчинили злочин, осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінального покарання, та осіб, які безвісти зникли; запити повноважних державних органів про перевірку осіб у зв'язку з їх

допуском до державної, військової та службової таємниці; потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

18. Суд зазначає, що після направлення Уряду скарг заявників вони подали нові скарги на незаконне звільнення заявниці з посади вчителя початкової школи, на переслідування заявника з боку органів влади під час його роботи у Чорноморській виправній колонії № 74 у 1976–1996 роках, а також на виключення його імені зі списку виборців дільниці, на території якої він проживав.

19. На думку Суду, нові скарги не є уточненням початкової заяви заявників, поданої до Суду близько семи з половиною років раніше, щодо стверджуваного перегляду державними органами їх кореспонденції. Таким чином, Суд вважає, що зараз недоречно розглядати ці питання окремо (див. рішення у справі *«Пиряник проти України»* (*Piryanik v. Ukraine)*, № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

20. Заявники скаржилися на незаконний перегляд їх кореспонденції державними органами. Вони скаржилися за статтею 8 Конвенції, яка у відповідних частинах передбачає, що:

> «1. Кожен має право на повагу до ... кореспонденції.
>
> 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

21. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

B. ЩОДО СУТІ

22. Уряд не надав зауважень щодо суті цієї справи.

23. Заявники підтримали свої скарги. Вони також доводили, що втручання державних органів у їх право на повагу до кореспонденції не відповідало вимогам закону та що суди під час розгляду їх справи безпідставно спиралися на правила, які застосовуються до осіб, узятих під варту в ході кримінального провадження.

24. Суд нагадує, що відкриття листа само по собі достатньо для становлення втручання у право заявника на повагу до кореспонденції (див. рішення у справі *«Нарінен проти Фінляндії»* (*Narinen v. Finland)*, № 45027/98, п. 32, від 1 червня 2004 року). Беручи до уваги те, що національні суди підтвердили, що відкриття державними органами листів, адресованих заявникам, дійсно мало місце, Суд має встановити, чи відповідало таке втручання у права заявників вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції, а саме, чи було воно «згідно із законом», чи переслідувало законну мету та чи було необхідним у демократичному суспільстві з метою досягнення цієї мети (рішення у справі *«Валасінас проти Литви» (Valasinas v. Lithuania)*, № 44558/98, п. 128, ЄСПЛ 2001?VIII).

25. Суд нагадує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див., серед багатьох інших, рішення у справі *«Полторацький проти України»* (*Poltoratskiy v. Ukraine)*, № 38812/97, п. 155, ЄСПЛ 2003-V).

26. Суд зазначає, що національні суди встановили, що кореспонденція заявників відкривалася та переглядалася на підставі національного законодавства (див. п. 8 вище). Зокрема, суди посилалися

на положення статті 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року та статті 28 Кримінально-виправного кодексу України 1970 року. Суд зазначає, що зазначені законодавчі акти передбачали перегляд кореспонденції визначеної категорії осіб, а саме осіб, узятих під варту, чи осіб, що відбувають покарання в установах системи відбування покарань.

27. У цьому контексті Суд звертає увагу на те, що заявники не належали до зазначеної категорії осіб. Беручи до уваги мету та формулювання вищевказаних положень законодавства, вони не могли бути застосовані до заявників, враховуючи лише той факт, що заявники не відбували покарання у колонії. Висновки національних судів, навпаки, не підтверджувалися належним поясненням.

28. Щодо інструкцій з діловодства Міністерства внутрішніх справ та Державного департаменту з питань виконання покарань, на які також спиралися суди під час розгляду справи заявників, Суд зазначає, що ці інструкції були для внутрішнього користування та неопубліковані, а тому недоступними для громадськості, включаючи заявників (див. п. 8 вище). Більш того, у цій справі їх тексти не було надано.

29. Загалом Суд вважає, що з огляду на конкретну ситуацію заявників відповідні конституційні гарантії та правила, на підставі яких відбувався перегляд кореспонденції на той час (див. пп. 10–17 вище), втручання у право заявників на повагу до кореспонденції не мало підстав відповідно до національного законодавства. Таким чином, Суд визнає, що у цій справі не було дотримано вимогу законності у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

30. З огляду на попередні висновки, Суд не вважає за необхідне розглядати, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї з законних цілей у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

31. Відповідно мало місце порушення статті 8 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

32. Стаття 41 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони пе-

редбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

33. Заявники вимагали 500 000 гривень[1] відшкодування моральної шкоди.

34. Уряд стверджував, що вимога заявників є безпідставною.

35. Суд не має сумнівів, що заявники мали зазнати моральної шкоди в результаті втручання у право на повагу до кореспонденції. Суд, здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості відповідно до статті 41 Конвенції, присуджує кожному заявнику по 1200 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ВИТРАТИ

36. Заявники також вимагали 845 гривень[2], витрачених на переклад та кореспонденцію під час провадження у Суді. Вони надали квитанції на підтвердження цих витрат.

37. Уряд залишив це питання на розсуд Суду.

38. Суд нагадує, що відповідно до своєї практики заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за доцільне присудити заявникам суму 81 євро, яку вони вимагали.

C. ПЕНЯ

39. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

[1] Приблизно 47 893 євро.

[2] Приблизно 81 євро.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* заяву прийнятною.

2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє,* що:

a) протягом трьох місяців від дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити наведені нижче суми відшкодування, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:
   i) 1200 (одну тисячу двісті) євро кожному заявнику відшкодування моральної шкоди;
   ii) 81 (вісімдесят одне) євро заявникам разом відшкодування судових витрат;
   iii) будь-який податок, який може бути стягнуто з зазначених сум;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік	**П. Лоренцен**
секретар	*голова*

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА *«МАРЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»*

(Заява № 4063/04)

Рішення

СТРАСБУРГ
19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ
19 травня 2009 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі *«Марченко проти України»*,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

п. П. Лоренцен, *голова,* п. К. Юнґвірт
п. Р. Марусте, пані Р. Ягер,
п. М. Віллігер
пані І. Берро-Лефевр,
п. С. Шевчук, *суддя ad hoc*,
а також пані К. Вестердік, *секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 4063/04), яку подав проти України до Суду 19 грудня 2003 року на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України Михайло Іларіонович Марченко (далі — заявник).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев.

3. Заявник скаржився, зокрема, на несправедливий розгляд справи судом, у результаті якого його було несправедливо засуджено за наклеп.

4. 12 квітня 2007 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Було також вирішено одночасно розглядати питання щодо суті заяви та її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

І. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1946 року народження, проживає у селі Пасіки-Зубрицькі.

А. ПОДІЇ, ЩО ПРИЗВЕЛИ ДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ЗАЯВНИКУ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

6. З 1974 року заявник працював учителем у Львівській спецшколі-інтернаті № 6 для дітей з вадами мовлення (далі — школа). У 1995 році його було обрано головою шкільного профспілкового осередку Всеукраїнського об'єднання солідарності трудівників (ВОСТ), однієї з двох профспілок, які мали осередки у цій школі.

7. 12 січня 1996 року місцеве управління освіти призначило пані П. на посаду директора школи, незважаючи на заперечення деяких працівників школи, серед яких були й члени ВОСТ.

8. У травні 1996 року пані П. без згоди профспілки ВОСТ звільнила з роботи працівницю, яка була членом ВОСТ. Згодом, у 1998 році, її було поновлено на посаді на підставі судового рішення у справі, ініційованій від її імені профспілкою ВОСТ.

9. 6 червня 1996 року пані П. відмовилась підписати колективний договір, підписаний профспілкою ВОСТ і головою другої профспілки, яка діяла у школі.

10. Наприкінці 1996 року (у невизначену дату) колишній шкільний водій, якого пані П. звільнила через невідповідність займаній посаді, подав заявникові письмову заяву, в якій повідомив, що у квітні 1996 року пані П. наказала йому вивантажити десять ящиків гуманітарної допомоги, призначеної для школи, на обійсті її батька та що вона часто використовувала шкільний транспортний засіб для власних потреб.

11. На початку 1997 року заявник як голова профспілки неодноразово звертався до Контрольно-ревізійного управління (державний ревізійний орган, що перевіряє використання коштів державними підприємствами та організаціями, які фінансуються коштом державного бюджету; далі — КРУ) зі скаргами про зловживання пані П. своїм службовим становищем та неправомірне використання нею шкільного майна і коштів. Зокрема, він зазначав, що пані П. привласнила десять ящиків гуманітарної допомоги, шкільний телевізор та іншу відеоапаратуру, а також цеглу з демонтованої шкільної огорожі. З приводу цієї ситуації заявник також неодноразово скаржився панові У., Голові обласної асоціації ВОСТ.

12. За цими скаргами в 1997 році КРУ було проведено кілька перевірок використання коштів школи.

13. У висновку від 28 лютого 1997 року КРУ зазначило про відсутність будь-яких серйозних випадків неправомірного використання шкільного майна.

14. Однак у висновку КРУ від 26 березня 1997 року було зазначено про певні недоліки у використанні адміністрацією школи гуманітарної допомоги та допомоги благодійних організацій, а також цегли. Втім, жодних доказів привласнення директором гуманітарної допомоги, коштів благодійних організацій або цегли встановлено не було.

15. У квітні 1997 року заявник, діючи від імені шкільного осередку ВОСТ, пан У. — від імені обласної асоціації ВОСТ і пан Н. — від імені місцевого осередку Української консервативної партії звернулися з заявою до Личаківської районної прокуратури м. Львова (далі — прокуратура), в якій вимагали притягти пані П. до кримінальної відповідальності, посилаючись здебільшого на ті самі обставини, що були викладені у скаргах ВОСТ до КРУ. 28 квітня 1997 року прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи за відсутністю складу злочину в діях пані П. 17 червня 1997 року другу заяву про порушення кримінальної справи щодо пані П. було відхилено з таких самих підстав. Однак за фактом зникнення телевізора та відеоапаратури кримінальну справу було порушено.

16. 26 травня 1997 року кілька представників обласної асоціації ВОСТ пікетували Личаківську районну державну адміністрацію м. Львова, протестуючи проти зловживань пані П. Учасники пікету несли плакати з різними гаслами, які критикували пані П. та її заступницю, пані Н., а також їхніх прихильників у місцевій адміністрації. Написи на плакатах стосовно пані П. звучали так: «Пані П. і пані Н. — поверніть дітям-інвалідам гуманітарну допомогу і 20000 цеглин з муру школи»; «Директора інтернату № 6 пані П. та її клан переслідувачів вільних профспілок — під суд!»; «Геть липкі руки пані П. і пані Н. від дітей-інвалідів школи-інтернату № 6!».

В. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАЯВНИКА

17. У травні 1998 року пані П. звернулась до суду зі скаргою щодо заявника в порядку приватного обвинувачення. Вона скаржилась,

зокрема, що у своїх листах до КРУ та прокуратури заявник неправдиво звинуватив її у зловживанні службовим становищем та привласненні державних коштів, що він був організатором і учасником пікету 26 травня 1997 року, учасники якого демонстрували образливі плакати. Пані П. також вважала, що дії заявника підпадають під дію частин другої (наклеп у друкованому творі) та третьої (наклеп, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні тяжкого злочину) статті 125, а також статті 126 (образа) Кримінального кодексу 1960 року, який був чинним на час подій.

18. 14 травня 1998 року суддя Личаківського районного суду м. Львова встановив, що дії заявника стосовно пані П. містять ознаки злочину, передбаченого частиною першою статті 125 (наклеп) та статтею 126 Кримінального кодексу, та порушив кримінальну справу щодо заявника. Суддя також застосував до заявника запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд.

19. Під час досудового слідства обвинувачення щодо заявника було перекваліфіковано з частини першої статті 125 на частину третю статті 125 Кримінального кодексу.

20. 12 листопада 1999 року прокуратура повідомила заявника про зміну обвинувачення на частину третю статті 125 і статтю 126 Кримінального кодексу.

21. 15 листопада 1999 року прокуратура склала остаточний обвинувальний висновок за цими статтями і надала заявникові матеріали справи для ознайомлення перед направленням її на розгляд до суду.

22. 26 січня 2000 року Личаківський районний суд м. Львова провів перше засідання у справі заявника.

23. У березні 2000 року справу заявника було передано до Шевченківського районного суду м. Львова (далі — Шевченківський суд).

24. 26 червня 2001 року Шевченківський суд визнав заявника винним у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 125, та виключив з обвинувачення заявника кваліфікацію його дій за статтею 126 Кримінального кодексу. Суд призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік та відстрочив виконання вироку строком на один рік із сплатою штрафу у розмірі 200 гривень. Суд також частково задовольнив цивільний позов пані П., зобов'язавши заявника сплатити їй

1000 гривень відшкодування моральної шкоди і 100 гривень компенсації судових витрат.

25. У вироці суд встановив, що в численних листах, підписаних заявником, пані П. було безпідставно звинувачено у привласненні державних коштів. Суд також встановив, що заявник був ініціатором і учасником пікету 26 травня 1997 року, посилаючись при цьому на низку доказів, включаючи пояснення кількох працівників школи, які стверджували, що бачили його з плакатом під час пікетування.

26. Заявник оскаржив вирок від 26 червня 2001 року. Він стверджував, зокрема, що сторона обвинувачення не змогла довести, що він умисно поширював неправдиві відомості. Крім того, не було взято до уваги той факт, що він діяв офіційно як голова місцевого осередку ВОСТ, уповноважений членами цієї профспілки інформувати органи влади про зловживання пані П. службовим становищем, і що згідно з висновками КРУ та правоохоронних органів його звинувачення не були повністю безпідставними. Заявник також заперечив будь-яку причетність до пікету, посилаючись на відсутність його на фотографіях пікету, зроблених позивачем, а також на медичну довідку, згідно з якою він перебував на стаціонарному лікуванні до 27 травня 1998 року. Він також стверджував, що справу не можна було розглядати за частиною третьою статті 125 Кримінального кодексу, оскільки постановою від 14 травня 1998 року обвинувачення у злочині, висунуті пані П. з посиланням на це положення, було перекваліфіковано на обвинувачення за частиною першою статті 125 Кримінального кодексу.

27. 21 серпня 2001 року апеляційний суд Львівської області розглянув справу за відсутності заявника і залишив вирок від 26 червня 2001 року без змін. Суд визнав, зокрема, що вина заявника, в тому числі щодо його участі у пікеті, доведена численними доказами. Зокрема, кілька працівників школи підтвердили, що бачили заявника з плакатом під час пікетування і що, за словами його лікаря, його лікування не перешкоджало йому виходити з приміщення лікарні.

28. Заявник подав одинадцять касаційних скарг. Однак за результатами їх розгляду суд відмовляв у витребуванні кримінальної справи з огляду на недотримання заявником формальних вимог, передбачених законом. 25 квітня 2003 року за результатами розгляду

дванадцятої касаційної скарги, в якій заявник висував, по суті, такі самі аргументи, як і в апеляційній скарзі, суддя Верховного Суду витребував кримінальну справу щодо заявника.

29. 13 листопада 2003 року Верховний Суд залишив попередні судові рішення без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 1960 РОКУ

30. Стаття 125 Кодексу передбачає таке:

> «Наклеп, тобто поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу,— карається...
>
> Наклеп у друкованому або іншим способом розмноженому творі, ... — карається...
>
> Наклеп, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні державного або іншого тяжкого злочину,— карається позбавленням волі на строк до п'яти років».

31. Стаття 126 Кодексу передбачає:

> «Образа, тобто умисне приниження честі і гідності особи, виражене в непристойній формі,— карається...»

32. Після реформи законодавства згідно з новим Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 року такі діяння як наклеп і образа було декриміналізовано.

B. КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС

33. Текст статті 27 Кримінально-процесуального кодексу (що регулює питання притягнення до кримінальної відповідальності за скаргою потерпілого) в редакції, чинній до 21 червня 2001 року, викладено в рішенні Суду від 10 серпня 2006 року у справі *«Ляшко проти України»* (*Lyashkov. Ukraine*, заява № 21040/02, п. 23).

ПРАВО

І. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ФОРМУЛЮВАННЯМ ОБВИНУВАЧЕНЬ

34. Заявник скаржився, що суд визнав його винним у вчиненні злочину, в якому його не обвинувачували. У цьому зв'язку він посилався на статтю 4 Протоколу № 7 до Конвенції. Будучи головним у наданні юридичної кваліфікації фактам справи, Суд вирішує, що цю скаргу слід розглядати за пунктом 1 і підпунктами «a» і «b» пункту 3 статті 6 Конвенції, які передбачають таке:

> «3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:
>
> a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
>
> b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту».

35. Уряд стверджував, що формулювання скарги заявника не може розумітись як таке, що стверджує про недотримання гарантій справедливого судового розгляду. Уряд також стверджував, що права заявника за статтею 6 Конвенції було належним чином дотримано в усіх аспектах.

36. Заявник не погодився. Він стверджував, що кримінальне провадження щодо нього було загалом несправедливим. Він також зазначив, що не міг повністю зрозуміти характер і зміст висунутих щодо нього обвинувачень і відповідним чином підготувати свій захист. Зокрема, йому було пред'явлено обвинувачення за частиною третьою статті 125 Кримінального кодексу, тоді як спочатку кримінальну справу проти нього було порушено за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого частиною першою статті 125 того ж кодексу.

37. Суд повторює, що права, гарантовані підпунктом «a» пункту 3 статті 6 Конвенції, мають оцінюватись, зокрема, у світлі більш загального права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Суд також зазначає, що в кримінальних справах надання повної та докладної інформації щодо висуну-

тих особі обвинувачень, які в подальшому можуть бути сприйняті судом як юридична кваліфікація діяння, є неодмінною передумовою забезпечення справедливості провадження (див. рішення у справі *«Пелісьєі Сассі проти Франції»* (*PelissierandSassiv. France*), [ВП], заява № 25444/94, п. 52, *ECHR* 1999II). Суд також вважає, що підпункти «a» і «b» пункту 3 статті 6 Конвенції взаємопов'язані та що право бути поінформованим про характер і причини висунутих обвинувачень слід розглядати у світлі права обвинуваченого на підготовку свого захисту (див. там же, п. 54).

38. Повертаючись до обставин справи, Суд зазначає, що судові засідання у справі заявника, за наслідками яких його було засуджено за частиною третьою статті 125 Кримінального кодексу 1961 року (чинного на час подій), проводились у період із січня 2000 року до червня 2001 року. У той же час, заявника було повідомлено про обвинувачення за вказаним вище положенням кримінального закону 12 листопада 1999 року, а 15 листопада 1999 року йому було надано всі матеріали справи для ознайомлення. З огляду на такі обставини, Суд вважає, що скарга заявника щодо неповідомлення його належним чином про висунуті щодо нього обвинувачення або ненадання йому необхідного часу і можливостей для підготовки свого захисту є необґрунтованою. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою та повинна бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

39. Заявник також скаржився, що його засудження за наклеп суперечило статтям 10 і 11 Конвенції. Суд вважає, що предметом цієї скарги є право заявника на свободу вираження поглядів, а отже, її слід розглядати за статтею 10 Конвенції., відповідні положення якої передбачають:

> «1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

A. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

40. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

B. СУТЬ

1. Доводи сторін

41. Заявник стверджував, що його засудження не було «необхідним у демократичному суспільстві». Як голова профспілки він не лише мав право порушувати питання стосовно стверджуваних зловживань з боку пані П., а був прямо зобов'язаний зробити це. Його скарги щодо її посадових зловживань, направлені компетентним органам та голові обласної асоціації ВОСТ, були добросовісними і переслідували законні суспільні інтереси. Що стосується пікетування, то заявник ані організовував цей захід, ані брав у ньому участь і не складав гасел. Відповідно на нього не може бути покладена відповідальність за поширення наклепницької інформації під час цієї акції, яка, згідно з наявними відомостями, була організована обласною асоціацією ВОСТ і місцевим осередком Консервативної партії.

42. Уряд визнав, що засудження заявника за наклеп становило втручання в його права, гарантовані статтею 10 Конвенції. Проте, Уряд стверджував, що це втручання було здійснено відповідно до закону і з легітимною метою, а саме, щоб захистити репутацію пані П.,

а також було необхідним у демократичному суспільстві. У цьому зв'язку Уряд зазначив, що заявник вийшов за межі допустимої критики дій посадової особи, зокрема, оскільки він прямо звинуватив пані П. у вчиненні тяжких злочинів, тим самим грубо порушивши її право на презумпцію невинуватості. Крім того, призначені фінансові санкції застосовані до заявника не були непропорційними його доходу, а строк призначеного покарання у виді позбавлення волі не був тривалим і, у будь-якому випадку, він його не відбував.

2. Оцінка Суду

43. Передусім, Суд зазначає, що національні судові органи ґрунтували засудження заявника, спиралися на дві групи фактів, що стосувалися листів, які він надсилав до КРУ і прокуратури з вимогою провести розслідування стверджуваних посадових зловживань пані П., та пікету 26 травня 1997 року, який він організовував і в якому брав участь.

44. Суд вважає незаперечним те, що засудження заявника за наклеп за частиною третьою статті 125 Кримінального кодексу становило втручання в його права, гарантовані статтею 10 Конвенції, і що таке втручання було здійснено відповідно до закону і переслідувало легітимну мету — захистити репутацію пані П. Залишається визначити, чи було це втручання «необхідним у демократичному суспільстві» і чи було за обставин цієї справи забезпечено баланс між потребою захисту права заявника на свободу вираження поглядів та потребою захисту репутації пані П.— права, яке, як аспект приватного життя, захищається статтею 8 Конвенції (див. рішення у справі *«Кумпенеі Мазере проти Румунії»* (*CumpanaandMazare v. Romania*) [ВП], заява № 33348/96, пп. 90–91, *ECHR* 2004XI).

45. У цьому зв'язку Суд передусім зазначає, що заявник прямо звинувачував пані П. у привласненні державних коштів і майна, а також у зловживанні нею своїм службовим становищем директора державної школи-інтернату. Незважаючи на особливе становище заявника як представника профспілки та те, що його заяви щодо дій державного службовця становили суспільний інтерес, Суд вважає, що заявник був зобов'язаний діяти, не виходячи за встановлені межі, *inter alia*, в інтересах «захисту репутації і прав інших осіб», включаючи презумпцію невинуватості (див. рішення у справі *«Константинеску проти Румунії»* (*Constantinescu v.*

Romania), заява № 28871/95, п. 72, ECHR 2000-VIII). Більш того, заявник був зобов'язаний виявляти лояльність, обережність та обачливість по відношенню до свого роботодавця (див., наприклад, рішення у справі *«Гужа проти Молдови»* (*Guja v. Moldova*) [ВП], заява № 14277/04, п. 70, ECHR 2008...).

46. Суд також зазначає, що право працівника державного сектору повідомити про факти незаконних дій чи правопорушень, учинених за місцем роботи, має бути захищене, зокрема, якщо йдеться про працівника, який входить до невеликої групи осіб, яким відомо про те, що відбувається на роботі, а тому він, як ніхто інший, здатний діяти в інтересах суспільства, попереджаючи про це роботодавця чи громадськість (див. згадане вище рішення у справі *«Гужа проти Молдови»,* п. 72). З огляду на вищезгаданий обов'язок обачливості, така інформація має повідомлятися передовсім керівникові або іншій компетентній інстанції або організації. І лише у випадку, коли це явно неможливо, як останній засіб, така інформація може бути повідомлена громадськості (див. рішення у справі *«Гужа проти Молдови»,* п. 73).

47. У світлі цих принципів Суд вважає, що у зв'язку з підписанням заявником кількох листів, адресованих КРУ та прокуратурі, з вимогою порушити кримінальну справу щодо дій пані П. як посадової особи, йому не можна дорікати за недобросовісність такого вчинку, зокрема, оскільки він діяв від імені своєї профспілки і надавав різні документи на підтвердження своїх тверджень. Тому Суд визнає, що в тій частині, в якій втручання у право заявника на свободу вираження поглядів було здійснене у зв'язку зі згадуваними листами, адресованими компетентним органам, його «необхідність» у справі, що розглядається, не було встановлено.

48. З іншого боку, щодо засудження заявника за участь у пікеті 26 березня 1997 року, Суд зауважує, що твердження заявника про те, що він особисто не організовував і не брав участь у зазначеній акції, було відхилене національними судами трьох інстанцій за результатами змагального процесу, під час якого було розглянуто велику кількість доказів, включаючи показання свідків. За відсутності будь-яких *prima facie* доказів процесуальної несправедливості Суд не має повноважень перевіряти цей висновок.

49. Суд також зазначає, що пікет відбувся після проведення КРУ перевірки, під час якої було виявлено певні факти неправо-

мірного використання шкільного майна, а також після подальшого розслідування прокуратурою скарг щодо зловживання пані П. службовим становищем. Однак 28 квітня 1997 року у порушенні кримінальної справи щодо пані П. було відмовлено у зв'язку з відсутністю складу злочину. Згодом одне із тверджень щодо привласнення шкільної відеоапаратури послужило підставою для порушення кримінальної справи. Але відповідні докази причетності до цього пані П. ані були надані заявником, ані були зібрані прокуратурою. Як свідчать матеріали справи, ані заявник, ані його прихильники ніколи не вдавалися до процесуальних засобів, передбачених національним законодавством для оскарження неефективності перевірок КРУ чи розслідувань, проведених правоохоронними органами, та оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пані П.

50. У той же час, деякі плакати, які демонструвалися під час пікету перед приміщенням районної адміністрації, містили особливо різкі висловлювання, які прямо звинувачували пані П. у привласненні нею шкільного майна (див. вище пункт 16). Суд вважає, що за таких обставин ці звинувачення можна було розглядати як твердження про факти, які, за відсутністю доказів їхньої обґрунтованості, цілком могли вважатися наклепницькими і такими, що порушували право пані П. на презумпцію невинуватості у вчиненні серйозних правопорушень.

51. Беручи до уваги характер звинувачень щодо пані П., які містились на плакатах пікетників, обов'язок обачливості, якого заявник мав дотримуватись по відношенню до свого роботодавця, а також той факт, що заявник брав участь у публічному пікеті, не скориставшись перед цим іншими процесуальними засобами оскарження посадових зловживань пані П., Суд погоджується з тим, що національні органи влади, визнавши за необхідне засудити заявника за наклеп у частині його причетності до організації пікету та участі в ньому, діяли в межах своєї свободи розсуду. Суду залишається встановити, чи було зазначене втручання пропорційним переслідуваній легітимній меті, з урахуванням застосованих санкцій (див. згадане вище рішення у справі *«Константинеску проти Румунії»*, п. 110).

52. З цього приводу Суд зазначає, що окрім стягнення із заявника штрафу та грошової суми на відшкодування шкоди, заподіяної пані П., суд засудив його до одного року позбавлення волі. Суд

вважає, що, хоча Держави-учасниці можуть, і навіть зобов'язані з огляду на їхні позитивні обов'язки за статтею 8 Конвенції, регулювати реалізацію свободи вираження поглядів таким чином, щоб забезпечувати за допомогою закону захист репутації осіб, вони не можуть робити це у спосіб, який неправомірно перешкоджає публічній полеміці стосовно загальнозначущих питань, таких як привласнення державних коштів (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *«Кумпене і Мазере проти Румунії»* (*Cumpana and Mazare*), п. 113). Суд також вважає, що обставини справи, яка розглядається і яка є класичним прикладом справи про наклеп стосовно особи в контексті полеміки навколо загальнозначущого питання, не містять виправдання застосуванню покарання у вигляді позбавлення волі. Таке покарання, з огляду на сам характер цієї санкції, неминуче справляло на учасників публічної полеміки «охолоджуючий ефект», а посилання на той факт, що виконання покарання заявникові було призначено з відстрочкою, не змінює цього висновку, зокрема, оскільки сам факт засудження залишався (див., *mutatis mutandis,* згадане вище рішення у справі *«Кумпене і Мазере проти Румунії»* (*Cumpana and Mazare*), п. 116, і рішення у справі *«Салов проти України»* (*Salov v. Ukraine*), заява № 65518/01, п. 115, ECHR 2005-VIII (витяги)).

53. У підсумку Суд визнає, що, засудивши заявника за листи, які він надіслав до КРУ та прокуратури, і призначивши йому за результатами розгляду справи тривалий строк позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку, національні суди вийшли за межі того, що визначається як «необхідне» втручання у право заявника на свободу вираження поглядів.

54. Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

55. Посилаючись на пункт 1 і підпункт «c» пункту 3 статті 6 Конвенції, заявник також скаржився на те, що його не було належним чином повідомлено про судове засідання в апеляційному суді, та що тривалість провадження у кримінальній справі щодо нього була надмірною. Крім того, він посилався на статтю 13 Конвенції та статтю 2 Протоколу № 7, не уточнюючи свої скарги.

56. Ретельно розглянувши скарги заявника з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та в тій мірі, в якій вони охоплюються його компетенцією, Суд визнає, що вони не свідчать про наявність будь-яких ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

57. Отже, відповідно до пунктів 1, 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

58. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. ШКОДА

59. Заявник вимагав відшкодування матеріальної шкоди в розмірі штрафу та виплаченої ним пані П. суми відшкодування, а також компенсації медичних витрат у розмірі 820 євро, які, як стверджується, були понесені ним у зв'язку зі стресом, спричиненим несправедливим кримінальним переслідуванням. Заявник також вимагав 5000 євро відшкодування моральної шкоди.

60. Уряд заперечив проти цих вимог як необґрунтованих.

61. Враховуючи характер встановленого в цій справі порушення, Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між цим порушенням і матеріальною шкодою, яку вимагав заявник. Тому Суд відхиляє вимогу щодо відшкодування матеріальної шкоди. З іншого боку, Суд визнає, що заявник зазнав моральної шкоди, зокрема, у зв'язку зі стражданнями і відчаєм унаслідок порушення його права, гарантованого статтею 10 Конвенції. Однак, сама лише констатація порушення Конвенції не може бути достатнім відшкодуванням моральної шкоди. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 1000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. СУДОВІ ТА ІНШІ ВИТРАТИ

62. Заявник вимагав 5800 грн. компенсації судових витрат, витрат на переклад і копіювання матеріалів, а також 336,74 грн. компенсації поштових витрат на листування із Судом та деякими національними органами влади. Він надав квитанції про оплату відповідних поштових послуг.

63. Уряд стверджував, що вимога заявника щодо компенсації була обґрунтованою лише в частині витрат на його листування з Судом.

64. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд, з огляду на наявну в нього інформацію та вищезазначені критерії, визнає за належне присудити заявникові 50 євро компенсації всіх згаданих витрат.

C. ПЕНЯ

65. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

На цих підставах Суд одностайно

1. *Оголошує* скаргу за статтею 10 Конвенції прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції.

3. *Постановляє,* що:

a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава відповідач повинна виплатити заявникові 1000 (одну тисячу) євро відшкодування моральної шкоди та 50 (п'ятдесят) євро компенсації судових та інших витрат разом з будь якими податками, що можуть стягуватись; ці суми мають бути конвертовані у національну валюту держави відповідача за курсом станом на день здійснення платежу;

b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік — *секретар*

П. Лоренцен — *голова*

ПЕРЕЛІК РІШЕНЬ ЩОДО УКРАЇНИ, ПРИЙНЯТИХ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ У 2009 р.[1]

№	Назва рішення / ухвали	Короткий зміст встановленого порушення	Дата прийняття	Дата набуття статусу остаточного
1	**Маленко 18660/03**	**Ст. 3 Умови тримання у СІЗО Неналежне лікування**	**19.02.09**	**19.05.09**
2	**Шабельник 16404.03**	**ст.ст. 6-1, 6-3(c) Право на справедливий суд, право на судовий захист**	**19.02.09**	**19.05.09**
3	**Марченко 4063/04**	**Свобода висловлювання**	**19.02.09**	**19.05.09**
4	Крищук 1811/06	Невиконання *Рішення не виконане*	19.02.09	19.05.09
5	Бондар та інші 12380/04	Невиконання *Виконане* 2 роки 7 місяців	19.02.09	19.05.09

[1] Напівжирним шрифтом позначені справи, переклад яких надрукований в цій книзі.

6	**Суптель 39188/04**	**ст. 3 Неналежне поводження Тривалість кримінального провадження**	**19.02.09**	**19.05.09**
7	**Роман Мірошниченко 34211/04**	**ст. 5-3 Тривалість попереднього ув'язнення**	**19.02.09**	**19.05.09**
8	**Христов 24465/04**	**Принцип юридичної визначеності. Втручання у право власності**	**19.02.09**	**05.06.09**
9	Воіщев 21263/04	Тривалість цивільного провадження 6 років	19.02.09	19.05.09
10	Кооператив Каховський-5 20728/04	Невиконання *Рішення не виконане*	19.02.09	19.05.09
11	Андрійчук 18024/04	Невиконання *Рішення виконане* 4 роки	19.02.09	19.05.09
12	**Микола Кучеренко 16447/04**	**ст. 5-1 Законність тримання під вартою**	**19.02.09**	**19.05.09**
13	Буряк 1866/04	Тривалість цивільного провадження 6 років	19.02.09	19.05.09

14	**Доронін 16505/02**	**ст.ст. 5-1, 5-3 Незаконність та тривалість попереднього ув'язнення**	**19.02.09**	**19.05.09**
15	Вороненков 41286/04	Тривалість цивільного провадження 6 років 8 місяців	19.02.09	19.05.09
16	Мітакій 183/06	Тривалість цивільного провадження 9 років 2 місяці	19.02.09	05.06.09
17	**Плахтєєв та Плахтєєва 20347/03**	**Доступ до суду, Право власності**	**12.03.09**	**12.06.09**
18	**Вергельський 19312/06**	**ст. 3. Погане поводження ст. 13 Тривалість кримінального провадження**	**12.03.09**	**12.06.09**
19	**Сергій Волосюк 1291/03**	**ст.ст. 5-3, 5-4 Тривалість досудового ув'язнення ст. 6-1 Тривалість кримінального провадження ст. 8 Кореспонденція**	**12.03.09**	**12.06.09**
20	Красовський 36772/04	Невиконання *Рішення не виконане*	12.03.09	12.06.09

21	Лебедінцева 37208/04	Невиконання *Виконане —* 6 років 8 місяців	12.03.09	12.06.09
22	Матківська 38683/04	Невиконання *Рішення частково не виконане*	12.03.09	12.06.09
23	Отиченко та Федищенко 1755/05, 25912/06	Невиконання *Рішення не виконане щодо одного заявника*	12.03.09	12.06.09
24	**Світлорусов 2929/05**	**ст.ст. 5-1(f), 5-4, 5-5 Екстрадиція**	**12.03.09**	**12.06.09**
25	Воскобойник 39874/05	Невиконання *Рішення не виконане*	12.03.09	12.06.09
26	Васильєва та інші 39876/05, 35532/06, 37715/06	Невиконання *Рішення не виконане*	12.03.09	12.06.09
27	Бучковська 32832/06	Невиконання *Виконане*	16.04.09	16.07.09
28	Писатюк 21979/04	Тривалість цивільного провадження	16.04.09	16.07.09
29	Ярмола 7060/04	Невиконання *Виконане*	16.04.09	16.07.09
30	Попілін 12470/04	Тривалість цивільного провадження	16.04.09	16.07.09

31	Гніцевіч 29925/04	Невиконання *Виконане*	16.04.09	16.07.09
32	Гаращенко 26873/05	Невиконання *Рішення не виконане*	16.04.09	16.07.09
33	Биков 26675/07	Тривалість цивільного провадження, яке включає виконання *Рішення не виконане*	16.04.09	16.07.09
34	Захарченко 34119/07	Невиконання *Рішення виконано*	28.05.09	28.08.09
35	Стукалкін 35682/07	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09
36	**Ісаєв 28827/02**	**ст. 3 Неналежне лікування ст. 5-3 Тривалість тримання під вартою ст. 6-1 Тривалість кримінального провадження**	**28.05.09**	**28.08.09**
37	Нестерова 10792/04	Тривалість цивільного провадження	28.05.09	28.08.09
38	Жушман 13223/05	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09
39	Нуждяк 16982/05	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09

40	Шилкін та Побережний 6924/06, 8252/06	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09
41	Фільштейн 12997/06	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09
42	Овчаров та Хоміч 32910/06, 50081/06	Невиконання *Рішення не виконане*	28.05.09	28.08.09
43	Підоріна та Кириленко 12477/06, 31453/06	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
44	Білокінь та інші 14298/06	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
45	Снігур та Онищенко 33064/06, 35799/06	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
46	Хмильова 34419/06	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
47	Козін 10426/02	Тривалість цивільного провадження	18.06.09	18.09.09
48	Піліпей 9025/03	Тривалість цивільного провадження	18.06.09	18.09.09
49	Єрошкіна 31572/03	Тривалість цивільного провадження	18.06.09	18.09.09
50	Гавриляк 39447/03	Тривалість кримінального провадження	18.06.09	18.09.09

51	Термобетон 22538/04	Тривалість цивільного провадження	18.06.09	18.09.09
52	Бублик 37500/04	Тривалість цивільного провадження	18.06.09	18.09.09
53	Бевз 7307/05	Тривалість кримінального провадження	18.06.09	18.09.09
54	Васильєва 20511/05	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
55	Кашлакова та інші 40765/05	Невиконання	18.06.09	18.09.09
56	Батрак 50740/06	Невиконання *Рішення не виконане*	18.06.09	18.09.09
57	Шигарева та Мажанова 9450/07, 22503/07	Невиконання *Виконано*	18.06.09	18.09.09
58	Осауленко 34692/07	Невиконання	18.06.09	18.09.09
59	Шастків та Валіцька 3638/04	Тривалість цивільного провадження 7 років 1 місяць	30.07.09	30.10.09
60	Себова 4430/04	Тривалість цивільних проваджень 7 років 3 місяці та 9 років 6 місяців	30.07.09	30.10.09

61	Єфанов та інші 13404/02	Тривалість кримінального провадження 5 років 2 місяці	30.07.09	30.10.09
62	Швентковський 27589/05	Невиконання *Рішення не виконане*	30.07.09	30.10.09
63	Якубович 29025/05	Тривалість цивільного провадження 9 років 2 місяця	30.07.09	30.10.09
64	Смірнов 1409/03	Тривалість цивільного провадження 8 років 6 місяців	30.07.09	30.10.09
65	**Дрозд 12174/03**	**Ст. 3 Погане поводження, неналежне розслідування**	**30.07.09**	**30.10.09**
66	Терещенко 33959/05	Ст. 1 Протокол 1 — тривалість виконання *Виконане*	30.07.09	30.10.09
67	Солонський 39760/05	Невиконання *Рішення не виконане*	30.07.09	30.10.09
68	Семенович 9480/06	Невиконання *Рішення не виконане*	30.07.09	30.10.09
69	Сорокіна та Гончаренко 41313/06, 42206/06	Невиконання *Рішення частково не виконане*	30.07.09	30.10.09

70	Прокопьєва 48771/06	Невиконання *Рішення частково не виконане*	30.07.09	30.10.09
71	**Юрій Миколайович Іванов 40450/04**	**Невиконання**	**15.10.09**	**15.01.10**
72	**Чайковський 2295/06**	**Ст. 34**	**15.10.09**	**15.01.10**
73	**Охріменко 53896/07**	**Медичний догляд, застосування спец.заходів**	**15.10.09**	**15.01.10**
74	Нічітайлов 36024/03	Тривалість кримінального провадження	15.10.09	15.01.10
75	Соломатін 8191/04	Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
76	Шепелева 14403/04	Тривалість цивільного провадження	15.10.09	15.01.10
77	Поліщук 21231/04	Тривалість кримінального провадження	15.10.09	15.01.10
78	Гвоздецький 28070/04	ст. 13, ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
79	Шебанов 30664/05	Тривалість виконання Рішення виконане	15.10.09	15.01.10

80	Ротар 34126/05	Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
81	Строжук 2387/06	ст. 13, ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
82	Рукас 15879/06	ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
83	Крівенко 19547/06	ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
84	Глушко 22358/06	ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
85	Корнійчук 28808/07	Невиконання *Рішення не виконане*	15.10.09	15.01.10
86	**Дубовик 33210/07, 41866/08**	**ст. 5 Екстрадиція**	**15.10.09**	**15.01.10**
87	Комнатський 40753/07	ст. 13, ст. 1 ПП Невиконання	15.10.09	15.01.10
88	**Кабулов 41015/04**	**ст. 5 Екстрадиція**	**19.11.09**	**19.02.09**
89	Лазаренко 26855/05	Невиконання *Рішення не виконане*	19.11.09	19.02.09

90	Твердохлебов 27341/05	ст. 6-1 Тривалість провадження	19.11.09	19.02.09
91	Савінський та Шевченко 34168/05, 45750/07	Невиконання *Рішення не виконане*	19.11.09	19.02.09
92	**Олег Колесник 17551/02**	**Несправедливий суд, Право не свідчити проти себе**	**19.11.09**	**19.02.09**
93	Скалоухов та інші 8107/06, 8473/06, 8475/06	Невиконання *Рішення не виконане*	19.11.09	19.02.09
94	Корабельніков 29860/05	Невиконання *Рішення не виконане*	19.11.09	19.02.09
95	Лазарук 6261/04	ст. 6-1 Тривалість провадження	19.11.09	19.02.09
96	Телєгіна 2035/03	ст. 6-1 Тривалість провадження	19.11.09	19.02.09
97	**Глінов 13693/05**	**Ст. 8 Кореспонденція**	**19.11.09**	**19.02.09**
98	Скрипець 41236/06	Ст. 6-1, 13 1ПП Невиконання *Рішення виконане частково*	10.12.09	10.03.10

99	Панченко 10911/05	Ст.ст. 6-1, 13 Невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
100	Карпухан 45524/05	Ст. 6-1, 1ПП Невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
101	Гончаров 7867/06	Ст. 6-1 Тривалість	10.12.09	10.03.10
102	**Шагін 20437/05**	**Ст.ст. 6-1, 6-2 Презумпція невинуватості і відсутність публічного слухання**	**10.12.09**	**10.03.10**
103	**Коктиш 43707/07**	**Ст.ст. 3, 5-1, 5-4, 5-5 Екстрадиція, умови тримання**	**10.12.09**	**10.03.10**
104	**Крейдіч 48495/07**	**Ст.ст. 5-1, 5-4, 5-5**	**10.12.09**	**10.03.10**
105	**Дудник 17985/04**	**Ст. 2 Ефективність розслідування**	**10.12.09**	**10.03.10**
106	Білецька 25003/06	Ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10

107	Хрипко 43507/07	Ст. 6-1 Невиконання	10.12.09	10.03.10
108	Савула 12868/05	Ст.ст. 6-1, 13, ст. 1 ПП Невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
109	Ільчишин та інші 8802/07	Ст. 6-1, ст. 1 ПП Невиконання *Рішення виконане*	10.12.09	10.03.10
110	Людмила Науменко 14728/07	Ст. 6-1, ст. 1 ПП Невиконання	10.12.09	10.03.10
111	Васильчук 31387/05	Ст.ст. 6-1, 13, ст. 1 ПП Невиконання і тривалість *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
112	Кас'янчук 4187/05	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконане*	10.12.09	10.03.10
113	Шастін та Шастіна 12381/04	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконано частково*	10.12.09	10.03.10
114	Куценко 41936/05	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконано частково*	10.12.09	10.03.10

115	Сергєєва 43798/05	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконано*	10.12.09	10.03.10
116	Панов 21231/05	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконане*	10.12.09	10.03.10
117	Янголенко 14077	Ст. 6-1 Невиконання і тривалість *Рішення невиконано*	10.12.09	10.03.10
118	Бендрит 1661/04	Ст. 6-1. Тривалість цивільного провадження *Рішення не виконано*	10.12.09	10.03.10
119	Осокін та Осокіна 8437/06,8470/06	Ст. 6-1 Невиконання. *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
120	**Мироненко та Мартенко 4785/02**	**Ст.ст. 6-1, 5-3, 5-4, 5-5 Відсутність безсторонності. Незаконне тримання під вартою**	**10.12.09**	**10.03.10**
121	Рамус 11867/08,11868/07	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення невиконано*	10.12.09	10.03.10
122	Логачова 4510/05,13273/05	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10

123	Мацюк 1751/03	Ст. 6-1 Відсутність доступу до суду	10.12.09	10.03.10
124	**Михайлюк та Петров 11932/02**	**Ст. 8-1 Таємниця кореспонденції**	**10.12.09**	**10.03.10**
125	Тамара Василівна Лень і Григорій Кузьмич Лень 852/05	Ст. 6-1 невиконання *Рішення не виконане*	10.12.09	10.03.10
126	Гімадуліна 30675/06, 30785/06	Ст. 6-1 Невиконання *Рішення виконано частково*	10.12.09	10.03.10

ЗМІСТ

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Справа *«Дудник проти України»* 3

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СВОБОДИ ВІД КАТУВАНЬ ТА ПОГАНОГО ПОВОДЖЕННЯ

Справа *«Маленко проти України»* 12

Справа *«Суптель проти України»* 29

Справа *«Вергельський проти України»* 45

Справа *«Ісаєв проти України»* 72

Справа *«Дрозд проти України»* *92*

Справа *«Охріменко проти України»* 108

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Справа *«Микола Кучеренко проти України»* 133

Справа *«Роман Мірошниченко проти України»* 146

Справа *«Доронін проти України»* 157

Справа *«Сергій Волосюк проти України»* 173

Справа *«Крейдіч проти України»* 198

Справа *«Мироненко і Мартенко проти України»* 209

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

Справа *«Світлорусов проти України»* 226

Справа *«Дубовик проти України»* 248

Справа *«Кабулов проти України»* 271

Справа *«Коктиш проти України»* 330

СПРАВА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

Справа *«Чайковський проти України»* 365

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Справа *«Шабельник проти України»*.....390

Справа *«Христов проти України»* 407

Справа *«Плахтєєв та Плахтєєва проти України»* 420

Справа *«Юрій Миколайович Іванов проти України»* 438

Справа *«Олег Колесник проти України»* 476

Справа *«Шагін проти України»*.....491

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Справа *«Глінов проти України»* 512

Справа *«Михайлюк та Петров проти України»*.....533

СПРАВИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Справа *«Марченко проти України»*.....543

Перелік рішень щодо України,
прийнятих Європейським судом з прав людини у 2009 р. 560

Довідкове видання

ВИБРАНІ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ — 2009

ISBN 617-7266-09-8

Відповідальний за випуск *Євген Захаров*
Редактор *Євген Захаров*
Комп'ютерна верстка *Олег Мірошниченко*

Підписано до друку 25.12.2014
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура PT Serif
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 32,59. Умов. фарб.-від. 35,26
Умов.-вид. арк. 35,96. Наклад 1000 прим.

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
http://khpg.org
http://library.khpg.org

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.

ПЕРЕЛІК ВИДАНЬ ХАРКІВСЬКОЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ГРУПИ СТОСОВНО РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ

Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 1. (укр.). — Харків: Права людини, 2006. — 312 с.

У першому випуску друкуються переклади 17 рішень по суті, прийнятих Європейським судом з прав людини за заявами проти України у період травень 2001 р. — січень 2005 р. Також додаються тексти рішень Центральної виборчої комісії та Верховного Суду України щодо рішення по справі *Мельниченко проти України.*

Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 2. (укр.). — Харків: Фоліо, 2004. — 288 с.

У другому випуску друкуються переклади семи рішень по суті, прийнятих Європейським судом з прав людини по справах, що стосуються умов утримання в місцях позбавлення волі.

Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 3. (укр.). — Харків: Фоліо, 2004. — 280 с.

У третьому випуску друкуються переклади 30 рішень, прийнятих Європейським судом з прав людини у 1998–2002 рр., щодо прийнятності заяв, поданих проти України.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України — 2005. (укр.). — Харків: Права людини, 2008. — 536 с.

У книзі друкуються переклади 35 рішень зі 173, прийнятих Європейським судом з прав людини у 2005 році за заявами проти України.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України — 2006. (укр.). — Харків: Права людини, 2008. — 496 с.

У книзі друкуються переклади 32 рішень зі 124, прийнятих Європейським судом з прав людини у 2006 році за заявами проти України.

Справа Олександра Яременка. (укр.). — Харків: Права людини, 2009. — 56 с.

Брошура містить рішення Європейського суду з прав людини проти України у справі Яременка, яким визнане брутальне порушення права на справедливий суд, клопотання адвоката про перегляд справи Верховним Судом України в порядку виключного провадження, ухвала Верховного Суду України та реакцію на неї в ЗМІ, лист до Комітету Міністрів Ради Європи у зв'язку з невиконанням рішення Європейського суду.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України — 2007. (укр.). — Харків: Права людини, 2010. — 388 с.

У книзі друкуються переклади 21 рішень зі 109, прийнятих Європейським судом з прав людини у 2007 році за заявами проти України.

Справа *Давидов та інші проти України*. (укр.) — Харків: Права людини, 2011. — 184 с.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України — 2008. (укр.) — Харків: Права людини, 2011. — 512 с.

У книзі друкуються переклади 27 рішень зі 110, прийнятих Європейським судом з прав людини у 2008 році за заявами проти України.

Стратегические судебные дела Харьковской правозащитной группы. Часть 1 / Харьковская правозащитная группа. (рус.). — Харьков: Права людини, 2013. — 512 с.

Вниманию читателя предлагаются решения национальных и международных судов в стратегических делах, поддержанных Харьковской правозащитной группой, в четырех частях.

В ч. 1 представлены решения, принятые в 2005–2008 гг. и те решения, в которых Европейский суд нашел нарушение права на справедливый суд в части использования недопустимых доказательств, что дало возможность добиваться отмены решений национальных судов. Приведены соответствующие решения Верховного суда Украины и Высшего специализированного суда по уголовным и цивильным делам.

Стратегические судебные дела Харьковской правозащитной группы. Часть 2 / Харьковская правозащитная группа. (рус.). — Харьков: Права людини, 2013. — 384 с. (513–896).

В ч. 2 помещены решения в делах об избиении заключенных в СИЗО и учреждениях исполнения наказаний, в частности, делах о массовом избиении заключенных спецназом в 2001 и 2002 годах в ИК-58 и в январе 2007 года в ИК-31.

Стратегические судебные дела Харьковской правозащитной группы. Часть 3 / Харьковская правозащитная группа. (рус.). — Харьков: Права людини, 2013. — 484 с. (897–1380).

В третью часть включены решения, принятые Европейским судом в 2009–2010 годах.

Стратегические судебные дела Харьковской правозащитной группы. Часть 4 / Харьковская правозащитная группа. (рус.). — Харьков: Права людини, 2013. — 516 с. (1381–1896).

В четвертую часть включены решения, принятые Европейским судом в декабре 2010–2012 годах, и некоторые решения национальных судов.